

Migrația de revenire în Republica Moldova

O analiză calitativă

Culegere de studii din proiectul ReMiReM

Editori:

Áron Telegdi-Csetri și Dorin Vaculovschi

Presă Universitară Clujeană

Migrația de revenire în Republica Moldova

O analiză calitativă

Culegere de studii din proiectul ReMiReM

Referenți științifici:

CȘ II Mihaela Hărăguș

CȘ II Iulia Elena Hossu

ISBN 978-606-37-2963-8

© 2026 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 45-51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Migrația de revenire în Republica Moldova

O analiză calitativă

Culegere de studii din proiectul ReMiReM

Editori:

Áron Telegdi-Csetri și Dorin Vaculovschi

Presa Universitară Clujeană

2026

Notă despre finanțare

Lucrările din acest volum sunt rezultatul activităților de cercetare din cadrul proiectului ReMiReM: Investigarea dinamicii migrației de întoarcere în Republica Moldova: o analiză calitativă, cod proiect: PN-IV-P8-8.3-ROMD-2023-0173, finanțator: Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării, UEFISCDI, Romania.

Acknowledgment

The work in this volume is the result of research activities within the project ReMiReM: Exploring Return Migration Dynamics in the Republic of Moldova: a Qualitative Analysis, project code: PN-IV-P8-8.3-ROMD-2023-0173, funded by the Executive Agency for Higher Education, Research, Development and Innovation Funding, UEFISCDI, Romania.

Cuprins

Áron Telegdi-Csetri și Anatolie Coșciug	
Introducere.....	7
Prezentarea capitolelor	17
Áron Telegdi-Csetri	
„Aerul de acasă”: Dimensiunea afectivă a securității ontologice în decizia de repatriere a moldovenilor	27
Anatolie Coșciug și Ciprian Bernic	
„Dacă nu ți-e bine, te întorci înapoi acasă cu totul”. Nexusul dintre migrația de întoarcere și transnaționalism în Republica Moldova	59
Dorin Vaculovschi și Raisa Dogaru	
Determinante ale reintegrării profesionale a migranților reîntorși din Republica Moldova: o analiză asupra provocărilor legate de reintegrarea migranților, recunoașterea competențelor și a politicilor existente	105
Marina Popa	
Migrația de revenire în contextul riscurilor globale	129

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Raisa Dogaru și Dorin Vaculovschi

Între revenire definitivă și remigrare:
o analiză calitativă a factorilor care influențează
deciziile migranților reîntorși în Republica Moldova 159

Mara Birou

Migrația de revenire și guvernanta multi-level:
o analiză a politicilor sociale și a realităților
migranților reveniți în Republica Moldova 177

Stela Leonti

Când revenirea devine reală: utilizarea dovezilor
calitative pentru îmbunătățirea politicilor de migrație
de revenire în Republica Moldova 209

Viorela Ducu

A te întoarce sau a rămâne?
Explorarea (in)securității ontologice a copiilor migranți .. 253

Introducere

**Áron Telegdi-Csetri
și Anatolie Coșciug**

*Notă: această introducere se bazează pe textul aplicației
pentru finanțare a proiectului ReMiReM*

Migrația internațională este recunoscută pe scară largă ca unul dintre cele mai semnificative fenomene sociale ale epocii noastre (Castles și Miller 2014; Portes și Rumbaut 2014; King și Okólski 2018). În discuțiile academice se recunoaște din ce în ce mai mult importanța punctelor de origine ale migranților. Această recunoaștere a fost catalizată, în parte, de discursul continuu de migrație-dezvoltare (legătura dintre schimbarea socială și migrație), care a câștigat importanță în ultimele decenii (Portes 2008; Schiller și Faist 2010). În cadrul țării de origine, literatura de specialitate privind legătura dintre migrație și schimbarea socială este structurată în principal în jurul a trei dimensiuni cheie: prezența (absența) indivizilor, transnaționalismul și apariția migrației de revenire.

Ultimele decenii au stârnit dezbateri aprinse, în special cu privire la apariția migrației de revenire, deoarece acest proces este încurajat din ce în ce mai mult la nivel politic. Migrația de întoarcere cuprinde diverse modalități de întoarcere în țara de

origine, inclusiv repatrierea, expulzarea, deportarea, întoarcerea asistată sau întoarcerea voluntară inițiată de indivizi. Aceste opțiuni de întoarcere pot fi clasificate ca fiind forțate sau voluntare, multe dintre ele situându-se undeva între cele două. Studiile existente în acest domeniu explorează o gamă largă de subiecte, cum ar fi politicile de readmisie, deportarea, teoriile privind întoarcerea, experiențele de întoarcere (cu accent pe gen), reintegrarea și dezvoltarea (Schiller și Faist 2010).

Cu toate acestea, în ciuda cercetărilor tot mai numeroase privind migrația de întoarcere, există în continuare o lacună în înțelegerea factorilor complecși care influențează procesele de întoarcere. Unele studii au identificat această lacună de cercetare, indicând o neconcordanță între complexitatea conceptuală și experiențele reale ale migrației de întoarcere (Weldemariam et al 2023, Croitoru și Coșciug 2021). Acest lucru ridică întrebări importante, cum ar fi dacă migrația de întoarcere ar trebui integrată în cadrele existente (de exemplu, transnaționalismul, migrația ulterioară etc.) sau dacă ar trebui tratată ca un fenomen distinct.

Deși cercetările privind migrația de întoarcere sunt în creștere, există încă lacune în cercetare în ceea ce privește înțelegerea factorilor care influențează deciziile de întoarcere. Motivele economice sunt frecvent evidențiate în studiile privind migrația de întoarcere. De exemplu, în perioadele de recesiune economică din țări de destinație (de exemplu, Spania), condițiile economice influențează în mod semnificativ deciziile migranților de a se întoarce în țările de origine. În plus, unele studii subliniază importanța factorilor psihologici și emoționali în decizia de a se întoarce. Motivele sociale și relaționale, precum familia și stilul de viață, contribuie, de asemenea, la deciziile migranților de a

se întoarce. Mass-media și cultura pop în general joacă un rol crucial în formarea percepțiilor despre viața din țara de origine și consolidează legăturile în cadrul familiilor transnaționale. În plus, oferirea dublei cetățenii expatriatilor de către țările de origine încurajează remitențele și migrația de întoarcere, permițând o mai bună utilizare a resurselor financiare și umane. S-a observat că există o combinație de factori determinanți și bariere care afectează scenariile și traiectoriile migrației indivizilor, toate având efecte temporale și spațiale (Anghel et. Al 2016, Weldemariam et al 2023).

Studii recente au identificat patru motive principale care stau la baza migrației de întoarcere și interacțiunea dintre acestea: 1) dificultăți de integrare în țara gazdă, 2) preferința personală pentru țara de origine, 3) atingerea obiectivelor de economisire sau 4) găsirea de oportunități de muncă în țara de origine datorită experienței dobândite în străinătate. Migranții își pot ajusta obiectivele în timp, influențați de schimbările în politicile de imigrare din țara gazdă/de origine. Deși principalii factori determinanți ai migrației de întoarcere au fost discutați pe larg în literatura de specialitate, aceasta este recunoscută ca un proces complex, multifacetic și specific contextului, cu impact semnificativ asupra indivizilor, familiilor, comunităților, societăților, precum și asupra regiunilor și țărilor implicate.

Astfel, examinarea factorilor determinanți ai migrației de întoarcere dintr-o perspectivă regională este esențială pentru a înțelege mai bine interacțiunea factorilor în procesul de întoarcere. Cu toate acestea, unele regiuni sunt puțin studiate în ceea ce privește procesele de migrație de întoarcere și desfășurarea acestora la nivel local. Un astfel de exemplu este Republica Moldova, una dintre cele mai mari țări de origine a

migranților din Europa (ca procent din populația totală). Începând cu anii 2000, a existat un interes reînnoit pentru migrația de întoarcere în Moldova, pe măsură ce țara a cunoscut o creștere economică și o stabilitate politică îmbunătățite, ceea ce ar putea duce la o creștere a numărului de migranți de întoarcere. În plus, se recunosc din ce în ce mai mult beneficiile migrației de revenire, atât pentru persoanele care se întorc, cât și pentru țările lor de origine. Aceste beneficii includ transferul de competențe, cunoștințe, resurse financiare și oportunități de integrare socială și culturală. Această cercetare privind migrația de revenire în Moldova va oferi informații valoroase despre factorii determinanți contemporani ai migrației de revenire în regiune (Ianioglo et al. 2021).

Contextul cercetării

Republica Moldova a devenit parte a circuitului global al migrației la sfârșitul secolului al XX-lea, după destrămarea Uniunii Sovietice. Instabilitatea economică rezultată din pierderea legăturilor cu fostele țări membre, combinată cu diverse crize și șocuri economice, a dus la o creștere semnificativă a migrației cetățenilor moldoveni care căutau locuri de muncă și salarii competitive în străinătate. În ultimele trei decenii, din cauza intensității ridicate a fluxurilor migratorii anuale, populații substanțiale de migranți moldoveni s-au stabilit în țările de destinație. Cercetări recente indică faptul că, între 1989 și 2016, migrația netă a depășit 600.000 de persoane, reprezentând 17-20% din populația totală care trăiește în străinătate (Ianioglo et al. 2021).

Moldova nu dispune de statistici specifice privind migrații care se întorc în țară, iar numărul acestora este estimat indirect

prin cercetări empirice naționale. Potrivit lui Ianioglo și colegilor săi (2021), în 2012, Biroul Național de Statistică din Moldova a estimat că migranții care se întorc în țară reprezintă aproximativ 2,6% din populația totală. Unele date statistice sunt furnizate de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOM), care înregistrează informații despre migranții care s-au întors și au solicitat serviciile agenției. În 2017, au fost înregistrați 337 de migranți care s-au întors, număr care a crescut la 1.144 în 2018, marcând o creștere de 3,5 ori față de anul precedent.

Importanța migranților care se întorc în Republica Moldova este recunoscută de guvern, care a implementat diverse măsuri în acest domeniu. Cu toate acestea, numărul migranților care se întorc rămâne relativ mic, iar aceștia se confruntă adesea cu provocări de reintegrare socio-economică, ceea ce poate duce la remigrarea lor. Prin urmare, este esențial să se exploreze experiențele și problemele cu care se confruntă migranții care se întorc și să se analizeze măsurile politice care pot avea un impact pozitiv asupra acestui proces, identificând în același timp factorii care îl împiedică.

Migranții care se întorc reprezintă o resursă demografică și economică valoroasă, care contribuie la dezvoltarea țării. Ei pot servi drept catalizatori, aducând adesea capital uman, financiar și social inovator. O înțelegere corectă a factorilor care promovează migrația de întoarcere în țările lor de origine este crucială pentru sustenabilitatea acestui proces. Maximizarea întoarcerilor sustenabile, definite nu numai prin absența reemigrării, ci și prin impactul pozitiv al repatriaților asupra dezvoltării comunităților lor de origine, reprezintă o provocare semnificativă.

În acest context, migrația de întoarcere este considerată a contribui la dezvoltarea locală chiar mai mult decât remitențele. Este evident că o simplă invitație adresată migranților de a se întoarce acasă nu are succes dacă nu este completată de oferirea unui pachet solid de stimulente care să facă această opțiune acceptabilă pentru persoanele în cauză. Migrantul întors trebuie reintegrat nu numai pe piața muncii, ci și în societate. Trebuie luate în considerare și probleme precum accesul membrilor familiei migrantului la servicii de sănătate, la prestații de asigurări sociale și la sistemul de învățământ. Menținerea legăturii dintre migranți și țara de origine va încuraja contactele și participarea migranților la viața țării lor de origine și va facilita astfel procesul de reintegrare a acestora.

Cu toate acestea, există o anumită autoselecție negativă în procesul de revenire a migranților, deoarece mulți dintre cei care se întorc sunt mai puțin competitivi decât migranții care rămân în străinătate. Capacitățile și productivitatea multor migranți care se întorc par să fie mai avansate decât erau atunci când au plecat. Întoarcerea migranților, în special cea planificată individual, necesită informații adecvate și măsuri concrete pe care le pot furniza atât autoritățile publice, cât și organizațiile neguvernamentale specializate în acest domeniu.

În prezent, repatrierea migranților economici a devenit o temă de maximă actualitate, pe fondul dezechilibrelor structurale de pe piața muncii. Deși rata șomajului pare redusă la prima vedere (3,2%), acest indicator maschează o realitate îngrijorătoare: Republica Moldova înregistrează una dintre cele mai scăzute rate de ocupare din Europa Centrală și de Est, circa 42-43% în anul 2021. Problemele sunt accentuate de structura ineficientă a ocupării și de productivitatea scăzută, adică de

concentrarea forței de muncă, majoritatea populației active fiind blocată în sectoare cu valoare adăugată mică, precum agricultura (21,5%) sau sectorul bugetar (administrație, educație și asistență socială – 22,9%). Randamentul economic este scăzut, valoarea adăugată brută generată de un angajat moldovean reprezentând doar 30-40% din media regională a țărilor din Europa Centrală și de Est. Această discrepanță subliniază nu doar performanța tehnologică modestă a companiilor autohtone, ci și capacitatea lor limitată de a genera valoare adăugată și de a oferi condiții atractive pentru revenirea migranților.

O problemă majoră care afectează productivitatea muncii este nivelul ridicat al economiei informale, care reprezintă un sfert din economie. Ponderea tinerilor care nu sunt angajați și nu urmează o formare profesională (NEET) este de 26,4%, ceea ce reprezintă dublul mediei europene. În acest context, un grup valoros care ar putea fi reintegrat în circuitul economic ar fi cel al migranților repatriați, care au dobândit experiență profesională în țările în care au lucrat și au învățat.

Din acest motiv, sunt necesare politici active pentru a stimula întoarcerea și reintegrarea socială a migranților repatriați – iar în proiect au fost formulate recomandări în acest sens.

România, ca țară tradițională de destinație primară a migrației pentru moldoveni și țară intermediară foarte frecventă – atât pentru plecare, cât și pentru întoarcere – servește drept cel mai bun spațiu geografic și social pentru a cerceta intențiile și capacitatea lor de întoarcere, pe lângă, desigur, Moldova însăși.

Pe acest fundal, proiectul ReMiReM și-a propus să înțeleagă factorii determinanți ai deciziei potențialilor și actualilor repatriați moldoveni de a se întoarce în țară, atât în ceea ce privește motivele, cât și fezabilitatea practică, și să ofere recomandări pentru a încuraja și îmbunătăți întoarcerea acestora.

Înainte de toate, acest obiectiv presupune explorarea factorilor care influențează deciziile indivizilor de a se întoarce în Republica Moldova, inclusiv aspectele economice, sociale și culturale, printre care considerentele familiale, precum și experiențele și provocările cu care se confruntă repatriații și membrii familiilor lor în timpul procesului de reintegrare în țara de origine.

În al doilea rând, ne-am propus analizarea impactului migrației de întoarcere asupra indivizilor și familiilor, precum și asupra comunităților în termeni de dinamică socială, economică și culturală. Acest obiectiv va fi atins prin munca de teren în Republica Moldova, cu accent pe informatori cheie din rândul părților interesate instituționale din organizații de stat și private, pe lângă migranți și membrii familiilor acestora.

Nu în ultimul rând, am ținut spre identificarea mecanismelor și politicilor de sprijin care facilitează reintegrarea cu succes, precum și abordarea nevoilor specifice ale repatriaților și furnizarea de recomandări pentru factorii de decizie și părțile interesate relevante în vederea îmbunătățirii experienței generale a migrației de revenire. Atingerea acestui obiectiv s-a bazat pe cercetarea calitativă pe teren cu respondenți membri ai familiilor de migranți și informatori cheie din partea părților interesate instituționale, dar în principal pe analiza politicilor și analiza contextuală a acestora în lumina cercetării calitative pe teren.

Metodologic, s-au utilizat metode de cercetare calitativă combinate cu cercetarea documentară. Colectarea datelor s-a bazat pe interviuri semi-structurate aprofundate cu migranți moldoveni actuali sau potențiali și membrii familiilor acestora, 30 de interviuri cu persoane situate în afara Moldovei și 30 situate în Moldova. Interviurile au explorat motivațiile lor

pentru întoarcere, experiențele în străinătate, provocările întâmpinate la întoarcere și perspectivele privind reintegrarea. Identificarea respondenților a rezultat din identificarea inițială a respondenților cu rețele personale relevante, urmată de metoda bulgărelui de zăpadă. În plus, au fost realizate 10 interviuri cu informatori cheie, reprezentanți ai părților interesate din sectorul privat sau public din Moldova, pentru a înțelege perspectivele acestora și a extrage informații relevante privind politicile, măsurile sociale și funcționalitatea acestora.

Pe parcursul cercetării de teren, s-a recurs la observarea participativă. Interviurile au fost parțial în format fizic, parțial online (audio și/ sau video), depinzând de oportunitate.

Analiza datelor a utilizat analiza tematică pentru a identifica temele, modelele și narațiunile recurente în transcrierile interviurilor și notelor de teren, prin codificare în software-ul de procesare a datelor calitative (MaxQDA). Analiza secundară a utilizat analiza tematică aprofundată a datelor primare, după coroborarea temelor cu rezultatele cercetării documentare.

Cercetarea documentară a utilizat analiza documentelor relevante privind politicile, documentele organizaționale și literatura secundară.

Bibliografie:

- Anghel, R., Botezat, A., Coșciug, A., Manafi, I., & Roman, M. (2016). *International migration, return migration, and their effects: A comprehensive review on the Romanian case* (IZA DP No. 10445). Discussion Paper Series.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed., Vol. 70). Oxford University Press.

- Croitoru, A., & Coșciug, A. (2021). Two facets of returnees' entrepreneurship in Romania: Juxtaposing business owners and self-employed return migrants within a multi-method research framework. *Calitatea Vieții*, 32(2), 175–194.
- Ianioglo, A., Tabac, T., Pahomii, I., Ceban, A., & Onofrei, N. (2021). Return migration in the Republic of Moldova: Main issues and opportunities. *International Migration*, 59(3), 162–176.
- Portes, A. (2010). Migration and social change: Some conceptual reflections. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1537–1563.
- Portes, A., & Rumbaut, R. G. (2014). *Immigrant America: A portrait* (4th ed.). University of California Press.
- Schiller, N. G., & Faist, T. (Eds.). (2010). *Migration, development, and transnationalization: A critical stance*. Berghahn Books.
- Weldemariam, L. F., Ayanlade, A., Borderon, M., & Möslinger, K. (2023). Dynamics and factors influencing return migration to Sub-Saharan Africa: A systematic review. *Heliyon*, 9(11), e21370.

Prezentarea capitolelor

Vom prezenta, în continuare, un sumar al capitolelor din volum.

Primul capitol, *„Aerul de acasă”: Dimensiunea afectivă a securității ontologice în decizia de repatriere a moldovenilor* (Telegdi-Csetri Áron) examinează decizia de repatriere a moldovenilor prin prisma securității ontologice (stabilitate, predictibilitate, apartenență și recunoaștere), arătând că întoarcerea „acasă” nu se reduce la calcule economice, ci are o miză profund afectivă și relațională. Pornind de la ideea că Republica Moldova este o societate „prin excelență transnațională”, autorul observă transformarea migrației din mobilitate circulară în stabilire de durată în străinătate cu întreaga familie, uneori pe mai multe generații, ceea ce diminuează semnificativ șansele revenirii. Analiza se sprijină pe concepte precum transnaționalismul (inclusiv „transnaționalism de întoarcere”), „patriotismul emoțional” sau „patria imaginată”, rolul relațiilor apropiate în configurarea apartenenței și securitatea ontologică. În acest cadru, repatrierea este influențată de factori recenți de presiune – creșterea costului vieții, insecuritatea regională generată de războiul din Ucraina și vulnerabilități agrar-economice amplificate de schimbările climatice – care descurajează întoarcerea. Totodată, articolul subliniază paradoxul atașamentului: chiar când migranții critică instituțiile, „acasă” rămâne o ancoră puternică mai ales ca familie și microcomunitate, iar „aerul de acasă” descrie o libertate identitară și o „ușurință de a fi” greu

de cuantificat material. În concluzie, migrația și întoarcerea sunt înțelese ca un echilibru între libertatea afectivă a apartenenței și libertatea practică oferită de securitatea ontologică (stabilitate, agenție, recunoaștere). Când această a doua dimensiune lipsește – prin birocrăție, salarii mici, atitudini și lipsa recunoașterii – repatrierea poate eșua și poate duce la remigrare, motiv pentru care autorul indică necesitatea unei schimbări instituționale și a facilitării reintegrării inclusiv la nivelul interacțiunilor cotidiene.

Cel de-al doilea capitol, *„Dacă nu ți-e bine, te întorci înapoi acasă cu totul”*. *Nexusul dintre migrația de întoarcere și transnaționalism în Republica Moldova* (Anatolie Coșciug și Ciprian Bernic) arată că migrația de întoarcere și transnaționalismul sunt intrinsec interconectate, iar literatura de specialitate a depășit acea înțelegere restrictivă a „migrației de revenire” ca mișcare singulară și definitivă către țara de origine. Întoarcerea poate funcționa simultan ca orizont imaginat (idee, aspirație, plan) și ca experiență trăită, integrată în traiectorii cu episoade multiple de mobilitate, inclusiv remigrație. Pe acest fundal, lucrarea investighează nexusul dintre revenire și transnaționalism în Republica Moldova – una dintre societățile cu cea mai mare emigrare din lume, folosind o perspectivă analitică centrată pe relația dintre integrare și implicare transnațională. La nivel empiric, analiza se bazează pe datele calitative ale proiectului ReMiReM (interviuri exploratorii, studii de caz și interviuri cu experți) care surprind motivațiile plecării, intențiile și deciziile de revenire, experiența din țările de destinație (și tranzit, după caz) precum și dificultățile reintegrării (acces la muncă, birocrăție, servicii publice). Rezultatele indică faptul că revenirea nu este asociată exclusiv cu o integrare eșuată, iar participanții care se percep parțial integrați recurg la revenire în diferite

momente ale ciclului de viață, sub influența unei combinații „unice” de factori care se află într-o continuă modificare (situația familiei, stare de sănătate, oportunități de muncă, crize, oportunități antreprenoriale). În același timp, practicile transnaționale și informația (inclusiv prin tehnologii digitale) modelează fezabilitatea și dezirabilitatea revenirii. Nu în ultimul rând, lucrarea discută implicații pentru politicile de reintegrare și direcții de cercetare viitoare.

Capitolul trei, *Determinante ale reintegrării profesionale a migranților reîntorși din Republica Moldova: o analiză asupra provocărilor legate de reintegrare a migranților, recunoașterii competențelor și a politicilor existente* (Dorin Vaculovschi și Raisa Dogaru) atrage atenția că, în ultimii ani pe piața muncii din Republica Moldova se observă un deficit acut de forță de muncă, în special, calificată. Rata de ocupare s-a situat la unul din cele mai reduse niveluri din zona Europei Centrale și de Est (42,7% în 2024), ceea ce afectează funcționalitatea atât a pieței muncii și a sistemului economic, cât și a celui social. Penuria de cadre calificate de pe piața muncii din Republica Moldova conduce la compromiterea perspectivelor unei dezvoltări sustenabile și asigurarea unei competitivități acceptabile a economiei. În acest context, problema revenirii migranților de muncă din Republica Moldova a devenit extrem de actuală. Autoritățile publice depun eforturi apreciabile în dezvoltarea și promovarea unor politici coerente de revenire a migranților, care realmente ar motiva revenirea migranților și ar facilita reintegrarea lor socială și profesională. În realitate, situația este alta. Mulți migranți de muncă care au revenit invocă diverse dificultăți ce țin de reintegrarea lor profesională, iar cei care au obținut anumite calificări peste hotare se confruntă cu impedimente în ceea ce privește recunoașterea competențelor obținute. Acest

fapt nu le permite să ocupe, în mod operativ, un loc de muncă acceptabil, ceea ce îi determină să plece înapoi la muncă peste hotare. Capitolul investighează reintegrarea socială și profesională a persoanelor migrante din Moldova întoarse în țară. Acesta se bazează pe rezultatele cercetării calitative din cadrul proiectului ReMiReM. Rezultatele cercetărilor date scot în evidență o corelație strânsă între ineficiența unor politici de sprijin personalizate și gradul scăzut de reintegrare socială a migranților. Lucrarea propune soluții de intervenție pentru autorități și evidențiază necesitatea unor politici sustenabile de reintegrare profesională a migranților în contextul economic, social și demografic actual al Republicii Moldova.

Cel de-al patrulea capitol, *Migrația de revenire în contextul riscurilor globale* (Marina Popa) subliniază că migrația de revenire reprezintă un subiect de cercetare strategic în economia globală, în contextul în care conjunctura actuală este din ce în ce mai imprevizibilă. Într-o lume în care riscurile globale contemporane, ca schimbările climatice, inteligența artificială, dezinformarea, tensiunile geopolitice, conflictele armate, mutațiile demografice, pandemiile, influențează direct procesele migraționale, având un impact major asupra dezvoltării societăților umane, este vital să se identifice cum aceste procese impactează migrația de revenire în așa format complicat. În general, migrația, ca proces, este destul de complex și dual, implicând un șir de cauze și efecte. În prim-plan apar cauzele care îi determină pe oameni să plece din țara de origine, acestea fiind generate de venituri mici, condiții economice precare, anumite situații excepționale, apoi momentul sosirii în țările gazdă, fiind însoțit de probleme de identificare a unui loc de trai, loc de muncă, dificultăți de adaptare etc. Totodată, migrația trebuie privită ca un proces mobil și circular, în contextul în

care tot mai mult se conturează fenomenul revenirii. Revenirea, de cele mai multe ori, este o nouă migrație. În acest context, se confruntă cu provocări de reintegrare psihologică, morală și economică. De aceea este vital și necesar de analizat subiectul prin prisma tuturor mutațiilor globale actuale, mai ales că, la fiecare etapă, oamenii sunt afectați de o multitudine de riscuri. Abordarea multidimensională a studiului aduce în prim-plan impactul migrației de revenire asupra țării de origine prin integrarea migranților reveniți și propunând politici migratorii adaptate pentru a transforma vulnerabilitățile în catalizatori ai dezvoltării durabile. Autorul își propune să studieze migrația de revenire în Republica Moldova prin intermediul unei analize calitative, exprimate prin 70 de interviuri realizate cu persoane relaționate direct în procesul de migrație, în vederea identificării elementelor specifice (riscuri globale sau regionale) care au influențat decizia lor de a pleca/reveni și efectele economice, sociale, psihologice, cu scopul de a propune un set de politici clare pentru autorități.

Capitolul cinci, *Între revenire definitivă și remigrare: o analiză calitativă a factorilor care influențează deciziile migranților reîntorși în Republica Moldova* (Raisa Dogaru și Dorin Vaculovschi) subliniază că, în prezent, pe fundalul intensificării migrației internaționale de muncă, însoțită și de apariția diverselor riscuri sociale globale, migrația de revenire devine un fenomen tot mai răspândit pentru majoritatea țărilor de origine pentru care fenomenul migraționist reprezintă o caracteristică definitorie pentru societate. Fenomenul migrației de revenire este relevant și pentru societatea moldovenească, fiind determinat de noile politici migraționiste atractive și stimulative promovate de către autoritățile publice din Republica Moldova, dar și de noile provocări, incertitudini economice externe, factori familiari,

precum și de schimbările intervenite în mediul socioeconomic național. Cu toate acestea, migrația de revenire din Republica Moldova nu mai poate fi privită exclusiv ca un act final al procesului migraționist, ci mai degrabă ca o etapă intermediară dintr-un ciclu mai larg de migrație definitivă, migrație circulară, remigrare etc. În acest context, decizia migranților reîntorși de a rămâne în Republica Moldova sau de a remigra este influențată de un ansamblu complex de factori economici, sociali, instituționali și individuali. În mod particular, condițiile de pe piața muncii, nivelul veniturilor, stabilitatea locului de muncă, recunoașterea competențelor și calificărilor dobândite peste hotare, precum și accesul la diversele servicii publice și măsuri de sprijin instituțional joacă un rol determinant în procesul de reintegrare socială a migranților reîntorși și deciziile migranților de muncă de a rămâne acasă sau de remigra. Totodată, în lipsa unor mecanisme eficiente de integrare socioprofesională, migrația de revenire riscă să se transforme într-o experiență temporară, care precedă o nouă decizie de emigrare. Capitolul dat se axează pe analiza deciziilor migranților reîntorși în Republica Moldova de a rămâne în țara de origine sau de a remigra, evidențiind principalii factori economici, sociali, instituționali și individuali care influențează acest proces decizional. Articolul se bazează pe analiza datelor calitative obținute în urma unor interviuri aprofundate cu migranții reîntorși, experții în domeniu etc. realizate în cadrul proiectului ReMiReM. Cercetarea este completată și cu o analiză a cadrului normativ existent și a politicilor publice relevante în domeniul ocupării forței de muncă și reintegrării sociale a migranților reîntorși. Rezultatele cercetării indică faptul că oportunitățile de angajare, nivelul veniturilor, accesul la servicii publice, recunoașterea competențelor dobândite

peste hotare, precum și sprijinul instituțional și familial, totuși, joacă un rol determinant în decizia de rămânere a migranților. Totodată, persistența dificultăților de integrare pe piața muncii și percepția unei instabilități economice durabile în Republica Moldova de către migrații reîntorși stimulează intențiile de remigrare. Concluziile subliniază necesitatea consolidării politicilor de reintegrare și a mecanismelor de valorificare a capitalului uman al migranților reîntorși, în vederea transformării migrației de revenire într-un factor sustenabil de dezvoltare socioeconomică a țării.

Al șaselea capitol, *Migrația de revenire și guvernanta multi-level: o analiză a politicilor sociale și a realităților migranților reveniți în Republica Moldova* (Mara Birou) arată că migrații cu intenții de revenire, precum și cei care s-au reîntors deja în Republica Moldova după experiențele individuale de migrație, se află la intersecția unui cadru instituțional dual bazat pe fondul unei guvernante pe mai multe niveluri. Acesta urmărește, pe de o parte, menținerea și consolidarea relației statului cu diaspora, iar pe de altă parte, dezvoltarea unor instrumente specifice destinate facilitării, reglementării și stimulării migrației de revenire. În pofida extinderii progresive a acestui cadru de politici și măsuri, persistă un deficit semnificativ de analiză sistematică privind eficiența, coerența și caracterul incluziv al politicilor de reintegrare și incluziune social din perspectiva nivelurilor multidimensionale de acțiune instituțională. Capitolul abordează migrația de revenire din perspectiva guvernantei multi-level, pornind de la premisa că formularea și implementarea politicilor de revenire și reintegrare implică interacțiunea mai multor niveluri de guvernare: național, local și internațional, precum și a actorilor non-statali. Această abordare permite examinarea modului în care coordonarea (sau

lipsa acesteia) dintre nivelurile de guvernare influențează coerența politicilor, accesul la servicii și experiențele de reintegrare ale migranților reveniți. Analiza se bazează pe un design de cercetare calitativ, care combină analiza documentară a cadrului normativ, strategiilor naționale și documentelor de politici relevante cu analiza tematică a interviurilor aprofundate realizate cu experți în politici publice din Republica Moldova și cu migranți reveniți sau aflați în proces de decizie privind întoarcerea. Această abordare permite surprinderea decalajelor dintre obiectivele declarate ale politicilor publice și experiențele trăite ale migranților. Capitolul evaluează măsura în care politicile existente reușesc să stimuleze revenirea și să sprijine reintegrarea cetățenilor moldoveni, analizând în același timp gradul de adecvare al intervențiilor instituționale pe mai multe niveluri de guvernare la nevoile reale ale migranților. În cadrul proiectului ReMiReM, concluziile acestei analize stau la baza formulării unor recomandări de politici fundamentate pe date empirice, menite să consolideze intervențiile publice și instituționale destinate migranților moldoveni reveniți.

Al șaptelea capitol, *Când revenirea devine reală: utilizarea dovezilor calitative pentru îmbunătățirea politicilor de migrație de revenire în Republica Moldova* (Stela Leonti) subliniază că, deși migrația de revenire a devenit un obiectiv central al politicilor migraționale din Republica Moldova, aceasta continuă să fie abordată preponderent ca o așteptare normativă, mai degrabă decât ca un proces social trăit, negociat și condiționat de realitățile cotidiene ale migranților. În pofida inițiativelor instituționale orientate spre stimularea revenirii definitive, dovezile empirice indică faptul că intențiile de revenire se concretizează rareori în reintegrare permanentă, migranții optând mai frecvent pentru forme circulare, parțiale sau simbolice de

revenire, insuficient recunoscute de politicile publice existente. Acest capitol analizează modul în care migrația de revenire „devine reală”, explorând condițiile în care revenirea este amânată, renegociată sau abandonată. Studiul se bazează pe o cercetare calitativă realizată prin analiza a 70 de interviuri semistructurate cu migranți moldoveni aflați în diverse contexte de mobilitate internațională – economică, educațională, profesională și familială și experți. Prin utilizarea unei analize tematice inductive, cercetarea depășește identificarea simplă a motivațiilor revenirii și surprinde procesele de negociere, adaptare și decalajele dintre politicile instituționale și experiențele trăite ale migranților. Rezultatele evidențiază faptul că revenirea trebuie înțeleasă ca un proces social dinamic, profund influențat de constrângeri structurale, dinamici familiale și traiectorii biografice. În mod particular, rolul familiei și al copiilor – în special integrarea educațională a acestora în țările de destinație – apare ca factor determinant în amânarea sau blocarea revenirii. Totodată, articolul identifică forme alternative de revenire care contestă abordările binare ale politicilor publice și arată că non-revenirea definitivă nu echivalează cu dezangajarea față de țara de origine. Articolul se bazează pe rezultatele cercetării calitative realizate în cadrul proiectului ReMiReM și contribuie la literatura privind migrația de revenire prin integrarea perspectivelor asupra transnaționalismului și familiilor transnaționale, propunând totodată recomandări aplicative pentru politici de revenire mai flexibile, centrate pe migrant și adaptate realităților sociale contemporane.

Al optulea și ultimul capitol din volum, *A te întoarce sau a rămâne? Explorarea (in)securității ontologice a copiilor migranți* semnat de Viorela Ducu, discută migrația moldovenească din perspectiva copiilor și arată cum (in)securitatea ontologică –

sentimentul de continuitate, stabilitate și apartenență – modelează atât viața de familie transnațională, cât și deciziile de întoarcere sau rămânere în străinătate. Autoarea critică focalizarea publică asupra copiilor „abandonați”, subliniind că eticheta stigmatizează, iar cercetările comparative nu confirmă automat diferențe majore în educație sau sănătate; migrația părinților urmărește frecvent sprijinul financiar și investiția în viitorul copiilor. Copiii apar în analiză ca actori activi: ei normalizează migrația, contribuie la viața gospodăriei și își proiectează propriile traiectorii, adesea legate de studii în străinătate. Cadrul teoretic combină securitatea ontologică (Giddens) cu abordări despre familie ca spațiu geopolitic și cu dimensiuni ale siguranței – temporală (viitor/educație), spațială (locuire) și relațională (capital social și emoțional) –, iar capitolul propune și o extindere „eco-spațială”, evidențiind rolul climei, naturii și al ancorărilor senzoriale în atașamentul față de „acasă”. Metodologic, analiza se bazează pe interviuri (în special cu 10 minori) și pe două viniete: una despre stabilirea durabilă în diaspora, unde întoarcerea devine improbabilă, și alta despre pendularea între țări ca strategie de a optimiza, în etape diferite, educația, sănătatea, locuirea și relațiile. Concluzia centrală este că viitorul copiilor – școala, limba, rețelele și sentimentul de „a fi acasă” – poate accelera reîntoarcerea sau, dimpotrivă, o poate bloca.

„Aerul de acasă”: Dimensiunea afectivă a securității ontologice în decizia de repatriere a moldovenilor

Telegdi-Csetri Áron

Introducere

Migrația moldovenilor a fost și rămâne un fenomen extrem de amplu ce afectează dinamica socială, economică și politică a țării în moduri complexe. Între cele mai importante aspecte se numără: bazarea economiei în mod semnificativ pe remitențe; obținerea cetățeniei românești respectiv a liberului acces între limite temporale în cadrul UE și schimbarea, în consecință, a dinamicii de migrație dinspre teritoriile din fosta Uniune Sovietică (Rusia, Ucraina, Belarus ș.a.) către țările Uniunii Europene și alte țări dezvoltate; impactul războiului activ în Ucraina; schimbarea recentă a dinamicii de la migrație circulară către emigrare integrală a familiilor ce se extinde asupra a trei generații; apropierea Moldovei de Uniunea Europeană și planurile urgente de dezvoltare ce necesită forță de muncă calificată și o piață competitivă, atât a forței de muncă cât și a produselor și serviciilor și, nu în ultimul rând, restructurarea radicală demografică prin scădere, îmbătrânire și urbanizate, toate mediate de procesul migrațional.

De-a lungul acestor dimensiuni, migrația prezintă provocări majore pentru țară și populație în multiple sensuri. Bazarea pe remitențe, scăderea și restructurarea demografică duc la crize economico-sociale legate pe de o parte de sărăcie internă, dar prețuri crescute în baza remitențelor; nevoie de forță de muncă, dar un segment demografic apt de muncă care este dificil de planificat și organizat; instabilitate economico-socială în cadrul familiilor; organizarea dificilă a serviciilor pentru cetățeni din cauza imprevizibilității cererii și asimetriei între așteptări și răspunsuri; instabilitate în comunicare și rezultate între cetățeni și instituții; inhibarea inițiativei antreprenoriale; scăderea respectiv stagnarea la nivel redus a încrederii pe ambele părți.

Având în vedere contextul interpretării situației, experiențelor, capacităților și agenției familiilor transnaționale moldovenești și a șanselor lor de reîntoarcere în țară se pretează anumite abordări teoretice care se concentrează pe: transnaționalism, în special transnaționalismul matur care nu mai consideră migrația un fenomen îngădit pentru o anumită perioadă sau grup demografic, ci un mod de a fi, inclusiv transnaționalismul invers (*reverse transnationalism*) și de întoarcere (*reverse transnationalism*); patrie emoțională (*emotional homeland*), care vede atașamentul migranților și al familiilor lor nu ca pe un dat anterior, ci ca pe un sentiment fluid, dezvoltat prin experiență proprie, prin relații concrete și un imaginar construit la nivel micro; relaționalitate, în măsura în care acest tip de apartenență nu se mai formează la nivel societal, ci la unul comunitar, al rețelelor, și înainte de toate, relații personale familiale sau quasi-familiale; securitate ontologică, în sensul în care pentru familii și membrii acestora, atât rămânerea în țară cât și

plecarea, respectiv revenirea prezintă de regulă mai mult decât o decizie pur economică, de bunăstare relativă și comparabilă, ci înseamnă pe de o parte un factor de reușită în sensul esențial al unor standarde minime de viață, pe de alta un mod de a-și regăsi apartenența prin care să nu se simtă străini – atât în țara de origine, cât și de destinație.

Cadrul teoretic

Înainte de toate, trebuie să avem în vedere că migrația moldovenilor se prezintă de mult timp – cel puțin de la acordarea cetățeniei românești – ca un mod de a fi prin excelență transnațional. Dacă migrația către spațiul fost sovietic și parțial, spre România, putea fi concepută ca o formă de mobilitate „internă”, adică o mișcare quasi-domestică desfășurată pe un teren deja asimilat, cea spre România ca țară preponderent de tranzit și prin aceasta, spre țările dezvoltate, a creat un mod de a fi pendular, circular, și în multe cazuri, de mobilitate secvențială, diversificată. Acest mod de a fi a creat o diasporă masivă, încadrată și dependentă de migrația continuă, care a restructurat societatea într-una transnațională prin excelență. Ultimele dezvoltări par să ducă, mai mult chiar dincolo de acest mod de a fi, către emigrare definitivă și integrală a familiei întregi (vârstnici, adulți și copii). Literatura devenită clasică în cadrul transnaționalismului familiei subliniază deja perpetuitatea stării transnaționale cu familia ca actor central în construirea câmpurilor sociale transnaționale (Glick-Schiller et al 1994), relaționalitatea de la distanță a familiilor și construirea unui „acasă” colectiv dincolo de granițe (Bryceson și Vuorela 2002) și respectiv redefinirea rolurilor familiale în această relaționalitate conform cerințelor situației pragmatice și transferul

îngrijirii ca punct esențial în această redefinire (Hondagneu-Sotelo și Avila 1997). Așa cum se vede, aceste perspective au un impact esențial asupra structurii interne a societăților implicate, structurile familiale traversându-le într-un mod revoluționar, dar păstrând totuși prezența membrilor în ambele (sau toate) societăți și mai mult, bazându-se pe aceste societăți în vederea susținerii, identității și recunoașterii necesare pentru existența și funcționalitatea lor. În schimb, migrația are un efect major asupra societății de acasă în cadrul căruia, remitențele sociale sunt preeminente pe lângă cele economice și politice, transformând societatea de trimitere chiar împreună cu membrii nemigranți (Levitt 1998). La rândul ei, societatea influențează și modelează diaspora și rămâne un actor important în viața acesteia pe termen lung: explică modul în care structurile politice și religioase din țara de origine se reorganizează pentru a-i urmări pe migranți în străinătate. Itzigsohn și Giorguli-Saucedo 2005 explică cum rețelele de acasă „întind mâna” peste graniță, dictând migrantului prioritățile economice și sociale, influențând astfel modul în care acesta se integrează în noua țară. Nu este doar migrantul care acționează asupra patriei, ci patria care acționează asupra migrantului prin obligații morale și sociale.

Odată ajuns la maturitate, în cadrul transnaționalismului apare ideea unui echilibru aproape simetric sau „simultaneitate” între componenta de „acasă” și de „destinație” a unității familiale (Levitt și Glick Schiller 2004), și chiar problema transnaționalismului invers (King și Christou 2011). Aici, situația transnațională persistă chiar după întoarcere, și apare un al doilea strat al apartenenței care, în mod paradoxal, gravitează către străinătate și menține nevoia și capacitatea de mobilitate

preluate din migrație. Acest lucru duce la consolidarea perspectivei transnaționale în viața migrantului și depășirea integrală a modelului original de apartenență la societatea de origine și dualismul emigrare-imigrare.

Situația implicită în conceptul de transnaționalism invers este transnaționalismul de întoarcere (*return transnationalism*). Cassarino 2004 argumentează că succesul reintegrării depinde de nivelul de resurse (financiare, sociale și informaționale) pe care migrantul le-a acumulat și de mobilizarea acestora înainte de a reveni. Autorul compară modul în care diferite teorii (neoclastică, noua economie a migrației, transnaționalismul) explică de ce se întorc oamenii, oferind un tablou complet al motivațiilor. King (2000) clasifică migrația de retur în funcție de durată și motivație (retur forțat, retur pentru pensionare, retur pentru investiții sau retur de eșec). Subliniază dihotomia simbolică a întoarcerii: este aceasta o „călătorie a speranței” (migrantul se întoarce ca inovator/investitor) sau o „călătorie a disperării” (migrantul se întoarce pentru că nu s-a putut adapta sau a fost expulzat). În ambele cazuri, observăm că migrația de retur este un proiect de migrație în sine, cu șanse de reușită sau eșec, înscris într-un context deja migrațional și dependent de resursele la dispoziție atât personale, cât și societale.

Un factor important în migrația de revenire – toate celelalte fiind egale, deci excluzând elementele de constrângere legate de dreptul de ședere sau mobilitate, vârstă, urgențe familiale etc. – este sentimentul de apartenență la societatea trimițătoare. Această apartenență poate fi cuprinsă în modul cel mai fidel ca un patriotism de ordin emoțional, nu ideologic sau structural, exprimat prin conceptul de „patrie imaginată” (*imagined homeland*) și „cetățenie afectivă” (Jackson 2016). În acest context,

apartenența afectivă – adică cea relevantă pentru migrant – nu este dată, ci este negociată, accesată și trăită de migrant pe parcursul itinerariului migrațional, și poate să îl lege la fel de mult de țara de origine cât și de cea de destinație. În acest proces, elementul relațiilor personale este decisiv, nu în ultimul rând datorită faptului că bunăstarea (în sens larg: fizic, emoțional, social și economic) membrilor de familie este întotdeauna o bunăstare ce arată dincolo de individ, având un caracter relațional sau chiar colectiv (Ducu et al 2025).

Pentru migranții din Moldova, migrația a devenit un mod de a fi. Douillet (2018) caracterizează identitatea lor ca fiind hibridă sau de tip mozaic, cu elemente diverse printre care se regăsesc influențe rusești, românești, ucrainene și turcești, combinate într-un tot care se definește prin diversitate și fluiditate. Mai mult, autoarea propune un model prin excelență fragmentat, transnațional și relațional pentru a înțelege apartenența formată prin această identitate înscrisă în procesul migrațional: este vorba de o apartenență definită nu prin stabilitate, ci prin mobilitate pendulară – între limbi, între culturi și între nevoia de a pleca pentru a putea, paradoxal, să susții familia de acasă. În contextul unei rate de migrație masive, conceptul de apartenență se dislocă de teritoriu: pentru tinerii moldoveni (copii ai migrației), deși patriotismul persistă, patria nu mai este neapărat locul unde s-au născut, statul moldovean fiind perceput ca eșuat, astfel că singura formă reală de apartenență și securitate rămânând familia. Articolul sugerează că migrația a devenit atât de comună încât a fost integrată în identitatea națională: succesul și ascensiunea socială sunt legate aproape exclusiv de plecarea peste granițe; apartenența la clasa de mijloc sau la grupul celor „realizați” este condiționată de capacitatea

de a traversa frontierele; există o aspirație puternică de a aparține spațiului european, văzut ca un ideal de civilizație și stabilitate. În formularea cea mai pregnantă:

În multe privințe, Moldova ar putea fi națiunea modernă supremă în era noastră a globalizării: Moldova ar putea favoriza un nou tip de construcție națională, prin care cetățenii săi nu își mai definesc identitatea națională și sentimentul de apartenență la națiune prin granița geopolitică drept limită a sentimentului lor de apartenență, ci prin relațiile umane care conectează familiile și prietenii, în ciuda și prin intermediul aparentei dispersări a populației în afara granițelor țării”, în pofida (sau în sensul) paradoxalei persistențe a sentimentului de patriotism. (Douillet 2018 p.11)

Aceste observații sunt în concordanță cu perspectiva lui Ibričević (2024), care găsește, de asemenea, familia ca fiind principalul factor de motivare non-economic, precum și principala rețea de sprijin pentru revenire (Gillespie et al 2022). Pe de o parte, familia reprezintă nucleul cetățeniei afective: prin intermediul familiei ca motor al revenirii, migranții caută apropiere emoțională, sprijin practic (de exemplu, îngrijirea copiilor) și un sentiment puternic de apartenență. Pe de altă parte, familia constituie și capital social care ajută la reintegrarea în comunitate, adică nu este doar un scop și o valoare, ci și o resursă respectiv o infrastructură: „În absența unor structuri de stat de încredere, familia a devenit un loc cheie pentru îngrijire, supraviețuire și reziliență emoțională.” (Ibričević, 2024, p. 139)

În final, apartenența percepută și alegerile de a investi în aceasta în cazul migranților și al familiilor acestora se înscrie într-un cadru al securității ontologice (Laing 1960 și Giddens 1984, 1991). Plecând de la aceste teoretizări de sorginte

psihanalică – continuitatea Eului – și respectiv, sociologică în sens primar – concentrat pe conceptul de rutină –, securitatea ontologică poate fi extrapolată într-un mod extrem de amplu. În primul rând, conceptul se pretează pentru aplicare într-un context în care securitatea elementară – fizică, medicală, emoțională și economică – este supusă unor riscuri. Mai exact, securitatea ontologică nu dispare din cauza dispariției securității fizice, ci mai degrabă ca rezultat al impredictibilității constanței în tot ce înseamnă „lumea” psiho-social înțeleasă – în care se încadrează și securitatea fizică. Mai departe, securitatea ontologică este profund afectată de factorii socioeconomi înțeleși în mod clasic ca stând în spatele migrației, legat în special de riscul precarității, în special pentru copiii care reprezintă viitorul familiilor, și de lipsa perspectivei de autoafirmare care privește orice membru de familie. Invers, în migrație, lipsa recunoașterii sau susținerii sociale întâmpinată în străinătate poate reînvia aspectul comunitar, relațional al securității, ca un tip de recunoaștere socială ca factor decisiv în încadrarea percepută ca un factor al securității unei familii.

În ultimă instanță, diferența dintre preferința economică și securitate ontologică rămâne o limită negociată a interpretării motivelor de migrație, totuși elementele aparținând securității fiind multiple, motivația pur economică (preferința de a avea un trai mai bun, „materialismul”) este complicat în mod radical de componentele de ordinul securității: stabilitatea, predictibilitatea, recunoașterea, vocea proprie, capacitatea de a contribui și de a aduce schimbare. Așa cum explică articolul semnat de Kinnvall și Mitzen (2020), securitatea ontologică nu este o stare statică, ci un proces intersubiectiv fragil, în care recunoașterea socială (în sens honnethian, vezi Honneth, 1995) funcționează

ca un mecanism de atenuare a anxietății existențiale, permițând individului să își păstreze o agenție coerentă și stabilă în fața incertitudinilor lumii moderne, evitând astfel refugiarea în identități rigide sau defensive. Acest aspect al recunoașterii (în sens honnethian) de către cei din jur ajunge central în percepția migranților cu nevoie pronunțată de agenție și contribuție la comunitatea de care aparțin, adică și cea de acasă, împreună cu instituțiile care sunt constitutive pentru patria percepută sau imaginată.

Pornind pe aceste linii, cercetătorii maghiari Lados et al (2022) definesc securitatea ontologică în contextul familiilor transnaționale ca „securitatea sinelui” (pe lângă securitatea fizică), sau căutarea stabilității identitare și a continuității rutinei și narațiunii despre propria viață. Insecuritatea ontologică se definește ca o stare generală de anxietate care apare când se rup obiceiurile și nu mai poți susține o „poveste coerentă” despre cine ești și cum trăiești. La nivel individual, securitatea ontologică este menținută prin rutinarea relațiilor cu „cei semnificativi” (familie, apropiați); migrația poate slăbi aceste rutine și crește insecuritatea, iar întoarcerea poate fi o strategie de (re)obținere a securității ontologice. Prin combinarea acestei perspective cu teoria identității culturale (Sussmann 2011), ei mută accentul de la „doar cultura de origine” la factori personali și contextuali precum relații, istorii familiale și (in)securități. Introduc „familia ca unitate geopolitică”, ca variabilă cheie în interiorul modelului de identitate culturală, aprofundând astfel ceea ce se numea terenul social transnațional din cadrul teoriei familiei transnaționale în direcția semnalată de Greschke (2015) în sensul familiei transnaționale ca locul unei

societăți globale în cadrul unei comunități-punte între societăți geografice, culturale, politice împărțite. Familia ca „unitate geopolitică”, adică un nucleu care „ancorează” identitatea, rutina, obligațiile și deciziile de mobilitate/întoarcere, este parte din rutina relațiilor care oferă stabilitate, cu rol diferențiat în diferite faze ale migrației: ca scop la plecare, ca miză identitară și relațională în străinătate, ca orizont al unității și stabilității la întoarcere.

Articolul Danielei Sime (2018) se concentrează pe securitatea ontologică ca un sentiment de stabilitate, înrădăcinare, continuitate și control pe care familiile de migranți îl caută sau îl pierd în procesul migrației. Mai specific, aceasta presupune existența unei ordini și a unei stări de „ușurință” față de sine și față de mediul înconjurător (*sense of ease*), permițând persoanei să interacționeze cu ceilalți fără a se simți amenințată sau exclusă. Părinții tind să construiască securitatea familiei în jurul aspectelor materiale: un loc de muncă stabil, venituri mai bune și oportunități educaționale pentru copii și presupun adesea că securitatea emoțională va urma în mod natural securității financiare. Copiii, în schimb, resimt mai profund insecuritățile ontologice și emoționale. Pentru ei, migrația este adesea o experiență de dezrădăcinare care destabilizează relațiile familiale și duce la pierderea sentimentului de apartenență și recunoaștere. Mulți copii simt insecuritate ontologică deoarece nu au avut niciun control asupra deciziei de a migra, simțindu-se adesea ca niște „bagaje” mutate dintr-un loc în altul, iar perioadele de separare le creează insecurități pe termen lung. Migrația fragilizează legăturile cu bunicii sau prietenii, care în țara de origine ofereau un sentiment de siguranță și continuitate, astfel

reducând rețeaua de susținere necesară chiar pentru viața familială transnațională. La Daniela Sime, securitatea ontologică este strâns legată de conceptul de apartenență (*belonging*), văzută nu ca o stare fixă, ci ca un proces dinamic de identificare cu un loc, o cultură și o comunitate. Sentimentul de a fi „acasă” postmigrație necesită o muncă emoțională considerabilă pentru a reconstrui acea siguranță ontologică afectată de schimbarea mediului social și material.

Metodologia

Metodologia cercetării a fost conformă descrierii cercetării din Introducerea acestui volum.

Analiza datelor

Din datele calitative provenite din interviurile realizate cu membri de familie transnațională și experți (vezi descrierea metodologiei), am organizat fragmentele relevante din punctul de vedere al aparatului conceptual anterior schițat – în mod accentuat, al securității ontologice – după grupuri tematice legate în mod progresiv: de la starea de fapt a migrației moldovenești, la unele cauze radicale, la patriotismul persistent al moldovenilor, la libertatea de acasă ca un constituent elementar al securității ontologice, la agenția ca factor al întoarcerii, la recunoașterea honnethiană ca o condiție a securității ontologice, la schimbarea ca gest al recunoașterii, la negarea recunoașterii ca semn al indisponibilității la schimbare, la menținerea apartenenței ca semn al agenției, și în final, la libera alegere ca element central al identității transnaționale moldovenești. Să începem.

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Transformarea societății transnaționale în diasporă

Dacă pentru mult timp, migrația moldovenilor a fost caracterizată de migrația pendulară, circulară, habituală și fluidă, în ultima perioadă (pe care o putem numi faza târzie a acestei migrații) se pare că acest fenomen a intrat în scădere și s-a trecut la emigrarea definitivă a familiilor întregi, adică toate generațiile:

Crește numărul persoanelor care pleacă în Uniunea Europeană cu traiul, nu numai copiii, dar și buneii. Da, toată familia. Și chiar pleacă mai multe generații deodată. Nu numai mamă și tată, dar și buneii. Deci, real, vorbim de trei generații care părăsesc țara, ceea ce ne indică o intenție clară de stabilire definitivă, nu doar o plecare temporară la muncă. (expert 1)

În mod explicit, acest trend limitează definitiv tendința de revenire.

Fenomenul migrației moldovenești a devenit unul structural, deoarece am trecut de la migrația individuală la cea de familie. Odată ce părinții reușesc să se stabilească și să obțină acte legale în țări precum Italia, Franța sau Germania, aceștia își iau copiii, iar acest lucru scade drastic șansele unei reveniri viitoare în Republica Moldova. (expert 3)

Acest lucru se confirmă de respondenți:

Eu m-am întors că inițial a fost planificat să mă duc și să mă întorc. Să revin acasă, aceeași familie, același copil. Adică eram toți aici și n-am avut intenția să rămân mai departe acolo, să locuiesc. (Nadejda)

Pentru membrii de familie, în special membri de familie dependenți, migrația poate fi motivată, în acest stadiu al migrației moldovenilor, chiar de familie ca factor central al securității ontologice:

Da, dar și înainte de Covid eram foarte familiară cu copiii de la școală, profesorii, deci era creată, să zicem, legătura dintre noi și deja nu aș zice că nu puteam să-i las, dar aș zice că e bine să fie alături de familie. Și faptul că nu am venit înapoi cu sora e pentru că nu pot să-mi imaginez să nu fiu alături de părinți. (Cristina)

În termeni de securitate, se observă un preț plătit în termeni de securitate a statului pentru securitatea ontologică a cetățeanului:

Amplitudinea acestui exod are consecințe demografice grave, ducând la îmbătrânirea populației și la deșertificarea satelor. Migrația nu mai este doar un fenomen economic, ci a devenit o problemă de securitate națională, deoarece pierdem generații întregi care își proiectează viitorul și își construiesc identitatea în afara hotarelor statului. (expert 2)

Factori push radicali

Pe lângă căutarea îndreptată spre securitatea ontologică sub forma stabilității, prosperității și agenției economico-sociale, factori radicali de securitate precum inflația bruscă din ultima perioadă, războiul din Ucraina sau schimbarea climatică au un impact decisiv asupra securității ontologice – deoarece acestea afectează stabilitatea și prosperitatea pe viitor într-un moment de schimbare a tendințelor migraționale și a extins paleta demografică, generațională cu cea profesională a migranților:

Amplitudinea migrației a fost alimentată recent de accentuarea inflației în Republica Moldova, costurile mari ale vieții și dificultățile întâmpinate de afacerile mici, care au impus unui număr suplimentar de moldoveni calea exilului economic. (expert 5)

Dacă ne uităm la profilul celor care pleacă, în perioada războiului s-a văzut că pleacă nu numai persoane care sunt cu o anumită specialitate, dar pleacă și studenții în primul rând, în special cei de

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

la specialitățile legate de computer, pentru că ei acolo găsesc de lucru mult mai ușor în Uniunea Europeană, golind Moldova de cel mai prețios capital uman. (expert 1)

Războiul a fost și o barieră în reîntoarcerea cetățenilor Republicii Moldova pentru că unii care intenționau să se reîntoarcă, dat fiind instabilitatea în regiune, au decis să-și procure locuințe în țara gazdă [...] reîntoarcerea în Republica Moldova a fost amânată sau chiar s-a luat decizia de a se stabili, în special tinerele familii în țara gazdă, anume din cauza situației instabile în regiune. (expert 9)

În cazul unei familii reîntoarse, războiul a însemnat chiar elementul decisiv în renunțarea la un proiect deja în mare parte eșuat:

Războiul a fost ultima picătură. După pandemie a venit și războiul. Nu mai aveam puteri să ne gândim. (Maria)

Caracterul agrar al unei părți însemnate a economiei și societății duce la vulnerabilitate crescută din motivul schimbărilor climatice:

Dacă un om a crescut la țară, el în marea majoritate o să... Și nivelul de studii este sub cele superioare, adică gimnaziale, colegiul, ceva de tipul ăsta, ei tind să se întoarcă înapoi la țară și să încerce acolo să-și dezvolte o afacere, să facă... Dar de multe ori asta eșuează din cauza... ultimii 3-4 ani la noi au fost condiții climaterice foarte proaste și mulți din cei care se întoarcă la țară și încearcă să facă o afacere în agricultură de multe ori se ard și încearcă să pleacă înapoi. (expert 4)

Schimbarea climatică este sistemică – atât ecologică cât și economică:

Vedeți că și clima se schimbă foarte mult. Noi, la Institutul de Zoologie, observăm aceste modificări – specii care dispar sau specii noi care apar din cauza temperaturilor ridicate. Seceta din ultimii ani a afectat enorm ecosistemele noastre, iar asta se vede și în gospodăriile oamenilor, nu doar în mediul sălbatic. (Nadejda)

Mai mult, în percepția cetățenilor aceste schimbări implică și aspectul instituțional:

În străinătate vezi o altă cultură a protejării mediului. La noi, pe lângă faptul că avem aceste schimbări de climă cu secete mari, mai avem și problema poluării. Oamenii nu înțeleg că dacă tăiem pădurile și aruncăm gunoaie, clima o să ne pedepsească și mai tare. (Vlad)

Paradoxalul patriotism – păstrarea apartenenței mentale

În pofida tendințelor de plecare și scepticism față de țara de origine, moldovenii păstrează un patriotism elementar ce nu ține neapărate de stat sau națiune, ci de mediu și comunitate:

...eu când am emigrat nu am plecat cu ideea că migrez și nu mai vin în țară sau că o să stau permanent aici, deoarece Moldova rămâne mereu acasă pentru mine. (Victoria)

Totuși, patriotismul se traduce mai mult în loialitate față de identitate, de „neam”, de rădăcini, care oferă siguranță și valoare individului – un factor radical în securitatea ontologică:

Niciodată negarea neamului tău și a rădăcinii de unde tu ești. Întotdeauna să te faci un om fără de succes pe lumea asta. Nu există, nu există. De asta sunt foarte mulți moldoveni nefericiți, pentru că scopul lor a fost unul așa de stupid și penibil de a pleca peste hotare și de a demonstra cuiva ceva.

Eu chiar spun asta foarte deschis. Niciodată nu am fost persoana care să arunc cu gunoi în moldoveni sau în țara mea, pentru că e exact ca și cum tu ți-ai refuza locul tău de naștere. Și negarea asta. Niciodată negarea neamului tău și a rădăcinii de unde tu ești. (Ina)

Moldova se prezintă ca un caz aparte al apartenenței:

Și în cazul de întoarcere e mult și afectează cultura noastră, pentru că Moldova te face să te întorci înapoi. Știi că vrei să vii

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

înapoi, dar posibilitățile sau să zicem oamenii de mai sus, guvernul, nu prea dau această șansă de a trăi bine la toate persoanele. (Cătălina)

Mai specific, această apartenență ține în mod focal de rețeaua personală, familială și micro-comunitară:

Moldovenii, am mai repetat, că sunt tare raționaliști și sunt tare atașați de cercul social apropiat al lor. În majoritate, cei care pleacă țin legătura cu cercul social apropiat, cu rudele, chiar cu prieteni, cumetrii, la noi toți critică cumetrismul, dar asta nu e un lucru rău, e un lucru bun, ei continuă să-și țin legăturile cu cercul social apropiat, chiar și cei tineri care pleacă, care, ziceam, care pleacă în tinerețe, adică pleacă la 25 de ani, la 28 de ani, care pleacă la aștia instruiți, ei oricum țin relații cu familie cu cercul social apropiat, când vin în Moldova în majoritate tind să întâlnească cu familia, tind să întâlnească cu prietenii, tind să facă reuniuni de familie aici, reuniuni cu cercul social apropiat al lor, cumătrii, prietenii, colegii de instituții, de clasă, de școală, și, deci, relațiile se mențin, foarte puțin care pierd complet relațiile cu Moldova. Și asta e, cred că e în sânge la moldoveni. (expert 3)

Migranții reîntorși mențin fondul identitar și relațional ca motiv al întoarcerii, spre a fi extins și spre următoarele generații:

Și mai era mama în viață și zic, nu, mergem acum să profităm de bunici, de vorba lor, de educația lor, de toate resursele astea. Vreau să le conserv cât mai este mama. Și am reușit tare bine. Și chiar nu regret nicio clipă decizia luată. (Maria)

Acest patriotism ajunge chiar la un nivel eficient al încrederii, este subliniat inclusiv de comportamentul electoral:

Încrederea lor față de stat a crescut și asta au demonstrat și alegerile care au fost. Chiar au demonstrat. Eu am fost plăcut surprinsă de fapt, de așa o mobilizare a acelor de peste hotare. (expert 3)

Percepția libertății de acasă în sensul securității ontologice

În cea mai exotică formulare, o respondentă reîntoarsă își exprimă viziunea moral echivocă, dar ontologic profund semnificativă asupra forței apartenenței:

E, cum să zicem, apartenența la locul tău de baștină te face un om mai încrezut. Și te face mai stabil emoțional. (Ina)

Forța apartenenței se poate formula și prin alte metafore grăitoare:

Deci vibrația pământului de acasă, el te reîntoarce cu toată forța lui frumoasă pe care o are, și cu tot potențialul ăsta român pe care este aici, acasă. Și acasă se numește Moldova. Atât. Pentru mine și pentru familia mea. (Nadejda)

Explicația socială – nu în ultimul rând cu valențe de securitate ontologică exprimate prin libertatea societală – se poate formula și mai analitic:

Hai să vorbesc de Elveția sau Germania, unde totul e foarte bine pus la punct. Sistemul lucrează foarte bine. Ai o mulțime de asigurări pe tot ce e posibil și într-o oarecare măsură, oamenii simt o presiune. Mic sau mare, deja depinde cum o percepi întorcându-te acasă tu. Cam astea nu le ai și acolo. Dacă nu le ai tu ai mai multă libertate. Ce e? Și de fapt oamenii și mult le lipsește, pentru că tu nu ai presiunea sistemului încă. Probabil nu știu la noi, dar sistemul te presează în Elveția, hai să zic doar vorbim de Elveția. Este presiunea societății, că trebuie să faci mereu mai mult, mai mult și mai mult, dar e alegerea ta personală dacă dorești. Da, în unele cercuri, dacă nu porți Rolex minim de 50.000 pe mână, nu ai ce căuta acolo. În unele, unii elvețieni sunt mult mai simpli și tot așa. (Victor)

În final, în cea mai poetică formulare, se dovedește că sentimentul inexplicabil de „acasă” corespunde perfect cu ideea „ușurinței de a fi” menționată de Sime:

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Numai ai ieșit, de exemplu, din aeroport, tu altfel simți, altfel... E aerul tău. E aerul tău, da. Adică e ceva... Acolo, da, poate nu-ți spune nimeni că ești străin sau nimeni n-are nicio treabă cu tine, dar, oricum, se simte asta un pic. (Vadim)

Dorința de a contribui – agenția din cadrul securității ontologice

Experții înșiși subliniază – și consideră că instituțiile conștientizează – capacitatea de contribuție a migranților la societatea de acasă:

Deci, migrația nu se reduce doar la remitențe. Ea se reduce la competențe, ea se reduce la transfer de skills-uri, la transfer de tot felul de deprinderi, la creare de rețele, la dezvoltarea de parteneriate transnaționale și așa mai departe. Din punctul ăsta de vedere, cred că, din ce în ce mai conștiente sunt autoritățile. În schimb, acolo unde este de lucrat, este, dumneavoastră ați evocat și eu sunt absolut de acord cu asta, reticența. (expert 10)

În același spirit, migranții subliniază recurent componenta contributivă în orizontul întoarcerii:

Este interesant să-ți faci un viitor aici și până la urmă să și contribui în continuare la progresul Republicii Moldova. Dacă nu vin ei cu exemplul lor de peste hotare, cu calificările lor, obținute de acolo și exemplul de bună practică, dacă nu vin ei să facă treaba aici, atunci cine să o facă? Ei, chiar mi-ar plăcea să cred că așa stă situația și posibil chiar asta și e adevărat în mai multe cazuri. Adică la mine, parțial, pot să zic, în cazul meu personal, asta a fost motivația. (Ovidiu)

Dorința de a contribui la binele țării este, de asemenea, susținută de sentimentul de apartenență mediat de familie, chiar la cei din ultima generație:

Iarăși, familia pentru mine, bunicii, de care am menționat înainte, sunt totul pentru mine. Deci nu vreau să-i las, vreau să mă întorc la ei foarte mult. Familia mea, familia mea apropiată, dar și prietenii. Iarăși, Moldova, eu iubesc țara, iubesc țara foarte mult. Dar, iarăși, aș vrea să iau cât mai multe oportunități de aici și, dacă-i posibil, să le aplic în Moldova, să contribui și eu țării. Nu am uitat de țară și nici nu plănuiesc. (Cristina)

Mai mult, prin experiența contribuției, ei extrapolează și la ceilalți această capacitate de a aduce schimbări, chiar într-un mod facil:

Eu mă consider mai mult. Eu iau experiența de aici și o implementez în contextul țării noastre și văd multe lucruri care nu necesită schimbări politice sau trebuie anumiți conducători. Nu oricine poate să le facă. (Maria)

Nevoia de recunoaștere honnethiană în cadrul securității ontologice

Expertul 8 percepe dorința migranților de a fi recunoscuți ca grup aparte, ca implicații valorice:

Mai mulți reveniți ne-au zis că ar fi preferat să fie categorisiți țargetați ca o idee, ca un grup ținută aparte. [...] Abordare individualizată pentru migranții reveniți.

Expertul 7 confirmă posibilitățile de recunoaștere din perspectiva spațiului privat:

În agențiile private, angajatorii erau mult mai, să spunem așa, deschiși, mulțumiți și-au apreciat foarte mult faptul că tinerii și-au făcut studiile peste hotare, cunoșteau foarte bine limba, contextul, țara în care au studiat și au fost promovați foarte bine din poziții, să spunem, de executori, în manageri, chiar de export și așa mai departe, adică erau promovați destul de activ.

Expertul 10 subliniază asimetria dintre valorile celor posibil reveniți și realitatea de acasă ca o formă de nerecunoaștere:

De exemplu, cei de peste hotare, când vin la noi, vin cu anumite valori, cu idei antreprenoriale, cu capital financiar sau cu capital uman, dacă vorbim despre niște meserii noi. Există posibilități de a le valorifica? Da, există. Dar, iarăși, ele trebuie să treacă prin niște site, prin niște ciururi, știți? Pentru că ei vin cu... Deasupra vin cu... Și eu chiar am trăit cu ochii proprii pe a mea piele. Deci, vii cu un elan, dar aici te ciocnești de alte realități.

Copiii reîntorși resimt și mai puternic contrastul acerb între atitudinile din sistemele de învățământ, în special în sensul recunoașterii ca egali, diferiți, dar totuși capabili:

Deschiși, te încurajează și nu-ți spun că: Sorin, tu ești de nimic, la o parte. Altul. Toți la rând. Aici toți sunt egali. – Să înțeleg că în Moldova ai întâlnit așa un impediment, de exemplu, că ai fost marginalizat sau nu ai fost încurajat? – Da. – Și asta era la toate obiectele sau la anumiți profesori, anumite obiecte? – Anumiți. Aici nu e aia că el e profesor și tu ești elev. Nu e sistemul ăla de... într-un fel, discriminare, așa spune. Aici toți sunt egali. Și profesorii și elevii sunt ca prieteni. (Sebastian)

În cazul unor dificultăți de acest gen, școala poate fi un factor liminal în viața unei familii:

Doar vorbă că le dă ajutor în școală. Nu a fost niciun ajutor. Lăsat copilul să fie trist și să se simtă vinovat că nu e cel mai... Nu știu. Desplugător. Asta e... Nici nu pot să demonstrez că nu las în urmă asta. Copilul nu poate să se exprime și tu nu poți să demonstrezi că într-adevăr el trece prin așa ceva. Nu poți să îi explici profesoarei dacă ea nu-i deschisă, nu o interesează, ea vrea să se compiteze cu alte profesoare, pentru că nu o interesează de copilul acesta. Ea vrea să lucreze cu copii, performanță și atât. (Maria)

Schimbarea ca semn de recunoaștere

Eșecul readaptării cauzat de refuzul de recunoaștere și ca atare, senzația de a fi lipsit de agenție este o experiență liminală:

Observăm des fenomenul de remigrare: oameni care revin cu speranța că pot schimba ceva sau că se pot reintegra, dar care, după șase luni sau un an, se simt străini în propria țară și aleg să plece din nou. Această revenire eșuată este poate mai dureroasă decât plecarea inițială, deoarece demonstrează o ruptură profundă între așteptările cetățeanului și realitatea oferită de stat. (expert 2)

Pentru a combate această inerție, chiar indiferență în a oferi recunoaștere, se recomandă un exercițiu mental:

Statul trebuie să înțeleagă că revenirea nu este un proces automat. Este nevoie de o muncă enormă de reintegrare socială și profesională. Un om care a fost manager în Spania nu va reveni în Moldova pentru un post de rând cu un salariu care nu îi acoperă cheltuielile de bază. Fără o corelare între piața muncii și profilul migraților care revin, cifrele reîntoarcerii vor rămâne marginale. (expert 2)

Expertul 8 consideră că ar fi nevoie de o schimbare de atitudine și mai generală față de migrații reveniți:

Probabil ducem lipsă de o cultură a atitudinii față de aceste persoane. O cultură de deservire [...] formarea atitudinii și formarea părerii despre Republica Moldova încep inclusiv la ghișeul din parc.

În același spirit, o migrantă reînțoară subliniază nevoia de schimbare chiar dacă familia a fost inițial suficient motiv pentru reînțoarcere:

Deși procesul de reintegrare a fost unul dificil, m-am întors pentru familie și pentru că am simțit că aici este locul meu. Dar statul ar trebui să simplifice mult aceste proceduri dacă vrea ca specialiștii să revină. (Nicoleta)

Un alt expert își exprimă totuși scepticismul cu privire la capacitatea statului de a opera schimbări majore în ceea ce ar putea motiva o întoarcere:

Este oare țara pregătită pentru a-i primi? Pentru că țara asta înseamnă mai mult decât autoritățile. Autoritățile într-un stat cu economie de piață au posibilități relativ limitate de a oferi tot spectrul posibil de servicii de care oamenii ăștia ar avea nevoie. Dar, pur cel puțin formal, există o politică. (expert 4)

Refuzul recunoașterii ca inflexibilitate la schimbare

Ca o confirmare a atitudinii negative față de aceștia, expertul 6 exprimă o serie de critici cu privire la întreaga colectivitate transnațională, migranți și reveniți.

Migrația pendulară este considerată un neajuns moral:

Ei nu au scopul de a reveni și de a se integra aici, dar au scopul de a face bani și de a-i cheltui aici. Au venit, au cheltuit, au investit în consum, au rămas iar fără bani și au plecat.

În viziunea expertei, acest neajuns cuprinde și lipsă de inițiativă și capacități:

Nu investesc în afaceri [...] în primul rând din lipsă de cunoștințe și abilități, și de lipsă și de frică de a risca. [...] Cei veniți au și mai mare frică, deoarece au văzut cum funcționează acolo o economie și un stat, și niște instituții ale statului, și aici e mult mai complicat. [...] Ei menționează chiar acest lucru, că nu întotdeauna au încredere în instituțiile statului.

Nemulțumirea cu privire la sistemul de învățământ moldovenesc este privită ca nefondată:

Da, așa e mediul, desigur că e diferit, dar nu cred că mediul poate fi schimbat. Cum judecă copiii moldoveni? Și ei să fie diferiți, dar e nevoie să se integreze. Și asta este.

La un alt expert, care nu e un caz izolat, apare chiar și o atitudine tranzacțională, acuzaatoare în ceea ce privește presupușii profitori de sistemul social moldovenesc – care sunt, de fapt, persoane vulnerabile din cauza unei migrații mai precare decât în cazul altora:

Cea mai îngrijorătoare pentru stat este categoria care revine, de aceea că nu mai are capacitate să muncească peste hotare [...] avem o categorie de persoane care nu au contribuit, dar ei necesită servicii și ei se reîntorc în țară pentru că o parte din ei nu au nici economii.
(expert 9)

Menținerea apartenenței ca expresie a agenției proprii

Expertul 10 schițează dinamica revenirii la rădăcini:

Observ o problemă transversală, asta este dezrădăcinarea tuturor migranților și ei trăiesc cu sentimentul că sunt dezrădăcinați. Prin urmare, ei mereu caută să-și implanteze undeva rădăcina, dar ei nu pot să-și o implanteze decât acasă, la ei și atunci asta este unul din motivele pentru care ei aderă la programele pe care guvernul sau autorități locale, nu contează, le implementează. Deci, mai mult decât încredere, este dorința asta de a reveni la origini și ea este destul de puternică. Într-o primă fază, mie mi se părea o glumă, dar acum, după ce am făcut circuitul ăsta, ea este foarte reală.

Centralitatea familiei este subliniată în contextul identității individuale:

Eu întotdeauna am fost și pun accent că succesul în viață se datorează familiei tale, în general. Da, trebuie să te rupi la un moment dat, dar relațiile familiale asta-i e tot. Asta e. Asta e tot. Să ai să te vezi cuprins. (Ina)

Dincolo de familie, ca motiv de păstrare a legăturii cu țara, invers, însăși apartenența familiei la țară poate fi un scop de a rămâne:

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Mama a plecat în Italia, tata în Germania, sora în România. [...] Mămica m-a chemat de mai multe ori, dar nu vreau. Eu sunt așa o persoană mai... Nu iubesc să-mi schimb zona de confort. Eu așa am experiență, am persoane care au un lucru stabil, un lucru plătit cât de cât. Pentru mine e bine, adică nu m-aș duce. Dacă doresc, mai am posibilitatea să fac și altceva, adică... Mă simt bine aici. Și nu vreau nicăieri să mă duc. Dar dacă plec, eu simt că se taie legătura asta cu Moldova. Eu sunt unica legătură între noi. Nu prea, nu vreau. (Marina)

Apartenența socială e ceea ce creează securitatea ontologică în sens agentic:

Aprecierea pragmatică a valorii ontologice a apartenenței: [...] poate nici nu e vorba neapărat de dor, dar de chestia că până la urmă nu poți să fii o parte tot așa de integră a comunității de acolo, de peste hotare, cum poți fi la noi. Adică nici măcar nu-i dor, dar e chiar o lipsă din asta prezentă în toate sferile, în toate domeniile de activitate. Că acolo nu te simți ca acasă, nu te simți tot așa de integrat, nu te simți tot așa de aproape de tot ce se întâmplă acolo, cum te simți la noi... (Ovidiu)

Libera alegere – cheie a identității transnaționale moldovenești

Totuși, solidaritatea cu cei de aceeași identitate este bazată pe libera alegere, pe fond moral, cel puțin în sistemul valoric al celor din ultima generație:

Depinde și de comportamentul lor, pentru că știu câțiva moldoveni care nu prea aveau șapte ani de casă, deci, în școală secundară aveam câțiva, doi băieți și, da, erau moldoveni, dar luăm în considerare faptul că nu aveau șapte ani de casă și nu se comportau frumos nici cu mine sau cu alte persoane. Deci, da, sunt din Moldova, dar dacă nu se comportă frumos sau dacă, nu da Doamne, au tendința a bea sau ceva de genul, nu vreau să mă leg cu așa persoane. (Cristina)

Expertul 6 exprimă o concluzie minimalistă, însă bine adaptată la condițiile migrației târzii a moldovenilor, anume, un accent pus pe diasporă pentru a o păstra recunoscută, activă și conectată:

Diaspora Republicii Moldova, cei care sunt stabiliți peste hotare și nu au intenții clare la moment de revenire, în cazul ăsta este o colaborare ce ține mai mult de fortificarea asociațiilor diasporale, ca acestea să fie active și să aibă capacitate suficientă de a oferi serviciile lor diasporii sau migranților care se află acolo, de integrare socială, economică și așa mai departe.

Totuși, în cadrul unei stări de transnaționalism asumat, dar apartenența moldovenească menținută, familiile de migranți gândesc în termeni de întoarcere într-un viitor nedefinit, atât cu privire la ei cât și la copiii lor:

Eu cred că Moldova și România sunt niște țări de vis. Bogăția lor, trecutul lor, muzeele, mâncarea, tradițiile. Asta este o atracție foarte mare. Băiatul zice așa. Probabil că o să trăiesc la țară la Moldova. Că vreau să trăiesc în pădure, nu știu unde vreau să trăiesc. Eu i-am putut să plantez o sămânță acolo și probabil cândva el poate să se întoarcă. Nu o să fie așa străin. (Maria)

Copiii confirmă acest plan, chiar cu incluziunea apropiatilor din afara familiei, un element identitar important în cazul moldovenilor:

Cu prietena ta ce părere aveți despre asta? – Noi tare vrem în Moldova împreună. Eu nu vreau acolo la școală. Eu vreau aici [...]. Eu vreau să termin universitatea, să iau o diploma și să fiu cineva. Și pe urmă, poate m-aș ducea să trăiesc în Moldova pentru că acolo e bine de trăit. E doar școala care nu mi-a plăcut! (sic) (Maria 2)

Discuție și concluzii

Deși imaginea cantitativă este sumbră, se arată linii de abordare a migrației moldovenilor, inclusiv migrația de întoarcere, care pot servi drept reper pentru o susținere fundamentată a coeziunii legate de origini și la eventuali pași de întoarcere și contribuție la societatea de origine.

Un aspect important este înțelegerea caracterului transnațional al societății moldovenești. În acord cu Douillet (2018), această societate se prezintă ca una prin excelență transnațională, din care nu putem îndepărta elementul migraționist fără să pierdem ceva esențial. Fundalul acestei identități hipermoderne este, pe de o parte, obiectiv (fragilitatea economică a acestei societăți și dependența sa de surse de venit externe bazate, într-o măsură maximă, pe exportul de forță de muncă), pe de altă, identitar: identitatea de graniță, hibridă, diversă, mixtă, pendulară, interimară, pe care a moștenit-o explică într-o măsură importantă atât pretarea ei pentru migrație, cât și păstrarea coeziunii și continuității acestei identități.

În al doilea rând, limbajul securității ontologice – în contrast cu limbajul unei pure preferințe economice ca motiv al migrației – se legitimează perfect dacă privim la patriotismul și dorința de a contribui a migranților (posibil) reîntorși. Nimeni nu migrează din capriciu. Chiar dacă trendurile migraționiste devin avalanșe unde motivațiile se amplifică social, patria semnificată în special de rețeaua personală, cu accent deosebit pe familie, gravitează în jurul țării de origine, și devine diasporă doar din necesitate. Securitatea ontologică înseamnă stabilitate, agenție și recunoaștere. Fără acestea – chiar în lipsa vulnerabilității directe și imediate – orice persoană va alege să migreze dacă are capacitatea să o facă. Efectul de domino este doar o

amplificare. Esențialul se dovedește exact prin povestea migranților reîntorși: nu atât povestea personală de reîntoarcere și reintegrare – care este întotdeauna o provocare și un efort – e ceea ce decide capacitatea de a rămâne acasă, ci factorii sociali precum agenția – șansa de a contribui și de a schimba ceva – și recunoașterea – permisiunea de a-ți lăsa vocea auzită și povestea personală continuată.

În cazul rămânerii în străinătate sau remigrării din cauza unui eșec, rămâne totuși un neajuns pentru familiile de migranți plecați: niciodată patria nu poate fi reconstituită integral în cadrul unei alte societăți, ca atare securitatea ontologică nu se completează cu aspectul libertății elementare percepută atât de acut de mai mulți respondenți. Familia rămâne, pe de o parte, un factor de continuitate în acest context: cât timp sunt rude acasă, referința este stabilă; comunitatea în sens de rețea personală de cunoștințe, prieteni și „cumetri” prelungește această referință. Pe de altă parte, apropierea acestui element identitar de sensul a ce înseamnă a fi moldovean – amintita insistență a moldovenilor pe definirea apartenenței naționale în sens de comunitate directă – oferă încă un avantaj în ceea ce înseamnă reconstrucția unui sentiment de securitate ontologică. Anume, diaspora, rețelele și grija purtată lumii de acasă permit ca funcționalitatea relației cu țara să devină relativ independentă de cadrul instituțional, lăsând deoparte neajunsurile țării în favoarea unei proiecții tenace de reîntoarcere, minim mentală, dar și relațională sau chiar reală, în spațiul perceput al „patriei”. Acest spațiu, în lipsa unei întoarceri reale – care este din păcate regula statistică – devine un spațiu imaginat și trăit în mod transnațional fără tendințe de cosmopolitism conceptualizat.

Elementul special în reconstrucția transnațională a identității moldovenești este cel al alegerii libere. Acesta este și elementul de eșec în cazul reînțoarcerii: libertatea simțită „în aer” atunci când te întorci „în țara ta” există la un nivel ontologic profund, aproape inexplicabil. În schimb, libertatea reală care traduce securitatea ontologică – stabilitate, agenție, recunoaștere – nu se obține în multe cazuri. Exilul liber ales – pentru a doua oară – ca o consecință a acestei incongruențe dintre cele două libertăți – nu devine un eșec total; el nu afectează viziunea asupra apartenenței în mod radical. Din contră, el se înscrie într-un continuum al alegerilor liber asumate, în care succesul școlar bazat pe educație adaptivă și orientată spre drepturi este unul dintre factorii decizionali, la egalitate cu dorul de casă, cu relațiile cu persoanele de acolo, cu planul de a oferi rădăcini și identitate generațiilor noi, dar și cu a-ți alege cu cine te identifiți.

Cât despre recomandări: așa cum reiese din interviuri, o schimbare de atitudine, spre responsabilitate, recunoaștere oferită migrantului și ușurare a înțoarcerii, se impune într-un mod firesc. Așa cum subliniază o respondentă, e un lucru pe care oricine îl poate face.

Bibliografie:

- Botterill, K., Hopkins, P., & Sanghera, G. (2018). Familial geopolitics and ontological security: Intergenerational relations, migration and minority youth (in)securities in Scotland. *Geopolitics*.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Bryceson, D. F., & Vuorela, U. (Eds.). (2002). *The transnational family: New European frontiers and global networks*. Berg.
- Cassarino, J.-P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253–279.
- Cebotari, V., Siegel, M., & Mazzucato, V. (2016). Migration and the education of children who stay behind in Moldova and Georgia. *International Journal of Educational Development*, 51, 96–107.
- Douillet, C. (2018). Children of migration: Hopes and tensions over border-crossing in Moldova. *Journal of European Studies*, 48(3–4), 223–234.
- Ducu, V. (2018). Romanian children in multiple worlds. In *Romanian transnational families* (pp. 99–117). Palgrave Macmillan.
- Ducu, V., Hărăguș, M., Angi, D., & Telegdi-Csetri, Á. (2023). Asserting children's rights through the digital practices of transnational families. *Family Relations*, 72(2), 458–477.
- Ducu, V., Hossu, I. E., & Telegdi-Csetri, Á. (2025). The well-being of transnational families: Views and relationality. *Global Networks*, 25(4), e70031.
- Ducu, V., & Telegdi-Csetri, Á. (2018). Children of global families. *Romanian Journal of Population Studies*, 12(1), 23–36.

- Ducu, V., Telegdi-Csetri, Á., & Hărăguș, M. (2024). Local and transnational participation of families with stay-behind children in the hybrid transnational social protection nexus. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(17), 4279–4297.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.
- Gillespie, M., Adelman, M., & Anderson, K. (2022). Ontological security, socio-legal precarity and the capacity to aspire: Young people's perspectives on (im)mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(11), 2465–2483.
- Glick Schiller, N., Basch, L., & Szanton Blanc, C. (1994). *Towards a transnational perspective on migration: Race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*. New York Academy of Sciences.
- Greschke, H. M. (2015). The hybrid and the networked: Mediatization of transnational social spaces. *International Journal of Communication*, 9, 720–739.
- Greve, P. (2018). Ontological security, the struggle for recognition, and the maintenance of security communities. *Journal of International Relations and Development*, 21(4), 858–882.
- Hondagneu-Sotelo, P., & Avila, E. (1997). I'm here, but I'm there: The meanings of Latina transnational motherhood. *Gender & Society*, 11(5), 548–571.
- Honneth, A. (1995). *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. Polity Press.
- Hossu, I. E., Telegdi-Csetri, Á., Birou, M., & Hărăguș, M. (2023). 'Not like everyone else?' Transnational families' relationship in their home society – between stigma and dialogue. *Ukrainian Society*, 84(1), 54–73.
- Ibričević, A. (2024). *Decided return migration: Emotions, citizenship, home and belonging in Bosnia and Herzegovina*. Springer.

- Itzigsohn, J., & Giorguli-Saucedo, S. (2005). Incorporation, transnationalism, and gender: Immigrant incorporation and transnational participation as gendered processes. *International Migration Review*, 39(4), 895–920.
- King, R. (2000). Generalizations from the history of return migration. In B. Ghosh (Ed.), *Return migration: Journey of hope or despair?* (pp. 7–55). IOM/United Nations.
- King, R., & Christou, A. (2011). Of counter-diaspora and reverse transnationalism: Return migration to Greece and southern Europe. Theoretical and empirical insights. *Mobilities*, 6(4), 451–466.
- Kinnvall, C., & Mitzen, J. (2020). Anxiety, ontological security, and the politics of recognition. *Political Psychology*, 41 (S1), 79–93.
- Lados, G., Hegedus, G., & Kovacs, Z. (2023). The role of identity and ontological (in)security in return migration: An empirical perspective from Hungary. *Journal of International Migration and Integration*, 24 (Suppl 2), 445–464.
- Laing, R. D. (1960). *The divided self: An existential study in sanity and madness*. Tavistock Publications.
- László, É., Bărbuță, A., Ducu, V., Telegdi-Csetri, Á., & Roth, M. (2023). Left-behind adolescent co-researchers' participation in studying transnational families. In B. Lonne, M. Heugten, & C. S. Higgins (Eds.), *Participatory research on child maltreatment with children and adult survivors: Concepts, ethics, and methods* (pp. 163–179). Emerald Publishing Limited.
- Levitt, P. (1998). Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion. *International Migration Review*, 32(4), 926–948.
- Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.
- Lindsay, C. (2025). Status precarity, ontological insecurity and the wellbeing of children in families with precarious immigration status in Scotland. *Population, Space and Place*, 31(6), e70091.

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

- Morgan, D. H. J. (2011). *Rethinking family practices*. Palgrave Macmillan.
- Morgan, D. H. J. (2015). *The family, politics and social theory* (Rev. ed.). Routledge. (Original work published 1975)
- Sime, D. (2018). Belonging and ontological security among Eastern European migrant parents and their children. *Central and Eastern European Migration Review*, 7(1), 35–53.
- Sussman, N. J. (2011). *Return migration and identity: A global phenomenon, a Hong Kong case*. Hong Kong University Press.
- Telegdi-Csetri, Á., & Ducu, V. (2019). The stranger at home: "Hybrid" children returning to Romania. *Romanian Journal of Population Studies*, 13(1), 105–123.
- Telegdi-Csetri, Á., Ducu, V., & Hărăguș, M. (2025). Voices, imaginaries and agency of Ukrainian and Moldovan transnational children. *Families, Relationships and Societies*, 14(1), 26–43.
- Zhang, Y. (2026). Returning to my roots: Hometown housing and ontological security amid China's circular migration. *Population, Space and Place*, 32(1), 1–12.

„Dacă nu ți-e bine, te întorci înapoi acasă cu totul”. Nexusul dintre migrația de întoarcere și transnaționalism în Republica Moldova

Anatolie Coșciug și Ciprian Bernic

1. Introducere

În ultimii ani, migrația de întoarcere a devenit un subiect central, în special în societățile cu emigrație masivă sau dependență de remitențe crescută (Beirens et al. 2022). În cazul Republicii Moldova, în ultimii ani, migrația internațională a modelat profund piețele muncii, structura gospodăriilor și imaginarul social al mobilității (Bogdan, 2024; Tabac and Gagauz, 2020): astfel, plecarea a devenit o strategie de mobilitate socială răspândită, iar „întoarcerea” este un proiect pe care majoritatea emigranților îl consideră sub diverse forme (pentru o perioadă de timp mai scurtă sau mai lungă de exemplu), momente de timp (la pensionare, finalizarea studiilor etc.) și contexte familiale sau sociale (United Nations Moldova 2021). În contextul menționat, acest capitol analizează relația dintre migrația de întoarcere și transnaționalism, pornind de la premisa că revenirea nu poate fi redusă la o mișcare finală într-un „parcurs liniar” al migrației după cum majoritatea participanților la acest studiu menționează. Folosind matricea integrare-

transnaționalism, studiul analizează deciziile de întoarcere prin analiza a două dimensiuni intersectate: gradul de integrare în țările de destinație (economic, social, instituțional) și nivelul de implicare transnațională cu Moldova (legături sociale, economice, culturale și emoționale). Capitolul constată că o integrare ridicată în țările de destinație nu slăbește neapărat legăturile transnaționale, iar conexiunile puternice cu Moldova nu duc automat la migrația de întoarcere. Dimpotrivă, mulți imigranți moldoveni sunt bine integrați în țările de destinație, rămânând în același timp profund transnaționali, ceea ce susține forme fluide de migrație de întoarcere, mai degrabă decât reveniri permanente.

O parte importantă a literaturii de specialitate asociază revenirea migranților cu eșecul sau sfârșitul proiectului migrator sau cu incapacitatea migranților de a atinge obiectivele economice în țara de destinație (Gmelch, 1980). Totuși, cercetările mai recente arată că întoarcerea poate fi planificată, temporară, repetată sau chiar „virtuală” (ca de exemplu prin investiții, îngrijire la distanță, participare politică, informare (Croitoru, 2022; Anghel, Oltean & Silian, 2022; Toma 2020; Popa, 2017; Tulbure, 2022 etc.), iar decizia de a reveni este puternic condiționată de ciclul de viață și situația fiecărui individ în parte (la nivel micro), de tipul și forma rețelelor sociale la care fiecare individ are acces (nivel mezo), și de structurile oportunităților și de transformările contextelor de origine și destinație (nivel macro) (Șerban, 2023; Anghel, 2026; Croitoru, 2021; Toma, Tesăr and Fosztó, 2018). Mai mult, practicile transnaționale (remiteri financiare, vizite de scurtă sau lungă durată, menținerea relațiilor sociale, participare civică, consum cultural) pot influența simultan integrarea în

țara de imigrare și atașamentul față de țara de origine, complicând și mai mult delimitarea conceptuală a unor termeni precum „plecare”, „ședere” sau „întoarcere” (Carling and Erdal, 2014; Croitoru, 2022; Saghini, Luceș & Lupchian, 2025; Matichescu, 2017; Radziwinowiczówna & Tulbure, 2025).

Prin urmare, întrebările de cercetare care ghidează această lucrare sunt următoarele: *În ce moduri se articulează migrația de întoarcere și transnaționalismul în cazul migranților din Republica Moldova și Cum pot fi explicate deciziile de revenire prin prisma relației dintre integrare și implicare transnațională?* Pentru a răspunde acestor întrebări, lucrarea adoptă o abordare calitativă, bazată pe interviuri exploratorii cu membri ai familiilor transnaționale, pe studii de caz ale unor traiectorii migratorii diferite și interviuri cu experți.

Două delimitări sunt importante. În primul rând, lucrarea nu urmărește estimarea sau cuantificarea prevalenței „intențiilor de întoarcere”, ci investighează modul în care deciziile sunt justificate și negociate după ce au fost luate: ce înseamnă „a te întoarce”, când devine întoarcerea fezabilă și care sunt condițiile prin care revenirea se „permanentizează”. Această abordare se aliniază unui număr în creștere de studii cu o abordare similară (Fosztó, Toma & Tesăr, 2017; Coșciug, 2022a; Popa, 2022). În al doilea rând, deși cadrul integrare–transnaționalism este folosit ca instrument interpretativ, lucrarea nu tratează integrarea ca variabilă unidimensională (de tip „integrat/neintegrat”). Integrarea este înțeleasă, în continuarea dezbaterilor din mediul academic privind acest concept (Anghel, 2018), ca un proces multistratificat: un migrant poate fi integrat ocupațional, dar nu social; poate avea stabilitate juridică, dar vulnerabilitate psihologică; poate avea rețele în

țara de destinație, dar o apartenență afectivă puternic orientată spre „acasă”.

Contribuția principală a analizei este evidențiere revenirii ca decizie incrementală și, foarte des întâlnită în rândul participanților la acest studiu, reversibilă. În multe cazuri (mai ales printre respondenții a căror mobilitatea este facilitată de rețele, statut juridic sau experiență migratorie anterioară), revenirea nu încheie procesul de migrare, ci redefinește formele și ritmul ei care pot fluctua de la perioade de ședere alternativă, încercări de reintegrare, proiecte economice pilot, remigrație etc. În acest sens, ca răspuns la dezbaterile recente din domeniu (Dana, 2025; Cingolani, 2025; Baru, 2022; Strumickienė, 2021), lucrarea conectează cercetarea migrației cu agenda politicilor publice într-un mod aplicat: nu întreabă doar *De ce se întorc oamenii?*, ci și *Ce face revenirea durabilă?*

Relevanța analitică a demersului de revenire este triplă. În primul rând, contribuie la o înțelegere care nu este centrată pe o idee „sedentară” a revenirii (înglobată într-un context social), ci mai degrabă ca pe o practică situată în câmpuri sociale transnaționale și în regimuri de mobilitate care includ atât canale formale (ca de exemplu accesul la dublă cetățenie, oportunitățile oferite de acorduri bilaterale), cât și constrângeri instituționale (birocrăție, recunoașterea competențelor, acces la servicii). În al doilea rând, oferă o perspectivă empirică asupra periferiei UE: Republica Moldova este simultan legată de UE prin proximitate geografică și culturală, circulație (inclusiv prin cetățenie română în cazul multor migranți), infrastructură și aspirații politice, dar rămâne marcată de disparități socioeconomice care alimentează emigrația și fac reintegrarea dificilă. În al treilea rând, prin aplicarea matricei integrare–transnaționalism,

studiul arată că deciziile de revenire nu pot fi înțelese în afara configurației relaționale în care sunt luate: integrarea în țara de destinație și implicarea transnațională nu se exclud reciproc, ci coexistă în combinații variabile care modelează atât momentul, cât și forma concretă a revenirii. Această perspectivă relațională constituie contribuția analitică centrală a capitolului față de abordările care tratează întoarcerea fie ca eșec al proiectului migrator, fie ca etapă finală a unui parcurs liniar.

În plan empiric, datele sugerează că migrația este adesea percepută de participanți ca un proiect de viață (stabilire, reconstrucție biografică), nu doar ca deplasare temporară. În același timp, narațiunile surprind și circularitatea: plecări repetate determinate de epuizarea resurselor acumulate, de schimbări familiale (de exemplu, nașterea copiilor), de riscuri regionale (războiul) sau globale (pandemia COVID-19), precum și de diferențe percepute între sistemele instituționale din țările de destinație și Moldova (digitalizare, servicii, protecție socială). De asemenea, dincolo de factorii economici, apar teme recurente legate de sănătate mintală, singurătate, comunități de sprijin în diaspora și importanța cuvântului „acasă”.

2. Cadru teoretic

2.1. Definirea migrației de întoarcere și de ce trebuie să depășim „modelul liniar”

În cercetarea migrației, „întoarcerea” a fost mult timp conceptualizată ca final al unui traseu migrator, o mișcare singulară și (ideal) definitivă către țara de origine. O asemenea lectură presupune o cronologie relativ stabilă: plecare, ședere în străinătate, acumulare de resurse și revenire, urmată de reintegrare. Studiile de dată recentă au contestat însă acest

scenariu, arătând că întoarcerea apare adesea ca proces, nu ca eveniment: ea poate fi amânată, negociată în interiorul familiei, reconfigurată de constrângeri legale și de piața muncii, iar uneori se transformă în remigrație sau în mobilități repetate sau/și circularitate (Porumbescu, 2023). În plus, întoarcerea funcționează și ca „orizont imaginat”: o idee sau un plan care organizează decizii cotidiene (investiții, educație, îngrijire familială) chiar și fără revenire efectivă (Coșciug, 2022b; Ducu, 2018).

În același timp, abordările recente subliniază că „revenirea” se desfășoară adesea în câmpuri sociale transnaționale, unde legăturile cu „aici” și „acolo” rămân active, iar impactul migrației include și transferuri simbolice și civice (nu doar economice) (Șerban, 2023). De exemplu, analiza despre „remitențele politice” arată cum comparațiile dintre instituțiile din țara de destinație și cele din țara de origine (*here/there*) modelează conținutul ideilor, așteptărilor și criticilor pe care migranții le (re)aduc „acasă” (Bilgili & Erdal, 2025; Erdal et al., 2022; Bortun, Østergaard-Nielsen & Coșciug, 2024)

Aceste mutații conceptuale sunt relevante mai ales în societăți puternic marcate de mobilitate, unde migrația devine o infrastructură socială: rețele, informații, așteptări și norme care modelează opțiunile indivizilor. Pentru Republica Moldova (Telegdi-Csetri, Ducu & Hărăguș 2025), această infrastructură include și particularități politico-juridice care facilitează mobilitatea (de exemplu, deținerea cetățeniei române de către o parte semnificativă a migranților sau Parteneriatul Estic) și care reconfigurează raportul dintre „aici” și „acolo”. Într-un asemenea context, întoarcerea nu poate fi înțeleasă fără a lua în calcul simultan integrarea în destinație și menținerea legăturilor transfrontaliere.

2.2. Paradigme explicative ale migrației de întoarcere

Literatura a propus mai multe paradigme explicative care pun accent pe diferite mecanisme.

Perspectiva transnațională este crucială pentru lucrarea de față, deoarece tratează mobilitatea nu doar ca deplasare fizică, ci și ca menținere simultană a legăturilor sociale, economice, culturale și simbolice între spații naționale (Bertelli et al. 2022). Migranții pot trăi „între” locuri prin remiteri financiare, vizite, comunicare digitală, consum cultural, participare politică și îngrijire la distanță. În consecință, revenirea poate fi înțeleasă atât ca practică transnațională (o formă de mobilitate în câmpuri sociale transfrontaliere), cât și ca rezultat al dinamicii dintre integrare și apartenență (Bilgili, 2022; Carling & Erdal, 2014; Ducu 2020).

2.3. Tipologii ale revenirii și relevanța lor empirică

O tipologie clasică utilă pentru ordonarea materialului empiric este cea a lui Cerase, care distinge între revenirea din eșec (întoarcere determinată de integrare dificilă), revenirea conservatoare (investirea economiilor, fără transformări sociale majore), revenirea pentru pensionare și revenirea inovatoare (întoarcere cu intenția de a utiliza competențe/capital pentru schimbare) (Cerase, 1974). Chiar dacă tipologia este contestată, ea rămâne analitic productivă ca punct de plecare, mai ales dacă este tratată flexibil și combinată cu o abordare transnațională. Așa cum reiese și din materialul empiric, „eșecul” poate fi mai degrabă psihologic sau social (singurătate, stres, discriminare) deși nu exclude nicio componentă economică, în timp ce „inovarea” poate lua forme mici și cotidiene (practici de muncă, stiluri de parenting, standarde instituționale internalizate).

2.4. Integrare și transnaționalism: o matrice analitică

Unul dintre obiectivele acestei lucrări este să evite opoziția simplificatoare dintre integrare și transnaționalism (ca și cum ar fi mutual exclusive). Literatura recentă propune mai degrabă o relație de coexistență: migranții pot fi integrați în țara de destinație și, simultan, puternic angajați transnațional; sau pot avea integrare slabă, dar angajament transnațional intens; ori pot fi slab conectați atât în țara de destinație, cât și transnațional (Kyeremeh, Kutor & Annor 2025).

În acest sens, o „matrice integrare–transnaționalism” (folosită ca instrument euristic) permite cartografierea pozițiilor relative ale migranților și discutarea felului în care aceste poziții influențează deciziile de revenire. Integrarea poate fi înțeleasă multidimensional (economică/ocupațională, socială, culturală și instituțională), iar transnaționalismul poate fi conceptualizat ca set de practici (transferuri, comunicare, vizite, participare) și ca sentiment de apartenență/identificare. Importanța acestei matrici, care nu își propune să discute fiecare dintre cele două concepte cheie separat, este că generează ipoteze interpretative: de exemplu, revenirea poate apărea nu doar în situații de „integrare scăzută”, ci și atunci când integrarea este moderată, dar apartenența la țara de origine rămâne puternică; sau atunci când integrarea este înaltă, însă familia și ciclul de viață orientează proiectul migrator.

2.5. Periferia UE, regimuri de mobilitate și specificul Republicii Moldova

Aplicarea cadrului teoretic la Republica Moldova implică atenție la regimurile de mobilitate și la poziționarea geopolitică. „Periferia UE” nu se referă la poziția geografică, ci la asimetrii structurale (diferențe de venit, percepția calității serviciilor

publice, protecție socială), la dependențe economice (remiteri) și la condiționări instituționale (Parteneriatul Estic). Pentru mulți migranți moldoveni, accesul la spațiul UE este mediat de resurse juridice (cetățenia română) sau de acorduri bilaterale de muncă, iar aceste canale produc experiențe diferite de ședere și revenire. Din datele empirice reiese și că instituțiile sunt evaluate comparativ: digitalizarea serviciilor, birocracia, transparența și accesul la drepturi devin repere care influențează percepțiile despre reintegrare (Duval, 2004; Bertelli et al. 2022).

2.6. Context politico-social al revenirii în Republica Moldova

În plan socio-politic, migrația de întoarcere în Republica Moldova se desfășoară într-un context în care mobilitatea este simultan normalizată și contestată (Hachi, Morozan & Popa, 2021; Ianioglo et al. 2021; Pinger 2010; Tabac 2025; Telegdi-Csetri et al. 2025; Telegdi-Csetri, Ducu & Hărăguș 2025). Plecarea este adesea percepută ca o strategie de asigurare a bunăstării familiei (în special în mediul rural și urban mic unde oportunitățile locale sunt adesea descrise ca limitate). Pe de altă parte, revenirea este încărcată normativ: ea poate fi văzută ca „întoarcere la datorie” (față de copii, partener, familie, comunitate, țară) sau ca proiect de reancorare morală și identitară.

Din perspectiva transnaționalismului, acest context este important pentru că produce forme de apartenență multiple și uneori tensionate: identități (Saghini, Luceș and Lupchian, 2025) care combină originea cu experiențe și norme învățate în străinătate. În datele de teren, această tensiune apare sub forma comparațiilor instituționale (de exemplu, digitalizare vs birocracie), a diferențelor de mentalitate și a negocierii statutului (de exemplu, „migrant revenit” ca resursă simbolică sau ca sursă de stigmat).

Un element specific este rolul cetățeniei duble și al mobilității în interiorul UE (sau mediate de UE). Pentru o parte a migranților, accesul relativ facil la circulație nu doar permite plecarea în faza inițială, ci și reduce „costul” psihologic al revenirii, care nu mai este perceput ca decizie definitivă. Această infrastructură juridică a mobilității este explicit legată de cetățenia română, care facilitează atât ieșirea, cât și posibilitatea unei noi plecări, după cum menționează unul dintre experții intervievați:

Este cetățenia recunoscută, este pașaportul românesc care e recunoscut în Uniunea Europeană și, în majoritate, pleacă cu pașaportul românesc.

Analitic, citatul indică faptul că revenirea poate fi încercată fără riscul unei blocări structurale, întrucât accesul la spațiul UE rămâne deschis. În acest cadru, mobilitatea UE contribuie la transformarea revenirii într-o decizie reversibilă și incrementală, dependentă de testarea continuă a condițiilor economice, instituționale și familiale din Republica Moldova, mai degrabă decât într-un punct final al traiectoriei migratorii.

2.7. Revenirea, dezvoltarea și politicile de reintegrare

Literatura și politicile publice tratează adesea migrații reveniți ca potențiali agenți ai dezvoltării, prin capital uman (competențe), capital financiar (economii) și capital social (rețele) (Anghel & Vesalon, 2026; Coșciug, 2021; Dragan et al. 2025). Totuși, literatura recentă subliniază că acest imaginar al „agentului dezvoltării” poate deveni o categorie politizată și puternic normativă, folosită pentru a legitima anumite agende de guvernare ale migrației și ale „valorificării” revenirii (Vathi et al., 2023). În cazul Republicii Moldova, această așteptare se intersectează cu realități instituționale care pot facilita sau

limita conversia resurselor migratorii în proiecte locale (Telegdi-Csetri et al. 2025).

Din datele calitative, reiese că reintegrarea este frecvent asociată cu două „puncte de blocaj”: (1) accesul la un loc de muncă stabil și suficient remunerat; (2) accesul la informație credibilă despre programe, instituții și oportunități (în special pentru antreprenoriat, care este o opțiune considerată de o parte semnificativă a celor reîntorși). Această observație sugerează că politicile de reintegrare au nevoie de infrastructură de informare (consiliere, ghidare), de reducerea poverii birocratice și de mecanisme de recunoaștere a competențelor dobândite în străinătate.

În același timp, politicile trebuie înțelese în logica migrației circulare: pentru unii migranți, revenirea este o etapă intermediară, nu un „final”, iar programele de suport pot funcționa ca instrumente de stabilizare (dacă reduc riscurile reintegrării) sau ca simple episoade într-o mobilitate continuă (dacă nu oferă predictibilitate economică). Un exemplu relevant din interviurile cu experți conectează direct alegerea destinației de muncă de comparațiile privind câștigurile și stabilitatea:

În Bulgaria, cu care Republica Moldova are acord, pleacă mai puțin, cauza fiind salariile joase, egale cu cele din Republica Moldova.

Această lectură conectează direct agenda politicilor publice cu matricea integrare–transnaționalism: stabilitatea revenirii depinde de felul în care reintegrarea locală devine compatibilă cu menținerea legăturilor transnaționale.

2.8. Legătura dintre cadrul teoretic și analiza empirică

În această lucrare, cadrul teoretic funcționează ca o „hartă” pentru analiza narațiunilor. Tipologiile revenirii ajută la

ordonarea traiectoriilor (de exemplu, în ceea ce privește tipurile de „revenire” – revenire din eșec, revenire planificată, revenire dependentă de contract, revenire determinată de crize), iar perspectiva transnațională permite surprinderea faptului că revenirea nu „închide” mobilitatea. În continuare, în secțiunea de metodologie, explicăm modul în care aceste concepte sunt operaționalizate în analiza calitativă (prin codare tematică și comparație de cazuri), pentru a arăta cum se articulează integrarea, transnaționalismul și revenirea în experiențele migranților moldoveni.

3. Metodologie

3.1. Designul cercetării și logica analitică

Lucrarea utilizează un design calitativ, potrivit pentru investigarea mecanismelor prin care migranții interpretează plecarea, integrarea, apartenența și revenirea (Ducu, Hossu & Telegdi-Csetri, 2025; Saghini et al. 2021; Ducu, V., Lever, J. J., Rone, J. & Telegdi-Csetri, Á. 2024). În locul unei măsurări cantitative a „intențiilor de întoarcere”, această abordare urmărește sensurile pe care actorii le atribuie mobilității, felul în care negociază deciziile în interiorul familiei și modul în care evaluează comparativ instituțiile și oportunitățile din țările de destinație și din Republica Moldova.

Analiza este ghidată de cadrul integrare–transnaționalism (ca instrument euristic), combinat cu o perspectivă de tip „cursul vieții” asupra migrației (Apsite-Berina, Manea and Berzins, 2020). O astfel de perspectivă este utilă deoarece tratează traiectoriile migratorii ca biografii adesea „incerte” și non-liniare, sensibile la tranziții, evenimente și constrângeri instituționale (Vlase & Voicu, 2018). În plus, lentila de tip *life-*

course permite surprinderea interdependențelor familiale (*linked lives*) care susțin mobilitatea și revenirea, respectiv a felului în care deciziile economice sunt negociate în interiorul gospodăriei (Marcu, 2018; Saghin, Luceș, Lupchian and Jeder, 2025). Integrarea este tratată ca multidimensională (economică/ ocupațională, socială, culturală, instituțională) (Coșciug et al. 2019), iar transnaționalismul este conceptualizat ca set de practici și ca apartenență. Complementar, studiile calitative cu o perspectivă de tip *life-course* arată că apartenența (*belonging*) se poate reconfigura între copilărie și tinerețe, în funcție de relații sociale, acceptare/excludere și contexte socioeconomice, ceea ce justifică folosirea interviurilor retrospective pentru reconstruirea schimbărilor în timp (Scutaru, 2021). În acest fel, revenirea este analizată ca rezultat al relației dintre poziționarea în țara de destinație, resursele transnaționale și constrângerile/opțiunile disponibile „acasă”.

3.2. Date și surse empirice

Materialul empiric este alcătuit din trei componente:

3.2.1. *Interviuri exploratorii* cu membri ai familiilor transnaționale (migranți sau persoane aflate în relații familiale transfrontaliere), menite să surprindă percepțiile asupra migrației și revenirii și limbajul cotidian al acestor experiențe.

3.2.2. *Studii de caz* (traectorii migratorii individuale sau familiale) care permit urmărirea deciziilor în timp și evidențierea episodului multiple de mobilitate (plecare, revenire, remigrație).

3.2.3. *Interviu cu experți* (un oficial într-o agenție guvernamentală relevantă pentru ocuparea forței de muncă și migrația legală), folosit pentru contextualizarea instituțională a mobilităților și a revenirii.

Deși materialul include respondenți cu diferențe de statut juridic (doar pașaport moldovenesc, dublă cetățenie moldo-română, dobândirea cetățeniei țării gazdă), ceea ce permite comparații exploratorii, obiectivul nu este generalizarea statistică, ci formularea unei interpretări analitice asupra mecanismelor ce modelează decizia de întoarcere.

3.3. Eșantionare și considerații etice

Eșantionarea este de tip intenționat (*purposive*), axată pe diversitate de traiectorii: migranți reveniți, migranți care planifică revenirea și persoane cu mobilitate circulară; destinații variate (UE, Marea Britanie/Irlanda, Israel, Rusia, SUA) și contexte diferite (rural/urban, migrație de muncă și migrație pentru studii). În plus, în funcție de rezultatele analizei, diferite alte resurse disponibile în interviurile cu experții sau în studiile de caz au fost introduse pentru a ilustra procesele sau conceptele analizate.

Având în vedere sensibilitatea subiectului (de exemplu, în legătură cu statutul legal, experiențe de discriminare, sănătate mintală, opinii despre instituții publice sau context geopolitic), analiza utilizează un proces de anonimizare: nume de persoane și localități sunt omise sau înlocuite cu inițiale/pseudonime. Citatele sunt păstrate ca ilustrare a temelor, fără a include detalii care pot conduce la identificarea participanților.

3.4. Procedura de analiză

Analiza urmează o codare tematică în mai multe etape: (1) lectură exploratorie și notare de teme emergente (de exemplu, „dor de casă”, „birocrație”, „contracte de muncă”, „pandemie/război”); (2) codare axială prin gruparea temelor în dimensiunile integrare–transnaționalism; (3) comparație între cazuri

pentru identificarea unor tipare (de exemplu, revenire „dependentă de contract” vs revenire determinată de vulnerabilitate psihologică); (4) selectarea citatelor reprezentative.

Rezultatele sunt prezentate tematic, iar secțiunile de analiză leagă în mod explicit observațiile empirice de conceptele discutate în cadrul teoretic. Pentru îmbunătățirea interpretărilor, analiza a fost construită prin triangulare internă între tipuri de surse (interviuri exploratorii, cazuri și expert). Convergențele dintre narațiuni (de exemplu, „dorul”, birocrăția, lipsa informării) au fost tratate ca indicii ale unor mecanisme recurente, iar diferențele dintre cazuri au fost folosite pentru a rafina explicațiile (de exemplu, revenire din vulnerabilitate psihologică vs revenire contract-dependentă).

4. Analiză

În această secțiune, argumentul central este că integrarea în țările de destinație (pe dimensiuni economice, instituționale și socio-simbolice) nu trebuie tratată ca un fundal al revenirii, ci ca unul dintre principalii determinanți ai acesteia. Folosind matricea integrare–transnaționalism ca instrument euristic, analiza arată că non-revenirea poate fi un rezultat rațional al unei integrări reușite, concomitent cu menținerea unor legături transnaționale robuste.

4.1. Cum este conceptualizată migrația: „eveniment deplin” și proiect de viață

În interviurile exploratorii, migrația este frecvent descrisă ca proiect biografic, cu început clar și cu o schimbare semnificativă de traiectorie, nu ca mobilitate „ocazională”. Într-o formulare minimalistă, un participant reduce migrația la actul concret al deplasării și al schimbării locului de trai:

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

După mine e când îți pui geanta în spate și îți schimbi locul de trai. Atât.

Un participant descrie migrația în termeni de flux și scop, evidențiind dimensiunea colectivă a fenomenului și caracterul său teleologic:

Mie îmi vine în minte un flux... emigrează aceste persoane, numai că cu un anumit scop.

Un alt participant asociază plecarea cu dezvoltarea personală și cu „orizonturi noi”, iar discursul acesta este compatibil cu o integrare anticipată în destinație (în special prin educație sau carieră):

Pentru mine asta înseamnă posibilități noi, orizonturi noi...

În același timp, narațiunile includ și o încărcătură afectivă negativă: plecarea este văzută ca ruptură și pierdere („faptul că lași casa... nu mi se asociază cu ceva pozitiv”), iar în unele cazuri ca necesitate economică („E greu, dar trebuie să plecăm... Ce să facem aici?”). Aceste variații sugerează că „migrația” nu este o categorie unitară: pentru unii este oportunitate, pentru alții constrângere, iar poziționarea aceasta influențează și felul în care este imaginată revenirea. Într-un interviu, o participantă formulează explicit această combinație între motivație economică și aspirația spre autonomie:

Prima idee a fost banii... Apoi, am fost curioasă ce înseamnă să fiu independentă și cum se trăiește în altă țară.

4.2. Integrarea în destinație: resurse, bariere și vulnerabilități

Din date, rezultă mai multe dimensiuni ale integrării. Pe de o parte, există integrare instituțională și juridică (dublă cetățenie moldovenească/română, obținerea cetățeniei în destinație după ședere îndelungată), integrare lingvistică (învățarea

limbii/limbilor utilizate local) și integrare ocupațională (angajare stabilă sau salarii percepute ca „decente”). În același timp, dinamica lingvistică din interiorul familiei poate indica o integrare funcțională în destinație, dar și o ierarhizare contextuală a limbilor, cu implicații identitare și relaționale:

Noi între noi vorbim în engleză, noi nu vorbim în română. E cam greu nouă să vorbim în română. Ne greșim când vorbim numai în română. În engleză, e mai liber.

Formularea „e mai liber” de exemplu sugerează că limba utilizată în socializarea cotidiană devine infrastructură a confortului afectiv și a apartenenței practice, în timp ce româna este asociată cu risc de eroare și expunere, ceea ce poate produce retrageri simbolice sau evitări. În termenii matricei integrare–transnaționalism, această situație susține ideea coexistenței dintre integrare cultural-lingvistică în destinație și menținerea unor legături transnaționale care rămân relevante, fără ca aceasta să implice automat o ruptură identitară. Pentru a explica mai precis relația dintre integrare și întoarcere, este util să tratăm integrarea ca proces multidimensional (instituțional/juridic, ocupațional, social și simbolic) și să observăm că aceste dimensiuni pot avansa inegal. Un migrant poate fi „integrat” ocupațional, dar vulnerabil social; poate avea competențe lingvistice funcționale, dar să experimenteze stigmatizare; sau poate avea stabilitate juridică, dar disconfort psihologic. În aceste situații, întoarcerea devine adesea un proiect incremental: nu închide mobilitatea, ci o recalibrează. Integrarea (instituțională/juridică) poate funcționa simultan ca resursă de stabilizare și ca sursă de stres. Așa cum ne-a relatat o respondentă stabilită în România, în absența cetățeniei, statutul juridic este resimțit ca limitativ:

Noi, cei care nu au cetățenia, pot sta în UE doar 90 de zile din tot anul, 3 luni. Respectiv, eu am fost nevoită să-mi fac permisul de ședere.

Mai departe, ea asociază procedura cu „birocrăție” și durată mare, indicând că integrarea instituțională este trăită ca „cost” (timp, nervi, resurse). În termenii revenirii, asemenea fricțiuni pot crește atractivitatea întoarcerii temporare (mai ales când regularizarea este dificilă), dar pot și consolida strategii de rămânere atunci când statutul devine mai sigur (de exemplu, permis pe termen mai lung sau acces ulterior la cetățenie).

Un alt respondent, stabilit în România pentru studii în domeniul medical, sugerează că integrarea instituțională poate funcționa drept facilitator al stabilizării:

Noi, ambii, avem cetățenie română și mi-a fost mult mai ușor.

În asemenea cazuri, costurile mobilității scad, iar revenirea devine mai degrabă o opțiune negociată (și amânabilă) decât o necesitate structurală. Integrarea instituțională include, însă, și dimensiuni legate de recunoașterea calificărilor. Un respondent din domeniul medical a explicat că, în afara unor acorduri specifice, echivalarea studiilor poate impune „să treci prin facultate doi ani și să dai examene din nou de licență”, ceea ce structurează strategiile de carieră și traseele de mobilitate (de exemplu, etapizarea: formare în România, apoi migrație către o altă destinație). Această logică sugerează că integrarea profesională în destinație este mediată de regimuri instituționale de recunoaștere, iar întoarcerea în Republica Moldova este evaluată și prin prisma portabilității capitalului educațional acumulat.

Integrarea socială și simbolică apare ca dimensiune critică atunci când experiența de „a fi din afară” persistă în pofida contribuției economice. Un respondent a menționat, „cât de bine tu nu te-ai adapta, cât de mulți ani nu ar trebui să te adaptezi”, „oricum, o să apară cineva, la un moment dat, să îți reamintească că tu ești venit, că tu nu ești de aici”, chiar dacă

„plătești același impozit” și „contribui”. O astfel de experiență fragilizează integrarea simbolică și poate transforma întoarcerea într-o strategie de recuperare a confortului identitar și relațional. Totodată, după cum reiese dintr-un alt pasaj de interviu, integrarea socială depinde de accesul la grupuri și de sincronizarea intrării în rețele:

Deja erau pe grupuri formate persoane cărora le era mai greu cumva să se integreze.

În absența rețelelor locale, conectivitatea digitală devine infrastructură de suport:

Lumea mea era telefonul și ceea ce se află în telefon... Pentru că eu, dacă închideam telefonul, eu mă simțeam singură pe lume aici.

Într-un alt caz, o respondentă a rezumat adaptarea ca proces gradual, marcat de excludere inițială și acomodare ulterioară:

M-am confruntat și cu rasismul de acolo. Colegii mei nu m-au acceptat, majoritatea dintre ei. Nu prea aveam prieteni în timpul liceului. În timpul facultății deja m-acomodasem.

Astfel de traiectorii sugerează că decizia de a rămâne sau de a reveni este sensibilă la temporalitatea integrării: integrarea poate fi slabă în primii ani, dar se poate consolida ulterior prin acumularea de capital social local.

Pe de altă parte, apar bariere psihologice și culturale, în special în cazul migrației pentru studii sau în contexte percepute ca „reci/individualiste”. În același timp, integrarea poate fi trăită ca limitată prin stigmatizare etno-națională și prin schimbări de climat public, chiar atunci când inserția economică este funcțională, ceea ce fragilizează integrarea socială și poate crește atractivitatea revenirii:

Era cam o perioadă după Marea Deschidere, 2014. După Marea Deschidere cu România plus UK. Nu e bine să fii român. Niciodată nu poți să fii român în Anglia. Nicăieri în Europa. Mai ales cu Brexitul.

Marcajele temporale indică sensibilitatea experienței de integrare la conjuncturi politice și la reconfigurări ale regimurilor de mobilitate, iar afirmația generalizantă („niciodată”) funcționează ca indicator al unei vulnerabilități simbolice persistente. Analitic, citatul sprijină interpretarea potrivit căreia dificultățile de integrare nu sunt reductibile la dimensiunea economică, ci includ dimensiuni relaționale și de recunoaștere, cu efect direct asupra modului în care este imaginată și evaluată revenirea.

Într-un alt caz, menționat anterior, de revenire dintr-o țară nordică se indică faptul că dificultățile nu derivă exclusiv din precaritate economică (participantul menționează un venit decent), ci din disconfort psihologic și singurătate, accentuate de pandemie:

Dintre bătălia mințe și suflet, a câștigat sufletul... nu aveam probleme financiare, dar am revenit.

Această situație susține ideea că revenirea poate apărea și în contexte de integrare economică relativ reușită, atunci când integrarea socială și starea de bine nu sunt atinse.

4.3. Cum este conceptualizată revenirea: întoarcerea „cu totul” și dorul ca mecanism

În percepția participanților, migrația de revenire este adesea asociată cu ideea de revenire completă și restabilire în Republica Moldova: „Te întorci înapoi acasă, cu totul”. Această definiție tinde să reintroducă modelul liniar (pleci–stai–revii definitiv), chiar dacă experiențele descrise ulterior arată că cel mai des revenirea este temporară, urmată de remigrație.

Dorul de casă și familie apare ca mecanism transversal, invocat atât în interviuri, cât și în prezentările de caz. Într-o formulare sintetică, un participant notează:

Oamenii pleacă pentru bani și totuși se întorc pentru energie, pentru familie, pentru cuvântul acasă”. Dorul funcționează aici ca indicator al apartenenței și ca formă de „transnaționalism afectiv”, care poate persista chiar în condiții de integrare funcțională în destinație.

4.4. Factorii revenirii: contracte, crize și ciclul de viață

Studiile de caz sugerează că revenirea și remigrația sunt frecvent reconfigurate de tranzițiile din ciclul de viață, în special în jurul educației copiilor, al constrângerilor bugetare și al accesului la resurse juridice care pot reduce costul mobilității. Un participant descrie explicit modul în care strategia familială se schimbă odată cu intrarea copiilor la universitate, iar „ieși-rea” apare ca soluție instituțională și economică:

Unsprezece ani am lucrat... au fost fetele, permanent au fost cu mine... când au început, au intrat la Universitate... Prima fată a fost la buget, dar oricum nu ne ajungea. Ne-am făcut pașaport român și am ieșit. Am ieșit. Dar dacă nu ieșeam, era urât tare.

Citatul indică un mecanism de tip *life-course* și *linked lives*, în care decizia migratorie nu este individuală, ci derivă din responsabilități familiale și din praguri instituționale. Pașaportul românesc funcționează aici ca infrastructură juridică a mobilității, transformând o constrângere într-un set de opțiuni, ceea ce susține interpretarea revenirii ca proces negociat și reversibil, nu ca finalitate. Cu toate acestea, materialul empiric indică și faptul că atașamentele afective nu se traduc automat

în proiecte de întoarcere definitivă. Un respondent a surprins această disjunție printr-o observație pragmatică: „nu are cine să ne aștepte acasă și nu e foarte plăcut să te duci unde e casa goală”. În asemenea situații, transnaționalismul emoțional (dorul, relațiile) coexistă cu o integrare practică în destinație (familie formată acolo, copil născut acolo), iar întoarcerea este mai degrabă reconfigurată ca vizită, nu ca reîntoarcere permanentă.

4.5. Reintegrarea „acasă”: muncă, birocrație și evaluarea schimbării

Reintegrarea este descrisă ambivalent. Uneori, revenirea este trăită ca reîntregire relațională („acasă e acasă”), acces la sprijinul bunicilor și reconfigurarea rutinei familiale. Alteori, apar constrângeri economice (prețuri în creștere, salarii insuficiente), dificultăți de acces la muncă și comparații instituționale nefavorabile (birocrație, necesitatea prezenței fizice, „rădăcini vechi” în administrație). Un participant subliniază diferența dintre servicii digitalizate în destinație și procedurile din Moldova:

Majoritatea se fac la telefon sau online... la noi acasă... trebuie să te duci în persoană.

Un alt interviuat surprinde această dimensiune la nivel micro, printr-o descriere a interacțiunii cu funcționarii ca experiență de asimetrie și intimidare:

Măcar că unele chestii m-au deranjat foarte mult. Dar dacă merg să îmi perfectez niște acte, doamna aia zici că i-am făcut ceva rău. Dar aici e fix așa. Când te duci la ghișeu la primărie să plătești impozitele, ți-e și frică să dai buna ziua, știi?

Analitic, frica de o interacțiune banală indică o scădere a încrederii instituționale și o anticipare a tratamentului arbitrar, ceea ce poate transforma întoarcerea într-un proiect condiționat, temporar sau selectiv. În acest sens, reintegrarea instituțională apare ca dimensiune distinctă a revenirii, cu efect direct asupra deciziilor de remigrație sau de menținere a unei vieți transnaționale.

4.6. Relația cu instituțiile și politicile: (ne)cunoaștere și încredere selectivă

Un rezultat important pare a fi distanța dintre existența programelor/politicilor și nivelul lor de cunoaștere în rândul migranților. În mai multe cazuri, participanții menționează că nu cunosc programele statului destinate migranților reveniți, iar lipsa încrederii în instituții (în special în justiție) funcționează ca factor care condiționează re-migrația. În contrast, persoanele care migrează prin canale legale de tip intermediere (acorduri bilaterale) tind să raporteze o relație mai bună cu instituțiile de profil.

Interviurile cu experții susțin această diferențiere, descriind pluralitatea canalelor de migrație (individual, pe baza unor acorduri, agenții private) și profilul socio-demografic (prevalența respondenților din mediul rural, cu experiență de muncă în afara țării în sectoare precum agricultură, construcții, HoReCa). Totodată, în cadrul interviurilor cu experții este indicat un tipar de migrație circulară: economii orientate spre consum și locuință, urmate de plecări repetate atunci când resursele se epuizează.

4.7. Sinteză: tipologii ale revenirii și poziționarea în matricea integrare–transnaționalism

În ansamblu, materialul empiric indică cel puțin patru patternuri interpretative: (1) reveniri asociate cu integrare dificilă (în special de natură psihologică); (2) reveniri planificate după atingerea unor obiective (ca de exemplu, locuința, economii); (3) reveniri contractuale (ca de exemplu, în cadrul unor acorduri bilaterale); (4) reveniri declanșate de crize și de „protejarea” familiei.

Raportate la matricea integrare–transnaționalism, aceste patternuri sugerează că decizia de revenire nu este limitată la cuadrantul „integrare scăzută” sau „ridicată” după cum sugerează o altă parte a literaturii: există cazuri în care integrarea este satisfăcătoare, însă transnaționalismul afectiv și obligațiile familiale reorientează proiectul migrator. În același timp, poziționarea periferică a Moldovei în raport cu UE (în special în ceea ce ține de disparități instituționale și economice) amplifică caracterul reversibil al revenirii: revenirea poate fi percepută drept succes pe termen scurt (reunificare, confort psihologic), dar poate deveni instabilă dacă reinsertia economică eșuează.

4.8. Cartografierea cazurilor: tipologii ale revenirii și poziții în matrice

Pentru a integra coerent diversitatea narațiunilor, această secțiune propune o cartografiere euristică a cazurilor și a interviurilor pe două axe complementare: (1) tipologii ale revenirii (în sensul distincțiilor clasice între revenire „din eșec”, „conservatoare”, „inovatoare” și „pentru pensionare”); (2) poziționarea relativă în matricea integrare–transnaționalism. Scopul nu este clasificarea rigidă a persoanelor, ci evidențierea mecanismelor și proceselor dominante.

4.8.1. *Revenire „din eșec”*: *perspective dincolo de resurse economice*. În materialul analizat, unele reveniri pot fi citite drept „reveniri din eșec”, însă eșecul nu este neapărat financiar așa cum sugerează o parte importantă a literaturii de specialitate. Într-un caz de migrație pentru studii, într-o țară nordică, participantul avea acces la un loc de muncă bine plătit, însă s-a confruntat cu depresie, dificultăți de învățare a limbii și singurătate, intensificate de pandemie:

A fost greu în timpul COVID-ului... orele online foarte extenuante... Lipsa de comunicare... și-a lăsat amprenta.

În acest caz, integrarea pe piața muncii nu a compensat integrarea socială și bunăstarea psihologică. Poziționarea în matrice ar putea fi descrisă ca integrare economică moderată/înaltă, dar integrare socială fragilă; transnaționalismul afectiv (familie, „acasă”) rămâne puternic și devine resursă de suport. Revenirea funcționează ca strategie de protecție și stabilizare, în acord cu ideea că intențiile/deciziile de întoarcere sunt legate de combinația (și „forța relativă”) dintre integrare și transnaționalism, nu de fiecare dimensiune în mod izolat (Carling & Erdal, 2014).

4.8.2. *Revenire „conservatoare” și reinvestire în consum*. Interviul cu expertul sugerează un tipar recurent: acumularea de economii în străinătate, utilizarea lor pentru consum, locuință și necesități familiale, urmată de o nouă plecare când resursele se epuizează. În asemenea situații, revenirea nu produce transformări structurale vizibile în comunitate, iar investițiile rămân centrate pe gospodărie. În matrice, aceste cazuri pot combina integrare moderată în destinație (mai ales ocupațională, prin muncă sezonieră sau contractuală) cu transnaționalism intens (remitențe, relații familiale, obligații). Revenirea este aici o

etapă funcțională, într-o economie morală a familiei, surprinsă într-un interviu cu un expert prin logica cheltuielilor orientate spre gospodărie:

Investesc în consum, în cumpărarea unei locuințe, necesități cotidiene, cheltuieli în creșterea copiilor, iar la finalizarea banilor, iarăși pleacă.

4.8.3. Revenire „inovatoare”: potențial și fricțiuni instituționale.

În date, apar și intenții de a valorifica competențe și idei dobândite în străinătate (idei privind deschiderea unei afaceri, proiecte locale de dezvoltare, standarde de muncă), într-o manieră similară cu alte cercetări din domeniu (Coșciug, 2024). Totuși, materialul empiric evidențiază fricțiuni instituționale care pot bloca transformarea acestor resurse în reintegrare socioeconomică stabilă. Pe de o parte, chiar și programele dedicate revenirii sunt formulate în termeni condiționali în raport cu existența unor posturi reale și cu capacitatea sistemului de a absorbi competențe:

Al doilea program... este axat pe încurajarea absolvenților din diaspora să revină acasă, să ocupe joburi în sistemul nostru. Dacă există joburi. Mă rog. Da, dacă există.

În plus, barierele birocratice și reticența instituțiilor față de migranții reveniți apar explicit în chestiunea recunoașterii calificărilor, cu efect demotivant și cu risc de remigrație:

Mai există o problemă – reticența autorităților față de migranții reîntorși, în special în ceea ce privește recunoașterea calificărilor... vin migranți cu calificări... și ei deodată se confruntă cu o anumită reticență... nu vor să le recunoască diploma... și lucrul ăsta, într-un fel, demotivează și oamenii pleacă înapoi.

Pe de altă parte, lipsa de informare despre programe funcționează ca mecanism de selecție, care limitează accesul efectiv la instrumentele publice disponibile și fragmentează relația cu instituțiile:

Cei care sunt informați... au o deschidere mult mai mare față de aderarea la programele astea. Cei care sunt foarte prost informați... trăiesc într-un fel de bulă a lor.

În matrice, aceste cazuri pot fi asociate cu integrare relativ bună în destinație (cel puțin în termeni de competențe și adaptare), transnaționalism pragmatic (informație, rețele) și o încercare de reintegrare locală, dar cu un prag instituțional ridicat „acasă”. În consecință, succesul revenirii inovatoare depinde de condițiile structurale din Republica Moldova, nu doar de resursele aduse, după cum notează un expert, unde

Încă mai sunt necesare eforturi mai ales în justiție și oportunități mai bune în economie.

4.8.4. *Revenire „contractuală”: calendar juridic și reintegrare condiționată.* Cazurile legate de acorduri și contracte bilaterale arată că revenirea poate fi produsul direct al cadrului legal. Această formă este importantă, deoarece, separă decizia de revenire, de „dorință”: întoarcerea este inevitabilă la expirarea termenului. Din punctul de vedere al matricei, integrarea poate fi relativ ridicată pe dimensiunea ocupațională (muncă legală, salariu) și mai scăzută pe dimensiunea socială (ședere limitată ca durată, rotație frecventă). Transnaționalismul rămâne ridicat prin menținerea legăturilor cu familia extinsă, iar revenirea este cel mai des urmată de o nouă plecare, în special dacă strategia gospodăriei rămâne dependentă de venituri externe.

4.8.5. *Migrație familială: decizii colective și integrare diferențiată.* În cazul familial, deciziile nu sunt reductibile la preferințele unui singur actor; ele sunt negociate în interiorul familiei, iar copiii devin agenți indirecti ai revenirii. Integrarea este diferențiată: părinții pot fi integrați ocupațional, în timp ce copiii se confruntă cu bariere de socializare și instituționalizare (școală/grădiniță). În matrice, acest lucru sugerează că „integrarea” trebuie tratată la nivel de gospodărie și că transnaționalismul este mediat de practici familiale (reunificare, îngrijire, coeziune).

4.8.6. *Revenirea ca decizie incrementală.* Împreună, aceste cartografieri sugerează că revenirea este adesea incrementală: este testată, ajustată și renegociată. Într-un cadru de mobilitate relativ accesibil (prin cetățenie dublă sau rețele), revenirea poate funcționa ca „încercare” a reintegrării, iar eșecul reintegrării nu conduce neapărat la marginalizare, ci la remigrație. Astfel, matricea integrare–transnaționalism explică nu doar „dacă” se revine, ci și „cum” se menține deschisă mobilitatea după revenire.

4.9. Circularitate și remigrație: „un cerc închis”

Unul dintre cele mai sugestive rezultate ale materialului empiric este reprezentat de descrierea migrației ca succesiune de episoade, nu ca „drum cu un singur sens”. Într-un interviu, un participant rezumă această dinamică printr-o metaforă a circularității:

E migrare, e migrare, e migrare și iarăși... Parcă e un cerc închis.

Această perspectivă relevă două idei importante. Prima este că fiecare plecare/revenire presupune o nouă acomodare: chiar și revenirea „acasă” implică adaptare la piața muncii, la instituții și la rutine. A doua este că episoadele sunt motivate diferențiat: nu există un „motiv general” al migrării, ci un set

de evenimente biografice (stare de sănătate, copii, oportunități) și contexte structurale (crize, schimbări economice) care reactivează mobilitatea.

Acest tipar poate fi interpretat drept migrație circulară în sens larg: revenirea funcționează ca pauză, recalibrare sau regrupare familială, dar nu garantează stabilitatea pe termen lung. În condițiile în care reintegrarea economică este fragilă (salarii insuficiente, oportunități limitate) sau în care diferențele instituționale sunt percepute ca frustrante, revenirea poate deveni „reversibilă”. Astfel, circularitatea este un produs al interacțiunii dintre constrângeri materiale și atașamente afective.

4.10. Cazuri de revenire planificată: obiective materiale și „reîntoarcere cu resurse”

Un set de cazuri indică reveniri asociate cu atingerea unor obiective, în special acumularea de resurse pentru locuință. De exemplu, un caz de migrație din mediul rural către Italia este descris ca proiect orientat spre construcția unei case, obiectiv realizat înaintea revenirii. Revenirea este motivată de dor și familie, dar și de împlinirea proiectului economic.

Totuși, după întoarcere, stabilitatea depinde de capacitatea de a transforma capitalul financiar acumulat într-o poziție economică sustenabilă. Într-un caz, participantul subliniază că prețurile crescute au consumat rapid economiile: experiența aceasta sugerează o „eroziune” a capitalului migrator în condiții de inflație și costuri ridicate, ceea ce poate reduce efectul pozitiv al revenirii și poate crea presiune pentru remigrație.

4.11. Cazuri de mobilități mediate instituțional

Materialul empiric include cazuri de migrație prin contracte de muncă și/sau acorduri bilaterale. În asemenea situații, revenirea este mai puțin rezultatul unei alegeri voluntare și mai

mult o consecință a arhitecturii juridice: expirarea contractului fixează un calendar al revenirii.

Interviul cu expertul indică o segmentare a mobilităților pe sectoare și destinații (de exemplu, construcții, agricultură, HoReCa), cu o prevalență a mediului rural. Un rezultat important este că aceste canale pot crea și o relație mai structurată cu instituțiile: participarea într-un cadru legal produce așteptări privind protecția și informarea, iar la revenire, unii migranți pot apela la instituții pentru reinscrierea pe piața muncii. În același timp, această relație instituțională nu elimină neîncrederea generalizată în justiție și în eficiența administrativă.

4.12. Migrația familială și mobilități stratificate: coeziune, copii și reintegrare

Un caz familial indică o dinamică stratificată: reunificare, formarea familiei în migrație, revenirea părinților, plecarea copiilor, o mutare a întregii familii și o revenire ulterioară. Un element central în narativă este coeziunea familială ca normă: „oriunde am merge, trebuie să fim împreună”.

În acest tip de traiectorie, revenirea nu poate fi redusă la un calcul economic; ea include considerente despre socializarea copiilor, integrarea în școală/grădiniță, acces la sprijin intergenerațional (bunici) și siguranță. Un alt aspect important este că reintegrarea copiilor are temporalității proprii: adaptarea poate dura, iar experiența migrației lasă urme afective și de memorie, inclusiv nostalgii. Acest caz evidențiază și rolul statutului juridic diferențiat în cadrul aceleiași familii (cetățenie dublă versus cetățenie moldovenească), care poate produce vulnerabilitate și incertitudine în destinație. Astfel, integrarea instituțională nu este doar o chestiune individuală, ci devine resursă și constrângere la nivel de gospodărie.

4.13. Sănătate mintală, singurătate și revenirea ca strategie de protecție

Un rezultat deosebit de relevant pentru înțelegerea revenirii este rolul sănătății mintale. Un caz de migrație pentru studii într-o țară nordică indică faptul că, în pofida accesului la un loc de muncă bine plătit și a unui context urban „curat”, participantul a resimțit dificultăți psihologice și izolare, accentuate de pandemie și de tranziții instituționale (închiderea facultății, reluarea studiilor).

În acest caz, revenirea apare ca strategie de protecție și suport (familie, „confort psihologic”), iar participantul formulează explicit nevoia de servicii de consiliere psihologică pentru migranți reveniți și, mai larg, pentru studenți. Această observație sugerează că politicile de reintegrare nu ar trebui să fie exclusiv economice: serviciile de sănătate mintală pot influența stabilitatea revenirii și capacitatea de a relua parcursuri educaționale/profesionale.

4.14. Încredere instituțională, birocrăție și comparații transnaționale

Comparația instituțională este un fir roșu al narațiunilor așa cum relevă și diverse alte studii (Bivand Erdal et al. 2022), deoarece experiența revenirii este evaluată prin raportarea la standardele administrative internalizate în destinație și prin costurile interacțiunii cotidiene cu statul. În acest sens, decalajul instituțional nu este descris doar ca „ineficiență”, ci ca un regim relațional al serviciilor publice, în care impredictibilitatea și arbitrarul perceput pot funcționa ca factori de descurajare a stabilizării revenirii. Un expert formulează explicit acest mecanism, legând calitatea serviciilor și întâlnirea cu birocrăția de tendința de a remigra:

...noi trebuie să lucrăm la calitatea serviciilor oferite, cât de mult trebuie... se ciocnesc cu calitatea proastă, cu refuzuri, cu birocrație, câteodată nici nu birocrație dictată de politica statului, dar dictată de funcționarul care stă în funcție respectivă, știți? Și atunci asta respinge puțin, creează așa un fel de respingere... când se întâlnesc cu alt fel de abordări la noi, într-adevăr el se gândește că nimic nu s-a schimbat și pleacă înapoi.

Astfel de comparații nu sunt doar opinii, ci pot opera ca mecanisme de evaluare a fezabilității revenirii: dacă „acasă” este perceput ca spațiu birocratic și impredictibil, iar aplicarea regulilor este trăită ca dependentă de discreția funcționarului, atunci revenirea tinde să rămână condiționată, temporară sau să fie amânată, iar în unele cazuri produce reactivarea proiectului migrator.

În același timp, narațiunile surprind și percepții de schimbare (infrastructură mai bună, modernizare), ceea ce sugerează că revenirea poate fi stimulată de semnale de reformă și de îmbunătățire. Totuși, pentru stabilizarea revenirii, participanții invocă frecvent necesitatea unor locuri de muncă mai bine plătite, a unui climat de afaceri mai predictibil și a unei îmbunătățiri a capacității administrative.

4.15. Conectivitate digitală și informație în timp real

Un element transversal al transnaționalismului contemporan îl reprezintă rolul tehnologiilor digitale în menținerea legăturilor și în reducerea „distanței” dintre țara de destinație și cea de origine (Telegdi-Csetri & Ducu Telegdi Csetri, 2019). Din perspectiva revenirii, conectivitatea digitală are cel puțin trei efecte.

În primul rând, facilitează menținerea relațiilor familiale și comunitare (de exemplu, prin apeluri video, grupuri de comunitate, rețele sociale, mesagerie instant), ceea ce poate inten-

sifica apartenența și „dorul” prin prezență simbolică continuă. În loc să funcționeze ca substitut al revenirii, aceste legături pot, paradoxal, să crească vizibilitatea costurilor emoționale ale plecării.

În al doilea rând, digitalul generează acces la informație în timp real despre schimbările din Republica Moldova (prețuri, infrastructură, oportunități, evenimente politice), iar această informație este „de primă mână” prin rețelele personale. Astfel, fezabilitatea revenirii nu mai este evaluată numai pe baza memoriei sau a imaginilor idealizate, ci pe baza unui flux constant de actualizări. În interviuri, această dinamică apare indirect prin comparații instituționale și prin referințe la schimbări percepute ca „vizibile”.

În al treilea rând, conectivitatea digitală permite planificarea incrementală a revenirii: căutarea locurilor de muncă, contactarea instituțiilor, informarea despre programe și chiar inițierea unor activități economice de la distanță. Totuși, acest potențial depinde de credibilitatea informațiilor, de accesul la instituții și de capacitatea de a transforma „informația” în „resurse” (de exemplu, într-un contract, finanțare, servicii).

În ansamblu, rolul tehnologiilor digitale susține ideea că transnaționalismul nu este un fundal pasiv, ci un mecanism activ care structurează ritmul și sensul revenirii: întoarcerea devine mai ușor de imaginat, de testat și de negociat în familie, dar și mai vulnerabilă la comparații instituționale continue. Această funcție activă a digitalului se observă nu doar la nivelul schimbului de informații, ci și ca infrastructură afectivă și relațională care amortizează distanța și gestionează singurătatea în mobilitate. Un participant surprinde explicit această dependență de conectivitate ca formă de ancorare socială:

Da, dar nu atât de mare. De exemplu, din perspectiva mea, lumea mea era telefonul și ceea ce se află în telefon, adică rețelele sociale. Pentru că eu, dacă închideam telefonul, eu mă simțeam singură pe lume aici. Pentru că nu mai aveam pe nimeni altcineva.

În acest registru, mediul digital nu operează doar ca instrument de comunicare, ci ca un spațiu de menținere a apartenenței și de reglare emoțională, ceea ce face ca „acasă” să rămână simultan prezent și comparabil. Prin urmare, conectivitatea digitală poate accelera negocierea revenirii, deoarece menține o proximitate simbolică permanentă, dar poate și crește fragilitatea deciziei de întoarcere prin expunerea continuă la diferențe instituționale, sociale și normative dintre locul de destinație și cel de origine.

4.16. Concluzie analitică: cum se leagă revenirea de transnaționalism

Per ansamblu, datele indică un nexus în care transnaționalismul nu este doar „context” al revenirii, ci mecanism constitutiv al acesteia. Legăturile afective cu „acasă”, rețelele familiale și comunitare, comparațiile instituționale și resursele juridice (cetățenie, contracte) produc o mobilitate care rămâne deschisă. Întoarcerea este, astfel, mai degrabă o „reancorare” temporară într-un spațiu familiar, decât o închidere definitivă a migrației. Folosind matricea integrare–transnaționalism, studiul analizează deciziile de întoarcere prin analiza a două dimensiuni intersectate: gradul de integrare în țările de destinație (economică, socială, instituțională) și nivelul de implicare transnațională cu Moldova (legături sociale, economice, culturale și emoționale). Articolul constată că o integrare ridicată în țările de destinație nu slăbește neapărat legăturile transnaționale, iar legăturile puternice cu Moldova

nu duc automat la migrația de întoarcere. În schimb, mulți imigranți moldoveni au un nivel de integrare ridicat, rămânând în același timp profund transnaționali, ceea ce susține stabilirea pe termen lung în străinătate, mai degrabă decât întoarcerea permanentă. Factorii cheie care descurajează întoarcerea includ: a) stabilitatea economică și profesională în Moldova, b) accesul la servicii sociale, educație și asistență medicală Considerații familiale, în special viitorul copiilor, c) incertitudinea politică și economică în Moldova. În loc să se întoarcă definitiv, mulți imigranți preferă forme circulatorii, simbolice sau parțiale de întoarcere, cum ar fi vizite frecvente, remitențe, investiții sau planuri de întoarcere la pensie. În lumina materialului empiric, concluzia analitică poate fi formulată mai explicit: lipsa revenirii nu este doar „absența” întoarcerii, ci poate fi un rezultat rațional al unei integrări reușite în destinație, concomitent cu menținerea unor legături transnaționale robuste. Un respondent a sintetizat stabilizarea în destinație prin comparația resurselor și a infrastructurii („salariul, economia, infrastructura, care este mult mai dezvoltată”), iar un alt respondent a argumentat non-revenirea printr-o combinație între securitate relațională și absența ancorelor „de acasă” („nu are cine să ne aștepte acasă”). Împreună, aceste formulări susțin ideea că legăturile cu Moldova (familie, dor, comunicare, proprietăți) pot rămâne puternice fără a produce automat întoarcere permanentă, iar integrarea în destinație devine variabila care explică de ce transnaționalismul se poate „stabiliza” în forme circulatorii (vizite, remitențe, planuri de pensionare), nu în repatriere definitivă.

5. Concluzii

Lucrarea a investigat nexusul dintre migrația de întoarcere și transnaționalism în cazul migranților moldoveni, pornind de la ideea că întoarcerea nu este o mișcare singulară, „terminală”, ci o practică situată în traiectorii mobile și în câmpuri sociale transnaționale. Folosind o lentilă integrare–transnaționalism și o analiză calitativă a interviurilor și a cazurilor, rezultatele arată că deciziile de revenire sunt produse de interacțiunea dintre constrângeri/opțiuni structurale (piața muncii, regimuri juridice, instituții), rețelele personale și dinamici biografice (familie, ciclul de viață, sănătate, crize) și mod special de interacțiunile dintre fiecare dintre cele trei elemente.

În plan empiric, revenirea apare drept rezultat al mai multor mecanisme. În primul rând, există reveniri asociate cu integrare dificilă, care pot fi economice, dar și sociale/psihologice (singurătate, stres, vulnerabilitate în pandemie). În al doilea rând, se observă reveniri planificate, corelate cu atingerea unor obiective materiale (locuință, economii) și cu proiecte de reinvestire „acasă”. În al treilea rând, există reveniri dependente de contract în cazul mobilităților mediate instituțional (de exemplu, acorduri bilaterale), unde calendarul revenirii este stabilit de arhitectura juridică a mobilității. În fine, crizele globale și regionale (pandemia COVID-19, insecuritatea geopolitică) pot funcționa ca declanșatori ai revenirii și pot remodela prioritățile familiale.

În același timp, analiza sugerează că revenirea nu este echivalentă cu „închiderea” procesului migrator. Narațiunile indică circularitate și posibilitatea re-migrației, în special atunci când reintegrarea economică este instabilă sau când diferențele

instituționale sunt resimțite puternic. Astfel, concluzia centrală este că revenirea poate fi explicată mai adecvat dacă este plasată la intersecția dintre integrare și apartenență transnațională, nu printr-o opoziție simplă între „integrare” și „acasă”.

În plus, analiza scoate în evidență o idee practică: politicile care urmăresc „încurajarea revenirii” nu pot fi evaluate doar prin numărul de reveniri, ci prin capacitatea de a transforma revenirea într-un proces sustenabil. Din date reiese că revenirea devine fragilă atunci când nu există un traseu clar de reinsertie economică, când birocrăția crește costurile (timp, nervi, bani) și când accesul la informație despre programe este limitat. În consecință, un set minimal de condiții pentru stabilizarea revenirii ar include: servicii de informare/consiliere pentru migranți reveniți (inclusiv înainte de revenire), mecanisme de recunoaștere și valorificare a competențelor, suport pentru inițiative economice cu risc redus și servicii de suport psihologic (mai ales pentru tineri și pentru cei care au trecut prin izolarea pandemiei).

În același timp, lucrarea indică faptul că „acasă” nu este doar un spațiu economic, ci și unul relațional. Reîntregirea familială și sprijinul intergenerațional (bunici-nepoți) pot funcționa ca ancore ale revenirii, dar pot deveni insuficiente dacă reintegrarea ocupațională eșuează. Astfel, durabilitatea revenirii depinde de o compatibilitate între: (1) ancorarea afectivă și identitară; (2) oportunitățile materiale; (3) predictibilitatea instituțională. Când una dintre aceste componente lipsește, revenirea tinde să devină temporară și să fie urmată de re-migrație.

6. Discuții

6.1. Implicații teoretice

Rezultatele consolidează perspectiva că întoarcerea trebuie analizată ca proces și ca „orizont imaginat”, nu doar ca eveniment factual. Matricea integrare–transnaționalism ajută la depășirea explicațiilor reduționiste care leagă revenirea exclusiv de integrare eşuată. În datele prezentate, decizia de a reveni poate apărea și în contexte de integrare economică relativ reușită, atunci când dimensiunile sociale și afective ale apartenenței (familie, „acasă”, identitate) sunt dominante. Totodată, transnaționalismul nu este doar economic (remiteri financiare), ci și afectiv sau instituțional (comparații între sisteme, standarde internalizate), ceea ce sugerează că „reintegrarea” implică adesea un proces de re-învățare și recalibrare a așteptărilor.

6.2. Implicații pentru politici publice

Din perspectiva politicilor publice, două rezultate sunt relevante. Primul este discrepanța dintre existența programelor și gradul de cunoaștere a acestora în rândul migranților; în absența informării și a unui *one-stop shop* credibil, politicile pot avea impact limitat. Al doilea este că reintegrarea nu se reduce la ocupare, ci include servicii și infrastructură instituțională: birocrăția, accesul la servicii (inclusiv consiliere psihologică), recunoașterea competențelor și suportul pentru inițiative economice influențează stabilitatea revenirii. Canalele legale de migrație (acorduri) pot crește încrederea selectivă în instituții, dar neîncrederea în justiție și percepția de „rădăcini vechi” rămân factori care alimentează re-migrația.

În mod concret, datele sugerează utilitatea unor măsuri care să reducă incertitudinea revenirii: consiliere pre-revenire (online) pentru migranți și familii; puncte de contact ușor accesibile care să conecteze reveniții cu servicii publice relevante (de exemplu, ocupare, cursuri, recunoaștere competențe); și servicii sensibile la dimensiunea familială (copii, adaptare școlară, sănătate mintală). În fine, o calibrare diferențiată a intervențiilor în funcție de tipul revenirii (dependentă de contract, vulnerabilitate psihologică, inovatoare) poate reduce probabilitatea ca revenirea să rămână doar un episod într-o migrație circulară.

O implicație suplimentară este că informarea trebuie să fie continuă și bidirecțională: nu doar „statul informează migranțul”, ci și instituțiile își ajustează mesajele pe baza inputului primit din partea migranților și familiilor acestora. În acest sens, colaborarea cu organizațiile diasporei și cu mediatori comunitari poate crește legitimitatea programelor și poate reduce „zgomotul” informațional. Totodată, simplificarea procedurilor și digitalizarea (acolo unde este posibil) pot scădea costurile revenirii și pot contribui la reconstruirea treptată a încrederii instituționale.

6.3. Limitări și direcții viitoare

Lucrarea are limitări inerente unui demers calitativ bazat pe un număr limitat de interviuri și cazuri: rezultatele nu pot fi generalizate statistic la întreaga populație. De asemenea, materialul prezent include niveluri diferite de detaliu între cazuri, iar unele dimensiuni ale transnaționalismului (de exemplu, rolul tehnologiilor digitale sau participarea politică la distanță) pot fi dezvoltate mai sistematic într-o analiză ulterioară.

O limitare suplimentară este legată de standardizarea metadatelor: unele interviuri/cazuri includ informații detaliate despre calendarul migrației, statut juridic sau integrare instituțională, în timp ce altele sunt mai sintetice. Într-o etapă ulterioară, o fișă comună pentru fiecare caz (vârstă, gen, mediu, destinații, ani, statut, tip de integrare) ar permite comparații mai robuste și ar reduce riscul ca anumite teme să fie supraprezentate doar pentru că există mai multe detalii.

Cercetări viitoare pot aprofunda: (1) cum se modifică poziționarea în matricea integrare–transnaționalism de-a lungul vieții; (2) diferențele dintre mobilitățile mediate de cetățenie dublă și cele mediate de acorduri de muncă; (3) rolul sănătății mintale și al serviciilor de suport în stabilitatea revenirii; (4) impactul reformelor instituționale asupra intențiilor de întoarcere și asupra deciziei de a rămâne după revenire.

Bibliografie:

- A. Radziwinowiczówna and C. Tulbure. (2025) Port returns in UK: How the post-Brexit mobility of EU citizens is restricted. Disponibil pe <https://blogs.law.ox.ac.uk/border-criminologies-blog/blog-post/2025/01/port-returns-uk-how-post-brexit-mobility-eu-citizens>. Accesat în 19/02/2026.
- Allan M. Williams & C. Michael Hall (2000) Tourism and migration: New relationships between production and consumption, *Tourism Geographies*, 2:1, 5-27, DOI: 10.1080/146166800363420.
- Anghel, R. G., & Coșciug, A. (2018). Introduction to the special issue: Debating immigration in a country of emigration. *Social Change Review*, 16(1-2), 3-8.
- Anghel, R. G., & Vesalon, L. (2026). "When they return home they do nothing for half a year": opposing remittances and articulations of Romanian migrant labour in agriculture. *Comparative Migration Studies*.
- Anghel, R. G., Oltean, O., & Silian, A. P. (2022). Many mobile, few successful: Ethnicised return in a changing Romanian context. *Central and Eastern European Migration Review*, 69-83.
- Apsite-Berina, E., Manea, M. E., & Berzins, M. (2020). The ambiguity of return migration: Prolonged crisis and uncertainty in the life strategies of young Romanian and Latvian returnees. *International Migration*, 58(1), 61-75.
- Baru, F. (2022). Change starts from within: Migration and processes of social and cultural change. A Romanian case. *Social Change Review*, 20(Winter), 127-161.
- Bertelli, D., Erdal, M. B., Coșciug, A., Kussy, A., Mikiewicz, G., Szulecki, K., & Tulbure, C. (2022). Living here, owning there? Transnational property ownership and migrants'(Im)mobility considerations beyond return. *Central and Eastern European Migration Review*, 53-67.

- Bertelli, D., Kussy, A., Mikiewicz, G., Tulbure, C., Erdal, M. B., Szulecki, K., & Cosciug, A. (2021). Migrant Political Engagement and Voting from Abroad. *Insights from Interviews with Polish and Romanian Migrants in Barcelona and Oslo*. Oslo: Peace Research Institute Oslo (PRIO).
- Bilgili, Ö. (2022). Return and transnationalism. In *Handbook of return migration* (pp. 38-52). Edward Elgar Publishing.
- Bivand Erdal, M., Szulecki, K., Bertelli, D., Coșciug, A., Kussy, A., Mikiewicz, G., & Tulbure, C. (2022). On the formation of content for 'political remittances': an analysis of Polish and Romanian migrants comparative evaluations of 'here' and 'there'. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(19), 4485-4502.
- Bogdan, L. (2024). The Exodus of Moldova: Understanding the Migration Dilemma. *International Migration Review*, 0(0).
- Bortun, V., Østergaard-Nielsen, E., & Coșciug, A. (2025). 'It was us, from Italy, that made him mayor': drivers of migrant-led political change at the local level. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 51(13), 3417-3434.
- Carling, J., & Erdal, M. B. (2014). Return migration and transnationalism: how are the two connected?, *International migration*, 52(6), 2-12.
- Cerase, F. P. (1974). Expectations and reality: a case study of return migration from the United States to Southern Italy. *International migration review*, 8(2), 245-262.
- Cingolani, P. (2025). Romanian Pentecostal Immigrants in Italy: Between Adaptations and Innovations. In *Immigrant Christianities: Religious Migration from Romania to Italy* (pp. 121-142). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Coșciug, A. (2022a). To be or not to be a Samsar: Motivations for entrepreneurship among Romanian returnees involved in the transnational trade in used vehicles. *Central and Eastern European Migration Review*, 11(2), 85-100.

- Coșciug, A. (2021). *Exploring Return Migrants' Contribution to Social Change in the Origin Country: The Case of Transnational Entrepreneurs Importing Used Cars in Romania* (Doctoral dissertation).
- Coșciug, A. (2022b). Editorial Introduction: Exploring Return Migration and its Transformative Potential in Romania and Beyond. *Social Change*, 20, 1-18.
- Coșciug, A. (2022). *Perspective empirice asupra imigrației în România. De la țară de tranzit la țară de destinație (Empirical Perspectives on Immigration in Romania. From a Transit Country to Destination Country)*. Editura de Vest, Timișoara.
- Coșciug, A. (2024). A Market Constantly Changing: On the Return Migrant Entrepreneurs' Use of Human and Social Capital to Navigate Changes of the Operating Environment. In *Migration and Entrepreneurship in the Global Context: Case Studies, Processes and Practices* (pp. 105-125). Cham: Springer International Publishing.
- Coșciug, A., Vornicu, A., Radu, B., Greab, C., Oltean, O., & Burean, T. (2019). „Indexul Integrării Imigranților În România.”. *Centrul pentru Studiul Comparat al Migrației*. Disponibil la <http://ladocluj.ro/wp-content/uploads/2020/02/IIIR-2019.pdf>. Accesat în 24.12.2022.
- Croitoru, A., & Coșciug, A. (2021). Two facets of returnees' entrepreneurship in Romania: juxtaposing business owners and self-employed return migrants within a multi-method research framework. *Calitatea Vieții*, 32(2), 175-194.
- Croitoru, A., & Vlase, I. (2022). Stepwise migration: What drives the relocation of migrants upon return?, *Population, Space and Place*, 28(2), e2492.
- Dana, L. P. (2025). To the Americas and Back to the Azores: From Employees to Entrepreneurs. In *Immigrant and Refugee Entrepreneurs: History, Cases, and Frontiers* (pp. 43-65). Cham: Springer Nature Switzerland.

- Dragan, A., Crețan, R., Luceș, D., Popescu, A. E., & Matichescu, M. L. (2025). What facilitates the socio-economic adaptation of migrant women? Insights from Romanian women settled in Western Europe. *Cogent Social Sciences*, 11(1), 2483987.
- Ducu, V. (2018). *Romanian transnational families: Gender, family practices and difference*. Springer.
- Ducu, V. (2020). Displaying grandparenting within Romanian transnational families. *Global Networks*, 20(2), 380-395.
- Ducu, V., Hossu, I. E., & Telegdi-Csetri, Á. (2025). The Well-Being of Transnational Families: Views and Relationality. *Global Networks*, 25(4), e70031.
- Ducu, V., Lever, J. J., Rone, J., & Telegdi-Csetri, Á. (2024). Beyond 'Those Who Leave and Those Who Stay': the simultaneous impacts of co-agency in migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(17), 4253-4278.
- Gmelch, G. (1980). Return migration. *Annual review of anthropology*, 135-159.
- Hachi, M., Morozan, S., & Popa, M. (2021). Challenges of Return Migration to the Republic of Moldova in the Context of International Migration Flow. *Eastern European Journal for Regional Studies (EEJRS)*, 7(2), 41-58.
- Ianioglo, A., Tabac, T., Pahomii, I., Ceban, A., & Onofrei, N. (2021). Return migration in the Republic of Moldova: Main issues and opportunities. *International Migration*, 59(3), 162-176.
- Kyeremeh, E., Kutor, S., & Annor, B. (2025). Why wouldn't they return? Examining the return decisions through the integration-transnationalism matrix among Ghanaian immigrants from Canada. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-21.
- Kyeremeh, E., Kutor, S., & Annor, B. (2025). Why wouldn't they return? Examining the return decisions through the integration-transnationalism matrix among Ghanaian immigrants from Canada. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-21.

- Matichescu, M. L. (2017). L'émigration roumaine: une question de famille (Romanian emigration: a family matter). L'Harmattan – Mouvements Des Savoires.
- Națiunile Unite în Moldova. (2021, 4 octombrie). *Peste 60% din moldoveni ar lua în considerare reîntoarcerea acasă, dacă ar exista o guvernare puternică și un stat de drept*. <https://moldova.un.org/ro/149841-pestre-60-din-moldoveni-ar-lua-%C3%AEn-considerare-re%C3%Aentoarce-re-acas%C4%83-dac%C4%83-ar-exista-o-guvernare>
- Pinger, P. (2010). Come back or stay? Spend here or there? Return and remittances: The case of Moldova. *International Migration*, 48(5), 142-173.
- Popa, E. (2017). Romanian Mobilities Series: Roma and Romanian Migrants in France. *Anthropology News*, 58(1), e332-e337.
- Popa, E. (2024). 'You are Romanian. This is going to be a problem': class, desire, and educated migrant women in France. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(6), 1390-1408.
- Porumbescu, A. (2022). To return or to stay? The situation of Romanian badanti in Italy during the Coronavirus pandemic. *Social Change Review*, 20(Winter), 77-103.
- Saghin, D., Luceș, D., Lupchian, M. M., & Jeder, D. (2025). Romanian return migration between successful reintegration and the challenge of a new migratory experience. *Cogent Social Sciences*, 11(1), 2498482.
- Saghin, D., Luceș, D., & Lupchian, M. M. (2025). The Potential Vulnerability of Romanian Children's Remigration: Educational Resilience or Failure?. *World*, 6(2), 39.
- Salgado, L., Triculescu, R. M., Le Coz, C., & Beirens, H. (2022). Putting Migrant Reintegration Programmes to the Test: A Road Map to a Monitoring System. *Migration Policy Institute (MPI) Europe*.
- Strumickienė, I. (2021). Seeds on Rocky Ground: Returning Migrants and Their Influence on the Realm of Religion in Lithuania. *Oikos: Lithuanian Migration & Diaspora Studies*, 31(1).

- Șerban, M., & Croitoru, A. (2023, November 15). *Seasonal migration in agriculture amidst intra-European Romanians' mobility: Views from the fields: Case-studies of migrant workers' experiences in European agriculture*. SafeHabitus Webinar.
- Tabac, T. (2025). Return migration and the role of diaspora in strengthening demographic resilience: the case of the republic of Moldova. *Multidisciplinary research journal*, 183.
- Tabac, T., & Gagauz, O. (2020). Migration from Moldova: Trajectories and implications for the Country of Origin. In *Migration from the newly independent states: 25 years after the collapse of the USSR* (pp. 143-168). Cham: Springer International Publishing.
- Telegdi-Csetri, Á., & Ducu, V. (2019). The Stranger at Home – “Hybrid” Children Returning to Romania. *Romanian Journal of Population Studies*, 13(1), 105-123.
- Telegdi-Csetri, Á., Ducu, V., & Hărăguș, M. (2025). Voices, imaginaries and agency of Ukrainian and Moldovan transnational children. *Families, Relationships and Societies*, 14(1), 26-43.
- Telegdi-Csetri, A., Ducu, V., Morozan, S. L., & Birou, M. (2025, July). Considering Moldovan Return Migration with a Focus on Children: Stratified, Multi-Focal, Step-By-Step?, In *5th ISA Forum of Sociology (6-11 July 2025)*. ISA.
- Telegdi-Csetri, A. Z., Ducu, V., Cosciug, A., & Birou, M. (2024). What does return migration mean in the Republic of Moldova?. In *Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii* (pp. 56-57).
- Toma, S. (2020). The Microcosm of Migration and Return: Identity, Space and Home in Romania. *HOMInG Working Paper*, 9, 1-24.
- Toma, S., Tesăr, C., & Fosztó, L. (2017). Romanian Roma at home: Mobility patterns, migration experiences, networks, and remittances. In *Open Borders, Unlocked Cultures* (pp. 57-82). Routledge.
- Tulbure, C. (2022). Mobility and post-socialism: Cross-border and un-belonging in a White Europe. *State Crime J.*, 11, 110.

Determinante ale reintegrării profesionale a migranților reîntorși din Republica Moldova: o analiză asupra provocărilor legate de reintegrarea migranților, recunoașterea competențelor și a politicilor existente

Dorin Vaculovschi și Raisa Dogaru

1. Introducere

Pe lângă beneficii economice și sociale, migrația internațională de muncă generează o serie de provocări la nivel național, legate, în primul rând, de dezechilibrele demografice (îmbătrânirea accelerată a populației), de pierderea de capital uman, precum și compromiterea sistemului de securitate socială. Republica Moldova, prin politicile sale migraționiste, este interesată să evite aceste riscuri. Din acest considerent, politica migraționistă este văzută nu doar ca o politică de securitate, dar și ca o parte componentă a *politicii sociale* și, de ce nu, a *politicii economice* axate pe dezvoltare. În acest context, în diverse state de origine există un interes pronunțat pentru ca migrația internațională de muncă să aibă un caracter predominant temporar, asigurând totodată mecanismele necesare pentru reintegrarea migranților care decid să revină acasă.

Actualitatea reîntoarcerii migranților de muncă din Republica Moldova este determinată de mai multe motive. În primul rând, este vorba de consolidarea și dezvoltarea potențialului demografic, care, momentan, se află în proces de degradare. Îmbătrânirea accelerată a populației din Republica Moldova din prezent conduce la un deficit acut de lucrători, respectiv, la compromiterea funcționalității pieței muncii și, în general, a sistemului economic, precum și la dezechilibrarea sistemului de protecție socială. Iar revenirea migranților ar putea, într-un fel, să echilibreze structura de vârstă a populației, ceea ce ar depăși mai multe probleme de ordin social și economic legate de asigurarea unei dezvoltări durabile. Pe de altă parte, *utilizarea insuficientă* a potențialului uman al migranților, nu numai cel legat de abilitățile profesionale, dar și capacitatea de a-și asuma riscuri într-un mediu relativ străin, inițial nefavorabil pentru ei, reprezintă, într-un fel, o *irosire nejustificată de resurse* pe care, la acest moment, Republica Moldova nu poate să și-o permită. În al treilea rând, contribuția migranților de muncă, prin banii câștigați la dezvoltarea comunitară, în general, la dezvoltarea economiei, și a sferei sociale, reprezintă un factor important în dezvoltarea durabilă a țării.

Trebuie menționat, că migranții reîntorși pot avea un impact mai mare asupra dezvoltării economice și sociale decât transferurile financiare aduse în țară.

O simplă invitație a persoanelor migrante de a reveni acasă nu are succes, dacă această invitație nu este însoțită de programe coerente care i-ar motiva pe migranții de muncă să revină. Migrantul are nevoie de un suport din partea autorităților publice pentru a fi integrat atât pe piața muncii, cât și în rețelele sociale – educație, servicii de sănătate etc.

Însuși procesul de revenire a migranților se confruntă cu aceleași dificultăți și provocări ca și în cazul plecării lor la muncă în străinătate. Cetățenii care se întorc se confruntă cu dificultăți în integrarea lor pe piața muncii, în cadrul procedurilor de constituire a unei afaceri, au diverse probleme în înmatricularea copiilor în instituțiile educaționale, întâlnesc diverse obstacole în recunoașterea diplomelor și calificărilor obținute în străinătate etc.

În acest context, autoritățile publice, care sunt interesate în revenirea migranților de muncă, trebuie să inițieze diverse programe pentru migranții reîntorși pentru a facilita procesul de reintegrare a migranților reveniți pe piața muncii.

În general, reintegrarea migranților reîntorși în rețelele sociale, pentru ca aceștia să redevină cetățeni activi pentru Republica Moldova reprezintă o *provocare*, un proces destul de complicat atât pentru migranți, cât și pentru autoritățile publice, atât centrale, cât și locale.

Potrivit *Declarației Universale a Drepturilor Omului*, „...dreptul cetățenilor de a reveni în țările lor de origine este un drept recunoscut și reafirmat” și în alte acte normative internaționale, precum *Convenția internațională privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și familiilor lor*¹.

Menținerea legăturii între migranții de muncă și țara lor de origine va motiva implicarea migranților la viața socială a țării lor, contribuind, în acest mod, la procesul de reintegrare a acestora.

Prezentul articol își propune drept scop analiza tendințelor migrației de revenire din Republica Moldova, factorii care au

---

¹ <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>

după inițial la intensificarea migrației de muncă, iar apoi, la întoarcerea migranților, precum și rolul autorităților publice în stimularea procesului de revenire și integrare socială a migranților reîntorși. Pentru o analiză cât mai aprofundată a subiectului dat au fost utilizate date factologice prezentate de către Biroul Național de Statistică, de ANOFM, precum și de unele studii realizate de către reprezentanții societății civile, prin concursul organizațiilor internaționale.²

Acest articol se bazează pe rezultatele cercetării calitative din cadrul proiectului „Investigarea dinamicii migrației de întoarcere în Republica Moldova: o analiză calitativă” (ReMiRem), care scoate în evidență situația migranților reîntorși. Cercetarea calitativă pe teren a inclus 70 de interviuri aprofundate cu membri ai familiei/migranți/persoane repatriate, cu potențiali migranți reîntorși din Moldova, membrii familiilor acestora, precum și 10 interviuri cu părți interesate private și publice relevante (autorități publice, experți).

2. Analiza situației cu privire la migrația internațională de muncă din Republica Moldova

Migrația internațională de muncă din Republica Moldova a înregistrat o intensificare accelerată încă din 1998, fiind determinată de mai mulți factori, printre care: transformările economice legate de tranziția la economia de piață și consolidarea raporturilor economice de piață la care populația Republicii Moldova încă nu s-a adaptat, procesele de privatizare a întreprinderilor, în urma cărora s-au declanșat disponibilizări

---

² Migrația în scop de muncă: Profilul și provocările actuale ale lucrătorilor migranți moldoveni în principalele țări de destinație, Migrația în scop de munca_5.pdf (iom.int)

în masă a lucrătorilor, reformele din agricultură care au generat un declin puternic al producției agricole și înrăutățirea situației economice din mediul rural, criza economică din Federația Rusă din 1998, în urma căreia o mare parte a populației a sărăcit, întârzierile salariale, neîncrederea în ziua de mâine etc. Oamenii, deseori, plecau la muncă peste hotare din disperare, pentru a depăși situația de sărăcie a lor și a familiei lor în care se aflau ei.

În prezent, migrații de muncă din Republica Moldova constituie circa o treime din potențialul uman al țării. Datele Recensământului din 2024 au marcat un declin al numărului populației de circa 1,1 milioane persoane – de la circa 3,4 milioane în 2000 până la 2,381 milioane în 2024³, cauza principală fiind migrația de muncă.

De regulă, pleacă persoane tinere, iar numărul femeilor migrante este în creștere. Cu toate acestea, în totalul persoanelor migrante predomină bărbații – 56% în 2023. Migrații de muncă din mediul rural constituie o pondere mai mare decât cei din mediul urban – 62% în 2024, acest fapt fiind condiționat, de lipsa oportunităților de angajare în mediul rural.

În prezent, pe fundalul transformărilor din economia mondială, Republica Moldova se confruntă cu o situație deplorabilă pe piața muncii. Într-adevăr, țările cu o industrie relativ înapoiată tehnologic, precum este și Republica Moldova și, un grad de calificare al forței de muncă destul de scăzut, sunt dezavantajate față de țările în care procesul de tehnologizare și robotizare este destul de răspândit. Lichidarea locurilor de

---

³ „Anuarul Statistic al Republicii Moldova”, ediția 2024 https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2024/2_AS.pdf, accesat 26.11.2024

muncă productive în țări mai puțin dezvoltate tehnologic este de două ori mai mare decât în țările dezvoltate. Aceste procese au condus la accelerarea tendințelor de schimbare a conținutului muncii în țările dezvoltate.

Lucrătorii din aceste țări pun un accent mai mare pe extinderea formelor flexibile de ocupare, pe condiții de muncă mai sigure, care asigură echilibrul între viața personală și cea profesională. Iar munca la distanță devine tot mai răspândită.

În aceste condiții, în economiile țărilor dezvoltate, cererea de forță de muncă calificată este în continuă creștere, fapt ce stimulează migrația internațională de muncă a specialiștilor calificați.

Astfel, pe fundalul proceselor de globalizare, al progresului tehnic accelerat, migrația de muncă înregistrează creșteri continue la nivel global. Migrația contemporană globală devine tot mai diversă în formele ei de manifestare. Oamenii pleacă la muncă peste hotare pentru perioade variate de timp, practicând diverse forme ale migrației circulatorii. Totodată, continuă să păstreze legături puternice cu familia, cu localitatea de unde au plecat. Revenind în țară, migranții aduc un bagaj complex de competențe, venind nu doar cu resurse financiare, ci și cu modele de afaceri, precum și cu o mentalitate antreprenorială modernă. Astfel, migranții de muncă reîntorși pot contribui, în mod evident, la dezvoltarea economică a țării.

Pe fundalul acestor procese, situația de pe piața muncii din Republica Moldova se caracterizează printr-un deficit de forță de muncă calificată în continuă creștere, iar conjunctura economică nefavorabilă presupune și o capacitate redusă de creare a noilor locuri de muncă productive și atractive, dar și un nivel mic al salariilor comparativ cu țările vecine etc. Din acest

considerent, piața muncii din Republica Moldova a rămas sub potențialul regional, rata de ocupare a forței de muncă fiind una dintre cele mai scăzute din Europa Centrală și de Est (42,7% în 2024)⁴. Cea mai mare parte dintre lucrători sunt concentrați în servicii – 61,0%, în agricultură – 18,1% din totalul lucrătorilor ocupați, în administrația publică, învățământ și asistență socială – 22,9%⁵. Productivitatea muncii este extrem de mică, constituind circa 30-40% din nivelul țărilor situate în Europa Centrală și de Est. Această situație este condiționată de nivelul tehnologic precar al întreprinderilor moldovenești și capacitățile restrânse de generare a unor produse și servicii cu valoare adăugată mare.

O barieră semnificativă în calea creșterii productivității muncii reprezintă și amploarea deosebită a economiei informale, care constituie circa 25% din PIB-ul țării⁶. Iar limitarea mobilității interne a forței de muncă reprezintă un obstacol major pentru dezvoltarea sectorului real al economiei.

Ponderele populației tinere inactive sau în formare profesională (NEET) atinge 26,4%, o valoare de două ori mai mare față de media europeană⁷. În acest context, un grup valoros repus în circuitul economic ar fi cel al migranților reîntorși, care au căpătat experiență de muncă în țările unde au activat și au învățat. Din acest considerent, politicile active de stimulare a revenirii și a reintegrării sociale a migranților reîntorși sunt extrem de binevenite.

---

⁴ Forța de muncă: ocuparea și șomajul în anul 2024, Forța de muncă: ocuparea și șomajul în anul 2024.

⁵ Ibidem.

⁶ Labour force in the Republic of Moldova: employment and unemployment (Results of the Labour Force Survey) Publicatia_AFM_2025.pdf

⁷ Ibidem.

Pe fundalul acestor provocări de pe piața muncii din Republica Moldova, problema revenirii migranților de muncă a devenit imperativă. Deficitul de forță de muncă calificată cu care se confruntă Republica Moldova poate fi depășit doar prin revenirea migranților.

În general, autoritățile publice din Republica Moldova au demonstrat un interes sporit față de problema migrației de revenire încă din 2012, contribuind la înființarea unor noi instituții (Biroul Relații cu diaspora, Asociațiile de diaspora), prin elaborarea unor politici migraționiste și documente strategice, printre care se numără Mecanismul abordării integrate a domeniului Diasporei, Migrației și Dezvoltării (DMD)⁸. Totodată au fost operaționalizate diverse instrumente și programe sectoriale specifice acestui domeniu.

În perioada 2012-2013, în politicile de revenire și reintegrare a migranților reîntorși accentul era pus, mai degrabă, pe constituirea asociațiilor de diaspora, precum și pe informarea diasporei asupra oportunităților economice existente în țară. Aceste inițiative erau concentrate la nivel central, iar politicile de revenire a migranților s-au axat, vizând în special dimensiunea individuală a reintegrării, neglijând contextul comunitar. În consecință, lipsa unor canale eficiente de informare despre inițiativele și politicile existente a făcut ca fluxul de migranți reveniți să rămână în mare parte străin de aceste facilități.

Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă a devenit o instituție-cheie de integrare a migranților reîntorși pe piața muncii, implementând diverse programe de reintegrare socială și plasare în câmpul muncii a acestui grup de persoane.

---

⁸ <https://brd.gov.md/practicile-republicii-moldova-in-domeniul-diaspora-migratie-dezvoltare-dmd-prezentate-in-cadrul-evenimentului-unece/2021/>

Cu toate acestea, avântul migranților reîntorși de a se adresa acestei instituții a fost destul de modest.

Trebuie menționat că reîntoarcerea migranților de muncă nu se soldează întotdeauna cu un succes. Lipsiți de posibilitatea identificării unor oportunități de angajare competitive, migranții, adesea, sunt constrânși să *emigreze din nou*.

3. Provocările legate de revenirea migranților de muncă: rezultatele unei cercetări calitative

Revenirea lucrătorilor migranți constituie o provocare structurală, generând efecte pe plan economic, social și comportamental, fiind influențată de mai mulți factori. Factorul material nu este principalul. Problema reintegrării sociale a migranților reîntorși este mult mai complexă. Migranții moldoveni își cultivă o serie de calități și valori noi, determinate de o dublă identitate. Ei compară avantajele lor din dualitatea identității lor.

Autoritățile publice din Republica Moldova, încurajând reîntoarcerea și reintegrarea migranților, trebuie să ia în considerare și acest fapt. Procesul de reintegrare necesită o abordare multidimensională, vizând nu doar încadrarea migranților reîntorși pe piața muncii, ci și prin integrarea lor în rețelele sociale. Trebuie luate în considerare astfel de aspecte, precum accesul membrilor familiei migrantului la serviciile de sănătate, la sistemul de protecție socială, accesul copiilor migranților la sistemul de învățământ. Cetățenii care se întorc acasă întâlnesc obstacole în găsirea unui loc de muncă, în recunoașterea diplomelor și calificărilor obținute în alte țări, în procesul de deschidere a unei afaceri, în înscrierea copiilor în instituții de învățământ etc. Totodată, trebuie menționat faptul că există și o reticență tacită a populației autohtone, dar și a autorităților

publice față de migranții reîntorși, pe care o menționează atât migranții reveniți în țară, cât și experții din domeniu, preocupați de problema revenirii migranților de muncă:

Este țara pregătită să-i primească? Pentru că această țară înseamnă mai mult decât autoritățile. Autoritățile dintr-un stat cu economie de piață au posibilități relativ limitate de a oferi întreaga gamă de servicii de care ar avea nevoie aceste persoane. Dar, cel puțin formal, există o politică. (G., coordonator de programe OIM)

Reticența autorităților publice și a populației față de migranții reîntorși este determinată de faptul că migranții de muncă vin acasă cu alte valori și idei, cu alte scopuri, cu resurse financiare importante, mai mari decât populația autohtonă, ceea ce determină un sentiment de frustrare a oamenilor dintr-o localitate față de migranți. Și la reprezentanții autorităților publice se observă o oarecare reticență față de migranții reîntorși, din cauză că nu știu cum să reacționeze la solicitărilor migranților:

Există o altă problemă – reticența autorităților față de migranții care se întorc, în special în ceea ce privește recunoașterea calificărilor. Totuși, a trebuit să-mi fac recunoașterea diplomei de la Paris aici, cu mare dificultate. Și acest lucru, într-un fel, îi descurajează pe oameni să se întoarcă. (D., expert INCE)

Și, chiar dacă există mai multe inițiative de stimulare a revenirii migraților de muncă, acestea nu prea sunt înțelese nici de funcționarii publici, nici de însași migranții reîntorși:

Politica, practic, nu s-a implicat în nimic, cu excepția faptului că ni se pun multe obstacole, de exemplu, bunurile pe care le-am cumpărat, imobiliare... Vorbesc despre două mașini, pe care le-am cumpărat acolo, pentru care eram proprietari cu acte în regulă, venind în Republica Moldova, ai aflat că nu sunt ale tale și trebuie să le declari. (N., migrantă de muncă)

N. este profesoară de limbi străine din Chișinău, care și-a planificat, împreună cu soțul, plecarea la muncă în Germania, pentru a-și îmbunătăți situația materială. Pentru ea, atât plecarea în Germania cât și revenirea au fost planificate din timp, fiind considerate drept un proiect investițional. Cu toate acestea, observăm că tratează autoritățile publice cu o anumită neîncredere.

Cu toate acestea, persoanele migrante sunt motivate să revină acasă. În prezent, migranții își planifică nu doar plecarea, și perioada de ședere în țările de peste hotare, ci și revenirea lor acasă:

M-am întors pentru că, inițial, era planificat să plec și să mă întorc. Să mă întorc acasă, aceeași familie, același copil. Adică, eram cu toții aici și nu aveam nicio intenție să stau departe de acolo, să locuiesc. Motivul plecării a fost lipsa mijloacelor financiare pentru a cumpăra o casă, pentru a duce un trai decent. Cel mai mult a fost să-mi iau un apartament. În cazul meu, a fost faptul că situația din Republica Moldova este într-adevăr așa cum este. (N., migrantă de muncă)

Persoanele intervievate în cadrul proiectului de cercetare ReMiReM au menționat că salariile mai mari și o calitate a vieții mai bună în Republica Moldova ar fi principalele stimulente pentru a fi motivate să revină. Ele consideră că cei care și-au găsit un scop, un sens al vieții în străinătate și se simt confortabil acolo, sunt mai greu de conving să se întoarcă în Republica Moldova, mai ales că unii au plecat fiind extrem de dezamăgiți de situația din țară.

Potrivit unui alt studiu sociologic, cel realizat de OIM „Migrația în scop de muncă: profilul și provocările actuale ale

lucrătorilor moldoveni în principalele țări de destinație”⁹, factorul emoțional constituie principalul catalizator al repatrierii. Dorul de casă fiind invocat de peste 20% migranți reîntorși. Această motivație se manifestă cu o intensitate similară atât la bărbați cât și la femei. Același lucru a fost observat și în cadrul interviurilor realizate cu migranții reîntorși, precum și cu experții în domeniu în cadrul proiectului de cercetare ReMiReM:

...Un studiu al Băncii Mondiale din 2005 arată că aproximativ 80% dintre moldovenii plecați în străinătate doresc să se întoarcă; în prezent, procentul lor este sub 50%, cu atât mai mult dacă și copiii emigranților au plecat, deci a doua generație este deja destul de bine integrată, iar posibilitatea ca aceste persoane să se întoarcă este în scădere. (O., expert INCE)

Un al doilea motiv menționat de către migranții reîntorși este expirarea contractului/permisului de muncă – 21% dintre respondenți. De asemenea, un rol important l-a avut și insistența familiei – 19% dintre respondenți, preponderent femei. Totodată, peste 65% din cetățenii moldoveni aflați în străinătate și-au exprimat intenția generală de a investi în Republica Moldova. Interesul major se concentrează asupra sectoarelor precum turismul și educația (39% din respondenți). Majoritatea (88% din respondenți) cred că obstacolul principal, motivarea diasporei de a contribui prin investiții la dezvoltarea Republicii Moldova, inclusiv la dezvoltarea comunității sale este nivelul înalt de corupție și lipsa de încredere în instituții.

---

⁹ Migrația în scop de muncă: Profilul și provocările actuale ale lucrătorilor migranți moldoveni în principalele țări de destinație, Migrația în scop de muncă_5.pdf (iom.int)

Moldovenii aflați în străinătate consideră că Guvernul ar trebui să atragă o atenție mult mai mare asupra justiției, în scopul creării unui stat de drept funcțional, precum și asupra dezvoltării mecanismelor de abilitare economică pe piața muncii asigurării unor oportunități atractive de angajare. Sistemul de abordare integrată a revenirii și (re)integrării sociale a migranților reîntorși are nevoie de o restructurare calitativă sistemică, bazată pe responsabilitate la nivel individual, central și local. Persoanele revenite necesită mai multe servicii axate pe diverse aspecte din domeniul economic, social, și psihosocial:

... Politicile, din păcate, sunt dispersate, fragmentate și nu sunt întotdeauna centrate pe un scop comun pentru mai multe instituții. Avem mai multe planuri de activitate pentru revenirea emigranților din străinătate, avem planuri de activitate ale Biroului pentru Relații cu Diaspora, aprobate prin hotărâri de guvern (2017). Dar acestea sunt mai mult, din păcate, axate pe latura emoțională, culturală. Numărul afacerilor lansate în Republica Moldova de către poporul nostru care s-a întors din străinătate este destul de modest și atunci, în acest caz, actele normative ar trebui să vadă foarte clar care este scopul lucrurilor cu diaspora noastră din străinătate. (O., expert INCE)

Potrivit rezultatelor cercetării, starea psiho-emoțională a migranților, în special a femeilor, este una extrem de vulnerabilă. Familiile migranților se destramă, iar conflictele familiale generează nevoia de a reveni. Studiile relevă faptul că factorul familial impulsionează revenirea migranților, dar dincolo de acest factor, decizia de revenire este condiționată de eradicarea corupției, restaurarea încrederii în instituțiile statului, povara fiscală, dar și lipsa resurselor financiare proprii.

Rezultatele cercetării au arătat că problema cea mai mare cu care se confruntă migrații reîntorși este lipsa de informare, suportul financiar și de consultanță în angajarea în câmpul muncii și/sau lansarea unei afaceri. Cercetarea a arătat că, în prezent, circa 30% dintre migrații de muncă intervievați intenționează să revină în Republica Moldova. Eficientizarea comunicării autorităților publice cu migrații reveniți, independent de nivelul de educație al migraților, constituie încă un punct critic.

Migrația de muncă internațională acționează ca un factor de stabilizare, oferind soluții pentru corectarea dezechilibrelor ocupaționale atât pentru țările de origine, cât și pentru țările de destinație. Pentru țările de destinație, migrația internațională de muncă conduce la reducerea deficitului de forță de muncă în domeniile care nu reprezintă interes pentru muncitorii autohtoni, chiar și în condițiile unui nivel ridicat al șomajului, sau din cauza lipsei personalului calificat.

Pentru țările de origine, cum este și Republica Moldova, migrația internațională de muncă conduce la diminuarea șomajului și a presiunii pe piața muncii. Totodată, ea contribuie la atragerea de noi experiențe de muncă, noi idei de afaceri, în general, spirit antreprenorial. Pe de altă parte, migrația internațională de muncă generează, în mod colateral, un deficit de personal calificat, în contextul unor oferte de angajare neatractive și existența unui decalaj de remunerare sever față de cel oferit în țările de destinație. Această realitate descurajează participarea activă pe piața muncii naționale și favorizează formarea unui comportament și a unei culturi de migrant.

4. Eficiența politicilor de integrare socială pentru reîntoarcerea lucrătorilor migranți în Republica Moldova

Migrația internațională de muncă, în special cea de scurtă durată, oferă oportunități semnificative pentru dezvoltare atât a migranților, cât și a comunităților de origine, prin transferul de competențe, remitențe și legături sociale transnaționale. Totodată, migrația de revenire reprezintă o etapă importantă în ciclul migrațional, care influențează atât piața muncii, cât și procesul de dezvoltare durabilă. Din acest considerent, autoritățile publice din Republica Moldova trebuie să fie cât mai interesate în gestiunea cât mai eficientă, atât a migrației de muncă, cât și a celei de revenire.

La nivel național, Republica Moldova a venit cu mai multe inițiative legislative și administrative pentru a minimiza cât mai mult riscurile migrației internaționale de muncă, precum și a stimula întoarcerea și integrarea socială a migranților reîntorși. Acestea sunt reflectate în strategiile naționale și planurile de acțiuni specifice (Strategia națională în domeniul migrației și azilului 2023–2030; Planul de acțiuni privind reintegrarea lucrătorilor migranți reîntorși, 2023). Referitor la reintegrarea socială a migranților reîntorși, aceasta include servicii de consultanță și orientare profesională, programe de recalificare, facilități pentru accesul la sănătate și protecție socială, precum și sprijin pentru inițiative antreprenoriale și de dezvoltare comunitară.

Trebuie menționat faptul că, implementarea acestor măsuri se confruntă cu provocări majore, precum insuficienta coordonare între instituții, resursele limitate și lipsa unor mecanisme

eficiente de monitorizare și evaluare a impactului.¹⁰ De asemenea, și activismul reprezentanților societății civile privind reintegrarea sustenabilă și incluziunea socială a migranților reîntorși nu este la cel mai înalt nivel. Printre principalele provocări legate de integrarea socială a migranților reîntorși pot fi numite: lipsa programelor de sprijin psihologic și de consiliere; accesul limitat la servicii publice în mediul rural; birocrăția și lipsa de coordonare interinstituțională; discriminarea subtilă sau excluderea socială; precaritatea locurilor de muncă și dificultatea recunoașterii competențelor dobândite peste hotare etc.

Doar o abordare conceptuală solidă și fundamentată metodologic este esențială pentru înțelegerea fenomenului migrației internaționale de muncă și pentru continuarea elaborării unor politici integrate de susținere a migranților în toate etapele migrației, cu un accent special pe reintegrarea socială și economică a migranților reîntorși.

În acest context, este oportun de apelat la diverse practici internaționale eficiente pentru a le adapta pe cele naționale privind integrarea socială a migranților reîntorși, transformându-le în politici fezabile. Ele pot varia, în funcție de contextul legislativ, economic și cultural, dar toate accentuează necesitatea unui cadru coerent de politici care să asigure suportul necesar reintegrării pe piața muncii și în societate. Strategiile eficiente combină măsuri de protecție socială, formare profesională, sprijin pentru antreprenariat și implicare

---

¹⁰ The Impact of Migration Processes on Development, Eastern European Journal for Regional Studies <https://www.bohrium.com/paper-details/the-impact-of-migration-processes-on-development/814674820162650114-91783>

comunitară, accentuând rolul colaborării dintre instituții, organizații internaționale și societatea civilă.

Printre cele mai relevante practici internaționale axate pe integrarea socială a migranților reîntorși, cu accent pe legătura lor cu funcționalitatea pieței muncii, pot fi numite:

EU Skills Profile Tool for Third Country Nationals¹¹ – un instrument online multilingv, creat de Comisia Europeană, folosit pentru a identifica competențele migranților (inclusiv ale celor reîntorși în țara de origine) și pentru a le corela cu cererea de pe piața muncii. *Impact*: facilitează plasarea rapidă în muncă și evită pierderea competențelor.

Erasmus+ și programele de mobilitate profesională – migranții care au dobândit competențe peste hotare pot beneficia de recunoașterea acestora prin **European Qualifications Framework (EQF)** și **Europass**, reducând decalajele de calificare.

Programul Rientro dei Talenti (Italia): Oferă stimulente fiscale și suport pentru profesioniștii italieni reîntorși din străinătate. Include parteneriate între guvern, universități și companii pentru integrarea rapidă în sectoarele deficitare de forță de muncă. *Impact*: valorifică experiența internațională în domenii strategice (tehnologie, sănătate, inginerie).

Reintegration through Entrepreneurship: Implementat prin **Overseas Workers Welfare Administration (OWWA) (Filipine)**. Migranții reîntorși pot accesa fonduri pentru start-upuri, training antreprenorial și mentorat. *Impact*: reduce dependența de remitențe și creează locuri de muncă la nivel local.

---

¹¹ EU Skills Profile Tool for Third Country Nationals https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/skills-and-qualifications/skills-jobs/eu-skills-profile-tool-third-country-nationals_en

Programa Regressar (Portugalia): Acordă granturi pentru relocare și stimulente fiscale pentru cetățenii portughezi care se întorc. Include servicii de mediere cu angajatorii și recunoaștere rapidă a diplomelor. *Impact:* repopulează sectoare cu deficit și contracarează îmbătrânirea forței de muncă.

Programul RESTART (Portugalia): Oferă consiliere profesională, cursuri de recalificare și granturi pentru inițierea afacerilor pentru migranții reîntorși din diaspora. Se acordă prioritate competențelor dobândite peste hotare și recunoașterii calificărilor.

Programul Reintegration Support – OIM: Implementat în mai multe state (Nigeria, Bangladesh, Albania) și finanțat de UE. Include suport individualizat (training, sprijin psihosocial), granturi de afaceri și orientare profesională. Utilizează metodologia de **management integrat al reintegrării**, coordonând serviciile sociale, educaționale și economice.

Greece Return and Reintegration Scheme: Oferă sprijin pentru auto-angajare și sprijin financiar inițial. Colaborează cu angajatori locali pentru plasarea migranților reîntorși în locuri de muncă corespunzătoare experienței lor.

Pravasi Kaushal Vikas Yojana (India): Recunoașterea competențelor dobândite în străinătate și recalificare pentru piața muncii locale, crearea de centre regionale de sprijin pentru reintegrarea pe piața muncii.

Multe aspecte din cadrul acestor practici se regăsesc și în politicile și programele moldovenești privind reintegrarea socială a migranților reîntorși. Printre acestea pot fi numite:

Programul PARE 1+1: gestionat de Organizația de dezvoltare a parteneriatului. Potrivit programului, migranții sau

rudele lor pot obține o finanțare nerambursabilă (raport un leu de la stat, la fiecare leu investit) pentru deschiderea unei afaceri în țară. Programul include instruiți în antreprenoriat și suport pentru elaborarea planurilor de afaceri. *Impact*: stimulează reintegrarea economică prin auto-angajare și crearea de locuri de muncă.

Serviciile ANOFM pentru migranți reîntorși: Oferă orientare profesională, cursuri de calificare/recalificare, mediere pe piața muncii. Utilizează baza de date a locurilor vacante și organizează târguri de cariere (inclusiv în cadrul Zilelor Diasporei). Colaborează cu ONG-uri și parteneri internaționali (OIM) pentru integrare personalizată.

Proiectele OIM în Moldova: Reintegrarea migranților reîntorși¹² – oferă pachete integrate: consiliere, formare profesională, granturi pentru activități generatoare de venit, asistență medicală și psihologică. Proiectele includ și **mentorat** pentru adaptare socio-profesională.

Biroul pentru Relații cu Diaspora (BRD): Dezvoltă platforme online și centre de informare pentru a ghida migranții reîntorși spre oportunități de muncă și servicii sociale. Integrează date despre recunoașterea diplomelor, oferă legături cu angajatorii și cu autoritățile locale. Zilele Diasporei: Eveniment anual în care migranții reîntorși sunt implicați în sesiuni de networking, prezentări de oportunități și contacte directe cu angajatori locali. Târguri online de carieră, organizate în parteneriat cu alte instituții cu responsabilități în domeniu, care apropie angajatorii din Republica Moldova de cetățenii din diasporă.

---

¹² Proiectele OIM în Moldova: „Reintegrarea migranților reîntorși”

Programul *Diaspora Engage Hub*: Platformă de colaborare între diaspora și autoritățile locale pentru valorificarea experienței și competențelor dobândite peste hotare etc.

Fenomenul migrației internaționale de muncă reprezintă un proces complex și dinamic, ce implică multiple forme și tipologii, inclusiv migrația circulară și cea de revenire, care capătă o importanță tot mai mare în contextul globalizării și interdependențelor economice și sociale.

Cu toate acestea, totuși, cel mai mare obstacol de care se lovesc migranții reveniți este lipsa de informare. Foarte puțini migranți reîntorși au cunoștințe despre existența măsurilor de reintegrare. Migranții reveniți declară că nu se pot integra social acasă și intenționează să emigreze înapoi. Astfel, în Republica Moldova, în prezent, numărul persoanelor migrante se poate dubla: atât din contul celor care pleacă pentru prima dată, cât și din contul celor care emigrează în mod repetat.

Atât studiile cantitative, cât și cele calitative au demonstrat că interacțiunea între autoritățile publice locale și migranții reveniți este destul de slabă, din cauza unei informări insuficiente privind programele de reintegrare a migranților reîntorși, locurile de muncă disponibile, oportunitățile economice de deschidere a afacerilor. Din acest considerent, facilitarea revenirii migranților poate fi condiționată printr-o comunicare eficientă între autoritățile publice locale atât cu migranții aflați peste hotare, cât și cu persoanele aflate în etapa premergătoare emigrării.

Concluzii și recomandări

Politicile axate pe gestiunea migrației de muncă ar trebui văzute ca o parte componentă a strategiilor de dezvoltare. În acest context, problema revenirii și reintegrării migranților de muncă devine una imperativă, iar principalele măsuri care ar motiva revenirea și reintegrarea socială acestui grup social presupun crearea de noi locuri de muncă productive și bine remunerate, atragerea investițiilor străine destinate unor proiecte de infrastructură sau de dezvoltare a industriei, care să țină cont de nevoile specifice ale migranților reveniți, susținerea culturii antreprenoriale, diminuarea economiei subterane etc.

Astfel, soluțiile de bază care ar stimula migrația de revenire sunt:

1. Consolidarea cadrului instituțional și a instrumentelor legate de promovarea politicilor migraționiste, în special a celor axate pe motivarea și reintegrarea socială a migraților reîntorși;
2. Garantarea respectării drepturilor sociale a migranților reîntorși și a familiilor lor prin asigurarea accesului la serviciile educaționale, de sănătate, de protecție socială etc.;
3. Extinderea oportunităților de ocupare a unui loc de muncă sau deschidere a unei afaceri a persoanelor revenite de peste hotare, prin atragerea investițiilor necesare pentru crearea de noi locuri de muncă, dezvoltarea spiritului antreprenorial și de noi competențe etc.;
4. Asigurarea unei informări și comunicări eficiente între migrații reîntorși și familiile acestora cu reprezentanții autorităților publice locale.

Bibliografie:

- Convenția Națiunilor Unite privind protecția drepturilor lucrătorilor migranți și a familiilor lor (1990) <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>
- Convenția privind protecția drepturilor tuturor migranților și familiilor lor. <https://ro.alegsaonline.com/art/22827>
- Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, adoptată prin Legea nr. 315 din 17.11.2022. MO NR.409-410 din 21.12.2022, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134582&lang=ro
- Pactul Global pentru Migrație. <https://www.iom.int/global-compact-migration>
- Programul național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni privind implementarea acestuia, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr/ 785 din 16.11.2022, MO nr.411-412 din 22.12.2022, <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/04/Programul-national-de-ocupare-a-forței-de-munca-2022-2026.pdf>
- Moșneaga, V. (2017). „Migrație și dezvoltare: Aspecte politico-juridice” pag. 101. http://www.iom.md/sites/default/files/publications/docs/Migra%C8%9Bie%20%C8%99i%20dezvoltare_aspecte%20politico-juridice.pdf
- Vaculovschi, D. (2017). „Migrație și Dezvoltare: Aspecte socioeconomice. Manual”, Subcapitolul 2.3 „Legătura dintre migrație și dezvoltare”, p. 54. http://www.sites/default/files/publications/docs/Migra%C8%9Bie%20%C8%99i%20dezvoltare_aspecte%20socioeconomice.pdf
- Migrația în scop de muncă: Profilul și provocările actuale ale lucrătorilor migranți moldoveni în principalele țări de destinație, Chișinău, 2020, OIM Moldova. https://moldova.iom.int/sites/g/files/tmzbd11626/files/documents/SUMAR_Migrația%2520in%2520scop%2520de%2520munca_3.pdf

Strategia Națională Diaspora – 2025, aprobată pe 24 februarie 2016.
<https://old.brd.gov.md/ro/content/strategia-nationala-diaspora-2025-aprobata-de-guvern>

Programul de atragere a remitențelor în economie PARE 1+1, ODIIMM, 2019

Memorandumul de înțelegere cu privire la implementarea Mecanismului interinstituțional de referire pentru (re)integrarea cetățenilor Republicii Moldova reîntorși de peste hotare, a fost semnat în 28 mai 2018 la nivel central și iunie 2018 la nivel local.

Forța de muncă: ocuparea și șomajul în anul 2024 https://statistica.gov.md/ro/forta-de-munca-ocuparea-si-somajul-in-anul-2024-9430_61728.html

Мошняга В. и др. Проблемы реинтеграции и возвращения трудовых мигрантов из Европейского Союза в страны Приграничья. Вильнюс: ЕГУ, 2012. p. 153.

Migrația în scop de muncă: Profilul și provocările actuale ale lucrătorilor migranți moldoveni în principalele țări de destinație, https://moldova.iom.int/sites/g/files/tmzbd11626/files/documents/Migratia_in_scop_de_munca_5.pdf

Population and demographic structure, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2024/2_AS.pdf, accesat 12.01.2025

Labour force in the Republic of Moldova: employment and unemployment (Results of the Labour Force Survey)

https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Fora_de_munca/Publicatia_AFM_2025.pdf

<https://brd.gov.md/practicile-republicii-moldova-in-domeniul-diaspora-migratie-dezvoltare-dmd-prezentate-in-cadrul-evenimentului-unece/2021/>

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Raport de activitate al Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă pentru anul 2024, https://anofm.md/view_document?nid=20974

The Impact of Migration Processes on Development, *Eastern European Journal for Regional Studies* <https://www.bohrium.com/paper-details/the-impact-of-migration-processes-on-development/814674820162650114-91783>

EU Skills Profile Tool for Third Country Nationals https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/skills-and-qualifications/skills-jobs/eu-skills-profile-tool-third-country-nationals_en

Migrația de revenire în contextul riscurilor globale

Marina Popa

1. Introducere

Economia globală se confruntă tot mai mult cu un șir de situații excepționale, generate de crize și riscuri, atât la nivel economic, tehnologic, militar, dar și social sau ecologic. În această conjunctură, o mare parte a populației mondiale se ciocnește de perspective din ce în ce mai nesigure, astfel milioane de oameni încearcă constant să treacă frontierele în căutarea unor condiții de viață mai bune.

În ultimele trei decenii, numărul migranților internaționali a crescut constant, de la 150 de milioane de persoane în 1990 la peste 300 de milioane în 2024. (UN, 2025) Astfel, în 2024, un număr record de 304 milioane de persoane locuiau în afara statului în care s-au născut, reprezentând circa 3,7% din cei 8,2 miliarde de locuitori ai planetei. Aceasta reprezintă o creștere față de 275 de milioane de migranți internaționali în 2020, care reprezentau 3,5% din populația globală. Cauza principală este pandemia Covid-2020, care reprezintă un risc global, cu impact direct asupra procesului migraționist mondial (Paez, 2025). Pentru a pune acest lucru în perspectivă, dacă populația migranților internaționali ar fi considerată o țară separată, aceasta ar fi cea mai populată țară din lume, după India, China și Statele Unite. Chiar dacă mereu țările cu venituri înalte au

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

fost cele care au atras migranți, pe parcursul anilor, modelele de migrație s-au diversificat, determinate de cererea regională de forță de muncă, extinderea căilor de educație la nivel global și strămutarea din cauza conflictelor și crizelor. Totodată, se observă și schimbări în profilul migraționist. (Tabelul 1)

Tabelul 1. Profilul migraționist global în perioada 2020-2024

Categorie	Număr	Pondere din populație globală
Migranți internaționali	304 milioane la nivel global, în 2024	3,7% din populația lumii
Femei	135 de milioane la nivel global în 2020	3,5% din populația mondială feminină
Bărbați	146 de milioane la nivel global în 2020	3,7% din populația mondială masculină
Copii	28 de milioane la nivel global în 2020	1,4% din populația mondială de copii
Migranți lucrători	167,7 milioane la nivel global în 2022	-
Migranți decedați/disparați	Aproximativ 8.500 la nivel global în 2023	-
Remitențe	857 de milioane de dolari în 2024	
Refugiați	44 de milioane în 2024	
Persoane strămutate	71,2 milioane în 2022	62,5 milioane, din cauza conflictelor și violenței 8,7 milioane de persoane din cauza dezastrelor naturale și riscurilor de mediu
Migranți reveniți	1,6 milioane în 2024	

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Organizației Internaționale a Migrației (IOM, 2024), disponibile: www.iom.int și datele ONU, disponibile (UN, 2024): <https://www.un.org/global-issues/migration>

Dificultățile economice, schimbările climatice, conflictele și instabilitatea politică forțează milioane de oameni să-și părăsească locuințele. În aceste condiții, migrația internațională este un proces foarte complicat și complex, deoarece aceste riscuri afectează oamenii la toate etapele lor de mișcare. (Tabelul 2)

Tabelul 2. Riscuri survenite în parcursul migrantului

Etape/ Cauze	Momentul emigrării	Drumul spre țara de emigrare	Aflarea în țara de imigrare	Migrația de revenire
1.	Riscuri economice (crize economice, depreciere valutară, inflație)	Riscuri fizice (traume severe, deces)	Riscuri de escaladări militare, economice	Riscuri economice (nivel slab de dezvoltare economică, posibilități minime de angajare, lipsa oportunităților și programelor de reintegrare pentru migrații)
2.	Riscuri politice (regimuri represive, conducere autarhice, proteste)	Riscuri de exploatare și trafic	Riscuri de exploatare în muncă, discriminare, abuz	Dificultăți sociale de readaptare
3.	Riscuri militare (conflicte militare)	Riscuri legale (migrație legală sau ilegală)	Riscuri legale, de deportare	Riscuri politice, militare, survenite în context geopolitic.

Sursă: adaptat și elaborat de autor în baza cercetărilor proprii

În Tabelul 2 se observă faptul că procesul de migrație, în mare parte, este afectat de aceleași riscuri la toate etapele, doar că circumstanțele sunt diferite de cele mai multe ori. De aceea, ne propunem să cercetăm felul în care riscurile globale determină persoanele să plece din țara lor de origine, care sunt pericolele în procesul deplasării, sau cu ce se pot confrunta în țara gazdă, iar ulterior ce-i constrânge să revină în condițiile altor situații incerte. În procesul de cercetare, am analizat interviurile a 70 de migranți reveniți în Republica Moldova, pentru a identifica dacă au fost afectați, direct sau indirect, de unele riscuri și ce politici ar trebui propuse de stat pentru a diminua impactul negativ asupra lor.

2. Semnificația teoretică

Semnificația teoretică a cercetării noastre rezidă în identificarea mai multor abordări specifice privind conceptul de migrație, migrație de revenire și riscuri globale sub influența cărora se desfășoară procesul de mișcare a oamenilor în spații diferite. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică definește migrația ca fiind mișcarea persoanelor peste granițe către o nouă țară de reședință. (OCDE, 2025) Organizația Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNCHR, 2025) prezintă procesul de migrație ca mișcarea persoanele din proprie inițiativă (nu neapărat pentru a scăpa de conflicte sau persecuții) peste o frontieră internațională pentru a se alătura membrilor familiei aflați deja în străinătate, pentru a-și căuta un mijloc de trai mai bun sau pentru o serie de alte scopuri. Termenul este utilizat din ce în ce mai des ca termen generic pentru a se referi la orice persoană care se mută din locul său obișnuit de reședință, fie în interiorul țării, fie peste graniță,

indiferent dacă mutarea este „forțată” sau voluntară. Conform Organizației Națiunilor Unite (UN, 2024), procesul de migrație reprezintă mișcarea oamenilor în vederea identificării unui loc de muncă sau a unor oportunități economice, pentru a fi alături de familie sau pentru studii. Unii își schimbă locul de trai pentru a evita conflicte, persecuții sau încălcări grave ale drepturilor omului. Unii își modifică locul de trai ca răspuns la efectele negative ale modificărilor climatice, dezastrelor naturale sau diverși factori de mediu. Pe an ce trece, numărul indivizilor care trăiesc într-o altă țară decât cea în care s-au născut se mărește constant. Pe de altă parte, migrația este o forță definitorie a secolului actual, deoarece soluționează problema deficitului de forță de muncă, stimulează inovarea, creșterea economică, susține stabilitatea demografică și, nu în ultimul rând, susține bunăstarea și prosperitatea popoarelor, mai ales când se realizează în condiții sigure, ordonate și gestionată în mod responsabil. Conform Organizației Internaționale a Migrației (IOM, 2019), migrația este concepută ca termenul ce definește plecarea persoanelor din locul lor de trai obișnuit, fie peste o frontieră națională, fie în interiorul unui stat, astfel se desprinde conceptul de migrație externă și internă. Din noțiunea generală de migrație se divide un șir de alte concepte specifice fenomenului, cum ar fi migrația circulară, migrația de revenire, migrație climatică, strămutare, migrație economică, migrație forțată, migrație de întoarcere sau de revenire. Aceste tipuri de migrație sunt o cauză sau o consecință a tipurilor de riscuri care apar în proces. *Migrația de revenire* este „procesul de a se întoarce sau de a reveni în țara de unde a plecat inițial. Acesta poate avea loc în interiorul granițelor teritoriale ale unei țări, cum este cazul persoanelor strămutate intern, sau între o

țară de destinație și o țară de origine, cum este cazul lucrătorilor migranți, refugiaților sau solicitanților de azil. (IOM, 2019). Departamentul Națiunilor Unite pentru Afaceri Economice și Sociale al Organizației Națiunilor Unite (UNSD, 1998) definește migrația de revenire ca persoanele care se întorc în țara lor de baștină după ce au fost migranți internaționali (pe termen scurt sau lung) într-o altă țară și care intenționează să rămână în țară cel puțin un an”. După această definiție, e clar că, de multe ori, migrantul revenit nu este sigur de perioada de reținere în țară, deoarece poate fi o migrație definitivă sau circulară. Cauzele pot fi diverse, iar decizia de a rămâne poate fi determinată de unele riscuri, motive obiective sau subiective. Analizând conexiunea între conceptul de migrație și riscuri globale se observă că sunt doi termeni interdependenți. În aceste condiții, identificăm migrația de retur voluntară, care reprezintă reîntoarcerea asistată sau independentă în țara de origine pe baza propriei decizii a persoanei de a reveni și returnarea forțată, care este migrație de retur impusă din varii motive care pot implica forța sau constrângere, determinate de riscuri specifice. Riscurile globale sunt definite ca posibilitatea apariției unui eveniment sau a unei situații care, dacă se produce, ar avea un impact negativ asupra unei părți semnificative din PIB-ul global, populație sau resursele naturale.(WEF, 2024)

3. Metodologia de cercetare

În vederea atingerii obiectivelor propuse în articol, autoarea a utilizat o metodologie complexă, prin mixarea mai multor forme de cercetare. Pe de o parte s-a utilizat analiza calitativă a peste 70 de interviuri realizate cu migranți, dar și metoda deducției, inducției, metoda unității analizei cantitative,

metoda observării, metoda analizei economice comparative ce a permis o înțelegere mai clară a conexiunii dintre riscurile globale și migrație. Prin exemplele concrete de riscuri ce pot apărea, putem deduce cu ce se confruntă migranții la toate etapele, de la nevoia de a pleca, la sosire și revenirea ulterioară când e cazul. Totodată, bazele de date ale Băncii Mondiale sau rapoartele Forumului Economic Mondial, Organizației Internaționale a Migrației permit analiza indicatorilor macroeconomici pentru a demonstra legătura dintre aceste noțiuni.

4. Interdependența dintre riscurile globale și migrația de revenire

În fiecare an, Forumul Economic Mondial (WEF, 2026) elaborează raportul anual privind riscurile globale. El oferă o imagine clară a posibilelor riscuri, pericole ce pot perturba sau influența toate procesele din economia globală, inclusiv fenomenul migrației persoanelor. Raportul nu oferă previziuni și nici nu sugerează că viitorul este predeterminat, în schimb, acesta prezintă o serie de scenarii potențiale pentru viitor, cu scopul de a preveni și gestiona anumite situații. Referindu-ne la migrație, oamenii pot lua decizii privind procesul de strămutare, revenire sau adaptare. Interesant este să se observe că riscurile sunt multiple, cu impact simultan într-un șir de domenii. Asistăm la tulburări cauzate de războaie cinetice, la utilizarea armelor economice pentru a obține avantaje strategice și la o fragmentare crescândă a societăților.

Riscurile globale sunt clasificate în mai multe categorii, dar toate au impact semnificativ asupra mișcării populației. (Tabelul 3) În raportul privind Riscurilor globale, (WEF, 2026) se evidențiază cinci categorii de bază cu alte subcategorii care

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

devin cauze posibile ce pot afecta migrația în proces circular, cum ar fi: riscuri economice, tehnologice, geopolitice, sociale și de mediu. (Tabelul 3)

Tabelul 3. Tipologia riscurilor globale

Categorie	Tipuri de riscuri
Geopolitice	Confruntare geoeconomică și fragmentare multipolară, conflicte interstatale armate, regimuri autarhice, violență internă prin rebeliuni, revolte.
Economice	Război comercial, criză economică, inflație, creșterea datoriei globale, lipsa locurilor de muncă, concentrarea resurselor strategice.
De mediu	Fenomene meteorologice extreme, pierdere biodiversității, schimbări critice de mediu, poluare.
Sociale	Pandemii, insecuritate alimentară, polarizare în societate, dezinformare, migrație involuntară, lipsa talenților, lipsa protecției sociale.
Tehnologice	Efecte adverse ale inteligenței artificiale, insecuritate cibernetică, tehnologie necontrolată, șomaj indus de tehnologie.

Sursa: adaptat de autoare în baza raportului *Riscuri Globale 2026*, elaborat de Forumul Economic Mondial. Disponibil: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2026/>

Pe măsură ce aceste riscuri se manifestă, provocările pe termen lung, de la accelerarea tehnologică la declinul mediului, continuă să creeze efecte în lanț în toate sistemele. În paralel, regulile și instituțiile care au susținut mult timp stabilitatea sunt din ce în ce mai blocate sau ineficiente în gestionarea acestei turbulențe. În acest caz, e nevoie de noi politici sau reguli de gestionare a proceselor, inclusiv cele migraționiste. Migranții sunt primii care sunt supuși acestor riscuri, deoarece din

cetățean al unei țări poți efectiv deveni migrant în câteva ore pe fondul unui război, sau un migrant afectat de crize economice, discriminare în venituri comparativ cu populația locală, sau în cel mai rău caz persoană traficată și abuzată. Scenariile pot fi de la cele mai optimiste la unele destul de pesimiste. În acest sens, se cere o abordare pragmatică bazată pe abordări colaborative esențiale pentru a susține creșterea economică, a accelera inovarea în mod responsabil și a construi capacitatea de adaptare pentru o eră din ce în ce mai complexă, în care oamenii se mișcă și aduc schimbări în diverse societăți.

Atât în procesul de migrație general, dar și în cel de revenire, o mare parte a populației se confruntă cu perspective din ce în ce mai nesigure. Milioane de oameni încearcă deja să treacă frontierele în căutarea unor oportunități economice mai bune fie că e vorba de migrația ordinară sau de cea circulară. Dat fiind faptul că dificultățile economice, schimbările climatice, conflictele și instabilitatea politică forțează milioane de oameni să-și părăsească locuințele, migrația involuntară este o preocupare pe termen lung. De aceea, este necesară o mai bună colaborare internațională pentru a gestiona aceste fluxuri, astfel încât migrații economici să nu fie expuși exploatării, iar migrații involuntari, refugiații sau migrații reveniți în țara de origine să primească asistența și adăpostul de care au nevoie.

De exemplu, migrația economică se referă la toate tipurile de migrații și ea aduce avantaje atât pentru statele de origine, cât și pentru cele de destinație. Potrivit Băncii Mondiale, (WB, 2018) migrația este „cea mai eficientă modalitate de a reduce sărăcia și de a împărți prosperitatea”, deoarece oamenii care pleacă sprijină creșterea economică, contribuind la soluționarea problemei deficitului de forță de muncă în țările de destinație,

transmit remitențe în țările de origine sau revin cu un capital financiar ce poate fi investit în crearea de noi afaceri, locuri de muncă, investiții locale, generând bunăstare în țara lor de baștină. Dacă ne referim la migranții forțați din cauza unor riscuri cum ar fi războiul, conflicte politice, ei, de asemenea, pot să aducă în cele din urmă o contribuție pozitivă la economiile țărilor de destinație. Capacitatea lor de a contribui depinde adesea de primirea sau nu a sprijinului pentru a face față efectelor secundare ale strămutării forțate, de exemplu, consiliere pentru stres posttraumatic, încadrare nediscriminatorie în câmpul muncii, condiții normale de trai. În schimb, milioane de refugiați rămân înghesuiți în tabere la marginea orașelor, excluși în sărăcie și neajunsuri.

Așa cum s-a menționat anterior, riscurile apar la toate etapele procesului de migrație.

Impactul riscurilor asupra grupurilor de migranți

După cum s-a menționat, în procesul de migrație sau luarea deciziei de a migra a fost influența de apariție a unor riscuri. Restricțiile de circulație legate de pandemia COVID-19, care se referă la riscurile sociale, au schimbat total circuitul migratoriu, prin stopare sau izolare totală. Pandemia a creat incertitudine în veniturile migranților, schimbarea locului de muncă sau pierderea în totalitate în țările gazdă. Pe de altă parte, în țările de origine, oamenii s-au confruntat temporar cu lipsa posibilității de a părăsi teritoriul țării din cauza granițelor închise, lipsei transportului disponibil sau constrângerile din cauza vaccinărilor. Totodată, pandemia a creat situații economice extrem de nesigure, pe fondul stagnării creșterii economice, al presiunilor continue asupra finanțelor publice și al reducerii stimulentele legate de contracararea bolilor, de care depindeau

grupurile vulnerabile. În același timp, are loc o schimbare radicală în locurile de muncă, activitățile trecând online, ceea ce perturbă activitățile oamenilor și a companiilor în general. Riscul lipsei locurilor de muncă a fost din ce în ce mai prezent, deoarece nu toți au abilități digitale și nu toți au putut să se încadreze ușor în noile cerințe de pe piața muncii. În multe țări cu venituri mai mici, unde munca informală este predominantă, lucrătorii migranți informali au fost expuși în mod special la consecințele economice ale pandemiei, din cauza veniturilor lor mici și a lipsei accesului la sprijinul statului. (Fleming, 2020) Se vede foarte clar că riscul determinat de apariția unei pandemii globale a generat efecte în procesul de migrație, atât în țara de origine, cât și în țara gazdă.

Schimbările climatice, care se încadrează în categoria riscurilor de mediu, sunt un factor cheie al migrației. Acestea provoacă strămutarea directă a populației din cauza dezastrelor naturale și pot provoca strămutarea indirectă a acesteia prin încurajarea migrației economice din economiile slabe, vulnerabile la efectele negative ale schimbărilor climatice. Acest lucru poate crea o presiune într-o altă zonă, unde merg aceste persoane din cauza strămutării forțate. Fenomenele meteorologice extreme și mai frecvente, inclusiv incendii, inundații și secete, ar putea disloca peste 200 de milioane de persoane până în 2050. (WB, 2021) Lipsa apei este un factor cheie al migrației, din cauza impactului său asupra sănătății și mijloacelor de trai, precum și conflictelor pe care riscă să le declanșeze. Aceste riscuri pot apărea atât în țările unde persoanele au migrat, cât și în țările de revenire. Astfel e afectat tot procesul migrațional. În prezent, fenomenele meteorologice extreme și lipsa acțiunilor din partea statelor, pentru a preveni aceste dezastre, agravează starea

migranților. Acest lucru se observă de obicei în statele în dezvoltare sau subdezvoltate, care se bazează pe sectorul primar agricol. Un lucru este cert, că migranții de mediu nu sunt considerați persoane privilegiate sau că ar putea beneficia de un anumit ajutor sau asistență specială în țările gazdă. În acest context, ei rămân expuși unor alte riscuri de adaptare sau acceptare în unele societăți. În migrația determinată de riscurile de mediu, oamenii pot deveni în mod involuntar migranți, iar riscurile la care sunt supuși pot fi devastatoare.

În ultimii ani, tot mai multe conflicte apar în interiorul țărilor, dar și la nivel regional. *Riscurile geopolitice* determină situații incerte, care îi determină pe oameni să migreze brusc. Aceste riscuri pot fi întâlnite atât în țara de origine, dar și în țara gazdă. Pe de o parte, oamenii migrează pentru securitatea proprie, în același timp confruntându-se cu situații de presiune în societățile gazdă. De obicei migranții forțați sosesc neașteptat, iar țara gazdă nu mereu e gata să le ofere condiții acceptabile de primire. Spre exemplu, peste **4,2 milioane de persoane** din Ucraina au beneficiat de mecanismul de protecție temporară din UE în perioada 2022-2023, ca o consecință a conflictului ruso-ucrainean. (CE, 2024) În prezent, în economia mondială există un șir de conflicte pe termen lung, sau recente care forțează oamenii să-și părăsească țările de origine, cum ar fi Afganistan, Myanmar, Sudanul de Sud, Siria, Ucraina, Israel, Venezuela, Iran. La sfârșitul lunii iunie 2025, 117,3 milioane de persoane au fost forțate să-și părăsească locuințele din cauza persecuțiilor, conflictelor, violenței, încălcării drepturilor omului sau a evenimentelor care au perturbat grav ordinea publică. Printre aceștia se aflau aproape 42,5 milioane de refugiați. În plus, existau 67,8 milioane de persoane strămutate

în interiorul granițelor propriilor țări și 8,42 de milioane de solicitanți de azil. Există, de asemenea, 4,4 milioane de apatrizi, cărora li s-a refuzat cetățenia și care nu au acces la drepturi fundamentale precum medicina, educația, locuri de muncă și libertatea de mișcare.

Astfel, în acest moment, 1 din 70 de persoane de pe Pământ a fost nevoită să migreze. (UNHCR, iulie, 2025). Îngrijorător este că, unii lideri politici au reacționat la crizele economice și la tulburările sociale cu autoritarism, politici discriminatorii sau discursuri extremiste care expun acești migranți, minorități etnice sau religioase la riscul marginalizării sau violenței.

Bariere în calea mobilității în țările de destinație

În urma acestor riscuri, apar tot mai multe bariere care afectează procesul de migrație. Pandemia de COVID-19 și ramificațiile sale economice au încurajat unele grupuri și lideri politici să adopte poziții mai ostile față de migrație. În afară de aceasta, pandemia a redus oportunitățile viitoare de angajare pentru lucrătorii migranți în țările de destinație, atât din cauza perturbărilor economice pe care le-a creat, cât și din cauza accelerării automatizării și digitalizării sarcinilor și serviciilor. Într-un raport privind viitorul locurilor de muncă, elaborat de Forumul Economic Mondial, s-a constatat că 50% dintre angajatori, la nivel mondial, intenționau să digitalizeze sarcinile ca răspuns la COVID-19, adesea în sectoare care s-au bazat pe lucrătorii migranți. (WEF, 2020) Raportul estimează, de asemenea, că 85 de milioane de locuri de muncă vor fi distruse de automatizare până în 2026 și, deși vor apărea 97 de milioane de noi locuri de muncă, acestea nu vor corespunde neapărat competențelor multor migranți. Revenirea economică pe termen scurt, după pandemie, a dus la o creștere a angajărilor

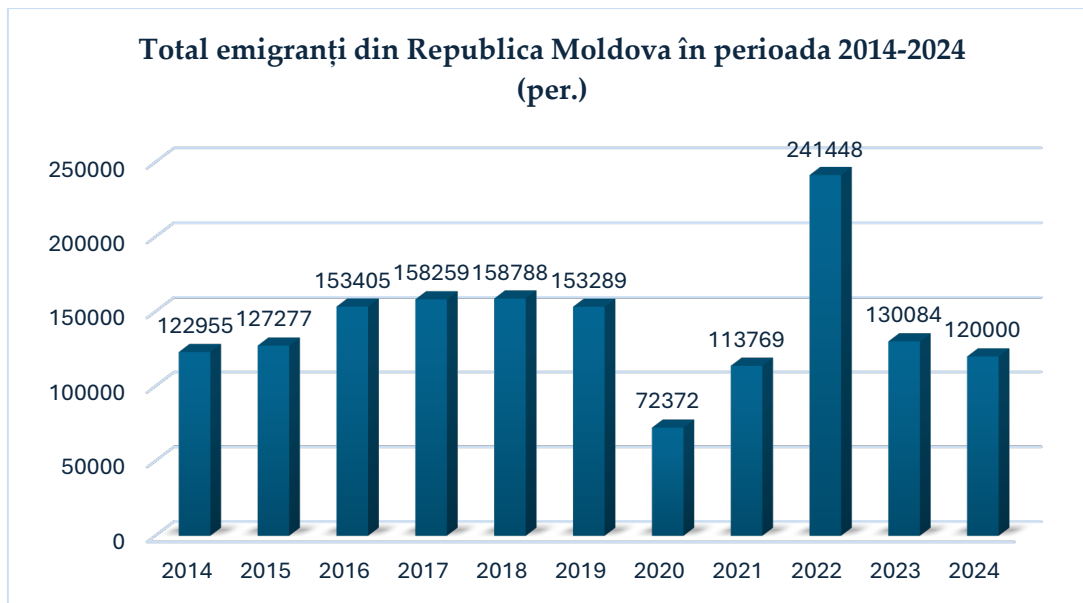
în unele sectoare cheie pentru migranți, cum ar fi ospitalitatea și sănătatea, dar pe termen lung, noile modele de consum din țările de destinație, cum ar fi creșterea comerțului electronic și scăderea călătoriilor de afaceri s-a redus cererea de locuri de muncă în industriile cu un număr mare de migranți, cum ar fi agricultura, serviciile alimentare etc. (McKinsey, 2021) Astfel, ar apărea niște efecte negative cum ar fi disparitățile la nivel de venituri, creșterea polarizării sociale, perturbarea dinamicii pieței muncii. În multe țări dezvoltate există un șir de locuri de muncă în domeniul serviciilor, agriculturii, industriei care nu sunt acoperite de populația băștinașă, sunt realizate de migranți. Din păcate, riscurile menționate pot crea acest dezechilibru pe piața muncii, deoarece migranții nu mai au acces la respectivele locuri de muncă, creându-se un cerc vicios, deoarece se reduce considerabil numărul remitențelor în țara de origine, ducând la o scădere economică, mai ales în condițiile în care economia este dependentă de acești bani.

Alte bariere, atunci când efectiv emigranții nu mai sunt acceptați în țările de imigrare, deoarece guvernele impun un șir de restricții de intrare. Sunt situații când oamenii sunt nevoiți să-și părăsească țara din cauze conflictelor, războiului, iar țările gazda nu au posibilitate să le ofere condiții adecvate de trai. Persoanele care nu doresc sau nu pot să se întoarcă acasă și ale căror guverne nu își asumă responsabilitatea pentru bunăstarea lor, riscă să rămână blocate în așezări sau facilități ilegale, cu acces minim la bunuri și servicii de bază, sprijin financiar sau asistență diplomatică. Alții, care nu pot scăpa de nesiguranță, riscă să fie victime ale violenței sau să cadă pradă ideologiilor și organizațiilor extremiste. Refugiații s-ar confrunța cu condiții precare și chiar cu violență în timpul tranzitului și în tabere

dacă nu ar exista cooperare internațională pentru gestionarea migrației involuntare. În schimb, în țările de destinație, extremismul în creștere creează provocări mari pentru migrații care încearcă să se integreze. (IOM, 2020)

4. Analiza rezultatelor

De la independență, până în prezent, Republica Moldova a întâlnit un șir de provocări politice, economice și sociale. Procesul de migrație a devenit un lucru obișnuit după anul 1997, când țara trecea printr-o criză economică majoră, pe fondul deprecierei rublei rusești. Astfel, lipsa locurilor de muncă, dependența de importuri, adâncirea decalajelor între clase sociale, veniturile extrem de mici au determinat oamenii să emigreze. Chiar dacă, odată cu orientarea țării spre Uniunea Europeană, multe aspecte ale vieții economice și sociale s-au redresat, migrația rămâne un aspect provocator pentru țara noastră. Conform datelor Biroului Național de Statistică, din anul 2014 până în 2024, numărul emigraților s-a menținut constant de la 122000 cu creșteri până la aproximativ 158000 în 2019.

Figura 1. Evoluția emigranților din Republica Moldova în perioada 2014-2024

Sursa: Figură generată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică. https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/34

În anul 2020, se observă o scădere dublă, au emigrat doar 72372 de persoane. Este o consecință a riscurilor generate de Covid-19. Închiderea frontierelor, condițiile impuse privind vaccinarea, accesul limitat la transport a generat o situație de diminuarea a procesului de emigrare. Pe de altă parte, în anul 2022 se observă cel mai mare val de emigrare din Republica Moldova, fiind un fenomen generat de alt risc și anume, conflictul militar din Ucraina. Dat fiind faptul că suntem o țară vecină cu riscuri geopolitice iminente, mulți cetățeni moldoveni au plecat din țară. În anii imediat următori scade numărul emigranților și chiar se înregistrează o tendință de revenire.

În urma interviurilor realizate, am constatat că moldovenii emigranți se confruntă cu un șir de riscuri atât în țara gazda sau de emigrare, cât și în procesul migrației de revenire. Sunt niște situații care creează efecte în lanț, deoarece afectează accesul la un post de muncă, starea de bine, veniturile, accesul la servicii medicale sau legale. În cercetarea noastră ne propunem să identificăm cu ce riscuri și situații negative s-au confruntat în țara de emigrare și dacă au întâlnit situații neplăcute în procesul de revenire.

Riscuri în țara de emigrare: polarizare socială, discriminare, xenofobie, riscuri de mediu, riscuri legale, conflicte militare

Angela este o tânără din Republica Moldova care nu intenționa să plece, dar pentru a se alătura soțului a plecat în România. Trăiește acolo de șapte ani. În cazul ei am identificat tip de risc social. Ea povestește că, în pofida faptului că se află de peste 7 ani în România, are un loc de muncă, are studii, a simțit destul de des o formă de discriminare în raport cu populația nativă.

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Din momentul în care tu ai emigrat, oricum, o dată la ceva timp, apare o persoană care o să-ți reamintească ori de câte ori ar avea posibilitatea, fie întotdeauna drăguț, sau mai puțin drăguț, că ești venit și că tu nu ești de aici. Probabil că nu ai avea dreptul la unele păreri sau la unele indignări ce țin de țară, de conducere sau de ceva elementar. Chiar dacă tu plătești același impozit foarte mare la stat, chiar dacă tu contribui, tu muncești aici, tu aduci un venit statului și un profit, oricum o să apară cineva la un moment dat să îți reamintească că tu ești venit, că tu nu ești de aici. Probabil asta este partea negativă a emigrării. // Eu, de exemplu, am avut la facultate profesori care nu ezitau să amintească cumva că cei din Republica Moldova sunt un pic mai puțin inteligenți și mai puțin intelectuali decât cei din România, chiar știind că este cineva în grupă din Republica Moldova. (Angela, București)

Alina e o tânără de 25 de ani care a plecat la studii în Danemarca. Inițial, totul părea foarte bine, o societate deschisă, civilizată, mediu favorabil studiilor. Totuși s-a simțit exclusă socială.

Dar populația locală, într-adevăr, ei prietenesc (sic) mai îndeaproape cu persoanele pe care le cunosc de zeci de ani. Eu, în calitate de persoană care am venit la ei în țară de un timp scurt, nu au fost dispuși să mă invite la cafea sau să petrec timp cu ei. Ei toți se grupau, apropo, adică danezii stăteau cu danezii, islandezii stăteau cu islandezii și tot așa mai departe. Și eu, fiind singura moldoveancă din tot cursul, nu doar din grupă, am rămas așa un pic mai izolată. (Alina, 25 de ani, Danemarca)

Violina este o tânără care a plecat la muncă sezonieră în Brașov, pentru un an de zile. A simțit că banii nu pot compensa totul, deoarece lipsa studiilor, locul de muncă de ospătar și atitudinea clienților nu-i aduceau satisfacție morală și stare de bine.

A fost o experiență destul de grea din punct de vedere moral, fiind zonă turistică totuși, sunt foarte mulți oameni diferiți. Fiecare cu cultura lor, cu preferințele lor. Uneori chiar era greu să poți să teții cu zâmbetul pe față. (Violina, România, 22 de ani)

Natali este o tânără care a plecat din Republica Moldova prin intermediul programelor de studii. Inițial a mers în România, ulterior în Suedia, apoi în Norvegia. Pentru ea, experiența a fost una bună, cu un șir de rezultate excelente și multe oportunități. Totuși pentru a se încadra în câmpul muncii, la nivelul studiilor pe care le avea, nu a fost atât de simplu.

Și dacă aș vrea să rămân aici, probabil ar fi trebuit să accept un job necalificat, pentru ca o să îmi ia ceva timp să învăț limba norvegiană. Apoi, există aici iarăși discriminare. De exemplu, dacă la un job aplic eu și un norvegian, mai degrabă ar prefera un norvegian, chiar dacă tu ești mult mai calificată și cunoști și limba, ei ar prefera să angajeze un localnic. (Natali, Norvegia, 24 de ani)

Un risc serios a fost perioada pandemică, Covid-19. Din 15 persoane intervievate, 50 % din ele au invocat COVID-19 ca factor decisiv în procesul migrației de revenire, dar și factor cu impact negativ în procesul de aflare în țara gazdă. Unii erau îngrijorați de accesul la servicii medicale, în caz de îmbolnăvire, alții nu rezonau cu politica de vaccinare a țării respective, astfel fiindu-le îngădit accesul la muncă. Ioana este una din persoanele care a plecat la studii în Austria în august 2019 și a simțit direct efectele pandemiei.

COVID-ul a fost o perioadă un pic grea. La început, adaptarea, orele online foarte extenuante pentru toți, pentru profesori și pentru studenți. Lipsa de comunicare. Singurătatea, izolarea. (Ioana, Austria, 23 de ani)

O altă problemă-risc des întâlnită este xenofobia. Vladalin ne spune de experiența sa în Irlanda, unde trăiește cu familia de

peste 10 ani. A ales să-și cumpere casa într-un orașel unde sunt puțini emigranți, fiind o comunitate de irlandezi. A făcut o alegere conștientă, din dorința de a se integra mai bine în societatea nativă. E un fenomen pe care nu toți emigranții îl caută în mod vădit. În interviurile noastre am observat de cele mai multe ori tendința inversă:

În Irlanda sunt orașe întregi cu cartiere puțin accesibile migranților, deoarece nu toți irlandezii acceptă străinii. Adică noi, de exemplu, dacă invităm pe cineva în ospete, în imediata secundă poate veni poliția să bată la ușă. ... într-un fel, până la urmă, ei cred că sunt obligați să ne accepte pe noi. Pentru că nu le este foarte ușor ca cineva să le ocupe lor țara, sau locurile de muncă... Dar, de fapt, sunt locuri de muncă pe care ei nu le-ar face. (Vladalin, Irlanda, 42 de ani)

Se întâlnesc situații când persoanele devin migranți involuntari din cauza unor situații imprevizibile, iar pe parcurs apar alte riscuri. Ilona este o tânără care a mers să-și viziteze iubitul, iar închiderea granițelor din cauza pandemiei, a forțat-o să devină emigrantă. Ulterior, riscul de mediu a afectat-o destul de mult.

Și atunci când am venit, pe mine m-a prins exact COVID-ul, eu am venit în martie 2020, și s-au închis porțile...Prima perioadă, recunosc, primele două luni au fost extraordinare, pentru că chiar aveam nevoie de repaus după șapte ani de studii și drumuri. A fost super, dar după asta mi-am dat seama că migrația are așa consecințe, adică tot schimb locul și a fost cumva brusc și sever. Eu dintr-un mediu foarte activ, foarte deschis...parcă s-a închis totul, și viața socială și oamenii... Adaptarea a fost destul de grea pentru mine. Eu sunt o persoană ce iubesc lumina, dar nu puteam să fac față la clima. Clima din zona respectivă era prea rece, prea frig. În timp, am înțeles că clima contează ... de asta depinde starea ta de bine și nivelul de productivitate. (Ilona, Marea Britanie)

Ela a plecat împreună cu familia în Germania. Trăind în Republica Moldova, unde în perioada 2006-2012 procesul de emigrare era atât de intens, încât își crease o idee că oricum trebuie să plece și ea. Fenomenul acesta a fost destul de întâlnit în perioada aia. Mulți oameni își puneau întrebarea de ce lumea pleacă? Poate există locuri atât de bune și ei ceva ratează? De ce să nu încerce? Astfel, se observă o altă latură a migrației – plecarea din curiozitate și *un efect de turmă*. Familia Elei s-a adaptat bine în Germania, chiar le-a plăcut foarte mult, doar că aspectul climatic îi aducea stări depresive și a fost o cauză clară care a determinat-o să revină.

...negativ ceva în Germania, da, ... clima. N-am plecat deloc de rău acolo, cred că sufletește, noi ne-am regăsit un pic, dar clima era deranjantă, cum intrai în toamnă, parcă nu mai vedeai soarele, era ceață, ceață, ceața. Mă durea capul, pe soț îl dureau oasele. Tocmai în primăvară era mai normal. (Ela, Germania, Berlin)

O altă problemă legată de riscurile cu care s-au confruntat moldovenii a fost migrația ilegală. Prima etapă este în momentul în care se decide plecarea pe cale clandestină. Pentru cei care au cetățenie dublă, lucrurile au fost mai ușoare, deoarece cetățenia română le-a oferit acces în țările Uniunii Europene. Însă în anii 2000, migrația ilegală a fost prima tentativă de ieșire în afara țării. Au fost zeci de mii de cazuri triste, tragice, deoarece oamenii nu au avut un traseu sigur spre țările gazdă. În acest proces de mișcare fără acte, persoanele au fost supuse diferitor situații de risc imprevizibil, risc de a fi prinse, de a sta în detenție, de a se îmbolnăvi, de a fi jefuite, atacate. Totodată, acest tip de migrație este o povară și pentru țara de emigrare. Aceste state se confruntă cu valuri de persoane fără acte, fără posibilități de cazare, de susținere economică și socială. Ulterior, integrarea lor devine destul de dificilă.

Dia a decis împreună cu soțul că vor pleca din Republica Moldova, să facă bani în Franța. Nu a mai apucat să finalizeze studiile la universitate, dar și-a făcut o viață în străinătate. Inițial a plecat soțul, apoi ea.

Desigur că atunci am plecat ilegal. La cum am plecat ambii, poți să scrii o carte ca și toți cetățenii care plecau în același an, perioadă. Soțul a plecat pe jos. (...) Chiar la propriu, pe jos, cu un prieten, deci prin păduri, prin munți. Cheltuiala a fost mică, dar au fost prinși de poliție, au stat închiși, le-au făcut pașapoarte. Deci ei au plecat inițial în Italia. Așa era planificat. Ajuns în Italia, soțul a luat trenul și a ajuns la Paris. Eu tot ilegal am plecat, doar că foarte scump. De cum soțul a trimis bani, eu tot am plecat. Erau persoane care la Moscova își făceau pașaport și am zburat cu avionul din Sankt Petersburg. La mine a fost foarte stresant, mai ales pentru vârsta de 19 ani și cu tot ce se petrecea atunci, deci a fost foarte stresant. Chiar și acum, când îmi aduc eu aminte de asta, eu așa ceva n-aș mai face niciodată. (Dia, Franța)

Tot Dia împreună cu soțul ne vorbește despre momentul integrării, având în vedere că oamenii nu cunosc limba, nu cunosc specificul local, nu au acte în regulă, iar asta le dă posibilități mici de angajare în posturi de muncă acceptabile, sau sunt nevoiți să primească un salariu foarte mic.

Trebuie să te obișnuiești cu un mediu nou, trebuie să te aclimatizezi, mai este problema discriminării, foarte mulți pleacă și muncesc la negru, mulți nu se legalizează. Cei care au plecat cu studii universitare stau mai bine la capitolul respectiv, dar tot au întâlnit mai multe provocări de genul, poate și bariera lingvistică, și faptul că te obișnuiești cu un mediu absolut nou, și faptul că este dor de casă și tot așa mai departe.

Un alt caz este Lina, care a plecat din Republica Moldova atunci când afacerea familiei a falimentat. Din cauza creditelor,

a fost nevoită să plece. Cu tristețe povestește cum din start i-a fost luat pașaportul, iar ulterior nu i s-a mai oferit salariul promis.

Mi s-a promis un salariu de 2000 euro lunar, dar de facto primeam 800. (Lina, Israel, 40 de ani)

O altă situație de risc pentru migranți este atunci când studiile pe care le-au obținut în țara de origine nu sunt recunoscute. Este nevoie de reprofilare, studii suplimentare. Nu e vorba doar de nivelul sau calitatea studiilor, dar sistemele juridice, fiscale, protocoalele sanitare sunt diferite.

Când am venit în Irlanda am înțeles că diploma pe care eu o aveam de acasă nu o să mă ajute foarte mult pentru că sistemul juridic e diferit. (Vlad, Irlanda)

Riscuri în țara de origine, în migrația de revenire

Migrația de revenire e un aspect foarte mult promovat în ultima vreme. Guvernările din țările de origine promovează un șir de măsuri pentru a atrage migranții plecați. În Republica Moldova, există un șir de măsuri economice și sociale implementate de către guvern cu suportul agențiilor sale. Totodată, se regăsesc programe prin care se încearcă integrarea lor. În vedere revenirii diasporei acasă, Biroul Relații cu Diaspora a elaborat *Ghidul de Suport la revenire în Moldova*, care poate fi consultat pe pagina oficială a BRD. (BRD, 2026). Este un ghid util cu toate detaliile necesare pentru o revenire mai ușoară și o acomodare mai simplă. Sau Organizația pentru Dezvoltare Sectorul Întreprinderilor Mici și Mijlocii (ODA) promovează programul Pare 1+2, prin care ajută migranții reveniți să-și deschidă sau să dezvolte mici afaceri. (ODA, 2026)

Oare se face suficient pentru atragerea migranților? Cei reîntorși, se confruntă cu anumite riscuri la revenire? Sunt întrebări la care am încercat să găsim răspunsuri în unele interviuri cu respondenții noștri.

Nicolina a plecat din varii circumstanțe, dar a revenit acasă fiind motivată să facă lucruri frumoase pentru ea și țara ei dragă. Chiar dacă este încadrată în câmpul muncii, a simțit că a fost nedreptățită în unele situații.

...și, iată, chestia aceasta, credeți-mă că foarte mult zgârie la sufletele, deoarece tu vii acasă cu toată forța, tu vii cu o diplomă nouă, cu alte studii noi din țara care te-a găzduit. Pe lângă asta, având și titlu științific în pedagogie, grad didactic superior obținut până a pleca...când m-am reîntors acasă, mi s-a spus că el, din păcate, nu mai este valabil. Am fost pusă în situația de a-l redobândi cu toate subtilitățile care țin de un sistem învechit, care nu are nicio bază, nici legală și nici umană. Adică ne confruntăm cu niște situații foarte penibile, foarte înjositoare și care nu au o explicație și nu au un temei nici juridic, fiindcă nici nu ai la cine te adresa. (Nicolina, migrant revenit din Germania)

În procesul de revenire, riscurile economice rămân primordiale. Oamenii se întorc pentru a fi aproape de familia lăsată, sau din cauza neadaptării, având speranța că lucrurile s-au îmbunătățit și vor găsi oportunități economice la revenire.

Tina este o emigrantă moldoveancă revenită care s-a căsătorit în Israel cu un cetățean ucrainean. Din cauza conflictului dintre Israel și Fâșia Gaza, ei au revenit în Republica Moldova. Dânsa s-a integrat foarte bine, se simte excelent, pe când soțul ei are probleme de adaptare. Chiar dacă are studii în domeniul construcțiilor, fiind un inginer bun, din cauza limbii și a salariului propus pe piața RM, nu reușește să-și găsească un loc de muncă după plac.

În Israel, am făcut cunoștință cu un ucrainean și suntem împreună de peste 10 ani. El acolo lucra în construcții, având și două diplome în domeniu. A revenit cu mine în Moldova, dar aici el nu se regăsește, nu-și găsește un job conform salariului așteptat, cel puțin 30000 lei și el intenționează să plece, eu nu. (Tina, Chișinău)

În cazul menționat se observă un circuit de riscuri, care e generat de riscul de conflict militar dintre o țară care îi determină pe oameni să migreze, apoi riscul economic și social în țara de revenire, care creează repetat situația de a pleca.

Un alt caz legat de migrația de revenire, ca o consecință a unui conflict militar este cel al Liliei, care a simțit că trebuie să vină acasă pentru a se simți protejată.

Noi am fost evacuați în 2023 din sectorul Gaza cu ajutorul Ministerului Afacerilor Externe. Am venit în Moldova pentru că aici avem unde trăi și avem acces la centre pentru copilul nostru cu dizabilitate. Chiar dacă, inițial, nu doream acest fapt, conflictul militar ne-a obligat să ne întoarcem la rădăcini pentru siguranța familiei noastre.” (Lilia)

Din interviurile persoanelor revenite, s-a observat și existența dificultăților de a se reintegra după o perioadă îndelungată în alte țări. Migrația de revenire poate fi considerată, pe bună dreptate, o nouă migrație. Lucrurile se schimbă și în țara de baștină, așa cum se schimbă peste tot. Migranții trăiesc cu ideea că vor găsi aceeași țară pe care au lăsat-o, iar când se întorc se confruntă cu o nouă realitate.

Dorina este o doamnă din nordul Moldovei, care a revenit cu soțul și și-au deschis o afacere în localitatea de baștină. În urma discuției avute, ei încearcă să se implice activ în comunitatea lor, soțul fiind și consilier local. Totuși, traiul în spațiul rural le aduce un șir de provocări. Se confruntă cu probleme de comunicare cu vecinii, deoarece nu au interese

comune sau mentalitate asemănătoare, nu au o școală bună în zonă pentru unicul copil și sunt nevoiți să facă naveta în centrul raional. Accesul la servicii medicale este, la fel, mai limitat, deoarece de fiecare dată pleacă la o clinică privată în capitală, care e la 150 km distanță. Totodată, în mica lor afacere nu prea știu despre suportul pe care l-ar putea primi, dar se confruntă și cu probleme de ordinul lipsei forței de muncă.

Sincer vă spun că eu comunic doar cu prietenii care sunt rămăși în țara de unde am revenit, peste hotare, adică nu rezonoz cu persoanele din comunitatea mea....E greu la orice etapă. Când te reîntorci, pare ușor, dar nu e chiar atât de ușor...nu m-am ciocnit cu vreo instituție care să ajute persoanele care se reîntorc.

Fiind tineri antreprenori, recent reveniți, avem nevoie de instruiri în domeniul legislației și sănătății publice....E mare problemă cu forța de muncă. E problemă că nu vor să lucreze. Persoanele nu vor să facă nimic, dar să primească mult. (Dorina, Edineț)

În urma discuțiilor cu migranții, riscurile clar evidente rămân cele de natură socială și de adaptare. Riscurile globale militare sau de mediu afectează mai mult procesul de strămutare, dar realele probleme apar atunci când aceste persoane trebuie să se reintegreze. Chiar dacă majoritate țărilor încearcă se creeze politici și măsuri de susținere a migranților, de atragere a persoanelor plecate, oricum apare un alt fenomen care se numește migrația circulară. Această tendință s-a observat și în discuțiile cu respondenții din Republica Moldova. O bună parte din ei mizează pe migrația de revenire, în contextul în care dacă ceva n-ar merge bine, să revină de unde au plecat, cel puțin pe o perioadă scurtă. În Republica Moldova, reintegrarea migranților încă este marcată de șomaj ridicat, din cauza salariilor mici, birocrăției excesive și lipsei asigurării

medicale, ducând la re-emigrație rapidă. O problemă este și vârsta celor reveniți, deoarece o bună parte din ei sunt trecuți de 55 de ani și atunci e nevoie de recalificare, iar locurile de muncă nu mai sunt atât de ușor de găsit.

Concluzii

Conștientizarea impactului riscurilor asupra migrației de revenire în Republica Moldova, dar și a migrației în general este esențială pentru toți actorii implicați, pornind de la migranți, familiile lor, guvernele statelor gazdă, dar și de origine. Riscurile globale și locale erodează beneficiile potențiale ale returului, ducând la cicluri repetate de emigrație.

Din interviurile realizate, s-a desprins faptul că procesul de migrație este dominat de riscuri la toate etapele migrantului, de la ieșirea din ograda proprie, până la revenire. Cauzele revenirii sunt în mare parte determinate de criza pandemică și militară din unele regiuni. O altă cauză serioasă am identificat-o în conexiunea emoțională cu familia, dorul de casă și neadaptarea sau discriminarea sub diverse forme. În acest context, se cere realizarea unor acțiuni concrete în:

- ✓ implicarea statului/autorităților în sprijinirea migranților reveniți (conexiunea între autorități și persoanele reîntoarse);
- ✓ crearea de programe speciale de integrare pentru migranți (educație, consiliere psihologică, asistență în deschiderea unei afaceri);
- ✓ analiza relației între migrația de revenire și migrația circulară;
- ✓ atragerea și motivarea talentelor, sau a tinerilor care au plecat la studii.

Entitățile responsabile de gestionarea migrației de revenire trebuie să elaboreze seturi de politici integrate, bazate pe abordări comprehensive și sinergice, pentru a contracara riscurile economice, sociale și instituționale ale migranților reveniți, precum: șomajul, birocrăția și re-emigrația rapidă. Este foarte important ca aceste politici să fie adaptate la realitățile persoanelor revenite și să fie transmise eficient. În interviurile realizate, o mare parte dintre participanți au declarat că nu cunosc dacă sunt așa politici și nici nu au încredere în stat ca să apeleze pentru a-i ajuta în soluționarea problemelor la întoarcere. Ar fi bine dacă instituțiile statului ar întreprinde mai multe măsuri cu impact direct. De exemplu:

- ✓ politici axate pe validarea competențelor profesionale obținute informal în străinătate;
- ✓ asigurarea accesului la servicii sociale, medicale și educaționale;
- ✓ programe de consiliere familială și combatere a excluderii sociale, incluzând campanii antistigmatizare pentru a reduce polarizarea și izolarea;
- ✓ extinderea suportului pentru familii cu minori sau vârstnici, cu accent pe sănătate mintală postmigrație, pentru a preveni stresul și re-emigrația familială;
- ✓ granturi pentru antreprenoriat, împreună cu sesiuni de instruire în crearea unei afaceri sau de educație financiară.

Bibliografie:

- Biroul Național de Statistică (BNS, 2024). Migrația. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/34
- Biroul Relații cu Diaspora. (BRD, 2025). Ghidul de suport la revenire în Moldova. Disponibil: https://brd.gov.md/wp-content/uploads/2025/08/BRD-Guide-A5-20august25_digital.pdf
- Consiliul European. (CE, 2024). Refugiații din Ucraina în UE. Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/ro/infographics/ukraine-refugees-eu/>
- International Organization for Migration. (IOM, 2020) World Migration Report. Disponibil: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
- International Organization for Migration. (IOM, 2024). World Migration Report 2024. Disponibil: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>
- International Organization for Migration. (IOM, 2019). Glossary on Migration. Disponibil: <https://www.onlinelibrary.iihl.org/wp-content/uploads/2020/05/2019-IOM-Glossary-on-Migration.pdf>
- Fleming, S. 2020. This is how COVID-19 is affecting informal workers. Disponibil: <https://www.weforum.org/agenda/2020/07/coronavirus-impact-informal-workers-world-bank/>
- McKinsey Global Institute. (McKinsey, 2021). The Future of Work after COVID-19. Disponibil: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-after-covid-19>
- Organizația pentru Dezvoltare Sectorul Întreprinderilor Mici și Mijlocii. (ODA, 2026). Programul PARE 1+2. Disponibil: <https://www.oda.md/ro/pare1>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OCDE, 2025). *Migration*. Disponibil: <https://www.oecd.org/en/topics/migration.html>
- Paez-Deggeler, V. (Paez, 2025). *Top Statistics on Global Migration and Migrants*. Migration Policy Institute. Disponibil: <https://www.migrationpolicy.org/article/top-statistics-global-migration-migrants>

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

The UN Refugee Agency (UNHCR, 2025). Migrant definition.

Disponibil: [https://emergency.unhcr.org/protection/legal-frame work/migrant-definition](https://emergency.unhcr.org/protection/legal-frame%20work/migrant-definition)

The UN Refugee Agency (UNHCR, July 2025). How many refugees and forcibly displaced people are there? Disponibil: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/figures-glance#:~:text=Here%20are%20some%20figures%20on%20forced%20displacement,million%20people%20who%20have%20been%20denied%20nationality>

United Nations. (UN, 2025). International Migrant Stock. Disponibil: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock#:~:text=International%20Migrant%20Stock%202024&text=Covering%20the%20period%20from%201990,for%20233%20countries%20and%20areas>

United Nations. (UN, 2024). *International migration*. Disponibil: <https://www.un.org/en/global-issues/migration>

UN Department of Economic and Social Affairs. (UNSD, 1998). *Recommendations on Statistic of International Migration*. Disponibil: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf

World Economic Forum (WEF, 2026). *Global Risks Report 2026*. Disponibil: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2026/>

World Economic Forum (WEF, 2024). Appendix A: Definitions and Global Risks List. *Global Risks Report 2024*. Disponibil: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/in-full/appendix-a-definitions-and-global-risks-list/>

World Economic Forum (WEF, 2020). *The Future of Jobs Report 2020*. Disponibil: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf

World Bank Group (WB, 2018). *Moving for Prosperity: Global Migration and Labor Markets. Policy Research Report*. Disponibil: <https://www.worldbank.org/en/research/publication/moving-for-prosperity>

World Bank Group (WB, 2021). *Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration*. Open Knowledge. Disponibil: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36248>

Între revenire definitivă și remigrare: o analiză calitativă a factorilor care influențează deciziile migranților reîntorși în Republica Moldova

Raisa Dogaru și Dorin Vaculovschi

Introducere

Migrația internațională de muncă reprezintă una dintre cele mai importante caracteristici ale societății Republicii Moldova din ultimele decenii, ea având un impact puternic atât asupra evoluției proceselor socioeconomice, cât și a proceselor demografice, a creșterii calității vieții populației, combaterii sărăciei, dezvoltării capitalului uman etc. Într-adevăr, plecările masive ale populației active au avut un impact profund asupra economiei, pieței muncii, structurii demografice și relațiilor familiale, generând, totodată, fluxuri importante de remitențe și transfer de competențe.

În acest context, migrația de revenire capătă o importanță tot mai sporită, fiind adesea percepută ca o sursă de dezvoltare, dar și o oportunitate de valorificare a capitalului uman și financiar, acumulat în străinătate. Astfel, un studiu al Organizației Internaționale pentru Migrație afirmă că autoritățile publice trebuie să fie interesate în procesul de revenire a migranților de muncă, văzând în aceștia un factor real al dezvoltării în situația în care:

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Reintegrarea durabilă este condiționată de capacitatea pieței muncii de a valorifica competențele dobândite în migrație, ... iar reintegrarea cu succes a migranților reîntorși depinde, în mare măsură, de modul în care abilitățile și experiențele lor sunt recunoscute și utilizate în țara de origine. (OIM, 2018)

Experiențele migranților reîntorși relevă faptul că revenirea nu este un proces linear sau definitiv. Cassarino afirmă că:

Revenirea nu constituie o etapă finală a migrației, ci un proces influențat de factori economici, sociali și instituționali. (Cassarino, 2004)

Mulți migranți se află într-o zonă de incertitudine, oscilând între dorința de a se reintegra în societatea de origine și intenția de a remigra, iar unii se află permanent în migrație circulară.

Scopul prezentului articol constă în analiza factorilor care influențează deciziile migranților reîntorși în Republica Moldova de a rămâne în țară sau de a remigra, punând accent pe dimensiunea calitativă a experiențelor lor individuale care influențează deciziile de rămânere, revenire și remigrare ale migranților reîntorși în Republica Moldova. Articolul a fost elaborat în baza analizei rezultatelor cercetării calitative din cadrul proiectului *Exploring Return Migration Dynamics: A Qualitative Analysis of Romania and the Republic of Moldova (ReMiRem)*, care scoate în evidență situația migranților reîntorși. Datele cercetării au fost colectate prin intermediul interviurilor aprofundate, iar răspunsurile au fost incluse într-un tabel structurat, compus din răspunsuri descriptive și observații detaliate privind experiențele migratorii ale migranților reîntorși. Participanții la interviuri sunt migranți reîntorși cu vârste cuprinse între 20 și 59 de ani, experiență de migrație în state UE și non-

UE; durate diferite ale migrației (scurtă, medie și de lungă durată); niveluri variate de educație (gimnazial, profesional, superior). Caracterul divers al eșantionului permite identificarea unor modele recurente, dar și a unor traiectorii individuale distincte ale experienței migraționiste a populației din Republica Moldova. Totuși, rezultatele cercetării nu pot fi generalizate la nivelul întregii populații de migranți reîntorși, însă oferă o înțelegere mai aprofundată a mecanismelor decizionale de rămânere sau de remigrare.

Pentru o analiză cât mai detaliată a subiectului dat au fost utilizate și date statistice prezentate de către Biroul Național de Statistică și de către ANOFM.

Articolul, într-un fel, va contribui la completarea literaturii de specialitate prin evidențierea caracterului condiționat și reversibil al revenirii, prin examinarea determinantelor economice, sociale și instituționale ale reintegrării, prin formularea de propuneri pentru elaborarea și ajustarea politicilor publice în domeniul migrației și ocupării forței de muncă.

Cadrul teoretic

În scrierea articolului s-a făcut referire la mai multe teorii ale migrației, axate pe problema migrației internaționale de muncă, precum și a revenirii migranților în țările de origine. Printre aceste teorii pot fi menționate:

1. *Teoria push-pull*: Conform acestei abordări, deciziile migranților sunt influențate de factori de respingere (*push*) din țara de origine – salarii mici, șomaj, instabilitate economică și politică etc. și factori de atracție (*pull*) din țările de destinație – oportunități economice și condiții de trai mai bune. Rezultatele

cercetării confirmă relevanța acestei teorii, dar arată și limitele ei în explicarea revenirii. Astfel, rezultatele obținute confirmă faptul că migrația de revenire nu reprezintă o etapă finală a parcursului migrator, ci un proces condiționat de factori structurali și individuali (Cassarino, 2004).

Pe de altă parte, revenirea migranților poate fi interpretată și ca un proces negociat și condiționat, care demonstrează că remigrarea este percepută de aceștia ca o strategie rațională și nu ca eșec, când reintegrarea nu oferă beneficiile așteptate migranților reîntorși subliniind, totodată, rolul dimensiunii psihosociale în decizia de rămânere (Dustmann & Weiss, 2007).

2. *Teoria migrației circulare*: Migrația circulară descrie mobilitatea repetată între țara de origine și cea de destinație. În cazul migranților reîntorși din Republica Moldova, remigrarea apare ca o strategie economică planificată, menită să compenseze vulnerabilitățile reintegrării interne.

Migrația circulară reprezintă o strategie de gestionare a riscurilor economice și a incertitudinii pieței muncii. (King, 2012)

3. *Teoria capitalului social și uman*: Decizia de revenire, deseori, este influențată de stocul de capital social (rețele familiale, comunitare) în localitatea în care revin migranții și de capitalul uman (competențe, educație). Astfel, „revenirea presupune un proces de readaptare psihologică și renegociere identitară” (Anghel, 2009), iar „legăturile familiale reprezintă un determinant esențial al revenirii migranților” (Carling & Pettersen, 2014). Valorificarea insuficientă a capitalului social și a celui uman din țara de origine conduce la creșterea probabilității remigrării.

Migrația de revenire din Republica Moldova. Factorii care influențează deciziile migranților reîntorși

Așadar, intensificarea migrației internaționale a forței de muncă din ultimele decenii reprezintă una dintre trăsăturile definitorii ale situației socioeconomice a Republicii Moldova, având un impact semnificativ asupra structurii demografice, pieței muncii și bunăstării gospodăriilor. Acest fenomen de emigrare masivă a populației a constituit o cale de adaptare la constrângerile economice interne, în condițiile unui nivel redus al veniturilor, al oportunităților slabe de angajare și al diferențelor salariale considerabile față de țările de destinație. În acest context, remitențele transmise de către migranții de muncă moldoveni au avut un rol important în susținerea consumului intern și în reducerea riscului de sărăcie. Datele Biroului Național de Statistică au arătat că, peste hotarele Republicii Moldova se află peste un milion de persoane, acestea fiind confirmate și de rezultatele Recensământului din 2024, care au indicat un declin al numărului populației din ultimele decenii de circa 1,1 milioane de persoane, de la circa 3,4 milioane în 2000 până la 2,381 milioane în 2024¹, cauza principală fiind anume migrația de muncă. Se constată că, de regulă, pleacă persoane tinere, ponderea femeilor migrante fiind de circa 44%. Trebuie menționat faptul că, plecarea peste hotare a persoanelor din mediul rural în căutarea unui loc de muncă este cu mult mai intensă comparativ cu migrația de muncă din mediul urban constituind în 2024 – 62% din totalul persoanelor plecate, aceasta fiind condiționată, în primul rând, de lipsa oportunităților de angajare în mediul rural.

---

¹ Population and demographic structure, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2024/2_AS.pdf, accesat 20.01.2025

Cele mai frecvente destinații ale migranților de muncă din Republica Moldova sunt: Italia, Germania, Franța, Irlanda, Portugalia, România, Israel, Rusia. Astfel, migrația din Republica Moldova îmbracă mai multe forme de manifestare. Putem distinge: migrația în UE (legală, cu pașaport românesc/biometric); migrația extracomunitară (Israel, Rusia), migrația ilegală sau semi-legală (fără contract de muncă). Durata migrației variază semnificativ: de la migrație scurtă (sub 1-3 ani) – mai ales la studii sau la munca sezonieră la migrație de lungă durată (10-15 ani) – în special în serviciile de îngrijire și construcții. De regulă, migrația de lungă durată se asociază cu acumularea de capital financiar, generând, totodată și costuri emoționale ridicate (separarea de copii, depresie, epuizare, stigmatizare etc.).

Cu toate acestea, în ultimii ani, fenomenul migrației internaționale de muncă este însoțit de un flux puternic al migrației de reîntoarcere, el căpătând o relevanță tot mai sporită. Intensificarea migrației de revenire este determinată de modificări esențiale în politicile migraționiste din țările gazdă și de origine, de incertitudinile economice externe, de factori familiari, precum și de schimbările intervenite în mediul socioeconomic național.

În același context, migrația de revenire nu mai poate fi privită exclusiv ca un punct final al procesului migraționist. Mai degrabă, migrația de revenire reprezintă o verigă esențială în procesul de mobilitate teritorială a populației lumii care înregistrează o intensificare tot mai mare în ultimii ani.

Migrația de întoarcere trebuie înțeleasă ca un proces influențat de contextele economice, sociale și instituționale atât din țările de origine, cât și din cele de destinație. (Cassarino, 2004)

Cercetarea a arătat că, majoritatea migranților reveniți în țară se află în intervalul de vârstă de 25–40 de ani, ceea ce indică faptul că revenirea are loc într-o etapă productivă a vieții, cu potențial ridicat de reintegrare profesională. În mod evident, există și cazuri de revenire la vârste mai înaintate (50–59 ani), motivate mai ales de: dorința de a reveni „acasă”, oboseală fizică, probleme de sănătate, reunificare familială.

Majoritatea migranților reveniți prezintă un nivel educațional relativ ridicat: studii superioare (finalizate sau incomplete), studii medii profesionale. Se observă că, persoanele calificate, plecate la muncă peste hotare (studii superioare, complete sau incomplete), preferă să fie, într-un fel, subocupate în migrație, adică practică un regim de muncă parțial. Aceștia sunt angajați în curățenie, îngrijire, fabrici, McDonald’s, agricultură sezonieră. După revenire, o parte din ei reușesc obțină o meserie productivă, să se recalifice sau să-și găsească un loc de muncă conform meseriei însușite. Alți migranți se reorientează spre activități de antreprenoriat.

Decizia migranților reîntorși de a rămâne în Republica Moldova sau de a remigra este influențată de un șir de factori economici, sociali, instituționali și individuali. Pentru mulți migranți plecarea la muncă peste hotare a constituit o oportunitate reală de a-și asigura bunăstarea personală și a familiei. Cercetările pe teren au arătat că, în marea majoritate, populația a emigrat peste hotare la muncă pentru a-și redresa situația lor materială:

Motivul plecării... să cumpăr locuință, nu am lucrat doar pentru mine, am familie. Aș rămâne acasă, dacă ar fi un salariu mai mare și stabil” (D., migrant de muncă, Criuleni);

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Nevoia m-a făcut să plec la muncă peste hotare..... și depinde de situația de aici....mai pot pleca din nou (A., migrant de muncă, Ungheni).

De asemenea, migrația de muncă poate fi văzută și ca un prilej bun de educație financiară:

Am investit banii câștigați în apartament, ca primă necesitate. Un sfat pentru moldoveni: să investească corect banii, atunci are rost să muncești peste hotare, nu îi irosești fără sens (N., migrant revenit, Rezina).

Adică, în prezent, decizia de rămânere sau plecare la muncă peste hotare se ia mult mai ușor, comparativ cu 15-20 de ani în urmă, ea fiind determinată, în primul rând, de ieftinirea costurilor legate de migrație (regim liberalizat de trecere a frontierei; călătorii mai ieftine cu avionul de tip low-cost; extinderea asociațiilor de diaspora sau a rețelelor de migranți care ajută migranții nou-veniți să-și găsească un loc de muncă sau o locuință, să se integreze social mai ușor etc.). Pe de altă parte, tinerii sunt mai mobili. Ei sunt aceia care iau decizii de plecare la muncă peste hotare mult mai simplu decât alte grupe de vârstă a populației, nefiind împovărați cu diverse probleme familiale. Odată cu înaintarea în vârstă, populația migrantă este tentată să revină acasă lângă familie și să se afirme pe piața muncii din Republica Moldova:

Eram tânăr, decizia a fost să plec temporar peste hotare în Israel, să câștig bani. Acuma am familie, copii, iar banii i-am investit în echipament de construcție. Dacă ai scule și ai și echipă de băteți, 2000 de euro îi faci și acasă. Văd foarte multe oportunități acasă. Dar dacă vor apărea probleme pot pleca din nou temporar... (R., migrant de muncă, Criuleni).

Iar plecarea la muncă peste hotare ei nu o mai interpretează ca un eveniment important din viață, ci ca modalitate de a-și rezolva anumite probleme apărute legate de bunăstare.

În acest context, autoritățile publice, prin programele de ocupare și reintegrare socială pentru migranții reîntorși, promovate de către ANOFM și ODA², precum și alte instituții publice, sunt interesate să motiveze migranții de muncă să revină acasă și să rămână, contribuind astfel, la stoparea îmbătrânirii demografice accelerate din țară și asigurarea unui echilibru relativ al structurii de vârste a populației, asigurarea unui echilibru social, dar și asigurarea unei dezvoltări economice durabile. Aceste programe par a fi, deseori, destul de eficiente și destul de atractive pentru migranții reîntorși:

Cursurile de inițiere a unei afaceri din Moldova m-au ajutat să fac un plan de afaceri, după care am fost susținut financiar de 80% din cheltuieli de ANOFM și am cumpărat un tractor. Dar mai avem nevoie de capital să cumpăr echipament de muls caprele, acuma facem manual. Acasă e mai bine, lângă copii, familie, rude. Acolo nimeni nu te așteaptă și bani se pot face și aici (G., Căușeni/antreprenor).

Reintegrarea reușită a migranților reîntorși depinde în mare măsură de capacitatea statului de a valorifica capitalul uman acumulat în străinătate și de a crea condiții favorabile pentru angajare și incluziune socială a acestui grup social în țară. În mod particular, anume condițiile de pe piața muncii, nivelul veniturilor și stabilitatea locului de muncă sunt factorii determinanți care îi motivează pe migranții reîntorși să rămână acasă și să se integreze pe piața muncii. Pe de altă parte, înlesnirea mecanismului de recunoaștere a competențelor și

---

² Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului

calificărilor dobândite peste hotare, precum și accesul la servicii publice și măsuri de sprijin instituțional joacă un rol determinant în procesul de reintegrare.

Simt că voi reuși în afacerea mea pe care am deschis-o după ce m-am întors acasă în Moldova..... Materia primă este (crengile, lemnul neutilizat)...de asemenea voi ajuta familiile vulnerabile (V., migrant reîntors, Florești).

Eșantionul selectat pentru interviurile cu migrații reveniți în Republica Moldova, arată că femeile migrante ocupă o pondere destul de mare, care este în creștere continuă, ceea ce confirmă că tendințele de feminizare a migrației de muncă relatate în literatura de specialitate sunt relevante și pentru Republica Moldova. De regulă, femeile migrante din Republica Moldova activează, în special, în domenii precum: cel de îngrijire (*badantă*, îngrijire copii/bătrâni), menaj, HORECA, servicii. Pe de altă parte, bărbații migrați sunt prezenți, preponderent, în sectoare tradițional masculine: construcții, agricultură, logistică, transport. O asemenea distribuție a migrațiilor reveniți în funcție de domeniul de activitate indică o segmentare de gen a pieței muncii migraților, care se reproduce parțial și după revenire. Rezultatele date sunt confirmate și în literatura de specialitate, care susține caracterul reversibil al migrației de revenire (Dustmann & Weiss, 2007).

Cu toate că migrații reîntorși se confruntă cu anumite provocări în integrarea lor socială și economică, componenta psihoemoțională pentru ei este destul de mare, depășind greutățile apărute. Migrația de revenire este puternic influențată de dimensiunea emoțională:

M-am întors acasă, chiar dacă m-am integrat foarte bine în Portugalia, dar aici mă așteptau familia, rudele, plus la aceasta m-am angajat în domeniul care îmi place, la radio (V., I, migrant reîntors, Chișinău);

Dorul de casă a fost mai mare și... am revenit. În afacerea pe care am deschis-o, văd probleme cu forța de muncă acasă, au motivație scăzută (A., Criuleni, antreprenor);

M-am reintegrat acasă... lucrez în domeniul social, experiența de peste hotare mă ajută (A., migrantă revenită, Cahul);

În Moldova e familia mea, prietenii și doresc să muncesc și să mă dezvolt acasă, chiar m-am integrat într-o companie internațională (A., migrant revenit, Strășeni).

Astfel, „partea financiară nu a compensat dorul de familie”, ceea ce indică faptul că chiar dacă motivația economică este centrală, ea nu este exclusivă.

Se observă că factorii familiari (migrația sau revenirea legată de întregirea familiei; dorința de a susține financiar copiii; plecări determinate de îngrijirea membrilor familiei) pot juca un rol destul de important în deciziile de a emigra sau de a se întoarce din migrație:

Copii mei nu s-au putut adapta la sistemul școlar din Franța și am revenit acasă, iar pentru viitorul lor am inițiat o afacere, având experiență de mecanic auto, ideea fiind susținută financiar de ANOFM (D., Florești, antreprenor);

Mi-a fost greu să învăț limba, greu m-am adaptat la mediu, climă, nu cunoșteam pe nimeni, totul era nou și străin. În Moldova mă simt tare bine, am idei să deschid o afacere (A., migrantă revenită, Strășeni);

Stăteam acasă... nu am putut să ne integrăm în Franța...trebuia mult să așteptăm loc la grădiniță pentru copil (M., migrantă revenită, Strășeni).

Interviurile au arătat că, deseori, migranții de muncă moldoveni sunt motivați să aplice la diverse programe de integrare socială și de inițiere a afacerilor pentru migranții reveniți acasă, în Republica Moldova, acestea fiind mai accesibile pentru ei:

Sunt programe ale statului, de deschidere a afacerilor și în Italia, dar pentru străini e mai greu... și nu am aprofundat să aflu mai multe (M., migrant aflat în Italia, Cantemir).

De asemenea, în afară de factorii economici care i-au determinat pe oameni să plece la muncă peste hotare (venituri insuficiente; imposibilitatea achiziționării unei locuințe; falimentul afacerilor familiale; necesitatea rambursării creditelor etc.), și factorii educaționali au avut un impact destul de semnificativ (dorința de a studia în universități din UE; percepția inițială a calității mai înalte a studiilor în străinătate). Unii migranți au plecat anume să însușească anumite meserii, pe care, ulterior, să le practice acasă în Moldova:

Am început a lucra într-o cafenea, apoi în alta să facem diferență, deoarece ne-a apărut ideea să deschidem o cafenea în Moldova în orașul nostru (V. migrant reîntors, Soroca).

Totodată, rezultatele cercetării au arătat că, în ultimul timp, tot mai mulți migranți revin și se reînmatriculează în universitățile din Republica Moldova, reevaluând pozitiv sistemul educațional autohton.

Astfel, se poate constata că, printre factorii ce determină revenirea migranților în Republica Moldova se poate evidenția o combinație complexă, printre care: *Factori emoționali și identitari* (dorul de familie; sentimentul de „acasă”; nevoia de apartenență; dificultăți psihologice în străinătate); *Factori structurali interni* (îmbunătățirea infrastructurii; creșterea salariilor;

oportunități de angajare mai variate; percepția unei schimbări pozitive în RM); *Factori educaționali și profesionali* (reînscrierea la studii; valorificarea competențelor acumulate; dorința de recalificare sau reconversie profesională).

Totodată, reintegrarea socială a migranților oscilează între succes și fragilitate, evidențiind trei tipuri de reintegrare: *Reintegrare reușită* (angajare stabilă; inițiere de afaceri – agricultură, servicii, IT, beauty, HORECA; utilizarea capitalului acumulat); *Reintegrare parțială* (angajare sub nivelul calificării; instabilitate financiară; dependență de sprijin familial); *Reintegrare fragilă* (cu intenție de remigrare); [salarii sub pragul de satisfacție (sub 1500–2000 euro); insecuritate economică; planuri explicite de plecare temporară].

Cercetarea a mai arătat un rezultat important, și anume, că remigrarea nu este percepută de către populație ca un eșec, ci ca o strategie economică temporară, o soluție pentru acumularea suplimentară de capital, un instrument pentru realizarea unor obiective concrete (casă, afacere, educația copiilor).

Astfel, sunt patru categorii principale de motive ale revenirii: *Motive familiale și emoționale* – dorul de familie, separarea de copii, boala unui copil sau a părinților, dorința de reunificare. Aceste motive sunt dominante, în special la femei. *Printre motivele psihologice* pot fi scoase în evidență depresia, izolarea socială, dificultăți de adaptare culturală, individualismul societăților de destinație, pandemie. Pentru aceste persoane, în multe cazuri este menționată explicit nevoia de consiliere psihologică, ceea ce indică un deficit major de servicii specializate în domeniu pentru migranții reveniți. *Motivele educaționale și profesionale sunt:* dorința de a continua studiile, valorificarea insuficientă a competențelor, subocuparea profesională,

lipsa recunoașterii studiilor. Iar *motivele economice* sunt: salariile mici care nu justifică sacrificiul depus, costurile mari ale traiului, lipsa progresului profesional.

Analizele artă că, după revenirea migranților se observă trei traiectorii principale ale acestora, și anume: a) *angajarea* – migranții reveniți se angajează în următoarele ocupații: contabil, asistent medical, profesor, funcționar public, inginer IT, angajat în call center sau companii internaționale. b) *antreprenoriat* – un rezultat foarte important al revenirii este: deschiderea de afaceri (autoservice, agricultură, zootehnie, cafenea, cofetărie, lemn, ventilare etc.), investiții în utilaje și echipamente. Acest fapt confirmă rolul migrației de revenire ca factor de dezvoltare locală, atunci când există capital și inițiativă. c) *reorientare educațională* – revenire pentru studii, reînmatriculare la universități din RM.

Referitor la durata revenirii, majoritatea persoanelor sunt revenite de: 1–3 ani, pe când unele de peste 5–10 ani. Chiar și după revenire stabilă, intenția de remigrare persistă, mai ales dacă: salariul este sub un anumit prag (de exemplu, 1.500 de euro), condițiile de trai nu sunt percepute ca suficiente.

În ceea ce privește evaluarea revenirii de către migranți, rezultatele cercetării arată că majoritatea respondenților consideră revenirea ca un succes personal. Ei observă îmbunătățiri ale infrastructurii și pieței muncii în RM, apreciază libertatea și sentimentul de „acasă”. Revenirea este percepută de ei ca o nouă formă de integrare. Cu toate acestea, majoritatea migranților susțin că lasă de dorit calitatea serviciilor destinate lor, că nu sunt înțeleși atunci când caută un loc de muncă, iar sprijinul instituțional este puțin cunoscut sau accesat selectiv de către migranții reîntorși.

Deciziile migranților reîntorși din Republica Moldova se situează la intersecția dintre raționalitatea economică, atașamentul familial și evaluarea contextului structural intern. Revenirea este adesea percepută ca un proces de reintegrare negociată, iar remigrarea ca o opțiune strategică, activată în lipsa unor condiții salariale și instituționale satisfăcătoare.

În acest context, rolul autorităților publice în atragerea migranților de a reveni acasă și de a se stabili cu traiul este extrem de important. În lipsa unor mecanisme eficiente de integrare socioprofesională, migrația de revenire riscă să se transforme într-o experiență temporară, care precedă o nouă decizie de emigrare.

Remigrarea apare ca o opțiune rațională atunci când beneficiile revenirii sunt inferioare așteptărilor migranților. (Dustmann & Weiss, 2007)

Concluzii și recomandări

Rezultatele cercetării au scos în evidență o serie de concluzii, printre care:

- ✓ Afirmațiile prezente în literatura de specialitate, care susțin că migrația de revenire nu este un proces final, ci unul dinamic și reversibil sunt relevante și pentru Republica Moldova. Deciziile migranților sunt influențate de balanța cost–beneficiu, de capitalul emoțional, precum și de capacitatea statului de a asigura migranților condiții de reintegrare socială durabilă. În acest sens, remigrarea apare ca o opțiune rațională, nu ca o formă de eșec social. Totodată, analiza calitativă a răspunsurilor migranților reîntorși în Republica Moldova evidențiază caracterul complex, dinamic și condiționat al deciziilor de rămânere, revenire și remigrare.

- ✓ Motivațiile economice rămân centrale în procesul decizional de a rămâne sau de a remigra, însă nu sunt suficiente pentru a explica pe deplin comportamentele migratorii ale indivizilor. În numeroase cazuri, factorii emoționali și identitari, precum dorul de familie, sentimentul de apartenență și percepția „acasă”, au avut o pondere decisivă în revenire, chiar și în situațiile în care condițiile materiale din străinătate erau superioare.
- ✓ Reintegrarea pe piața muncii din Republica Moldova se realizează inegal. Pentru o parte dintre respondenți, revenirea a fost asociată cu o reintegrare reușită, materializată prin angajare stabilă sau inițierea unor activități antreprenoriale, adesea finanțate din capitalul acumulat în migrație. Pentru alții, însă, reintegrarea rămâne fragilă și condiționată, fiind dependentă de nivelul salarial, stabilitatea locului de muncă și accesul la oportunități profesionale adecvate calificării. În acest context, migrația circulară apare ca o formă de gestionare a riscurilor și a incertitudinilor, în special în contextul unei piețe a muncii interne percepute ca instabile sau insuficient remunerate.

Generalizând, pot fi afirmate următoarele:

- ✓ Migrația de revenire este un fenomen complex, multi-dimensional, influențat nu doar de factori economici, ci și emoționali, psihologici și sociali.
- ✓ Persoanele revenite reprezintă un capital uman valoros, cu experiență internațională, competențe și potențial antreprenorial.
- ✓ Lipsa serviciilor de consiliere (psihologică, profesională) rămâne o provocare majoră.
- ✓ Există o tensiune constantă între dorința de stabilitate acasă și tentația remigrării.

Reieșind din concluziile date, se impune necesitatea unor intervenții publice integrate, orientate nu doar spre încurajarea revenirii, ci mai ales spre menținerea migranților reîntorși în țară, și anume:

1. Consolidarea politicilor de reintegrare profesională: dezvoltarea unor servicii personalizate de consiliere profesională pentru migranții reîntorși; recunoașterea și certificarea competențelor dobândite în migrație; extinderea programelor de reconversie profesională, adaptate cererii reale de pe piața muncii.

2. Stimularea antreprenoriatului migranților reîntorși: simplificarea accesului la programe de finanțare pentru afaceri inițiate de migranți; acordarea de granturi diferențiate în funcție de durata migrației și domeniul de activitate; oferirea de mentorat și asistență post-finanțare, pentru a crește sustenabilitatea afacerilor.

3. Creșterea atractivității pieței muncii din Republica Moldova: ajustarea politicilor salariale în sectoarele-cheie; stimulente fiscale pentru angajatorii care încadrează migranți reîntorși; promovarea locurilor de muncă cu valoare adăugată ridicată.

4. Abordarea dimensiunii psihosociale a revenirii: integrarea serviciilor de suport psihologic și social în pachetele de reintegrare; sprijinirea familiilor separate de migrație, în special a copiilor; campanii de informare privind drepturile și oportunitățile migranților reîntorși.

5. Dezvoltarea unui cadru instituțional coerent: îmbunătățirea coordonării între instituțiile responsabile de migrație, ocupare și protecție socială; monitorizarea parcursului migranților reîntorși pe termen mediu; utilizarea datelor calitative în procesul de elaborare a politicilor publice.

Bibliografie:

- Anghel, R. G. (2009). *Changing statuses and social practices of return migration*. Iași: Polirom.
- Carling, J., & Pettersen, S. V. (2014). Return migration intentions in the integration–transnationalism matrix. *International Migration*, 52(6), 13–30. <https://doi.org/10.1111/imig.12161>
- Cassarino, J.-P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253–279.
- Dustmann, C., & Weiss, Y. (2007). Return migration: Theory and empirical evidence. *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 236–256. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8543.2007.00613.x>
- King, R. (2012). Theories and typologies of migration: An overview and a primer. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*, 3/12.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2018). *Working together for local integration of migrants and refugees*. Paris: OECD Publishing.
- Organizația Internațională pentru Migrație (OIM). (2018). *World Migration Report 2018*. Geneva: IOM.
- Organizația Internațională a Muncii (ILO). (2021). *Global labour migration statistics*. Geneva: ILO.
- European Migration Network (EMN). (2020). *Return migration and reintegration*. Brussels: European Commission.
- Sandu, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Iași: Polirom.

Migrația de revenire și guvernarea multi-level: o analiză a politicilor sociale și a realităților migranților reveniți în Republica Moldova

Mara Birou

1. Introducere și context

Migrația de revenire, la fel ca alte probleme sociale complexe, necesită o abordare a politicilor abordată din perspectiva guvernării multi-level (Caponio, 2026; Scholten, 2013; Scholten & Penninx, 2016). Această perspectivă este cu atât mai relevantă în contexte marcate de mobilitate transnațională intensă și de interdependențe instituționale multiple. Într-un context comparabil cu cel al altor state postcomuniste, Republica Moldova se confruntă cu un flux semnificativ de emigrare a cetățenilor săi, predominant în scop de muncă și în căutarea unui nivel de trai mai decent. Acest fenomen, devenit o problemă socială de amploare, a determinat statul să reacționeze prin elaborarea și implementarea unui set divers de politici publice în domeniul migrației, orientate în special spre atenuarea efectelor negative asupra grupurilor sociale direct afectate. Totodată, autoritățile au încercat să reducă motivațiile care determină plecarea prin măsuri menite să consolideze securitatea economică și protecția socială la nivel național. În

paralel, statul a depus eforturi pentru menținerea și consolidarea relației cu cetățenii stabiliți în străinătate, încercând să maximizeze efectele pozitive ale migrației asupra dezvoltării socioeconomice.

Dincolo de această dimensiune, politicile publice au început să vizeze tot mai explicit componenta migrației de revenire, situată la intersecția mai multor niveluri de guvernanță. În acest sens, unul dintre obiectivele Strategiei naționale în domeniul migrației și azilului (2011–2020) prevede asigurarea unui dialog eficient cu comunitățile și diaspora moldovenească din țările gazdă, precum și oferirea de asistență informațională și consiliere pe diverse paliere pentru facilitarea întoarcerii și incluziunii migranților în Republica Moldova.

Revenirea în țară este însă frecvent însoțită de dificultăți de reintegrare. Migranții reveniți nu sunt întotdeauna suficient de informați cu privire la schimbările sociale și economice din societatea de origine, iar experiența migrației de lungă durată generează discrepanțe între așteptările acestora și realitățile locale (Moșneagă, 2017). Astfel, revenirea nu reprezintă doar o relocare geografică, ci un proces complex de readaptare, care necesită intervenții publice adecvate, fundamentate pe date empirice.

Deși reîntoarcerea migranților moldoveni este frecvent menționată în discursul public și politic, monitorizarea acestui fenomen rămâne insuficient dezvoltată. În mod particular, persistă lacune semnificative în colectarea și armonizarea datelor oficiale, reflectate în discrepanțe și neconcordanțe între statisticele furnizate de autoritățile naționale. Această situație limitează capacitatea instituțională de a evalua corect amploarea și dinamica procesului de reîntoarcere. Problematika revenirii a

ajuns parte a agendei publice, în principal, ca urmare a intensității fenomenului de emigrație și a efectelor sale structurale asupra societății. Pierderea masivă a populației apte de muncă contribuie la accelerarea îmbătrânirii demografice, la scăderea natalității și la diminuarea forței de muncă disponibile, cu implicații directe asupra sustenabilității economice și sociale. În acest context, măsurarea corectă a migrației de revenire capătă o importanță strategică pentru fundamentarea politicilor publice.

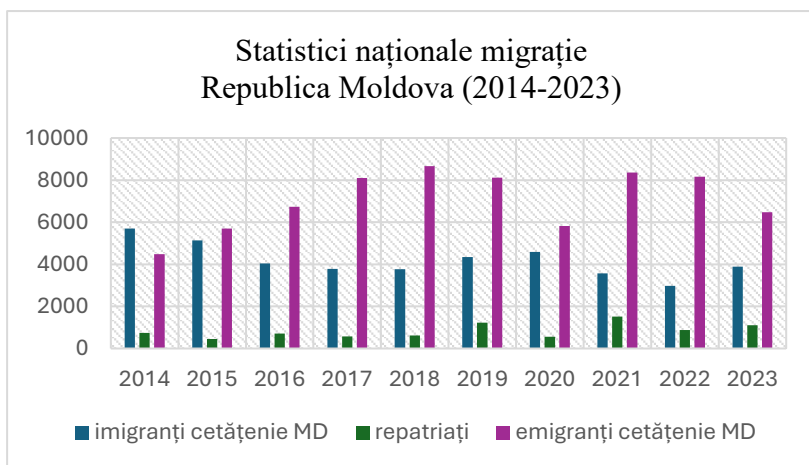
Figura 1 ilustrează incertitudinea asociată măsurării fenomenului de reîntoarcere, evidențiind faptul că numărul imigranților cu cetățenie moldovenească este constant mai mare decât cel al repatriaților per total, indiferent de cetățenie. Această diferență este explicată, în mare măsură, de limitările metodologice și de diferențele de definiție, întrucât repatrierea se referă, în sens statistic, la cetățeanul Republicii Moldova și/sau persoana născută pe teritoriul Republicii Moldova, urmașii acesteia, precum și persoana care a locuit anterior permanent în țară și are dreptul legal de a-și stabili domiciliul permanent pe teritoriul Republicii Moldova.

Comarate cu datele privind emigrația, aceste statistici indică faptul că fenomenul emigrării rămâne mai intens decât cel al revenirii, numărul cetățenilor moldoveni care părăsesc țara depășind semnificativ numărul celor care se întorc. Totuși, aceste statistici pot fi incerte, având în vedere deficiențele de monitorizare și lipsa unui sistem centralizat de colectare a datelor pentru un fenomen extrem de dinamic.

Un alt element esențial îl reprezintă caracterul temporal al migrației. Exercițarea dreptului la libera circulație face ca o parte semnificativă a mobilității să fie temporară, iar persoanele plecate nu sunt întotdeauna monitorizate și nici obligate să se

înregistreze oficial. În consecință, statisticile disponibile iau în considerare exclusiv migrația cu durată de minimum 12 luni, atât pentru emigranți, cât și pentru imigranți, ceea ce limitează surprinderea migrației circulare și a revenirilor pe termen scurt.

Figura 1. Statistici naționale migrație Republica Moldova (2014-2023)

Sursa: *Biroul Național Statistic*¹

Deși este dinamic și incert, fenomenul întoarcerii a atras atenția autorităților guvernamentale și a altor entități implicate în dezvoltarea unor politici de atragere și revenire a migranților, însă anumite limite sunt vizibile atât la nivel strategic, cât și operațional. Deși unele inițiative naționale par mai adecvate

¹ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Migrația internațională pe cetățenie, grupe de vârstă și sexe, 2014-2023. https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice_POP070/POP07060.px/?r_xid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774

pentru reatragerea forței de muncă, eficiența acestora depinde, în mod esențial, de existența unui cadru instituțional funcțional, cu mecanisme clare de coordonare și un sistem decizional descentralizat (Morozan & Hachi, 2020). Într-un context marcat de guvernanta liberei circulații și de interacțiuni complexe la nivelul Uniunii Europene, deficiențele de coordonare multi-level pot reduce semnificativ impactul intervențiilor publice (Bucken-Knapp et al., 2018).

Acest capitol examinează cadrul politicilor sociale destinate migranților moldoveni reîntorși, precum și persoanelor care își exprimă intenția de a reveni în Republica Moldova din perspectiva **guvernantei multi-level**. Analiza se bazează pe un design de cercetare calitativ, care îmbină analiza documentară a cadrului normativ, a strategiilor naționale și a documentelor de politici relevante cu analiza tematică a interviurilor aprofundate realizate cu experți în politici publice din Republica Moldova și cu migranți reveniți sau aflați în proces de luare a deciziei privind întoarcerea.

Această abordare permite identificarea decalajelor dintre obiectivele declarate ale politicilor publice și experiențele trăite ale moldovenilor de peste granițe, oferind o perspectivă nuanțată asupra modului în care intervențiile instituționale sunt percepute și utilizate în practică. Capitolul evaluează în ce măsură politicile existente contribuie la stimularea revenirii și la sprijinirea reintegrării durabile a cetățenilor moldoveni, analizând totodată gradul de adecvare al măsurilor instituționale la nevoile reale ale migranților. În urma rezultatelor acestei analize devine posibilă formularea unor recomandări de politici fundamentate pe date empirice, menite să consolideze intervențiile publice și instituționale destinate migranților moldoveni reveniți.

2. Guvernanța multi-level (MLG) în migrația de revenire: aspecte teoretice

Migrația de revenire depășește nivelul macro al contextului național și al repercusiunilor asupra societății, constituind un proces profund ancorat în capacitatea individuală a migrantului de a se pregăti pentru întoarcere. Din această perspectivă, revenirea nu reprezintă un act automat sau exclusiv geografic, ci este condiționată de gradul de disponibilitate și de capacitatea efectivă a migrantului de a mobiliza resursele necesare reintegrării într-un cadru de **guvernanță multi-level** în care guvernele locale, naționale și europene interacționează în procesul de elaborare și implementare a politicilor publice. Așa cum subliniază Cassarino (2004:21), cu cât nivelul de pregătire al migrașilor este mai ridicat, reflectat în abilitatea de a utiliza resurse tangibile și intangibile în momentul revenirii, cu atât crește capacitatea acestora de a-și valorifica autonom resursele și de a contribui într-o măsură semnificativă la procesele de dezvoltare în societatea de origine. Un alt aspect esențial în analiza migrației de revenire îl reprezintă agenția migrașilor, înțelesă ca abilitatea acestora de a acționa și de a lua decizii în cadrul unor constrângeri instituționale complexe, distribuite pe mai multe niveluri de guvernanță.

Guvernanța migrației de revenire nu se realizează exclusiv prin politici și mecanisme formale, ci printr-o combinație de practici formale și informale care operează simultan la nivel local, național și transnațional. În acest sens, Sahin-Mencutek și Triandafyllidou (2025) arată că informalitatea este omniprezentă în cadrul instituțiilor, completând sau ocolind regulile formale la diferite niveluri de complexitate. Dincolo de informalitatea instituțională, experiențele migrașilor evidențiază

modul în care informalitatea se manifestă și în jurul instituțiilor, inclusiv prin interacțiuni informale între migranți și intermediari, care pot contesta sau reconfigura practicile instituționale existente.

În același timp, procesul de migrație de revenire este complex și nu poate fi analizat printr-o abordare uniformă. Dincolo de nivelul de pregătire al migrantului, este necesară menționarea altor factori determinanți, precum gradul de constrângere asociat revenirii și nivelul de pregătire al instituțiilor implicate în procesul de reintegrare (Battistella, 2018). Potrivit lui Battistella (2018), politicile specifice de revenire sunt esențiale în special pentru reintegrarea migranților supuși expulzării sau repatrierii ca urmare a unor crize individuale sau de context, în timp ce acestea sunt mai puțin necesare pentru migrații care au reușit să își atingă obiectivele pentru care au migrat.

În aceeași ordine de idei, autorul argumentează că politicile de revenire ar trebui concepute la nivel național, dar, într-o măsură și mai mare, adaptate la nivel local, având în vedere faptul că migranții revin în comunități și localități specifice, cu caracteristici socio-economice distincte. Prin urmare, eficiența intervențiilor depinde de capacitatea acestora de a fi ajustate la nivel local, în cadrul unei guvernante multi-level funcționale.

Din perspectiva guvernantei multi-level, Scholten (2013) propune o tipologie a relațiilor dintre nivelurile de guvernare, distingând între patru perspective: **centralistă**, **multi-level**, **localistă** și **fragmentată**. Politicile *centraliste* tind să apară atunci când migrația este definită drept o problemă națională ce necesită soluții uniforme, când problema este politizată la nivel central și când există un cadru național puternic de coordonare. Guvernanța *multi-level* presupune existența unor forme de

interacțiune coordonată între nivelurile de guvernare într-un anumit domeniu de politică publică. Abordările *localiste* implică trimiterea competențelor către nivelul local, unde autoritățile nu doar implementează, ci și formulează politici. În schimb, guvernanta *fragmentată* descrie situații în care lipsește coordonarea între niveluri, iar politicile pot deveni contradictorii și conflictuale.

În completarea acestei tipologii, Scholten și Penninx (2016) arată că politicile de migrație și integrare nu evoluează într-un mod unidirecțional, de jos în sus, ci sunt formulate simultan la nivelul Uniunii Europene, la nivel național și local, iar în unele cazuri și regional. Această dinamică generează adesea o fragmentare semnificativă și riscul de „stratificare” (*layering*), prin dezvoltarea politicilor la diferite niveluri fără conexiuni structurale clare între ele, ceea ce poate conduce la fragmentarea politicilor și la contradicții între niveluri diferite de guvernare.

Literatura recentă introduce și perspectiva „întrepătrunderii”, care evidențiază interconexiunile dintre guvernanta migrației și alte domenii de politică publică, precum securitatea, diplomația sau relațiile cu diaspora (Adamson, 2023). În anumite contexte, în special în domeniul mobilității intra-UE, guvernanta multi-level nu funcționează predominant prin mecanisme *top-down*, ci poate fi rezultatul unor procese *bottom-up*, generate de eforturile coordonate ale guvernelor locale. Acest lucru evidențiază importanța capacității de acțiune a autorităților locale în configurarea guvernantei multi-level a migrației (Scholten et al., 2018).

Politicile aferente migrației de revenire apar în contexte în care întoarcerea cetățenilor este percepută ca o soluție la

probleme demografice sau la deficitul de forță de muncă, determinând statul să stimuleze întoarcerea. În acest sens, măsurile instituționale pot avea un caracter activ, orientate spre încurajarea revenirii, sau pasiv (reactiv), ca răspuns la efectele emigrației. Politicile reactive se adresează în principal migranților deja reveniți, vizând reintegrarea acestora, în timp ce politicile active sunt orientate către migranții potențiali aflați, încă, în străinătate (Kļave & Šūpule, 2019).

Eficiența politicilor de revenire este condiționată, în mare măsură, de definirea clară a obiectivelor și a grupurilor-țintă, precum și de existența unor fluxuri eficiente de informații și a unei cooperări funcționale între actorii implicați, aceste elemente fiind esențiale pentru implementarea programelor de revenire și reintegrare (Boros și Hegedüs, 2016). Boros și Hegedüs (2016) subliniază, în analiza lor privind politicile naționale europene de stimulare a revenirii, cooperarea limitată dintre țările de origine și cele de destinație, în pofida evaluărilor internaționale care indică potențialul acestor parteneriate de a funcționa ca instrumente eficiente pentru încurajarea migrației de revenire. Această deficiență de cooperare reflectă, în mare parte, tensiunile existente între interesele statelor de origine și cele ale statelor de destinație.

În cazul Moldovei, analize anterioare ale eficienței politicilor destinate migranților întorși arată că, deși există un cadru legislativ relativ bine dezvoltat, funcționalitatea acestuia este limitată din cauza deficitului de informare, birocrăției, resurselor financiare insuficiente și nivelului scăzut de încredere al migranților reveniți în instituții (Ianioglo et. al, 2021). Conform contribuției lui Ianioglo și colaboratorii (2021), moldovenii

reîntorși nu întâmpină dificultăți majore în angajare, însă lipsesc mecanisme clare de valorificare a competențelor dobândite în străinătate, iar capitalul financiar acumulat este orientat preponderent spre consum. Analiza menționată arată că procesul de reintegrare rămâne unul complex, marcat de dificultăți socioculturale și percepții de excludere, în timp ce potențialul migranților înalt calificați de a contribui la dezvoltare este insuficient valorificat, evidențiind necesitatea consolidării politicilor publice în domeniu.

Deși politicile existente reflectă o abordare mai integrată, impactul acestora asupra revenirii durabile și valorificării potențialului migranților este sub așteptări (Tabac, 2025). Conform analizei recente a lui Tabac (2025), o direcție strategică viabilă pentru menținerea legăturilor cu țara de origine și pentru asigurarea unei contribuții continue a migranților la economia Moldovei ar putea fi promovarea mobilității transnaționale prin recunoașterea mai flexibilă a calificărilor profesionale și prin dezvoltarea formelor de migrație circulară și temporară, structurate prin contracte de muncă cu alte state.

O altă direcție esențială dezvoltării eficienței acestor politici ar putea fi măsurile privind educația și formarea profesională care sunt adesea insuficient integrate în politicile destinate sprijinirii migranților, în pofida potențialului lor semnificativ de a facilita reintegrarea socioprofesională și de a preveni subutilizarea capitalului uman. Integrarea sistematică a oportunităților de formare profesională și vocațională în politicile de revenire este esențială, având în vedere că migrații se confruntă frecvent, la întoarcere, cu incertitudini legate de inițierea unor activități economice, integrarea pe piața muncii și valorificarea competențelor, cunoștințelor și ideilor dobân-

dite în străinătate (Crușu & Tomsa, 2023). Dezvoltarea capitalului uman rămâne insuficient abordată în cadrul politicilor publice. Extinderea cooperării cu experții din diaspora poate reprezenta o strategie esențială pentru valorificarea cunoștințelor și competențelor disponibile în afara țării. Implicarea activă a diasporei în elaborarea politicilor privind migrația și migrația de revenire poate contribui la consolidarea capitalului uman, la îmbunătățirea guvernanței și la susținerea unei dezvoltări umane durabile (Barbăneagră, 2023).

Un alt instrument al eficientizării politicilor de revenire ar putea fi valorificarea potențialului de dezvoltare al migranților și atenuarea efectelor sociale negative ale migrației, prin sprijinirea reintegrării economice și profesionale. Acestea pot include susținerea antreprenoriatului, facilitarea accesului pe piața muncii și programe de formare profesională. Totodată, cooperarea dintre Republica Moldova și țările de destinație ar trebui să vizeze facilitarea mobilității transnaționale, stabilirea unor cadre flexibile de ședere legală și încurajarea revenirii în scop de dezvoltare și reintegrare (Marcu, 2013).

Având în vedere complexitatea și caracterul multidimensional al politicilor de revenire a migranților moldoveni, eficiența politicilor de migrație de revenire este strâns legată de capacitatea sistemelor de guvernare multi-level de a coordona actorii și intervențiile la diferite niveluri, precum și de integrarea experiențelor și agenției migranților în procesul de formulare și implementare a politicilor publice. Evaluarea eficienței acestora necesită o abordare analitică riguroasă, capabilă să integreze atât cadrul instituțional, cât și experiențele actorilor implicați, așa cum reiese din contribuțiile anterioare prezentate în această secțiune.

3. Metodologie

Analiza se bazează pe un design de cercetare calitativ, care îmbină analiza documentară a cadrului normativ, a strategiilor naționale și a documentelor de politici relevante cu analiza tematică a interviurilor aprofundate realizate cu experți în politici publice din Republica Moldova și cu migranți moldoveni reveniți sau aflați în proces de luare a deciziei privind întoarcerea. Această abordare permite examinarea modului în care politicile de revenire sunt formulate și implementate în cadrul unei **gubernanțe multi-level**, precum și identificarea decalajelor dintre obiectivele declarate ale politicilor publice și experiențele trăite ale migranților întorși, oferind o perspectivă nuanțată asupra eficienței și coerenței intervențiilor instituționale.

Alegerea metodei calitative este susținută de argumentele formulate de Zapata-Barrero și Yalaz (2022: 420), care subliniază rolul central al cercetării calitative în analiza experiențelor trăite ale migranților. Potrivit autorilor, cercetarea calitativă permite explorarea tipologiilor migrației și a modului în care acestea sunt percepute și negociate de indivizi, instituții și organizații în viața de zi cu zi, caracteristice gubernanței pe mai multe niveluri.

Capitolul își propune să răspundă la următoarele întrebări de cercetare:

- (1) În ce măsură evoluția cadrului de politici de revenire răspunde nevoilor migranților moldoveni în contextual unei gubernanțe multi-level?
- (2) Cum este percepută eficiența politicilor de revenire de către migranții reveniți și experții în domeniu?
- (3) Care sunt principalele provocări întâmpinate în accesarea politicilor de revenire inclusiv cele generate de coordonarea dintre diferitele niveluri de guvernare?

Pentru a răspunde acestor întrebări, studiul include analiza politicilor guvernamentale relevante și analiza unui corpus de 63 de interviuri semistructurate, dintre care 53 au fost realizate cu migranți moldoveni reveniți sau aflați în proces de revenire, iar 10 cu experți în domeniul migrației și al politicilor publice.

Ulterior transcrierii, datele calitative au fost analizate prin metoda analizei tematice, recunoscută în cercetarea calitativă ca o tehnică riguroasă pentru identificarea modelelor recurente, a categoriilor și a temelor semnificative din date (Braun & Clarke, 2021). Procesul analitic a urmat cele șase etape propuse de Braun și Clarke (2006):

- familiarizarea cu datele prin citirea repetată a tuturor transcrierilor, în vederea identificării subiectelor relevante pentru obiectivele studiului;
- generarea codurilor inițiale, prin evidențierea cuvintelor-cheie, expresiilor și secțiunilor relevante din texte. Codarea a fost realizată atât deductiv, pe baza literaturii de specialitate, cât și inductiv, prin explorarea temelor emergente din date, în raport cu întrebările de cercetare;
- identificarea temelor: codurile au fost grupate în teme potențiale, iar fragmentele de date codificate au fost comparate și asociate în funcție de unități tematice coerente. Ulterior, temele identificate au fost revizuite pentru a asigura coerența internă și delimitarea clară între acestea, fiind păstrate doar acele teme relevante pentru obiectivele cercetării;
- integrarea analizei într-un raport narativ coerent, logic și concis, susținut de exemple ilustrative sub formă de citate din interviuri. Întregul proces analitic a combinat tehnici inductive și deductive în dezvoltarea codurilor,

descrierea și compararea datelor, categorizarea și conceptualizarea acestora, contribuind la dezvoltarea interpretativă a rezultatelor (Hennink et al., 2020). În faza inițială a colectării și analizei interviurilor au fost identificate conceptele-cheie, care au fost ulterior ancorate în cadrul teoretic existent, fiind completate cu dimensiuni analitice specifice rezultate din temele recurente identificate în datele empirice.

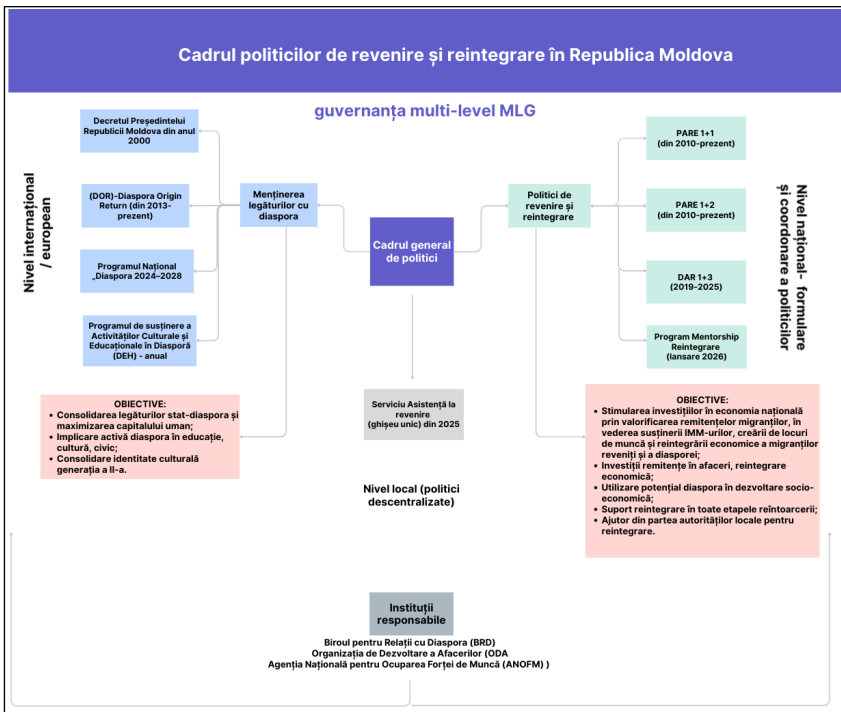
4. Rezultate

4.1. Cadrul general al politicilor de revenire și reintegrare-guvernare MLG

Reintegrarea durabilă a migranților reveniți în comunitățile de origine implică garantarea unui acces echitabil la protecție socială, servicii publice, justiție, sprijin psihosocial, formare profesională, oportunități de angajare și condiții de muncă decente (OIM, Pactul Global pentru Migrație, 2018). În acest context, autoritățile din Republica Moldova au adoptat o abordare duală, orientată atât spre consolidarea relației instituționale cu diaspora, cât și spre dezvoltarea unor inițiative dedicate facilitării și stimulării revenirii migranților. *Figura 2* ilustrează cadrul politicilor de revenire și reintegrare din Republica Moldova din perspectiva guvernării multi-level. Aceasta evidențiază interacțiunea dintre nivelul internațional și european, nivelul național și nivelul local în formularea și implementarea politicilor, destinate migranților reveniți și diasporei. Deși cadrul normativ este predominant configurat la nivel național, figura sugerează rolul important al influențelor externe și descentralizarea politicilor pentru implementarea locală, precum și coordonarea limitată între niveluri. Această

structură reflectă încadrarea politicilor de revenire într-o guvernanta pe mai multe niveluri, dar și tendințe de fragmentare instituțională, cu implicații asupra eficienței reintegrării migrantilor.

Figura 2. Cadrul politicilor de revenire și reintegrare în Republica Moldova – guvernanta MLG

La *nivel internațional*, începând cu anul 2000, politica migrațională a Republicii Moldova s-a conturat într-un context marcat de eforturi de reglementare a migrației de muncă. În aceeași perioadă au fost deschise consulatele Portugaliei, Greciei și Italiei, state care erau în cea mai mare măsură afectate

de migrația ilegală, inclusiv din Republica Moldova. Au fost inițiate cooperării cu state membre ale UE în domeniul angajării temporare, marcând o etapă importantă în internaționalizarea guvernantei migrației. Totodată, includerea migrației ca domeniu prioritar în Planul de acțiune „Republica Moldova – Uniunea Europeană” și consolidarea cooperării cu organizațiile internaționale specializate au contribuit la alinierea treptată a cadrului instituțional național la standardele europene (Moșneagă, 2017: 44-45). Acest nivel internațional a creat premisele normative și operaționale pentru politicile ulterioare de revenire, însă impactul său asupra reintegrării migranților a rămas indirect, fiind mediat prin politicile naționale și capacitatea de implementare internă.

Odată cu înființarea Biroului pentru Relații cu Diaspora, inițiativele au avut ca obiectiv consolidarea relației stat-diaspora, păstrarea identității culturale și mobilizarea capitalului uman, prin programe adresate comunităților din străinătate și generațiilor tinere. Ulterior, cadrul de politici s-a extins la *nivel național* către instrumente concrete de reintegrare economică și dezvoltare locală, precum programele de tip PARE și DAR, care valorifică remitențele, stimulează antreprenoriatul și implică diaspora în proiecte de dezvoltare comunitară. Apariția unor instrumente recente, precum serviciul de asistență la revenire (ghiseu unic) și programele de mentorat *la nivel local*, indică o tranziție către o abordare mai integrată și orientată pe experiența de revenire a migranților și realitățile locale cu care se confruntă. Per ansamblu, politicile analizate reflectă un cadru relativ coerent și diversificat, însă eficiența acestuia depinde în continuare de coordonarea interinstituțională, capacitatea de implementare la nivel local și de adaptarea intervențiilor la nevoile eterogene ale migranților și diasporei.

Situația politicilor în prezent și viziunea de viitor asupra acestora sunt incluse în Planul de Acțiuni al Biroului pentru Relații cu Diaspora pentru 2026. Strategia marchează o evoluție semnificativă în modul în care Republica Moldova abordează relația cu diaspora și politicile de revenire și reintegrare. Documentul este structurat pe domenii strategice care vizează:

- consolidarea legăturilor cu diaspora prin proiecte educaționale și culturale pentru păstrarea identității, sprijinirea centrelor de limba română și evenimente comunitare;
- mobilizarea expertizei și resurselor diasporei prin facilitarea transferului de cunoștințe, dezvoltarea rețelelor tematice și implicarea profesională în proiecte locale;
- sprijin pentru revenire și reintegrare prin crearea unor mecanisme de informare și asistare pentru migranți care se întorc, în special consiliere integrată („ghișeu unic”) și facilitarea accesului la servicii socioeconomice;
- parteneriate locale și transnaționale prin cooperarea diasporei cu autorități publice locale și organizații internaționale pentru proiecte cu impact direct în comunitate.

Pe de o parte, planul evidențiază o abordare mai coerentă și orientată spre rezultate, cu indicatori și acțiuni concrete. Pe de altă parte, implementarea efectivă și coordonarea interinstituțională rămân o provocare în special la nivel local și în dialogul cu țările de destinație ale diasporei. Printre riscurile care pot să apară în atingerea obiectivelor propuse, planul menționează:

- dependența de resurse financiare și umane: implementarea planului poate fi afectată de resursele limitate ale instituțiilor implicate, ceea ce poate întârzia sau reduce impactul proiectelor;

- coordonare interinstituțională imperfectă: colaborarea între ministere, instituții locale și parteneri externi nu este întotdeauna fluidă, ceea ce poate fragmenta eforturile;
- vizibilitate și comunicare limitată: chiar dacă există campanii de implicare, nivelul de informare al diasporii privind programele și drepturile este în continuare insuficient;
- măsurarea efectelor pe termen lung: deși sunt indicatori, impactul real asupra migranților reveniți și asupra dezvoltării locale este greu de măsurat în absența unor studii longitudinale;
- riscul diferențierii între grupuri: planul se adresează unui spectru larg de migranți, dar nevoile diferite ale tinerilor, profesioniștilor sau migranților reîntorși nu sunt întotdeauna diferențiate în politici operaționale.

Deși cadrul general de politici privind migrația de revenire a cunoscut o evoluție semnificativă începând cu anul 2000, ca răspuns la efectele emigrării masive a cetățenilor moldoveni, prin diversificarea mecanismelor de intervenție atât în plan extern prin consolidarea relațiilor cu diaspora, cât și în plan intern, la nivel național și local, literatura de specialitate și documentele strategice indică faptul că eficiența acestor politici rămâne condiționată de o arhitectură instituțională multi-level în curs de consolidare.

Pornind de la tipologia propusă de Scholten (2013), politicile de revenire și reintegrare din Republica Moldova au cunoscut o evoluție graduală de la o abordare predominant centralistă către forme mai complexe de guvernare. Odată ce migrația a fost inclusă pe agenda publică și recunoscută ca fiind o problemă majoră a societății, politicile aferente au început să

fie formulate și implementate printr-o combinație de mecanisme specifice diferitelor niveluri de guvernare, consolidând parteneriate între nivelul internațional, național și local pentru stimularea revenirii și reintegrării. Această abordare multi-level se menține și în prezent, însă într-o formă parțial funcțională, marcată de influențe locale contingente (caracteristice unei logici localiste) și de o tendință persistentă spre fragmentare. Această fragmentare este alimentată de deficiențe de comunicare și coordonare interinstituțională, de procese incomplete sau incoerente de descentralizare și de capacități inegale de implementare la nivel local.

În plus, așa cum reiese atât din analizele anterioare, cât și din riscurile identificate de Biroul pentru Relații cu Diaspora, rezultatele intervențiilor publice depind în mare măsură de atitudinile, așteptările și experiențele migranților cu intenție de revenire, precum și ale celor deja reîntorși, aflați în diferite etape ale procesului de reintegrare și incluziune postmigratională. În acest context, secțiunea următoare analizează percepțiile migranților și ale experților asupra eficienței politicilor de revenire, identificând dimensiuni și particularități relevante pentru evaluarea gradului lor de eficacitate.

4.2. Experiențe și percepții privind politicile de revenire și reintegrare: analiza datelor din teren

Analiza tematică a interviurilor a evidențiat trei teme majore care structurează percepțiile migranților și ale experților asupra politicilor de revenire și reintegrare în Republica Moldova:

Acces limitat la informație și vizibilitatea redusă a politicilor de revenire;

Capacitatea instituțională și barierele de implementare; și

Decalaje între politicile publice și nevoile reale ale migranților reveniți.

Urmărirea acestor direcții tematice a presupus identificarea cauzelor nivelului scăzut de eficiență și stabilirea principalilor factori care influențează sustenabilitatea politicilor de revenire și integrare a migranților moldoveni.

Acces limitat la informație și vizibilitatea redusă a politicilor de revenire

Accesul la informații relevante privind condițiile de după revenire, precum și existența unor programe publice promovate de guvernele țărilor de origine, pot influența în mod semnificativ decizia și nivelul de pregătire al migranților pentru revenire, în special în cazul celor cu competențe profesionale sau inițiative antreprenoriale (Cassarino, 2004). În cazul migranților intervievați, majoritatea susțin că nu au auzit despre politicile de revenire, chiar dacă în cadrul interviului s-au oferit exemple de programe guvernamentale:

- *Cunoști dacă Republica Moldova oferă sprijin pentru cei care se întorc?*
- *Nu știu, dar la sigur n-am auzit așa ceva. Nici nu cred că este. (I1, W)*
- *Îți este cunoscut programul PARE 1+1, sau alte câteva programe de stimulare pentru întreprinderi mici și mijlocii?*
- *Nu, n-am auzit de ele. (I3, W)*

Conform rezultatelor în urma analizei, dificultatea migranților de a identifica, înțelege și accesa politicile și programele destinate revenirii persistă. Atât migranții reveniți, cât și cei cu intenție de întoarcere semnaleză lipsa unor canale clare și centralizate de informare. Lipsa de informare este confirmată și de către experți:

Deci, accesul la informație este, de exemplu, o provocare destul de mare sau necunoaștința de a înțelege unde să găsească informația. Multitudinea de site-uri, portaluri, nemaivorbind că uneori, pe anumite domenii este chiar deficit de informație, ceea ce face în general accesul imposibil. (E8, W)

Lipsa de informații poate fi una dintre cauzele ineficienței politicilor de revenire în cazul locuitorilor Republicii Moldova, deoarece politicile pot fi percepute ca existente „pe hârtie”, dar slab comunicate; informația poate să ajungă fragmentat și tardiv, iar lipsa unui instrument unic de informare poate genera confuzie și descurajare în special în rândul celor cu intenții de revenire. Deși în anul 2025 Biroul pentru Relații cu Diaspora a lansat un ghid de sprijin pentru revenire², canalele instituționale de comunicare cu potențialii reveniți pot fi adesea secundare, substituite sau chiar deviate de utilizarea rețelelor sociale informale și de comunicarea constantă cu membrii familiei și comunitățile rămase în țară. În baza acestei nevoi de informare, apar și recomandări propuse:

Poate să existe un site al celor care revin, cu toate informațiile acolo disponibile. (I6, W)

Cred că ar trebui mai multă publicitate, mai multă reclamă la toate programele acestea. Adică să vorbească mai mult despre ele și despre ce pot oferi pentru cei reveniți. (I25, M)

Dar parcă în sufletul lor și-ar dori să se integreze, dar nu știu multe chestii. Dacă ar fi un centru, poate el este, poate eu nu știu, un centru de migrație, migrația asta de revenire. (I10, W)

Acest centru propus există în momentul de față sub forma: **Serviciul guvernamental de asistență la revenire**³ care funcționează ca un ghișeu unic în cadrul Cancelariei de Stat, prin

---

² Guvernul Republicii Moldova, Biroul Relații cu Diaspora. (2025). Ghidul de suport la revenire în Moldova, ediția 2025. <https://brd.gov.md/wp-content/uploads/2025/09/Ghid-suport-la-revenire-editia-2025.pdf>

³ Guvernul Republicii Moldova, Biroul Relații cu Diaspora. Serviciul guvernamental de asistență la revenire. <https://brd.gov.md/revenire/unitatea-de-suport-la-revenire/>

Biroul pentru Relații cu Diaspora, având ca scop facilitarea revenirii și reintegrării cetățenilor Republicii Moldova aflați peste hotare sau cu intenție de întoarcere. Serviciul oferă consiliere și informare privind accesul la servicii publice, recunoașterea studiilor și calificărilor obținute în străinătate, oportunități educaționale și de formare profesională, servicii medicale, inițierea unei afaceri, angajare și integrare pe piața muncii, precum și participarea la sesiuni informative, activități comunitare și de voluntariat, facilitând astfel reintegrarea socială și economică a beneficiarilor. În acest context, persistă totuși incertitudini privind eficiența acțiunilor desfășurate prin ghișeul de revenire. Acestea pot fi corelate atât cu deficiențe de comunicare și o capacitate instituțională limitată, cât și cu existența unor bariere structurale în implementare, aspecte discutate în cadrul celei de-a doua teme analitice. Totodată, localizarea serviciului exclusiv în municipiul Chișinău poate constitui un obstacol suplimentar, sugerând necesitatea unei mai mari descentralizări și a dezvoltării unor puncte de informare și sprijin la nivel regional și local, inclusiv în comunitățile rurale, pentru a asigura acces echitabil la serviciile de reintegrare.

Capacitatea instituțională și barierele de implementare

Performanța statului în implementarea politicilor de revenire este o condiție pentru eficacitate și sustenabilitate. Pentru creșterea eficienței intervențiilor publice este esențială implementarea unor mecanisme integrate de monitorizare continuă și evaluare periodică a programelor, întrucât acestea consolidează încrederea și, în condițiile unui angajament guvernamental constant, contribuie la asigurarea sustenabilității programelor (Arowolo, 2000). Migrația de revenire necesită politici

adaptate contextelor locale, care să țină cont de resursele disponibile, motivațiile migranților și rețelele sociale existente, întrucât soluțiile standardizate și abordările uniforme se dovedesc ineficiente (Kovács et al., 2013). Rezultatele studiului calitativ confirmă ineficiența programelor de revenire, percepută atât de către migranți, cât și de către experți.

Nu sunt sustenabile sub nicio formă. (...) ele sunt bine mersi pe foaie, dar nu sunt aplicabile. Adică au fost mai multe lucruri care țin de aspectul implementării tuturor legilor care presupun o reînțoarcere și o reintegrare ușoară. Dar ele nu sunt, din păcate, în aplicare. (I35, W)

Ele, cu regret, sunt dispersate, fragmentare, și nu întotdeauna sunt centrate pe un scop comun pentru mai multe instituții. (...) avem o legislație foarte fragmentată și foarte des se schimbă și atunci apare riscul năîncrederii în instituțiile statului și durabilitatea politicilor promovate. (E3, W)

Interviurile relevă probleme persistente legate de birocrație:

Noi trebuie să lucrăm la calitatea serviciilor oferite, se ciocnesc cu calitatea proastă, cu refuzuri, cu birocrație, câteodată nu cu birocrație dictată de politica statului, dar dictată de funcționarul care stă în funcția respectivă. (E4, W)

– lipsa coordonării interinstituționale:

În Moldova, dacă te adresezi undeva, te trimite la etajul doi, la etajul unu, cabinetul ăla, cabinetul ăla, semnătura la stânga și la dreapta, în sus în jos. Știi? Adică nu este un sistem care să funcționeze pentru cetățeni încă. (I20, M)

– proceduri administrative greoaie și neuniforme:

Eficacitatea lor e la un nivel destul de embrionar, hai să zic așa. Pentru că (...) abordarea nu este una sistemică. (E10, M)

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

- calitatea interacțiunii cu instituțiile deficitare:

S-au adresat la un deputat și nu au vrut să rezolve nimic, așa că eu cred că e zero. (I28, M)

- (comunicarea) și mai ales neîncrederea migranților în autoritățile publice:

Foarte mulți cetățenii ai Republicii Moldova nu cred în aceste programe. (...) Ei nu cred, sincer, că pot accesa niște resurse fără a le fi solicitat altceva în schimb. Aceasta este una din cele mai mari probleme, că nu este încredere în instituțiile statului. (E9, W)

Decalaje între politicile publice și nevoile reale ale migranților reveniți

Această temă sintetizează tensiunea centrală dintre designul politicilor adoptate pe un fond al guvernantei MLG și nevoile migranților reîntorși sau cu intenții de revenire. În prezent, aproximativ o treime din potențialul uman al Republicii Moldova se află peste hotare. Conform datelor Recensământului din 2024⁴, populația țării a înregistrat un declin semnificativ, de circa 1,1 milioane de persoane, scăzând de la aproximativ 3,4 milioane în anul 2000 la 2,381 milioane în 2024, migrația de muncă reprezentând principalul factor al acestei diminuări demografice. Mobilitatea liberă a forței de muncă, în contextul globalizării economice, s-a impus ca o tendință structurală a dezvoltării sociale, stimulând aspirațiile migraționale ale populației. Totodată, emigrația generează efecte sistemice semnificative, iar statele cu rate ridicate de migrație

---

⁴ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Rezultatele finale ale Recensământului Populației și Locuințelor 2024: Caracteristici demografice ale populației. https://statistica.gov.md/ro/rezultatele-finale-ale-recensamantului-populatiei-si-locuintelor-2024-caracteris-10121_61953.html

externă, cum e și cazul Moldovei se confruntă, pe termen mediu și lung, cu presiuni crescute asupra sistemelor de sănătate și de pensii, în special acolo unde acestea funcționează pe baza solidarității intergeneraționale. În acest context, devine esențială promovarea unei abordări regionale a managementului migrației, întemeiată pe principiile solidarității europene (Gagauz et al., 2023) și ale **gubernanței multi-level**, care presupune coordonare și complementaritate între nivelul european, național și local. Așa cum a fost prezentat în subcapitolul anterior, cadrul general de politici aferente migrației de revenire din Republica Moldova se concentrează preponderent pe două direcții principale: menținerea legăturii stat-diaspora și susținerea proiectelor individuale de revenire. Totuși, din perspectiva gubernanței MLG, se evidențiază o lacună semnificativă în viziunea instituțională strategică, manifestată prin „ocolirea” sau abordarea marginală a măsurilor orientate spre diminuarea emigrației, care ar necesita intervenții coordonate și integrate la multiple niveluri de guvernare. Motivația de a pleca pentru ocuparea unui loc de muncă în străinătate poate fi redusă prin creșterea oportunităților profesionale în țară, viziune confirmată prin analiza interviurilor:

Poate că, de fapt, ar trebui ca atenția să fie nu către revenire, ci către faptul că oamenii sau tinerii să nu mai plece. Cred că acolo ar trebui să ne orientăm mai mult. Să creăm condiții pentru tineri, pentru absolvenții de facultăți, să creăm oportunități de job, cu oportunități financiare decente, astfel încât ăștia să nu mai plece. (18, W)

Locuri de muncă mai bine plătite. Asta e unica soluție pentru a opri persoanele migrante. (152, W)

Oportunitățile profesionale cu o remunerație mai mare, care să asigure o calitate a vieții superioară reprezintă nevoia

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

principală a migranților, inclusiv a celor cu intenții de întoarcere:

Pe mine asta cel mai mult mă motivează ca să schimb locul de trai. Locurile de muncă. Dacă oferi un loc de muncă bun și bine plătit unei persoane, ea e gata să migreze dintr-o țară în alta fără probleme... (I18, W)

Interviurile indică, de asemenea, faptul că politicile sunt percepute ca fiind prea generale:

(...) dar trebuie neapărat să fie și niște politici din acestea stimulative, așa, specifice, punctate (I7, M)

sau necunoscute:

Nu m-am ciocnit cu nici o structură care s-ar ocupa de persoanele care revin acasă. (I42, W),

orientate spre soluții standardizate (pe fond cultural/emoțional, antreprenoriat):

Sunt foarte multe acte normative adoptate. Dar ele mai mult, cu regret, sunt axate pe partea emotivă, culturală (E3, W),

în timp ce nevoile migranților sunt mai diverse și adesea mai complexe, fiind necesară o abordare guvernamentală multidimensională.

5. Concluzii și recomandări

Din perspectiva unei teorii normative a guvernanței multi-level, problema nu constă în tranziția de la pasivitate la activitate, ci în tranziția politicilor care are loc într-un mod necoordonat, generând incoerențe între măsurile adoptate la diferite niveluri de guvernare (Zapata-Barrero et al, 2017). În cazul migrației de revenire în Republica Moldova, guvernarea

multi-level se menține însă într-o formă parțial funcțională, marcată de influențe locale contingente și de o tendință persistentă spre fragmentare. Această fragmentare este alimentată de comunicare și coordonare interinstituționale deficitare, de procese incomplete sau incoerente de descentralizare și de capacități limitate de implementare la nivel local. Rezultatele cercetării din teren arată că politicile de revenire sunt văzute mai degrabă cu scepticism, reticență și neîncredere. Intervievații percep politicile ca inițiative fragmentare, insuficient vizibile și dificil de accesat, în special de către migranții aflați în afara țării. Lipsa unor canale centralizate și ușor accesibile de informare reduce semnificativ capacitatea politicilor de a influența decizia de revenire.

În același timp, analiza tematică a interviurilor identifică limite semnificative ale capacității instituționale, reflectate în birocrație excesivă, coordonare interinstituțională deficitară, proceduri neuniforme și un nivel scăzut de încredere în instituțiile statului. Aceste bariere afectează direct sustenabilitatea politicilor și contribuie la percepția că măsurile de revenire există mai degrabă „pe hârtie” decât în practică. Un rezultat central al analizei îl constituie identificarea decalajului dintre orientarea predominant generală, fragmentară și necunoscută a politicilor influențată de o guvernare fragmentată și nevoile reale ale migranților reveniți, care vizează în principal accesul la locuri de muncă bine remunerate, recunoașterea competențelor dobândite în străinătate, stabilitatea economică și condiții de trai comparabile cu cele din țările de destinație. În lipsa unor intervenții structurale care să abordeze aceste dimensiuni, politicile de revenire riscă să aibă un impact limitat asupra reducerii migrației și asupra reintegrării sustenabile.

Acest capitol contribuie la teoriile existente prin adaptarea perspectivei guvernantei multi-level la analiza migrației de revenire, aplicată cadrului de politici al unui stat caracterizat printr-o emigrație veche și intensă în spațiul european, Republica Moldova. Analiza evidențiază faptul că, deși abordarea multilevel oferă un cadru util pentru înțelegerea distribuției competențelor și a interacțiunilor instituționale, aceasta prezintă limite explicative atunci când nu este completată de o perspectivă relațională și centrată pe actori, capabilă să surprindă cine decide, cum și de ce în domenii profund vizibile și politic contestate, precum migrația (Caponio, 2016) inclusiv cea de revenire.

În cazul Republicii Moldova, rezultatele indică necesitatea focusării atenției analitice și politice către nivelul local, nu doar ca spațiu de implementare a politicilor de revenire și reintegrare, ci și ca potențial nivel de adaptare și inițiere a acestora. Migrația de revenire se configurează ca un proces fragmentat, dependent de proiecte individuale de migrație și de contexte locale distincte, ceea ce impune, pe lângă consolidarea coordonării interinstituționale la nivel central, dezvoltarea unor mecanisme de guvernanță de tip „de jos în sus”, care să valorifice capacitatea actorilor locali de a răspunde nevoilor specifice ale migranților reveniți.

Totodată, analiza subliniază importanța dimensiunii socio-psihologice a revenirii. Dincolo de măsurile instituționale, migrații reveniți necesită sprijin în procesul de adaptare și acceptare a noilor realități sociale, economice și culturale ale societății de origine. Deși îmbunătățirea ofertelor de angajare, creșterea nivelului de remunerare și diversificarea oportunităților profesionale pot contribui la diminuarea emigrației și la

stimularea revenirii, impactul real al acestor măsuri asupra deciziilor de întoarcere rămâne insuficient documentat. În acest sens, sunt necesare cercetări longitudinale care să permită evaluarea sustenabilității revenirii și a capacității politicilor publice de a influența pe termen lung proiectele de întoarcere ale migranților.

Referințe bibliografice:

- Adamson, F. B. (2023). Re-spatialising migration governance: from 'multi-level' to 'entangled'. *International Migration*, 61(6), 3-14.
- Arowolo, O. O. (2000). Return migration and the problem of reintegration. *International migration*, 38(5), 59-82.
- Barbăneagră, O. (2023). Impactul politicilor publice asupra migrației de revenire și a dezvoltării capitalului uman în Republica Moldova. *Economica*, 124(2), 7-24.
- Battistella, G. (2018). Return migration: A conceptual and policy framework. *International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*, 3-14.
- Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Migrația internațională pe cetățenii, grupe de vârstă și sexe, 2014-2023. https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice__POP070/POP07060.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
- Boros, L., & Hegedűs, G. (2016). European national policies aimed at stimulating return migration. In *Return migration and regional development in Europe: mobility against the stream* (pp. 333-357). London: Palgrave Macmillan UK.

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). Can I use TA? Should I use TA? Should I not use TA? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches. *Counselling and psychotherapy research*, 21(1), 37-47.
- Bucken-Knapp, G., Hinnfors, J., Spehar, A., & Zelano, K. (2018). The Multi-Level Governance of Intra EU Movement. In *Between Mobility and Migration: The Multi-Level Governance of Intra-European Movement* (pp. 125-140). Cham: Springer International Publishing.
- Caponio, T. (2026). The Multilevel Governance of Migration Policy in the Aftermath of the 2015 Asylum Crisis: Research within and Outside Europe. In *The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe* (pp. 28-42). Routledge.
- Cassarino, J. P. (2004). Theorising return migration: A revisited conceptual approach to return migrants.
- Crudu, R., & Tomsa, C. (2023). Programmes to harness the economic potential of return migrants: the case of the Republic of Moldova. *Annales Universitatis Apulensis: Series Oeconomica*, 25(1), 42-64.
- Gagauz, O., Tabac, T., & Pahomii, I. (2023). Depopulation in Moldova. *Vienna Yearbook of Population Research*, 21, 419-443.
- Guvernul Republicii Moldova, Biroul Relații cu Diaspora. *Ghid pentru suport la revenire*. BRD. <https://brd.gov.md/revenire/ghid-pentru-suport-la-revenire/>
- Guvernul Republicii Moldova, Biroul Relații cu Diaspora. (2025). *Planul de acțiuni al Biroului relații cu diaspora pentru anul 2025*. https://brd.gov.md/wp-content/uploads/2025/02/Plan-de-actiuni_brd_2025.pdf
- Guvernul Republicii Moldova, Biroul Relații cu Diaspora. (2025, 11 martie). *Programul Diaspora Acasă Reușește “DAR 1+3”*. <https://brd.gov.md/rezultate/programul-diaspora-acasa-reuseste-dar-13/>

- Guvernul Republicii Moldova, Biroul Relații cu Diaspora. Serviciul guvernamental de asistență la revenire. <https://brd.gov.md/revenire/unitatea-de-suport-la-revenire/>
- Guvernul Republicii Moldova, Biroul Relații cu Diaspora. *Suținerea activităților culturale și educaționale în Diasporă*. BRD. <https://brd.gov.md/rezultate/sustinerea-activitatilor-culturale-si-educationale-in-diaspora/>
- Guvernul Republicii Moldova, Biroul Relații cu Diaspora. *Suținere a revenirii de scurtă durată a membrilor diasporei cu experiență profesională avansată*. BRD. <https://brd.gov.md/rezultate/sustinerea-revenirii-de-scurta-durata-a-membrilor-diasporei-cu-experienta-profesionala-avansata/>
- Hennink, M., Bailey, A., & Hutter, I. (2020). *Qualitative research methods*. London, SAGE Publications
- Kļave, E., & Šūpule, I. (2019). Return migration process in policy and practice. In *The Emigrant Communities of Latvia: National Identity, Transnational Belonging, and Diaspora Politics* (pp. 261-282). Cham: Springer International Publishing.
- Kovács, Z., Boros, L., Hegedűs, G., & Lados, G. (2013). *Returning people to the homeland: Tools and methods supporting remigrants in a European context*. În T. Lang (Ed.), *Return Migration in Central Europe: Current Trends and an Analysis of Policies Supporting Returning Migrants* (Vol. 21, p. 95). DEU.
- Ianioglo, A., Tabac, T., Pahomii, I., Ceban, A., & Onofrei, N. (2021). Return migration in the Republic of Moldova: main issues and opportunities. *International Migration*, 59(3), 162-176.
- International Organization for Migration. (2018). *Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration* (adopted 19 December 2018). United Nations. <https://www.iom.int/global-compact-migration>
- Marcu, S. (2013). Cross-border mobility and strategies of development among returned Moldavian immigrants. *Migration and Development*, 2(2), 191-212.

- Morozaan, S., & Hachi, M. (2020). Return migration to the republic of Moldova: from the theoretical approach of institutional concern. *Center for Studies in European Integration Working Papers Series*, (16), 94-104.
- Moșneaga, V. (2017). *Migrație și dezvoltare: aspecte politico-juridice*. Organizația Internațională pentru Migrație – Misiunea în Moldova, Chișinău.
- Sahin-Mencutek, Z., & Triandafyllidou, A. (2025). Coerced return: formal policies, informal practices and migrants' navigation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 51(2), 483-500.
- Scholten, P. W. (2013). Agenda dynamics and the multi-level governance of intractable policy controversies: The case of migrant integration policies in the Netherlands. *Policy Sciences*, 46(3), 217-236.
- Scholten, P., & Penninx, R. (2016). The multilevel governance of migration and integration. In *Integration processes and policies in Europe: Contexts, levels and actors* (pp. 91-108). Cham: Springer International Publishing.
- Tabac, T. (2025). Return Migration and the Role of Diaspora in Strengthening Demographic Resilience: The Case of the Republic of Moldova. *Multidisciplinary Research Journal*, 183.
- Zapata-Barrero, R., Caponio, T., & Scholten, P. (2017). Theorizing the 'local turn' in a multi-level governance framework of analysis: a case study in immigrant policies. *International Review of Administrative Sciences*, 83(2), 241-246. <https://doi.org/10.1177/0020852316688426>
- Zapata-Barrero, R., & Yalaz, E. (2022). Qualitative methods in migration research. *Introduction to migration studies*, 411-423.

Când revenirea devine reală: utilizarea dovezilor calitative pentru îmbunătățirea politicilor de migrație de revenire în Republica Moldova

Stela Leonti

1. Introducere

Migrația internațională a devenit una dintre cele mai persistente și definitorii realități sociale ale Republicii Moldova în ultimele trei decenii. Dacă plecarea a fost intens analizată din perspective economice, demografice și sociale, migrația de revenire rămâne, în mare măsură, tratată ca un obiectiv normativ al politicilor publice, mai degrabă decât ca un proces social complex, trăit și negociat de migranți și familiile lor. În discursul instituțional, revenirea este frecvent prezentată drept soluție pentru depopulare, deficit de forță de muncă și pierdere de capital uman. Cu toate acestea, așteptările intră adesea în tensiune cu realitățile cotidiene ale celor aflați în mobilitate.

Literatura recentă evidențiază un decalaj persistent între politicile de revenire și experiențele efective ale migranților. Deși există inițiative orientate spre stimularea întoarcerii, dovezile empirice arată că intențiile de revenire se transformă rareori în reveniri definitive, mobilitatea căpătând forme circulare, parțiale sau simbolice. În cazul Republicii Moldova,

unde migrația este profund integrată în strategiile familiale și în traiectoriile de viață, această nepotrivire ridică întrebări esențiale privind fezabilitatea și eficiența politicilor existente.

Analiza pornește de la premisa că revenirea nu poate fi înțeleasă ca un eveniment final sau ca o decizie individuală izolată, trebuie analizată ca un proces social dinamic, influențat de factori structurali, familiari și biografici. Scopul studiului este de a explora modul în care migrația de revenire „devine reală” — este amânată, condiționată, reconfigurată sau abandonată — din perspectiva experiențelor trăite ale migranților moldoveni. Accentul este pus pe identificarea piedicilor și condițiilor revenirii, precum și pe analiza nepotrivirii dintre politicile publice (nivel macro) și deciziile cotidiene ale migranților (nivel micro).

Articolul se bazează pe rezultatele unei cercetări calitative realizate în cadrul proiectului „Investigarea dinamicii migrației de întoarcere în Republica Moldova: o analiză calitativă” (ReMiReM). Investigația de teren a inclus 70 de interviuri semi-structurate: 60 cu migranți, persoane repatriate și membri ai familiilor acestora, și 10 cu reprezentanți ai autorităților și experți. Abordarea calitativă permite surprinderea nuanțelor, ambivalențelor și strategiilor adaptative care rămân adesea invizibile în analizele cantitative sau în evaluările de politici bazate exclusiv pe indicatori macro.

Contribuția articolului este dublă. Pe de o parte, oferă o analiză empirică, detaliată a migrației de revenire în Republica Moldova, evidențiind revenirea ca proces amânat și negociat, rolul central al familiei și al copiilor în luarea deciziilor și emergența unor forme alternative de revenire. Pe de altă parte, propune o reorientare a politicilor de revenire către abordări

mai flexibile și centrate pe migrant, demonstrând modul în care rezultatele cercetării calitative pot fundamenta recomandări aplicative, formulate într-un limbaj accesibil și implementabil.

Structura articolului este următoarea: prima secțiune prezintă cadrul teoretic și revizuirea literaturii; a doua descrie metodologia cercetării; a treia analizează piedicile și condițiile revenirii; iar ultima secțiune discută rezultatele în raport cu literatura de specialitate și formulează recomandări și concluzii.

2. Cadrul teoretic și revizuirea literaturii

2.1. Migrația de revenire ca proces, nu ca eveniment

Abordările clasice asupra migrației de revenire au conceptualizat revenirea ca etapă finală a ciclului migrator, fiind asociată fie cu eșecul integrării în țara de destinație, fie cu finalizarea cu succes a unui proiect economic temporar (Gmelch, 1980; Cohen, 1997). Această viziune liniară a fost însă contestată de literatura contemporană, care reinterpretează revenirea ca proces social dinamic, negociat și reversibil (King, 2000; Cassarino, 2004).

Conform lui Cassarino (2004, 2008), revenirea este condiționată de gradul de pregătire al migrantului, de resursele acumulate și de capacitatea instituțională a contextului de origine de a facilita reintegrarea. În mod similar, King (2000) subliniază caracterul non-final al revenirii, evidențiind integrarea acesteia într-un continuum al mobilității. Din această perspectivă, revenirea nu marchează în mod necesar încheierea experienței migratorii, ci reprezintă o etapă posibilă, dar contingentă, în traiectoriile de mobilitate.

În contextul Republicii Moldova, această abordare procesuală este susținută atât de analizele socio-economice, cât și de cele politico-juridice ale migrației, care evidențiază caracterul structural al mobilității și dependența revenirii de cadrul instituțional, normativ și de capacitatea statului de a oferi mecanisme coerente de reintegrare (Vaculovski, 2017; Moșneaga, 2017). Astfel, revenirea apare mai degrabă ca o opțiune condiționată de contexte multiple decât ca o decizie definitivă și lineară.

Abordările economice completează această perspectivă, subliniind rolul strategiilor gospodărești și al gestionării riscului în luarea deciziilor migratorii (Stark, 1991). Astfel, intențiile de revenire rămân profund dependente de oportunitățile structurale, în special de condițiile pieței muncii și de stabilitatea veniturilor.

2.2. Transnaționalismul și mobilitatea multiplă

Teoria transnaționalismului oferă un cadru analitic esențial pentru înțelegerea formelor contemporane de revenire. Această abordare evidențiază faptul că migrații mențin relații sociale, economice și simbolice simultan în mai multe spații naționale, contestând viziunea migrației ca deplasare unidirecțională urmată de revenire definitivă (Basch, Schiller & Blanc, 1994; Levitt, 1998).

În această logică, revenirea nu presupune neapărat rupțura cu țara de destinație, ci poate coexista cu mobilitatea continuă, migrația circulară sau revenirea parțială (Gmelch, 1980; IOM, 2011). Contribuțiile lui Levitt și Schiller (2004) subliniază existența unor câmpuri sociale transnaționale, în cadrul cărora apartenența, resursele și practicile sociale sunt distribuite între mai multe spații.

Studiile recente dedicate Republicii Moldova confirmă persistența acestor forme de mobilitate multiplă, evidențiind dificultățile revenirii definitive în contextul fluxurilor migraționale internaționale și al constrângerilor structurale interne (Hachi, Morozan & Popa, 2019). Revenirea este astfel integrată într-un regim de mobilitate continuă, mai degrabă decât într-o logică de reîntoarcere permanentă.

2.3. Familii transnaționale și decizii colective

Literatura recentă acordă o atenție crescută rolului familiei în procesele migratorii, migrația fiind tot mai frecvent analizată ca strategie familială colectivă (Basch et al., 1994; Mazzucato, 2011). Deciziile de plecare și revenire sunt rezultatul unor negocieri continue între membrii familiei, nu alegeri individuale izolate.

Conceptul de familie transnațională evidențiază menținerea relațiilor de îngrijire, solidaritate și responsabilitate parentală peste granițe (Baldassar & Merla, 2014). În acest cadru, copiii devin actori centrali în deciziile privind revenirea, integrarea lor educațională și socială în țările de destinație influențând decisiv fezabilitatea revenirii.

Prin urmare, revenirea este frecvent amânată, reconfigurată sau abandonată pentru a proteja capitalul educațional și emoțional al generațiilor tinere, evidențiind tensiunile dintre politicile instituționale de revenire și strategiile familiale ale migranților.

Perspectivile relaționale asupra bunăstării familiilor transnaționale subliniază că separarea spațială nu implică o ruptură a legăturilor familiale, ci generează noi forme de organizare a îngrijirii și responsabilității (Ducu, Hossu & Telegdi-Csetri, 2018). Prin urmare, revenirea este frecvent amânată, reconfigurată sau abandonată pentru a proteja capitalul educațional și emoțional al generațiilor tinere.

2.4. Politici de revenire și abordări normative

Politicile publice privind migrația de revenire sunt adesea construite pe premise normative, care presupun disponibilitatea migranților de a reveni definitiv. Literatura critică arată însă că aceste politici tind să fie prescriptive, concentrându-se pe stimulente economice sau apeluri simbolice, fără a integra suficient constrângerile structurale și diversitatea experiențelor migratorii (King, 2000; Cassarino, 2004).

Studiile evidențiază o discrepanță persistentă între discursul politic și practicile reale ale migranților, ceea ce explică eficiența limitată a programelor de revenire (Cassarino, 2008; IOM, 2011). În acest context, literatura recentă pledează pentru politici flexibile, centrate pe migrant, capabile să recunoască pluralitatea formelor de revenire – temporară, parțială, circulară sau simbolică – și să răspundă complexității mobilităților contemporane.

3. Piedici și condiții ale revenirii

3.1. Revenirea ca proces amânat

Analiza calitativă a interviurilor evidențiază faptul că migrația de revenire în Republica Moldova este rareori concepută ca o decizie definitivă sau ca un eveniment irevocabil. În majoritatea cazurilor, revenirea apare ca un proces amânat, fragmentat și negociat, plasat într-un orizont temporal incert și profund condiționat de factori structurali, familiali și biografici. Amânarea revenirii nu reflectă lipsa atașamentului față de țara de origine, ci este rezultatul unei evaluări continue a viabilității revenirii, în raport cu oportunitățile economice, educaționale și familiale disponibile.

Datele empirice arată că revenirea este frecvent proiectată „mai târziu”, „după finalizarea studiilor”, „după ce copiii vor deveni independenți” sau „la bătrânețe”, fără a fi transpusă într-un plan concret. În unele cazuri, revenirea este menținută exclusiv la nivel de posibilitate simbolică sau opțiune reversibilă. Chiar și atunci când revenirea are loc, aceasta rămâne adesea fragilă și provizorie, fiind însoțită de menținerea posibilității de re-migrare temporară sau permanentă.

Astfel, revenirea nu marchează finalul traiectoriei migratorii, ci constituie o etapă intermediară într-un continuum al mobilității, caracterizat prin alternanțe între plecare, revenire temporară și re-migrare (Russell King, 2000; Jean-Pierre Cassarino, 2004).

Aceste tendințe sunt sistematizate prin analiza dimensiunilor amânării revenirii, care arată că aceasta trebuie înțeleasă ca proces social dinamic, influențat de strategii familiale colective, de incertitudini structurale și de experiențele altor migranți din rețelele sociale. Această perspectivă problematizează abordările normative ale politicilor de revenire și fundamentează analiza ulterioară a piedicilor structurale (3.2) și a pluralității formelor de revenire (3.4).

Dimensiuni ale amânării revenirii

Analiza calitativă permite identificarea mai multor dimensiuni ale amânării revenirii, care reflectă atât constrângeri structurale, cât și strategii adaptive de gestionare a incertitudinii.

a) Tensiunea dintre dorință emoțională și viabilitate economică

Numeroși respondenți exprimă o dorință emoțională de revenire, care însă nu este susținută de condițiile materiale necesare:

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Din punct de vedere emoțional, da. Din punct de vedere financiar și economic, nu. Iar curând nu cred că revin. (Crina, 28 ani, România, 9 ani în migrație)

Această disonanță dintre atașamentul afectiv și calculul pragmatic ilustrează tensiunea constitutivă a amânării revenirii, în linie cu abordările economice ale migrației care subliniază rolul strategiilor de maximizare a securității materiale (a se vedea Oded Stark, 1991). Revenirea rămâne astfel o aspirație legitimă, dar este subordonată viabilității economice.

Pentru alții, revenirea este exclusă din prezent chiar și sub forma unei șederi temporare, fiind amânată până la apariția unor condiții favorabile:

Nu îmi imaginez acum să mă întorc pe jumătate sau pe un an de zile în Republica Moldova... România îmi oferă mult mai multe posibilități acum. (Ana, 30 ani, România, 2 ani în migrație)

Constrângerile profesionale joacă un rol central în această amânare, chiar și în cazul celor care mențin legături regulate cu țara de origine:

Aș vrea mai mult, dar nu pot din cauza jobului. (Crina, 28 ani, România, 9 ani în migrație)

Accesul la oportunități profesionale în țările de destinație devine astfel un factor determinant care blochează revenirea, chiar în prezența unei motivații emoționale puternice.

Pentru unii respondenți, revenirea este suspendată nu din lipsă de atașament, ci din absența unei perspective clare asupra viitorului:

Nu văd existența unei perspective, a unui viitor clar. De asta nu m-aș întoarce. (Crina, 28 ani, România, 9 ani în migrație)

Această formulare directă subliniază că amânarea nu reflectă detașare emoțională, ci imposibilitatea de a face revenirea sustenabilă economic în prezentul imediat. Revenirea rămâne astfel condiționată de schimbări structurale în țara de origine, după cum exprimă un respondent stabilit în Statele Unite:

La moment nu mă văd [revenind]. Dar pe viitor, dacă lucrurile se vor schimba... de ce nu? (Ion, 32 ani, SUA, 9 ani în migrație)

b) Distanțare față de politicile de revenire și caracterul contingent al deciziilor

Datele sugerează o distanțare față de politicile existente de revenire, percepute ca insuficient adaptate realităților migranților:

Chiar dacă există programe, pe mine nu m-ar convinge să mă întorc. (Larisa, 32 ani, România, 13 ani în migrație)

În acest context, revenirea rămâne o opțiune deschisă, dar nearticulată decizional:

Nu exclud chestia asta niciodată. Niciodată nu știi unde o să ajungi și ce o să faci pe viitor. (Cătălina, 30 ani, România, 10 ani în migrație)

Această menținere a revenirii ca posibilitate abstractă, dar neangajată practic, reflectă caracterul contingent al deciziilor migratorii, puternic dependente de conjuncturi economice, instituționale și biografice.

c) Experiențe de reevaluare și „învoățare prin observare”

Amânarea revenirii este adesea alimentată de experiențe repetate de reevaluare a deciziei, care transformă revenirea într-un proces reflexiv și gradual. O respondentă descrie cum intenția revenirii a fost formulată în mai multe etape ale parcursului său educațional, dar abandonată de fiecare dată:

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

După licență m-a bătut gândul să mă întorc în Moldova. După master, la fel. M-am răzgândit ulterior pentru că deja după 3–5 ani lucrurile se schimbaseră și în Moldova și mi-a fost frică de o altă schimbare. În România deja aveam opțiuni, pe când dacă m-aș fi întors în Moldova nu știam ce aș fi făcut. (Larisa, 32 ani, România, 13 ani în migrație)

În mod similar, observarea revenirilor fragile sau eșuate ale altor membri ai familiei sau ai rețelelor sociale consolidează percepția revenirii ca proces riscant:

Ei au sperat mult timp că situația din Moldova o să se îmbunătățească și chiar au făcut pași concreți să rămână acolo, dar nu s-a schimbat nimic și nu au găsit nicio porțiță care să le ofere o posibilitate reală. (Larisa, 32 ani, România, 13 ani în migrație)

Experiențele eșuate din rețelele sociale funcționează astfel ca mecanisme de „învățare prin observare”, intensificând prudența decizională și legitimând amânarea revenirii definitive.

d) Amânarea educațională și biografică

Pentru tinerii migranți, revenirea este frecvent condiționată de finalizarea parcursului educațional și proiectată într-un viitor deschis:

Eu și sora mea. Vrem să terminăm studiile aici, în universitate, și după vedem. (Cristina, 17 ani, Marea Britanie, 5 ani în migrație)

În multe cazuri, revenirea este deplasată către etape biografice îndepărtate, precum pensionarea sau realizarea unor obiective personale, fiind astfel transformată într-un proiect ipotetic pe termen lung:

Socrii mei, odată ce vor ieși la pensie acolo, în Italia, vor să se întoarcă. Și mama, când își va realiza anumite planuri, vrea să se întoarcă acasă. (Daniela, 35 ani, România, 5 ani în migrație)

Această proiectare a revenirii în etape biografice îndepărtate (pensionare, realizare personală) transformă revenirea dintr-o decizie imediată într-un orizont simbolic, menținut ca posibilitate, dar lipsit de urgență acțională.

Pentru adolescenți și tineri integrați educațional în țările de destinație, revenirea este redefinită radical – nu doar amânată, ci reconceptualizată ca simplă vizitare:

Eu în Moldova nu mă văd ca un om stabil. Mă văd ca un vizitator. (Alexandru, 15 ani, Canada, 1 an și 6 luni în migrație)

Această redefinire indică o formă de amânare radicală a revenirii definitive, asociată cu integrarea educațională și socială profundă în țara de destinație. Identitatea transnațională a tinerilor migranți plasează astfel țara de origine în registrul vizitării episodice, nu al restabilizării permanente.

e) Amânarea ca strategie familială colectivă

La nivel familial, amânarea revenirii apare ca strategie colectivă de supraviețuire economică (Basch et al., 1994). Revenirea simultană a ambilor adulți este percepută ca imposibilă din considerente financiare, întrucât stabilitatea gospodăriei depinde de menținerea unei surse externe de venit, după cum afirmă o respondentă:

Cineva din noi tot trebuie să fie plecat, că nu te descurci. (Rita, 35 ani, Austria, 10 ani în migrație)

Această configurație evidențiază revenirea ca proces colectiv și negociat, amânat nu din lipsă de dorință, ci din cauza unor constrângeri economice persistente care impun menținerea unei prezențe transnaționale a familiei. Mobilitatea devine astfel un mecanism de echilibrare a riscului, iar revenirea este suspendată până la apariția unor condiții materiale mai favorabile.

În mod similar, amânarea revenirii poate fi condiționată de finalizarea unor investiții materiale și de consolidarea unui proiect familial pe termen mediu, care necesită continuarea activității de muncă în străinătate. Experiența Mariei ilustrează în mod elocvent această logică a revenirii planificate în cadrul familiei. Revenirea nu este formulată ca reacție la dificultăți sau eșec, ci ca rezultat al unei decizii strategice asumate treptat, în funcție de obiective familiale și economice clar stabilite, negociate în timp între membrii familiei.

Respondenta subliniază explicit caracterul non-spontan al revenirii, afirmând că *Nu a fost spontan. Scopul nostru de reîntoarcere a fost bine pus cap-coadă, bine gândit, factori, riscuri*. Deși integrarea socio-economică în Germania a fost una reușită, iar condițiile de trai erau favorabile, revenirea a fost proiectată într-un orizont temporal clar delimitat, conform unui plan prestabilit: *Am stat trei ani și am decis că mai stăm doi și ne întoarcem acasă*.

Revenirea apare astfel ca etapă finală a unui proiect migrator cu durată determinată, în care acumularea resurselor, finalizarea investițiilor locative și clarificarea direcției de viață au precedat decizia efectivă de întoarcere. În acest sens, migrația nu este abandonată din motive de eșec, ci încheiată deliberat, după cum precizează respondenta: *Nu ne-am întors de acolo de rău. Trăiam bine (Maria, 33 ani, Germania, revenită de 1 an și 6 luni după 5 ani de migrație în Berlin; mamă a doi copii născuți în perioada migrației; revenire planificată împreună cu soțul, urmată de investiții în locuință și inițierea unei afaceri în domeniul zootehniei)*.

Această experiență confirmă faptul că revenirea este amânată strategic în cadrul familiei, fiind condiționată nu de

constrângeri imediate, ci de atingerea unor praguri de securitate economică și familială, precum și de o reevaluare a proiectului de viață pe termen lung. Amânarea nu vizează exclusiv acumularea de capital, ci și crearea unor condiții minime de stabilitate care să facă revenirea sustenabilă pentru toți membrii familiei.

În mod similar, amânarea poate fi condiționată de finalizarea unor investiții materiale în țara de origine, care necesită continuarea activității de muncă în străinătate. O respondentă descrie explicit această logică:

Eu vreau să mă întorc înapoi acasă (...) aș vrea o cameră să mai adaug acolo, că n-am terminat. Da, cred că da. Să mai stau vreo cinci ani. (Alexandra, 50 ani, Italia, 10 ani în migrație)

Revenirea este astfel proiectată pe un orizont de cinci ani, fiind subordonată consolidării unui minim de securitate materială. Interogația retorică „Dar ce să fac eu acasă?” semnaleză, totodată, incertitudinea privind reintegrarea profesională și absența unui proiect economic clar, evidențiind că amânarea nu vizează doar acumularea de capital, ci și lipsa oportunităților structurale care să facă revenirea viabilă.

Pentru familiile cu copii, revenirea este frecvent subordonată ciclului de dezvoltare al copiilor, fiind amânată până la atingerea autonomiei acestora:

În orice caz vreau să fie copiii aduși la independență, să fie autonomi. (Marta, 35 ani, revenită temporar în Republica Moldova pentru 3 ani, mamă a doi copii unul de 17 ani, și 12 ani de migrație în Canada)

Protecția capitalului educațional și social al copiilor devine astfel un criteriu prioritar în deciziile de revenire, transformând amânarea într-o strategie de maximizare a oportunităților intergeneraționale.

Aceste dimensiuni ale amânării familiale – menținerea unei prezențe transnaționale pentru supraviețuire economică, finalizarea investițiilor materiale în țara de origine și protecția traiectoriilor educaționale ale copiilor – evidențiază caracterul profund colectiv și strategic al deciziilor de revenire. Amânarea nu reflectă ezitare individuală, ci o negociere complexă a resurselor familiale în contextul constrângerilor structurale din ambele țări.

f) Revenirea ca proces complex de readaptare

Pentru o parte dintre migranți, revenirea nu este respinsă definitiv, dar este percepută ca demers complex, care presupune un proces costisitor de reintegrare socială și profesională:

M-aș întoarce, dar ar fi un proces iarăși de adaptare. Ar trebui să o iau de la capăt. (Ion, 32 ani, SUA, 9 ani în migrație)

Această anticipare a costurilor simbolice și practice ale readaptării contribuie la amânarea deciziei, întrucât revenirea este conceptualizată nu ca un act simplu de întoarcere, ci ca o etapă care necesită reconfigurări biografice semnificative.

g) Valorizarea mobilității și a flexibilității

Unii migranți valorizează explicit flexibilitatea mobilității, menținând revenirea nu ca decizie stabilă, ci ca opțiune episodică:

Îmi place că am opțiunea de a mă întoarce din când în când. (Ion, 35 ani, Canada, revenită temporar în Republica Moldova pentru 3 ani)

Această poziționare reflectă o preferință pentru mobilitate circulară în detrimentul stabilizării definitive, transformând revenirea periodică într-o valoare în sine, integrată într-un stil de viață transnațional.

Datele calitative evidențiază că amânarea revenirii operează prin multiple mecanisme: tensiunea dintre dorința emoțională și viabilitate economică, experiențe repetate de reevaluare, „învățare prin observare” a eșecurilor din rețelele sociale, proiectarea biografică în etape îndepărtate, strategii familiale colective de supraviețuire, anticiparea costurilor readaptării și valorizarea mobilității circulare.

Revenirea devine „reală” doar în prezența unor condiții bine definite: existența unui proiect economic clar, acumularea unui capital suficient, sprijin familial local și percepția unei minime stabilități instituționale. În absența acestor elemente, revenirea rămâne la nivel de intenție simbolică sau se manifestă sub forme alternative (revenire parțială, circulară, temporară).

Această analiză confirmă caracterul procesual, negociat și profund contextual al revenirii și subliniază discrepanța dintre politicile centrate pe revenirea definitivă și realitatea strategiilor adaptive ale migranților, care mențin mobilitatea ca opțiune permanentă. Amânarea nu reflectă detașare de țara de origine, ci o strategie rațională de reducere a riscului în contextul incertitudinilor structurale persistente.

3.2. Piedici structurale ale revenirii

3.2.1. Piața muncii, veniturile și precaritatea economică

Analiza interviurilor evidențiază faptul că piața muncii și nivelul veniturilor constituie una dintre cele mai puternice piedici structurale ale revenirii în Republica Moldova. Spre deosebire de revenirea ca proces amânat, analizată anterior (3.1), revenirea este evaluată aici explicit ca nesustenabilă din punct de vedere economic, chiar și în situațiile în care atașamentul față de țara de origine rămâne puternic. Decizia de

a reveni este condiționată de existența unor oportunități profesionale predictibile, stabile și adecvate calificărilor dobândite în migrație.

Un prim set de constrângeri este legat de diferențele structurale dintre piețele muncii din Republica Moldova și cele din țările de destinație, diferențe care pot fi interpretate prin prisma dualității pieței muncii și a insecurității structurale. Un respondent descrie foarte clar această discrepanță, subliniind faptul că riscurile revenirii sunt asumate aproape exclusiv la nivel individual, în absența unor mecanisme de protecție instituțională: *Atunci când tu emigrezi, tu îți asumi anumite riscuri și atunci când tu te întorci înapoi, aceste riscuri și consecințele acestea cumva le suporți doar tu.* (Ana, 30 ani, România, 2 ani în migrație)

Lipsa unor locuri de muncă diversificate și bine remunerate face ca reintegrarea profesională să fie dificilă, iar revenirea să fie percepută ca o expunere directă la incertitudine economică. Această insecuritate este formulată de unii respondenți într-un mod lipsit de ambiguitate. Revenirea nu este respinsă ca proiect de viață, ci este condiționată strict de nivelul veniturilor disponibile.

O respondentă exprimă această relație într-o formulare extrem de clară:

Din punct de vedere financiar și economic, nu. Iar curând nu cred că revin. (Crina, 28 ani, România, 9 ani în migrație)

În mod similar, un alt respondent afirmă fără echivoc:

Dacă ar fi salarii și un pic mai mari, aș veni și mâine. (Rita, 35 ani, Austria, 10 ani în migrație),

evidențiind faptul că revenirea este blocată nu de lipsa dorinței, ci de imposibilitatea asigurării unui trai decent.

Precaritatea economică este accentuată de instabilitatea locurilor de muncă și de absența unor perspective de carieră pe termen lung. Unii respondenți descriu o piață a muncii caracterizată de contracte fragile și de imposibilitatea planificării viitorului:

*Nu ai stabilitate. Azi lucrezi, mâine nu știi dacă mai ai unde.
Nu poți face planuri pe termen lung.* (Oleg, 30 ani, România, 10 ani în migrație)

Această instabilitate afectează în special persoanele cu responsabilități familiale, pentru care revenirea devine incompatibilă cu nevoia de securitate financiară. O altă dimensiune importantă este munca sezonieră și mobilitatea forțată, care reflectă precaritatea structurală a pieței muncii din Republica Moldova. Revenirea are loc adesea doar temporar, fără posibilitatea unei ancorări economice reale, fiind dependentă de plecarea repetată:

Eu vara vin acasă... restul tot anul eu sunt acolo. (Alexandra, 50 ani, Italia, 10 ani în migrație)

În acest context, revenirea nu conduce la stabilizare, ci la menținerea unui regim de mobilitate circulară impusă economic. Pentru unii respondenți, migrația devine astfel o strategie economică de supraviețuire, nu o alegere voluntară:

Pentru un tânăr care trebuie să-și procure elementar (sic) casă, asta... nu-i real să faci asta în Moldova. (Ecatarina, 51 ani, Germania, revenită de 1 an după 4 ani de migrație)

În ansamblu, datele arată că revenirea este blocată nu de lipsa atașamentului față de țară, ci de incompatibilitatea structurală dintre piața muncii din Republica Moldova și așteptările legitime ale migranților. Salariile scăzute, instabilitatea, precaritatea și lipsa predictibilității transformă revenirea într-o

opțiune condiționată de schimbări economice profunde, explicând decalajul persistent dintre politicile de revenire și realitățile trăite.

3.2.2. *Instituții, birocrație și politici publice*

Un rezultat transversal extrem de relevant al analizei calitative îl constituie absența aproape totală a politicilor de revenire din discursul respondenților. Niciunul dintre participanți nu menționează spontan programe guvernamentale, stimulente sau măsuri concrete care să fi influențat decizia de revenire. Statul apare mai degrabă ca o entitate abstractă sau ca sursă de obstacole, nu ca actor activ de sprijin.

Această „tăcere instituțională” indică o ruptură profundă între nivelul macro al politicilor publice și nivelul micro al experiențelor trăite, revenirea rămânând mai degrabă un obiectiv normativ decât un proces efectiv susținut. O astfel de disjunctie este consonantă cu observațiile formulate de Russell King (2000), care arată că politicile de revenire tind frecvent să fie slab internalizate de migranți și au o influență limitată asupra deciziilor reale de mobilitate.

Incertitudinea instituțională este strâns legată de percepția **instabilității politice**, menționată explicit ca factor determinant al migrației cât și al amânării revenirii. O respondentă subliniază că:

Al doilea motiv este cel politic, pentru că este o zonă politică instabilă. (Crina, 28 ani, România, 9 ani în migrație)

În acest context, revenirea este condiționată de existența unui cadru previzibil, în care stabilitatea politică și creșterea economică să fie garantate. Lipsa unei perspective clare oferite de stat este formulată direct prin afirmația:

Existența unei perspective, a unui viitor frumos. Pentru că, momentan, nu prea îl văd. (Crina, 28 ani, România, 9 ani în migrație)

Prin urmare, se conturează absența unei viziuni instituționale internalizate la nivel individual, capabile să ofere siguranță și încredere în posibilitatea unei reintegrări durabile. Această impredictibilitate este amplificată de inexistența unor politici vizibile și coerente de sprijin pentru migranții de revenire.

Respondenții afirmă că nu percep un tratament diferențiat pentru persoanele care revin și că nu au cunoștință despre existența unor programe dedicate migranților reveniți, aspect ilustrat de afirmațiile:

Nu. N-am auzit de ele, respectiv Nu prea îmi dau seama în ce măsură ar putea și ce ar putea să implementeze, încât să îi facă să se întoarcă. (Crina, 28 ani, România, 9 ani în migrație)

În același sens, discursul Anastasiei confirmă vizibilitatea extrem de redusă a politicilor dedicate migranților de revenire, aspect exprimat explicit prin afirmația:

Nu de (politici de) migrație, nu... n-am auzit (Anastasia, 32 ani, America de Nord, revenită de 5 ani, după 3 ani de migrație).

Lipsa de informare și transparență instituțională contribuie astfel la consolidarea percepției revenirii ca risc individual, și nu ca proces susținut prin politici publice.

Experiența Mariei evidențiază un contrast puternic între funcționarea instituțiilor din Germania și cele din Republica Moldova. În Germania, instituțiile sunt descrise ca previzibile și protectoare, accesul la servicii sociale și medicale fiind garantat, iar sprijinul statului pentru familie perceput ca o normalitate.

Prin contrast, revenirea în Republica Moldova readuce în prim-plan lipsa sprijinului instituțional și caracterul restrictiv al birocrăției. Maria afirmă explicit că: *Nu suntem susținuți în nimic, chiar nici în salarii.* (Maria, 33 ani, Germania, revenită de 1 an și 6 luni după 5 ani de migrație)

În același timp, inițiativele economice sunt percepute ca fiind blocate de documentație excesivă și de mecanisme instituționale descurajante. Discursul respondenților evidențiază, de asemenea, decalajul dintre discursul oficial al schimbării și experiența cotidiană a deteriorării condițiilor de trai. Unii participanți afirmă explicit că nivelul de trai nu s-a îmbunătățit, ci, dimpotrivă, costurile vieții au crescut, iar viața a devenit

Din ce în ce mai grea în ultimii patru ani. (Larisa, 32 ani, România, 13 ani în migrație)

În acest context, atenția discursivă se deplasează de la revenirea propriu-zisă către prevenirea plecării, fiind subliniată necesitatea unor politici orientate spre menținerea populației active în țară. Această perspectivă este susținută și de Constantin, care evaluează migrația dintr-o poziție explicit critică, raportând-o la declinul demografic și deficitul de forță de muncă din Republica Moldova. Din punctul său de vedere, migrația reprezintă

un fenomen mai mult negativ, întrucât numărul populației doar scade constant, iar cea mai valoroasă resursă pe care o are orice stat (...) sunt oamenii. (Constantin, 30 ani, România, 10 ani în migrație, revenit de 1 an)

Acest discurs introduce o nuanțare importantă, recunoscând existența unor efecte compensatorii ale migrației, în special prin remitențe și investiții realizate de migranți în țara de origine. Astfel, migrația sezonieră și menținerea legăturilor

economice cu Republica Moldova sunt percepute ca mecanisme generatoare de fluxuri financiare și contribuie indirect la economia locală, chiar dacă nu contracarează efectele structurale ale pierderii populației. Această ambivalență consolidează ideea că, deși migrația produce beneficii punctuale, soluția de fond rămâne prevenirea plecării prin crearea unor oportunități economice interne care să reducă necesitatea migrației.

Totodată, este subliniată necesitatea creării unor condiții favorabile pentru tineri, prin oportunități de muncă și venituri decente, care să reducă presiunea migrației.

Perspectiva aceasta este formulată explicit de Cătălina, care argumentează că politicile publice ar trebui să se concentreze prioritar pe stoparea migrației inițiale, și nu pe gestionarea revenirii ulterioare:

Nu migrația de revenire, dar pentru ei ar trebui să oprească în primul rând migrația inițială (...) Ca oamenii să nu se ducă. După asta îți vine foarte greu să te întorci înapoi. (Cătălina, 30 ani, România, 10 ani în migrație)

Această orientare este susținută și în discursul Emiliei, care consideră că prioritatea politicilor publice ar trebui să fie menținerea populației în țară prin îmbunătățirea condițiilor economice, și nu gestionarea revenirii ulterioare a migranților:

Ar trebui să mențină cel puțin populația care este acasă (...) majorând salariile, majorând pensiile. (Emilia, 35 ani, Italia, 10 ani în migrație)

Această logică este evidentă și în discursul lui Constantin, care corelează decizia de plecare nu cu lipsa atașamentului față de țară, ci cu insuficiența salariilor competitive și cu percepția că potențialul profesional este mai bine valorificat în afara Republicii Moldova:

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Piața de aici nu oferă salarii destul de competitive (...) aptitudinile (...) o să fie mai valorificate undeva în străinătate. (Constantin, 30 ani, România, 10 ani în migrație, de 1 an revenit)

Astfel, se conturează un model de stat perceput ca absent, fragmentat sau rigid, incapabil să ofere predictibilitate, protecție și sprijin real migranților de revenire. Politicile publice sunt fie invizibile, fie strict normative, iar interacțiunea cu instituțiile este asociată mai degrabă cu obstacole decât cu facilitare.

Această configurație instituțională contribuie decisiv la amânarea, fragmentarea sau abandonarea revenirii definitive și explică emergența formelor alternative de revenire, analizate în subcapitolul 3.4.

3.3. Familia și copiii ca factori decizionali centrali în revenire

Analiza interviurilor evidențiază că familia, și în special copiii, constituie unul dintre cei mai puternici factori în structurarea deciziilor privind migrația de revenire (Cassarino, 2004; King, 2000). În majoritatea cazurilor examinate, hotărârea de a nu reveni sau de a amâna revenirea nu este formulată predominant în termeni economici, ci este justificată prin responsabilități parentale și prin evaluarea impactului potențial asupra parcursului educațional și emoțional al copiilor.

Această logică decizională este exprimată explicit de o respondentă, care subliniază că motivația inițială a migrației a fost orientată exclusiv spre viitorul copiilor:

Eu am plecat pentru copii. Nu pentru mine. Am vrut ca ei să facă școală acolo, să aibă o perspectivă, pentru că aici nu vedeam atunci viitorul lor. (Ecatarina, 51 ani, Germania, revenită de 1 an după 4 ani de migrație)

Migrația apare astfel nu ca un proiect individual, ci ca o strategie familială de mobilitate, în care părinții își asumă costurile emoționale și sociale ale plecării în beneficiul copiilor. În această perspectivă, Loretta Baldassar și Laura Merla (2014) arată că familiile migrante dezvoltă aranjamente de viață transnaționale prin care coeziunea familială este menținută în pofida separării spațiale, iar responsabilitățile parentale sunt reconfigurate la distanță.

Discursul Alexandrei indică faptul că familia – în special copiii și educația acestora – constituie motivația inițială centrală a migrației, însă nu generează automat revenirea definitivă. Migrația este justificată moral prin investiția în capitalul educațional al copiilor, ceea ce conferă sens și legitimitate plecării:

Eu știam că fetele învață bine și eu vreau tare mult. Voiam să învețe. (Alexandra, 50 ani, Italia, 10 ani în migrație)

Ulterior, sprijinul financiar constant devine o alternativă funcțională la revenire, consolidând un model de prezență la distanță, specific revenirii simbolice (King, 2000):

Aveam student acasă la care trebuie să-i trimit bani în fiecare lună și în fiecare lună eu trimiteam din Italia și... trimiteam bani să plătească gazda, trimiteam bani să mănânce. (Alexandra)

Tentativa de transmitere a modelului migrației temporare către fiica revenită în Republica Moldova relevă limitele strategiilor migratorii intergeneraționale. Refuzul fiicei de a reveni la munca sezonieră în Italia —

Eu m-am gândit să mai vină un sezon, să strângă [o sumă de] bani și un apartament să cumpere, dar nu vrea (Alexandra)

— sugerează o reconfigurare a aspirațiilor generaționale și o delimitare față de migrația ciclică ca normă de viață.

În acest sens, revenirea fiicei în țara de origine nu determină automat revenirea mamei, ci conduce la o formă de revenire parțială, în care mama rămâne migrant activ, iar copilul se reintegrează local. Această dinamică este consonantă cu analizele realizate de Valentina Mazzucato (2011), care evidențiază modul în care deciziile migratorii sunt negociate diferențiat între generații, iar aspirațiile copiilor pot devia semnificativ de la traiectoriile migratorii ale părinților.

În schimb, discursul fiicei sale Teia reflectă o poziționare explicită de refuz al migrației, construită tocmai pe baza experienței familiale a separării. Deși are acces la rețele migratorii consolidate și la sprijin direct din partea mamei, aceasta afirmă clar că nu își dorește să migreze și că nu ar putea accepta o viață de familie fragmentată:

Chiar nu vād o viață normală la distanță și Să fac tot posibilul să fiu cu copiii, cu familia. (Teia, 30 ani, revenită de 5 ani și jumătate după 3 ani de muncă sezonieră în Italia)

Această opoziție de discursuri evidențiază o ruptură inter-generațională în percepția și practica modelului migrator. Dacă pentru generația parentală migrația este acceptată ca soluție temporară, dureroasă dar necesară, pentru generația tânără aceasta este percepută ca un cost emoțional prea ridicat, incompatibil cu idealul unei vieți familiale continue. În acest context, migrația de revenire se conturează ca un proces profund relațional, negociat și ambivalent.

Pentru familiile cu copii școlarizați în străinătate, integrarea rapidă și sprijinul instituțional oferit de sistemele educaționale din țările de destinație generează un atașament structural **față de contextul educațional de primire**, care face revenirea dificil de imaginat. O respondentă, mamă a doi copii, care a locuit

timp de 12 ani în Irlanda și a revenit recent în Republica Moldova (copiii rămânând în Irlanda), explică acest blocaj decizional în termeni clari:

Copiii s-au adaptat foarte repede la școală, profesorii i-au ajutat mult, și-au făcut prieteni. Să-i întorci înapoi după atâția ani ar fi un șoc pentru ei. (Ecaterina, 51 ani, Irlanda, de 1 an revenită)

Prin urmare, revenirea nu este evaluată exclusiv prin prisma dorințelor sau nevoilor adultului migrant, ci printr-o evaluare complexă a echilibrului familial, în care bunăstarea copiilor devine criteriul central al deciziei. În acest sens, migrația de revenire este adesea amânată sau redefinită ca o revenire parțială ori simbolică, tocmai pentru a evita perturbarea parcursului educațional și social al copiilor. Din perspectiva respondenților, opțiunea revenirii este inseparabil legată de relațiile familiale, de obligațiile afective și de echilibrul dintre generații.

O tânără migrantă din Marea Britanie subliniază explicit această dimensiune colectivă a deciziei, afirmând:

Nu pot să-mi imaginez să nu fiu alături de familie. Deciziile noastre nu sunt doar despre mine, ci despre părinți, soră, bunici, despre toți. (Cristina, 17 ani, Marea Britanie, 5 ani în migrație)

Totodată, discursul relevă faptul că și părinții sunt prinși într-o tensiune între rațiuni economice și atașamentul față de țară și familie:

Părinții sunt aici pentru venit, dar le e dor de casă și ar vrea să se întoarcă. Totul se face în funcție de familie și de ce este mai bine pentru noi toți. (Cristina)

În acord cu perspectiva procesuală asupra revenirii propusă de Cassarino (2004), aceste practici pot fi interpretate ca

forme de revenire parțială, în care întoarcerea este fragmentată și distribuită inegal între membrii familiei. Revenirea este condiționată de resursele acumulate și de capacitatea contextului de origine de a susține reintegrarea, ceea ce conduce frecvent la soluții intermediare, în care doar o parte a familiei revine efectiv, iar ceilalți rămân integrați în spațiul de destinație.

În același timp, situațiile descrise pot fi înțelese și prin prisma revenirii simbolice, concept discutat de King (2000), care subliniază că apartenența la țara de origine nu presupune neapărat o reîntoarcere fizică permanentă. Menținerea legăturilor afective, culturale și identitare, vizitele periodice sau proiectarea unei eventuale revenirii într-un orizont îndepărtat (la pensionare) funcționează ca strategii de negociere a apartenenței, în special în cazul familiilor cu copii. Astfel, revenirea este reconfigurată ca un proces flexibil, etapizat și potențial reversibil, în care decizia finală rămâne deschisă și este constant recalibrată în raport cu dinamica familială și cu constrângerile structurale ale contextului de origine, în acord cu perspectiva transnațională asupra mobilității migranților (Basch et al., 1994).

În discursul Alexandrei, imposibilitatea revenirii definitive nu este percepută ca o ruptură a legăturilor familiale, ci ca o situație gestionată prin practici transnaționale de îngrijire și responsabilitate parentală. Acest tip de implicare este redat sugestiv în afirmația:

Nu puteam să fiu lângă ei, dar îi ajutam cum puteam, trimiteam bani, trimiteam pachete. Așa încercam să fiu aproape, chiar dacă eram departe. (Alexandra, 50 ani, Italia, 10 ani în migrație)

Astfel, revenirea este redefinită ca prezență simbolică, în care apartenența familială și obligațiile afective sunt menținute fără o reîntoarcere fizică permanentă.

În mod repetat, respondenții subliniază diferențele dintre sistemele educaționale, evidențiind predictibilitatea, sprijinul individualizat și perspectivele de continuitate academică din străinătate. Prin contrast, sistemul educațional din Republica Moldova este descris ca fiind suprasolicitant și insuficient adaptat nevoilor copiilor care ar reveni după o perioadă petrecută peste hotare. În unele cazuri, experiențele de revenire temporară au scos în evidență dificultăți concrete de reintegrare școlară, fapt care a contribuit la **decizia de remigrare**. Familiile care au încercat să se restabilească în Republica Moldova după perioade lungi în străinătate menționează diferențe curriculare, bariere lingvistice și dificultăți de adaptare socială ale copiilor, elemente care consolidează percepția revenirii ca **risc major pentru bunăstarea familială**.

Această experiență poate fi interpretată în termenii revenirii eșuate (*failed return*), așa cum este conceptualizată de Cassarino (2004), care subliniază că revenirea nu trebuie înțeleasă ca un eveniment punctual, ci ca un proces dependent de gradul de pregătire, de resursele acumulate și de capacitatea contextului de origine de a absorbi migrantul și familia acestuia (a se vedea, de asemenea, King (2000)). În cazul de față, revenirea inițial concepută ca definitivă nu a putut fi susținută pe termen lung din cauza dificultăților de reintegrare instituțională și emoțională a copiilor, aspect evidențiat clar de respondentă:

Noi ne-am întors cu gândul să rămânem. Am stat aproape trei ani în Moldova, cu casă, cu școala copiilor, am încercat să ne stabilim definitiv. Dar, mai ales din cauza școlii și a felului în care copiii au fost afectați emoțional, am înțeles că nu putem continua și am decis, ca familie, să ne întoarcem înapoi în Canada. (Marta, 35 ani, Canada, revenită temporar în Republica Moldova pentru 3 ani)

Totodată, această situație poate fi încadrată și în categoria revenirii temporare, în sensul discutat de Russell King (2000), care evidențiază caracterul gradual, reversibil și negociat al revenirii, în special în cazul familiilor cu copii. Perioada petrecută în Republica Moldova a funcționat ca o fază de testare a posibilității de reinscriere definitivă, fără a conduce însă la o stabilizare durabilă. Reluarea migrației către Canada indică o dinamică specifică migrației circulare, concept analizat de George Gmelch (1980), care descrie mobilitatea repetată între țara de origine și cea de destinație drept o strategie adaptivă în contexte marcate de incertitudine structurală.

De asemenea, relațiile familiale extinse joacă un rol ambivalent în decizia de revenire. Pe de o parte, părinții rămași în Republica Moldova sunt frecvent invocați ca motiv emoțional pentru întoarcere, mai ales în discursurile care fac referire la datorie morală, grijă și apartenență. Pe de altă parte, această motivație afectivă este contrabalansată de constrângeri practice și de soluții alternative construite în cadrul vieții transnaționale, mulți respondenți afirmând că preferă să își sprijine părinții financiar și logistic de la distanță sau să îi aducă aproape de ei, decât să revină definitiv într-un context perceput ca instabil.

Prin urmare, datele indică faptul că familia funcționează ca un filtru decizional major, care redefinește sensul revenirii. În prezența copiilor integrați educațional și social în străinătate, revenirea devine improbabilă, indiferent de atașamentul emoțional față de țara de origine. Această realitate subliniază necesitatea unor politici de revenire care să țină cont de dimensiunea familială și generațională a migrației, dincolo de abordările strict economice sau individuale.

3.4. Forme alternative de revenire: circulară, parțială și simbolică

În contextul constrângerilor structurale și familiale identificate anterior, o parte semnificativă a respondenților dezvoltă forme alternative de raportare la ideea de revenire. Aceste forme nu presupun stabilirea definitivă în Republica Moldova, ci configurează modele flexibile de mobilitate și apartenență, adaptate vieții transnaționale.

Analiza interviurilor realizate în cadrul Proiectului ReMiReM evidențiază existența unor strategii alternative de revenire, prin care migrații gestionează simultan legăturile cu țara de origine și cu spațiul de destinație. Astfel, așa cum este sintetizat în Tabelul 1, pot fi distinse trei tipare dominante: revenirea circulară, revenirea parțială și revenirea simbolică.

Tabel 1. Forme ale revenirii în context transnațional

Dimensiune de analiză	Revenirea circulară	Revenirea parțială	Revenirea simbolică
Definiție	Alternanță repetată între țara de origine și cea de destinație, fără stabilire definitivă	Revenire selectivă (un membru al familiei sau o dimensiune a vieții), cu menținerea migrației	Menținerea legăturii cu țara de origine fără revenire rezidențială
Prezență fizică în Rep. Moldova	Temporară și repetată	Parțială (doar unii membri / perioade limitate)	Absentă sau ocazională
Unitatea familială	De regulă fragmentată temporar	Fragmentată structural (familie distribuită transnațional)	Familie menținută simbolic, nu rezidențial

Dimensiune de analiză	Revenirea circulară	Revenirea parțială	Revenirea simbolică
Motivații dominante	Economice, instituționale, gestionarea riscurilor	Copiii, educația, îngrijirea familiei, venituri	Identitate, apartenență, responsabilitate morală
Raportarea la „acasă”	„Acasă” ca spațiu de revenire temporară	„Acasă” ca spațiu de referință parțială	„Acasă” ca reper simbolic și afectiv
Caracter temporal	Repetitiv, reversibil	Provizoriu, negociat	Durabil simbolic, fără orizont clar de revenire
Tip de mobilitate	Mobilitate circulară	Mobilitate diferențiată / selectivă	Mobilitate imaginară / simbolică
Strategie dominantă	Gestionarea incertitudinii	Compromis între familie și economie	Compensarea imposibilității revenirii
Relația cu piața muncii	Activitate economică predominant în străinătate	Activitate economică mixtă / externalizată	Activitate economică stabilă în destinație
Formă de apartenență	Multiplă, pragmatică	Divizată între roluri	Afectivă, identitară
Literatură asociată	Migrație circulară, transnaționalism	Familii transnaționale, NELM	Diaspora, apartenență simbolică

Sursa: realizat de autoare în baza datelor calitative

Revenirea circulară

Conceptul de revenire circulară este strâns legat de literatura privind migrația circulară, mobilitatea repetată și transnaționalismul practic, în care migrația nu este concepută ca un proces liniar (plecare–revenire), ci ca o succesiune de deplasări între mai multe spații naționale (King, 2000; Levitt & Schiller, 2004; Stark, 1991).

Conform teoriei noii economii a migrației forței de muncă (*New Economics of Labour Migration*), formulată de Stark (1991), migrația reprezintă o strategie a gospodăriei, menită să reducă riscurile și să maximizeze resursele, iar revenirea este adesea temporară și reversibilă. În aceeași linie, King (2000) argumentează că revenirea nu reprezintă neapărat finalul traiectoriei migratorii, ci poate constitui o etapă intermediară, urmată de noi plecări.

În acest sens, revenirea circulară se manifestă prin deplasări regulate între țara de destinație și Republica Moldova, de regulă corelate cu perioadele de concediu, cu nevoile familiei sau cu activități sezoniere. Această formă de mobilitate permite menținerea legăturilor afective și sociale cu țara de origine, fără asumarea riscurilor economice și profesionale asociate unei reîntoarceri definitive. Astfel, revenirea circulară nu reprezintă o discontinuitate a migrației, ci o formă de organizare a vieții transnaționale.

Din perspectiva transnaționalistă, Levitt și Schiller (2004) introduc conceptul de „simultaneitate” arătând că migrații pot fi implicați concomitent în mai multe spații sociale, economice și instituționale. La nivel european și internațional, migrația circulară este abordată și ca instrument de politică publică, fiind promovată de organizații precum Organizația Internațională pentru Migrație (*International Organization for Migration, IOM, 2011*) ca model de mobilitate care poate genera beneficii atât pentru țările de origine, cât și pentru cele de destinație.

Pentru mulți respondenți, circularitatea devine o strategie de echilibru între atașamentul față de „acasă” și securitatea materială obținută în străinătate. După cum afirmă o respondentă cu experiență de muncă în Italia:

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

Lucrez acolo, dar vara stau acasă câteva luni. (Alexandra, 50 ani, Italia, 10 ani în migrație)

În aceste situații, revenirea nu este percepută ca final al migrației, ci ca parte integrantă a unui stil de viață transnațional.

Totodată, revenirea circulară este adesea asociată cu responsabilități familiale, precum îngrijirea temporară a părinților sau menținerea gospodăriei din Republica Moldova. Cu toate acestea, caracterul său temporar și repetitiv reflectă absența unor condiții favorabile pentru stabilirea definitivă, circularitatea funcționând mai degrabă ca strategie adaptivă decât ca etapă tranzitorie spre întoarcerea permanentă.

Revenirea parțială

În acord cu literatura privind familiile transnaționale și strategiile diferențiate de mobilitate, revenirea parțială poate fi înțeleasă ca o formă de reorganizare selectivă a vieții familiale și rezidențiale, în care doar o parte a membrilor familiei sau a dimensiunilor vieții sociale se relocalizează în țara de origine, în timp ce celelalte rămân ancorate în spațiul de migrație (Basch et al., 1994; Baldassar & Merla, 2014; Stark, 1991). Această formă de revenire reflectă negocieri continue între constrângeri economice, responsabilități parentale și aspirații de stabilitate pe termen lung.

Conceptul de revenire parțială se situează la intersecția literaturii despre familii transnaționale, mobilitate diferențiată și migrație fragmentată, unde revenirea nu implică relocarea simultană a tuturor membrilor familiei sau a tuturor dimensiunilor vieții sociale într-un singur spațiu național (Basch et al., 1994). În aceste cazuri, revenirea presupune stabilirea temporară în Republica Moldova, concomitent cu menținerea unor resurse economice, drepturi sociale sau surse de venit în țara de

destinație. Migranții își împart astfel viața între două spații, gestionând simultan obligații profesionale, familiale și administrative (Baldassar & Merla, 2014).

Această formă de revenire este întâlnită mai ales în rândul persoanelor cu experiență migratorie îndelungată, care au acumulat capital economic și dispun de rețele stabile peste hotare (Stark, 1991). Totuși, datele arată că revenirea parțială este fragilă și profund dependentă de condițiile externe, precum stabilitatea contractelor de muncă sau accesul la beneficii sociale în străinătate. În absența acestora, revenirea parțială se poate transforma rapid într-o nouă plecare, confirmând caracterul reversibil al acestei strategii (Mazzucato, 2011).

În acest sens, Faist (2000) subliniază că mobilitatea multiplă reflectă un echilibru instabil între oportunități și constrângeri structurale, ceea ce explică caracterul adesea provizoriu al revenirilor parțiale. Interviuurile analizate relevă, de asemenea, că această formă de revenire este rareori susținută instituțional. Lipsa unor mecanisme formale care să recunoască mobilitatea multiplă a migranților contribuie la precaritatea revenirii parțiale și la sentimentul persistent de incertitudine asociat acesteia.

Revenirea simbolică

În acord cu literatura **transnaționalistă**, revenirea simbolică poate fi înțeleasă ca **o formă de apartenență la distanță**, în care legătura cu spațiul de origine este menținută prin practici afective, identitare și sociale, fără asumarea unei reveniri rezidențiale definitive (Basch et al., 1994; Brah, 1996; Levitt, 1998). Această formă de revenire reflectă **ambivalența specifică experienței migratorii contemporane** și evidențiază caracterul procesual și negociat al apartenenței.

Analiza interviurilor indică faptul că revenirea simbolică reprezintă **cea mai frecvent întâlnită formă de raportare la „întoarcere”** în discursurile respondenților. Ea nu implică relocare fizică, ci menținerea unei **legături afective, identitare și culturale** cu Republica Moldova. Revenirea simbolică se exprimă prin vizite regulate, sprijin financiar acordat familiei, transmiterea limbii și tradițiilor către copii sau implicarea în inițiative comunitare de la distanță. În acest sens, revenirea simbolică poate fi înțeleasă ca o **formă de continuitate a apartenenței**, exercitată din afara granițelor statului.

Din perspectiva câmpurilor sociale transnaționale, Levitt și Schiller (2004) arată că migranții pot menține simultan relații familiale, economice și simbolice în mai multe spații naționale. În acest cadru, revenirea simbolică apare ca **expresie a simultaneității**, fără a presupune reîntoarcerea rezidențială. De asemenea, Brah (1996) introduce conceptul de „homing desire”, subliniind că dorința de „acasă” nu implică neapărat revenirea fizică, ci menținerea unui **reper simbolic și afectiv**, construit prin memorie, nostalgie și practici culturale.

Pentru mulți migranți, Republica Moldova rămâne „acasă” la nivel emoțional, chiar dacă viața cotidiană și proiectele de viitor sunt ancorate în alt spațiu. După cum afirmă o respondentă:

Moldova rămâne acasă în suflet, dar viața mea e în altă parte.

(Ana, 30 ani, România, 2 ani în migrație)

Această formă de atașament explică de ce migranții pot manifesta o **puternică loialitate simbolică** față de țara de origine, chiar și în absența intenției de revenire definitivă.

Literatura asupra diasporei și ambivalenței migratorii arată că migranții pot experimenta simultan **dorința de apropiere și imposibilitatea revenirii**. Cohen (1997) evidențiază faptul că

apartenența la diasporă este adesea **multiplă și fragmentată**, iar legătura cu țara de origine este menținută mai degrabă **simbolic decât rezidențial**.

Cele trei forme de revenire analizate — **circulară, parțială și simbolică** — evidențiază faptul că revenirea nu constituie un eveniment final al traiectoriei migratorii, ci **un proces diferențiat și negociat**, configurat de constrângeri structurale, responsabilități familiale și logici transnaționale. Aceste forme funcționează ca **strategii adaptive**, prin care migrații își gestionează simultan mobilitatea, apartenența și securitatea socioeconomică.

Discuții

Această secțiune aduce în dialog rezultatele analizei calitative cu literatura de specialitate privind migrația de revenire, transnaționalismul și politicile de reintegrare, evidențiind contribuțiile empirice și teoretice ale studiului de față. Pornind de la analiza celor 70 de interviuri semi-structurate, rezultatele confirmă, dar și nuanțează, o serie de cadre teoretice existente, aducând totodată perspective originale asupra cazului Republicii Moldova, un context marcat de migrație de lungă durată și de structuri familiale profund transnaționale.

În primul rând, constatările susțin conceptualizarea revenirii ca proces, și nu ca eveniment singular. Datele arată că, pentru majoritatea respondenților, revenirea este amânată, condiționată sau renegociată continuu, fiind strâns legată de biografii individuale, cicluri de viață și contexte structurale. Intențiile de revenire nu se traduc automat în acțiuni concrete, mai ales în absența unor condiții favorabile de reintegrare, confirmând literatura care subliniază caracterul non-liniar, reversibil și contingent al revenirii (King, 2000; Cassarino, 2004, 2008).

În al doilea rând, analiza evidențiază rolul central al familiei și al copiilor în deciziile de revenire, contribuind la extinderea literaturii despre familiile transnaționale. Rezultatele arată că deciziile sunt profund colective și orientate spre protejarea capitalului educațional și emoțional al copiilor. Integrarea instituțională timpurie în țările de destinație generează constrângeri structurale care fac revenirea dificilă sau improbabilă, chiar și în prezența unui atașament afectiv puternic față de țara de origine, în linie cu studiile lui Baldassar și Merla (2014) și Mazzucato (2011).

Un al treilea rezultat major privește nepotrivirea dintre politicile publice și experiențele trăite ale migranților. Absența aproape totală a referințelor la politici de revenire în discursurile respondenților indică o ruptură profundă între nivelul macro al guvernantei migrației și nivelul micro al deciziilor cotidiene. Politicile existente apar ca normative și prescriptive, fiind slab conectate la realitățile familiilor transnaționale și la strategiile efective ale migranților, confirmând criticile formulate în literatura de specialitate (King, 2000; Cassarino, 2004).

Identificarea formelor alternative de revenire – circulară, parțială și simbolică – aduce o contribuție semnificativă la dezbateră teoretică. Aceste forme contestă definițiile restrictive ale revenirii și evidențiază caracterul transnațional al mobilității contemporane. Rezultatele sugerează că non-revenirea definitivă nu trebuie interpretată ca eșec, ci ca strategie adaptativă, prin care migranții gestionează constrângerile structurale și își mențin legătura cu țara de origine, în acord cu literatura despre mobilitatea multiplă și apartenența transnațională (Levitt & Schiller, 2004; Faist, 2000).

Din perspectivă metodologică, studiul demonstrează valoarea abordării calitative aprofundate pentru înțelegerea proceselor decizionale complexe asociate revenirii. Analiza tematică a unui corpus extins de interviuri a permis surprinderea nuanțelor, ambivalențelor și contradicțiilor din discursurile migranților, aspecte care rămân adesea invizibile în analizele cantitative sau în evaluările de politici bazate exclusiv pe indicatori macro.

În ansamblu, rezultatele acestui studiu contribuie la literatura despre migrația de revenire din Europa de Est prin evidențierea unui model de revenire profund condiționat de factori familiali și structurali, precum și prin formularea explicită a decalajului dintre politicile existente și realitățile sociale. Aceste constatări justifică necesitatea reorientării politicilor de revenire către abordări mai flexibile, centrate pe migrant și sensibile la practicile transnaționale, dezvoltate în capitolul de recomandări aplicative.

Recomandări

Analiza calitativă a celor 70 de interviuri evidențiază existența unui decalaj structural persistent între politicile publice de revenire și realitățile trăite ale migranților moldoveni. Revenirea apare rar ca rezultat direct al stimulentele instituționale existente și mult mai frecvent ca proces amânat, fragmentat sau reconfigurat în forme alternative de mobilitate. În acest context, recomandările formulate urmăresc să traducă rezultatele empirice în direcții de intervenție realiste, flexibile și centrate pe migrant, capabile să fie înțelese și implementate inclusiv de actori din afara mediului academic.

În primul rând, rezultatele indică necesitatea redefinirii conceptului de „revenire” în politicile publice. Datele arată că

revenirea definitivă nu mai reprezintă forma dominantă a relației migranților cu țara de origine, iar politicile construite pe o logică binară – plecare urmată de întoarcere permanentă – nu mai corespund mobilității contemporane. O mare parte dintre migranți rămân activi transnațional, menținând legături economice, familiale și simbolice cu Republica Moldova fără a se restabili rezidențial. Prin urmare, se recomandă recunoașterea oficială a revenirii circulare, parțiale și simbolice ca forme legitime de implicare, precum și adaptarea indicatorilor de succes ai politicilor de migrație pentru a reflecta aceste realități.

În al doilea rând, analiza piedicilor economice arată că revenirea este blocată în principal de insuficiența veniturilor și de precaritatea pieței muncii, nu de lipsa dorinței de a reveni. În acest sens, politicile de revenire ar trebui să se deplaseze de la stimulente punctuale și simbolice către măsuri care vizează stabilitatea economică pe termen mediu. Intervențiile eficiente sunt cele care creează predictibilitate – prin contracte de muncă stabile, recunoașterea experienței profesionale dobândite în migrație și sprijin real pentru integrarea pe piața muncii – și nu cele care condiționează revenirea de asumarea unor riscuri individuale majore.

Un alt rezultat important al cercetării privește rolul instituțiilor și al birocrăției ca factori de descurajare a revenirii. Instituțiile statului sunt percepute de respondenți ca absente, fragmentate sau restrictive, iar politicile de revenire sunt puțin vizibile și slab comunicate. În acest context, se recomandă dezvoltarea unor mecanisme instituționale integrate și ușor accesibile, care să reducă semnificativ costurile administrative ale revenirii. Modele precum „ghișeul unic” sau existența unui consilier dedicat pentru revenire ar putea contribui la transformarea revenirii dintr-un risc individual într-un proces sprijinit public.

Totodată, datele subliniază importanța limbajului și a discursului public utilizat în promovarea revenirii. Mesajele instituționale centrate pe obligația morală a revenirii sau pe apeluri simbolice generează, în multe cazuri, distanțare și neîncredere. Prin urmare, se recomandă revizuirea discursului public despre revenire în direcția unui limbaj realist și incluziv, care să recunoască diversitatea strategiilor migratorii și legitimitatea implicării de la distanță, evitând narativele culpabilizante.

De asemenea, cercetarea evidențiază rolul central al dimensiunii familiale și generaționale în deciziile de revenire. Politicile care ignoră educația copiilor, reintegrarea școlară și securitatea familială sunt percepute ca nerealiste și dificil de aplicat. În acest sens, intervențiile adresate revenirii ar trebui să includă componente dedicate familiilor, copiilor și tinerilor, precum consiliere educațională, programe-pilot de reintegrare școlară și sprijin psihosocial pentru familiile aflate în tranziție.

Nu în ultimul rând, rezultatele arată că, în absența unui sprijin instituțional adecvat, migrații dezvoltă deja forme alternative de revenire – mobilitate circulară, muncă sezonieră sau implicare transnațională – care funcționează ca soluții pragmatice de adaptare. În loc să fie tratate ca deviații de la norma revenirii definitive, aceste practici pot constitui puncte de plecare pentru politici publice inovatoare, prin recunoașterea statutului de „rezident mobil”, facilitarea muncii la distanță și crearea de platforme de implicare profesională și civică a diasporei.

În ansamblu, recomandările formulate pledează pentru o schimbare de paradigmă: de la politici prescriptive și simbolice la politici informate de cercetare calitativă, centrate pe experiențele reale ale migraților și adaptate mobilității contempo-

rane. Doar prin reducerea decalajului dintre nivelul macro al politicilor publice și nivelul micro al vieților trăite, migrația de revenire poate deveni un proces fezabil, credibil și sustenabil.

Concluzii

Acest articol a explorat migrația de revenire în Republica Moldova dintr-o perspectivă calitativă, centrată pe experiențele trăite ale migranților și pe dinamica deciziilor lor cotidiene. Analiza celor 70 de interviuri semi-structurate a evidențiat faptul că revenirea nu poate fi redusă la un eveniment definitiv sau la o decizie individuală izolată, ci trebuie înțeleasă ca un proces social complex, amânat, negociat și profund condiționat de factori structurali, familiari și biografici.

Rezultatele arată că intențiile de revenire sunt frecvent formulate în termeni condiționali și rareori se concretizează în reveniri definitive. Principalele piedici identificate – precarietatea pieței muncii, instabilitatea economică, birocrăția, lipsa predictibilității instituționale și dificultățile de reintegrare educațională – conturează un context în care revenirea devine o opțiune riscantă pentru migranți și familiile lor. În acest sens, studiul confirmă existența unei nepotriviri semnificative între discursul politic orientat spre atragerea migranților înapoi și realitățile sociale ale revenirii.

Un aport central al cercetării îl constituie evidențierea rolului decisiv al familiei și al copiilor în luarea deciziilor de revenire. Integrarea educațională și socială a copiilor în țările de destinație funcționează ca un factor structural major, care blochează sau amână revenirea, chiar și în prezența unui atașament emoțional puternic față de țara de origine. Această constatare subliniază caracterul colectiv și intergenerațional al deciziilor migratorii și necesitatea depășirii abordărilor centrate exclusiv pe migrantul individual.

În același timp, studiul a identificat forme alternative de revenire – circulară, parțială și simbolică – care reflectă strategiile adaptative ale migranților în fața constrângerilor persistente. Aceste forme contestă definițiile normative ale revenirii utilizate în politicile publice și arată că non-revenirea definitivă nu echivalează cu dezangajarea față de Republica Moldova. Dimpotrivă, migranții mențin legături afective, economice și sociale active cu țara de origine, contribuind în moduri diverse și adesea invizibile instituțional.

Din perspectivă teoretică, articolul contribuie la literatura despre migrația de revenire prin consolidarea abordării revenirii ca proces și prin integrarea dimensiunii familiale și transnaționale în analiza deciziilor de mobilitate. Din perspectivă metodologică, cercetarea demonstrează valoarea abordării calitative aprofundate pentru înțelegerea fenomenelor migratorii complexe și pentru surprinderea decalajelor dintre politici și experiențele trăite ale migranților.

În plan aplicativ, concluziile susțin necesitatea reorientării politicilor de revenire către abordări mai flexibile, centrate pe migrant și adaptate practicilor reale de mobilitate. Recunoașterea formelor alternative de revenire, revizuirea limbajului instituțional și integrarea dimensiunii familiale în designul politicilor pot contribui la reducerea decalajului dintre nivelul macro al guvernantei migrației și nivelul micro al vieților migranților.

În concluzie, acest articol argumentează că revenirea „devine reală” nu atunci când este impusă sau idealizată în discursuri normative, ci atunci când este înțeleasă, susținută și negociată în acord cu realitățile sociale contemporane. Abordarea calitativă propusă oferă astfel un cadru relevant atât pentru cercetarea viitoare, cât și pentru elaborarea unor politici publice mai realiste, mai incluzive și mai eficiente.

Bibliografie:

- Basch, L., Glick Schiller, N., & Szanton Blanc, C. (1994). *Nations unbound: Transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized nation-states*. New York: Gordon and Breach.
- Baldassar, L., & Merla, L. (2014). *Transnational families, migration and the circulation of care: Understanding mobility and absence in family life*. London: Routledge.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of diaspora: Contesting identities*. London: Routledge.
- Cassarino, J.-P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253–279.
- Cassarino, J.-P. (2008). Conditions of modern return migrants. *International Journal on Multicultural Societies*, 10(2), 95–105.
- Cohen, R. (1997). *Global diasporas: An introduction*. London: UCL Press.
- Ducu, V., Hossu, I.-E., & Telegdi-Csetri, Á. (2025). *The well-being of transnational families: Views and relationality*.
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford: Oxford University Press.
- Gmelch, G. (1980). Return migration. *Annual Review of Anthropology*, 9, 135–159.
- Gmelch, G. (1983). Who returns and why? Return migration behavior in two North Atlantic societies. *Human Organization*, 42(1), 46–54.
- Hachi, M., Morozan, S., & Popa, M. (2021). *Challenges of return migration to the Republic of Moldova in the context of international migration flow*.
- International Organization for Migration. (2011). *Migration circularity and development*. Geneva: IOM.
- King, R. (2000). Generalizations from the history of return migration. In B. Ghosh (Ed.), *Return migration: Journey of hope or despair?* (pp. 7–55). Geneva: International Organization for Migration.

- King, R., & Christou, A. (2011). Of counter-diaspora and reverse transnationalism: Return mobilities to and from the ancestral homeland. *Mobilities*, 6(4), 451–466.
- Levitt, P. (1998). Social remittances: Migration-driven local-level forms of cultural diffusion. *International Migration Review*, 32(4), 926–948.
- Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.
- Mazzucato, V. (2011). Transnational families and the well-being of children: Conceptual and methodological challenges. *Journal of Marriage and Family*, 73(4), 704–712.
- Stark, O. (1991). *The migration of labor*. Oxford: Blackwell.
- Vaculovschi, D. (2017). *Migrație și dezvoltare: Aspecte socio-economice*. Manual.

A te întoarce sau a rămâne?

Explorarea (in)securității ontologice a copiilor migranți

Viorela Ducu

Copiii și migrația moldovenească

Despre migrația moldovenilor s-au realizat numeroase cercetări, întrucât Republica Moldova este una dintre țările cu cel mai mare procent al populației aflate în afara granițelor. În ceea ce privește copiii din Moldova care trăiesc în contextul migrației, cercetările s-au concentrat în special asupra celor „abandonați” acasă de către părinții lor. Acest discurs acuzator la adresa părinților are un impact negativ atât asupra adulților, cât și asupra copiilor, care sunt stigmatizați de aceste etichete (Hossu et al., 2023).

Totuși, studiile cantitative comparative între copiii cu părinți migranți și cei cu părinți rămași acasă nu indică diferențe semnificative în ceea ce privește parcursul educațional și starea de sănătate (Cebotari et al., 2016; Cebotari et al., 2018), ceea ce contrazice percepțiile negative vehiculate. Mai mult, principalul scop al migrației părinților este asigurarea sprijinului financiar necesar pentru supraviețuirea și dezvoltarea educațională și socială a copiilor (Ducu et al., 2024). Părinții depun eforturi considerabile pentru a fi prezenți, chiar și de la distanță, în viața copiilor și pentru a-i sprijini în afirmarea

drepturilor lor, atât în cadrul familiei, cât și în societate (Ducu et al., 2023).

Ascultând vocea acestor copii, ca participanți activi la cercetare (László et al., 2023), am înțeles că ei nu sunt doar victime pasive ale plecării părinților la muncă, ci depun eforturi considerabile pentru a înțelege această plecare și pentru a contribui activ la bunăstarea familiei lor. Aceste contribuții variază de la activități cotidiene simple, legate de buna funcționare a gospodăriei, la implicarea în dezvoltarea lor educațională și extrașcolară, până la conturarea unor planuri de viitor pentru o viață mai bună (Telegdi-Csetri et al., 2025; Ducu et al., 2025).

Aceste planuri de viitor ale copiilor rămași acasă sunt adesea asociate cu ideea migrației proprii – nu doar în scop lucrativ, ci mai ales din dorința de a studia în străinătate (Telegdi-Csetri et al., 2025). Cercetările realizate cu tineri adulți din Republica Moldova confirmă această tendință: mulți dintre aceștia planifică migrarea într-un mod care include și pregătirea educațională, aspirând la o traiectorie profesională ascendentă în afara granițelor (Douillet, 2018; Hossu, 2018).

Un alt aspect important, evidențiat în cercetările care includ atât perspectiva copiilor (Telegdi-Csetri et al., 2025), cât și a tinerilor care au fost cândva „copii rămași acasă” (Seidel, 2025), este „normalizarea” procesului migrațional. Aceasta presupune nu doar acceptarea faptului că părinții sunt plecați la muncă, ci și interiorizarea ideii că, în viitor, ei înșiși vor migra – dar dintr-o poziție socială superioară, care le-ar permite o integrare mai reușită și le-ar oferi șansa de a-și întemeia o familie în străinătate, fără a repeta modelul de a lăsa propriii copii în urmă. Foarte puțini dintre acești tineri (foști copii

rămași acasă), care ajung la rândul lor să migreze, încearcă să se întoarcă în Republica Moldova și să își clădească acolo un viitor. De multe ori, chiar și aceste încercări – fie că este vorba de inițiative antreprenoriale, fie de dezvoltare a unor servicii locale – sunt afectate de amploarea continuă a fenomenului migrației, care slăbește infrastructura socială și economică a regiunii (Douillet, 2018).

Acest fenomen al întoarcerii ne preocupă în mod central în această lucrare. Însă, pe lângă abordarea întoarcerii tinerilor – foști copii rămași acasă – ne propunem să analizăm și modul în care copiii migranți (cei care și-au urmat părinții în străinătate sau s-au născut acolo) influențează decizia de întoarcere sau remigrare a părinților.

Această lucrare se alătură altor cercetări care explorează relațiile dintre copii și procesul de întoarcere, atât în țările din estul Uniunii Europene – cum ar fi Letonia (Lulle, 2017), România (Ducu, 2018; Telegdi-Csetri & Ducu, 2019; Ducu & Telegdi-Csetri, 2018) – cât și în state din afara UE, precum Albania (Cena et al., 2017).

Securitatea ontologică și familia

Conceptul de securitate ontologică oferă un cadru analitic util pentru înțelegerea modurilor în care indivizii și grupurile își negociază sentimentul de stabilitate, coerență și apartenență într-un context marcat de crize, mobilitate și rupturi intergeneraționale, prin intermediul rutinei (Giddens 1984, 1991). În contextul crizei de securitate asociate cu migrația, tot mai frecvent invocată de state începând cu anul 2016, cercetătorii au dorit să înțeleagă cum, la rândul lor, migranții își construiesc securitatea ontologică. Astfel, începând din 2018, apar studii

care aplică acest concept, inclusiv în cercetări în care, pe lângă migranți, participă și copiii și tinerii.

Cercetând situația familiilor din țările postsocialiste din Europa de Est în contextul post-Brexit din Scoția, Sime (2018) aplică conceptul (in)securității ontologice și al practicilor de familie, propus de David Morgan (2011), pentru a evidenția modul în care aceste familii depun eforturi cotidiene pentru a asigura un sentiment de siguranță ontologică pentru ei și pentru copiii lor. Acest aspect este cu atât mai relevant cu cât există diferențe între părinți și copii în percepția beneficiilor aduse de migrație și a sacrificiilor implicate: părinții pun accent pe câștigurile financiare, în timp ce copiii resimt mai acut pierderile emoționale. Important de menționat este faptul că viitorul rămâne incert pentru ambele categorii, iar părinții percep investiția în educația copiilor drept un plan de rezervă – fie în vederea unei ascensiuni sociale dorite în țara de origine, fie prin proiecția întoarcerii acestor copii instruiți, cu un avantaj competitiv față de cei rămași acasă. Sime (2018) ne arată că (in)securitatea ontologică reprezintă o interacțiune complexă între narațiunile trecutului – la care copiii au adesea acces doar prin vocile și poveștile părinților –, resursele disponibile și activabile în prezent, precum și proiecțiile unui posibil viitor, fie în țara de destinație, fie într-o eventuală revenire în țara de origine.

Pornind de la sintagma promovată de feminism – „ceea ce este personal este politic” – și ajungând la abordarea propusă de David Morgan (2015/1975), care analizează familia ca mod de a reflecta interacțiunea dintre sfera privată și cea publică, Botterill et al. (2018) evidențiază modul în care familia funcționează ca un spațiu al geopoliticii. Această perspectivă

este dezvoltată prin introducerea conceptului de securitate ontologică, utilizat ca un cadru de analiză pentru înțelegerea modului în care familia, prin narațiunile co-construite asupra trecutului, relațiile prezente și proiecțiile comune ale unui viitor imaginat, (in)validează sentimentul de siguranță al membrilor săi, în special al tinerilor. Astfel, se subliniază caracterul relațional al securității ontologice, aceasta presupunând recunoașterea și validarea celorlalți. Autorii menționează, de asemenea, și alte corelații între familie și securitatea ontologică, precum rolul relațiilor intergeneraționale în co-construcția sentimentului de siguranță sau efectele separării tinerilor de membrii familiei asupra stării lor de bine.

Conceptul de „nesiguranță ontologică” a fost introdus de Botterill et al. (2019) pentru a explica strategiile „preventive” și „proactive” utilizate de tineri în contexte de risc social, prin care aceștia își construiesc un sine social sigur. Subliniem aici importanța agenției – chiar și limitate – a tinerilor în efortul lor de a atinge o formă de siguranță ontologică într-o lume marcată de crize.

Dickinson și Veck (2023), analizând tineri din diaspora aflați în urma unor conflicte politice, arată cum aceștia își construiesc siguranța ontologică prin legătura dintre „a fi în lume” și „a fi în familie”. Se evidențiază din nou dimensiunea relațională și agentică a acestui tip de siguranță.

Rolul familiei și al (in)securității ontologice în procesul de întoarcere al migranților este subliniat și de Lados et al. (2023), în cazul reîntoarcerii în Ungaria. Familia este prezentată și aici ca o unitate geopolitică, care depășește spațiul domestic și îndeplinește roluri diferite în funcție de modul în care migrantul se raportează la țara de origine (Ungaria, în acest caz). Autorii

identifică patru tipuri de raportare: afirmativă – caracterizată printr-o relație foarte strânsă cu țara de plecare și una minimă cu țara de destinație; substractivă – relație frântă cu țara de origine, fără reușita dezvoltării unei legături solide în țara de destinație; aditivă – menținerea unei relații bune cu țara de plecare, în paralel cu dezvoltarea unei alteia pozitive cu țara de destinație; și globală – în care identitatea migrantului nu se mai raportează la o țară anume. Familia extinsă are un rol mai activ în primele două tipuri, nu are un rol semnificativ în modelul global, iar în tipul substractiv doar familia nucleară poate juca uneori un rol. De asemenea, studiul reiterează importanța familiei în dezvoltarea unui sentiment de (in)securitate ontologică.

Lindsay (2025) conectează într-un mod accentuat conceptul de **securitate ontologică** al lui Giddens (1991) cu **habitusul** lui Bourdieu (1977; 1986). Pornind de la teoria capitalurilor a lui Bourdieu – economice, sociale și culturale – acestea reprezintă resursele pe care indivizii le obțin prin interacțiunea în cadrul practicilor cotidiene și al regulilor specifice **câmpurilor sociale** (domenii structurate de forțe sociale care facilitează sau limitează accesul la resurse) [Bourdieu, 1986]. Habitusul, ca element central al capitalului cultural, reprezintă **internalizarea dinamicii structurale și a modului de acțiune** într-un context social dat [Bourdieu, 1977]. Astfel, habitusul le permite indivizilor să **mobilizeze capitalul** în funcție de specificul spațiului social în care activează. Habitusul lui Bourdieu echivalează, până la un punct, cu **rutina** lui Giddens (1984) la nivel individual sau cu **practicile** familiale descrise de Morgan (2011).

Prin integrarea conceptului de **securitate ontologică** – înțelesă ca sentimentul de continuitate și ordonare în viața personală, înrădăcinat în rutina cotidiană [Giddens, 1991] – cu teoria

lui Bourdieu privind capitalurile și habitusul, Lindsay (2025) identifică **trei dimensiuni ale aplicabilității** securității ontologice: **temporală, spațială și relațională**.

Dimensiunea temporală. Normalizarea prezentului, în special pentru copiii migranți, se realizează prin practici de securizare orientate spre un viitor imaginat ca fiind sigur și realizabil. Educația este percepută ca o cale directă spre învățământul superior (viitorul), dar aduce cu sine și o formă de normalizare a prezentului: învățarea limbii, accesul la resurse informaționale, familiarizarea cu regulile sociale și dezvoltarea unui habitus adaptat, sigur, care să nu atragă excluderea.

Dimensiunea spațială. Două elemente sunt esențiale aici: insecuritatea locuirii pe termen scurt, asociată cu migrația și întoarcerea. De cele mai multe ori, migrarea este determinată de imposibilitatea familiilor de a accesa locuințe confortabile în țara de origine. Întoarcerea este, la rândul ei, condiționată de accesul la locuințe adecvate și accesibile, care să permită dezvoltarea securității ontologice (Zhang, 2026).

Insecuritatea spațială este strâns legată de cea temporală: nu te poți proiecta pe termen lung dacă nu ai un loc stabil în care să te vezi. Mai ales în cazul planurilor de întoarcere, locuirea devine un element esențial.

Dimensiunea relațională (capital social și capital emoțional). Securitatea ontologică și habitusul sunt, în esență, relaționale. Relațiile de încredere și validare reciprocă sunt esențiale pentru constituirea unui simț al stării de bine. În special pentru copii, modul în care aceștia își definesc bunăstarea este profund relațional (Fattore & Mason, 2017). Părinții, frații, bunicii și chiar animalele de companie sunt surse-cheie de sprijin. Prietenia, mai ales cu alți copii aflați în situații similare, contribuie semnificativ la construirea sentimentului de securitate ontologică.

În studiul lui Lindsay (2025), familiile migrante aflate în situații precare se străduiau activ să mobilizeze resursele disponibile în căutarea asigurării unei securități ontologice: se concentrau pe consolidarea relațiilor de prietenie, își imaginau un viitor stabil (mai ales pentru copii) și transformau spații de locuit precare în adevărate cămine.

În toate aceste studii, familia este resemnificată ca un spațiu geopolitic și afectiv în care securitatea ontologică nu este dată, ci activ construită și uneori contestată, iar vocea copiilor – adesea invizibilizată – apare ca vector al transformării sociale, morale și instituționale.

În această cercetare ne propunem să înțelegem și modul în care perspectiva asupra (in)securității ontologice influențează decizia de întoarcere, mai ales în situațiile în care familiile au copii migranți alături. Analiza utilizează aceleași trei dimensiuni ale siguranței ontologice (SO) propuse de Lindsay (2025): dimensiunea temporală (orientarea spre viitor), dimensiunea spațială (locuirea) și dimensiunea relațională, care include relațiile sociale, capitalul social și capitalul emoțional.

Specificații metodologice

Datele utilizate în acest capitol au fost colectate în cadrul unei cercetări comune (vezi Introducerea), desfășurate pentru a înțelege mai bine experiențele și dinamica familiilor transnaționale. Materialul empiric analizat include atât interviurile realizate cu membrii adulți ai acestor familii, cât și – cu precădere – interviurile desfășurate cu minorii (copii și adolescenți). Alegerea de a acorda o atenție specială vocilor minorilor pornește de la ideea că ei trăiesc, interpretează și gestionează realitatea transnațională într-un mod adesea diferit de cel al

adulților, iar experiențele lor pot rămâne insuficient surprinse dacă ne limităm doar la perspectiva părinților sau a altor membri maturi ai familiei.

Interviurile cu adolescenții și copiii au fost realizate cu respectarea strictă a principiilor și procedurilor etice specifice cercetării cu minori. Înainte de colectarea datelor, părinții și copiii au primit o informare clară, adaptată vârstei și nivelului lor de înțelegere, care a inclus prezentarea temei cercetării, a scopului urmărit, precum și a modului în care vor fi utilizate informațiile obținute. De asemenea, au fost explicate aspecte legate de confidențialitate, de protecția identității participanților și de dreptul de a refuza să răspundă la anumite întrebări sau de a întrerupe participarea în orice moment, fără consecințe. Acordurile de participare au fost semnate atât de părinți, cât și de copii, după ce aceștia au confirmat că au înțeles condițiile participării și își dau consimțământul în cunoștință de cauză.

În total, 10 copii au participat la cercetarea noastră. Interviurile s-au desfășurat, în principal, online, această opțiune fiind aleasă atât din considerente logistice, cât și pentru a facilita accesul la participanți aflați în contexte geografice diferite, caracteristice familiilor transnaționale. Formatul online a permis organizarea întâlnirilor într-un mod flexibil și adaptat programului copiilor și al părinților, păstrând în același timp un cadru cât mai confortabil pentru discuție. În măsura posibilului, s-a urmărit crearea unui spațiu sigur și prietenos, în care copiii să se simtă încurajați să vorbească liber despre experiențele lor.

Un element important al metodologiei îl reprezintă specificul interviurilor realizate cu copiii. Spre deosebire de interviurile cu adulții, care au avut o structură mai clară și au

urmărit în mod explicit anumite dimensiuni ale vieții transnaționale, discuțiile cu minorii au fost mai puțin formalizate și mai deschise. Intervievarea copiilor a fost orientată spre o conversație ghidată, în care întrebările au funcționat mai degrabă ca puncte de pornire, iar participanții au fost încurajați să conducă dialogul către aspectele pe care le considerau relevante pentru propria lor viață. Astfel, temele au rămas ancorate în ceea ce copiii au perceput ca fiind semnificativ pentru ei, cum ar fi: experiența școlii (inclusiv adaptarea, performanța, relațiile cu profesorii și colegii), relația cu prietenii și rețelele de socializare, activitățile cotidiene, timpul liber, precum și conexiunea cu mediul înconjurător și natura.

Acest caracter mai puțin structurat al interviurilor nu a însemnat lipsa unei direcții analitice, ci a reflectat o decizie metodologică menită să respecte ritmul, limbajul și universul de preocupări al copiilor. În același timp, abordarea a luat în considerare faptul că interesele, felul de a povesti și modul de a interpreta realitatea diferă între copii și adulți. Copiii pot pune accent pe detalii aparent „mici”, dar esențiale pentru înțelegerea trăirilor lor: absențe, dor, rutine zilnice, schimbări de școală sau de comunitate, modul în care mențin legătura cu părinții plecați, dar și felul în care își construiesc sentimentul de apartenență. Din acest motiv, perspectivele minorilor sunt prezentate în acest capitol ca o completare necesară a perspectivelor adulților, contribuind la o înțelegere mai nuanțată a vieții de familie în contexte transnaționale și la surprinderea diferențelor dintre felul în care generațiile experimentează aceeași realitate.

Pe lângă prezentarea temelor rezultate din analiza tematică a interviurilor, lucrarea include două viniete de caz, fiecare construită pe baza unui singur interviu, ca dispozitiv de

prezentare a rezultatelor. Vinietele sintetizează secvențe relevante din narațiunile respondenților și păstrează formulări ale acestora prin citate selectate, pentru a evidenția mecanismele prin care temele migrației și reîntoarcerii influențează viața de familie transnațională. Vinietele au un rol ilustrativ (nu de generalizare), fiind alese deoarece oferă descrieri mai ample ale aspectelor discutate. Pentru protejarea confidențialității, au fost utilizate pseudonime.

Am utilizat un instrument de inteligență artificială (ChatGPT) pentru corectarea textului (gramatică, ortografie, stil) și îmbunătățirea fluenței, precum și pentru sprijin în prezentarea datelor. Verificarea acurateței și responsabilitatea pentru conținutul final mi-au revenit în totalitate.

Analiza și interpretarea datelor

Pentru a ilustra modul în care perceperea (in)securității ontologice influențează deciziile de a se întoarce în Moldova sau de a rămâne în țara de destinație, am structurat analiza datelor în două părți. În prima parte, am ilustrat atât perspectivele adulților, cât și ale copiilor asupra întoarcerii, corelate cu perceperea (in)securității ontologice, cu atenție specială asupra celor trei dimensiuni ale acesteia (Lindsay, 2025): dimensiunea temporală, dimensiunea spațială și dimensiunea relațională.

În a doua parte, folosind vinietele, am prezentat două situații: excluderea întoarcerii (situația unui fost copil rămas acasă, devenit ulterior copil migrant și apoi adult migrant cu propriul copil), deoarece dimensiunile temporale, spațiale și relaționale se conturează mai bine în străinătate, respectiv pendularea între migrare și întoarcere a unei familii, pentru a accesa în ambele țări (cea de plecare și cea de destinație)

dimensiunile cele mai potrivite — temporale, spațiale și relaționale — ale securității ontologice, în diferite momente ale vieții de familie.

Partea 1. Întoarcerea și (in)securitatea ontologică din perspectiva adulților și a copiilor

Perspectivile adulților

Asemenea altor contexte naționale (Ducu, 2018), și în Moldova apar cazuri de întoarcere motivate de eșecul adaptării copiilor la sistemele educaționale externe. Întrucât dimensiunea temporală a siguranței ontologice are în centru viitorul copiilor, familiile aleg să întrerupă migrația și să revină în țară.

Am plecat în Franța cu familia și copiii. Copiii au mers la școală timp de două sau trei luni, dar nu s-au adaptat la școala franceză, așa că ne-am întors în Moldova. (Ion)

Întoarcerea se conturează adesea drept un proiect amânat, suspendat sau abandonat, în special atunci când siguranța ontologică a copiilor și procesul de legalizare a acestora în țările de destinație capătă prioritate pentru familie:

Dar ei de când au plecat, de când s-a născut copilul, de acum 3 ani, 4, nu au revenit în țară. Probleme... că nu erau documentele, gata, ba, una ba alta și nu au mai revenit. Până când nu au revenit, ba, tot așa s-au amânat, s-au amânat, s-au amânat și au trecut 3-4 ani încă nu au revenit. (Vasile)

În cazul acestor familii, dimensiunile centrale ale siguranței ontologice sunt cele temporale – orientate spre un viitor mai bun, prin oportunitatea studiilor în străinătate și a avansării sociale – și cele relaționale, care privesc capitalul social și emoțional al copiilor. Din aceste motive, familiile renunță la ideea întoarcerii în Republica Moldova, considerând că

revenirea ar putea afecta negativ dezvoltarea, stabilitatea emoțională și integrarea socială a copiilor.

Ei...sunt așa situații, că oamenii au venit aici, familii și cu copiii, și din cauza copiilor nu pot reveni. Adică ei și-ar dori să revină. Dar copiii deja s-au integrat la școli și nu... e foarte greu să facă schimbarea respectivă. Într-un fel le este frică să revină la noi că n-ar reuși să se integreze. Da, mai ales de copiii... care trăiesc pentru copii, că o să-și dezechilibreze tot, știi, emoțiile și o să fie crize și măcar acolo s-au integrat, știi. (Maria)

Asigurarea unei dezvoltări optime a copiilor presupune nu doar posibilitatea de a studia în străinătate, ci și accesul la un sistem de sănătate eficient, la un stil de viață centrat pe nevoile copilului și la un cadru care respectă drepturile acestuia.

Cred că și copiii sunt mai protejați acolo, și poate și învățământul undeva, profesorii sunt mai bine pregătiți, medicii sunt mai bine pregătiți, au mai mult interes în jocuri. Și cred că doar din punctul ăsta de vedere, ca pentru persoană în parte, e un fenomen pozitiv din punct de vedere al dezvoltării și a calității vieții. (Simona)

Unul dintre rezultatele relevante ale acestei cercetări evidențiază faptul că o practică de integrare menită să ofere siguranță ontologică în contextul migrației (Lindsay, 2025) – învățarea limbii țării gazdă – poate deveni un impediment în procesul de reîntoarcere a familiilor: copiii ajung să nu mai cunoască limba română.

Adică nu știi cât de frecvent se întâmplă chestia asta, ca oamenii de peste 35 de ani care stau acolo de mult timp să decidă să se întoarcă aici, înapoi. Mulți mai au și chestia asta, am auzit la foarte multa lume, spre exemplu, copiii pe care îi cresc acolo, dacă îi cresc în Italia, copiii vorbesc mai multa italiană decât română. (Sorina)

Perspectivile copiilor

Siguranța ontologică a copiilor migranți din Moldova este strâns legată de menținerea unei conexiuni cu țara de origine, atât din perspectivă relațională (relațiile cu rudele și prietenii rămași în urmă), cât și din perspectivă spațială (casele, locurile natale).

Narațiunile despre identitatea moldovenească, transmise de rude, le oferă copiilor migranți șansa de a integra această perspectivă în propria viziune asupra vieții, așa cum se întâmplă și în cazul altor copii migranți, în relație cu țările lor de origine (Sime 2018; Botterill et al., 2018; Botterill et al., 2019).

Bunicii îmi spun mereu că în Moldova e locul nostru, unde au trăit toți strămoșii mei. Patria e locul unde familia mea are o istorie lungă. Chiar dacă suntem în Anglia acum, simt că aparținem Moldovei pentru că acolo sunt îngropați străbunicii și acolo e inima familiei noastre mari. (Mioara, 13 ani, Marea Britanie)

Văzută ca un spațiu simbolic de refugiu (dimensiunea spațială – Lindsay, 2025), țara de origine capătă o semnificație strategică în arhitectura securității ontologice a copiilor migranți, în special în contexte precum Marea Britanie, unde aceștia sunt adesea expuși discriminării din cauza provenienței lor est-europene. Ea funcționează ca un mecanism de „exit”, facilitând o eventuală reîntoarcere în cazul eșecului migrației pe termen lung (Sime, 2018).

E un sentiment de bucurie când vezi steagul tău și știi că ești acasă la tine. Chiar dacă în Anglia e mai modern, în Moldova simt că străzile și casele au povești despre familia mea. E un avantaj să știi că ai o țară a ta unde poți să te întorci oricând. (Mioara, 13 ani, Marea Britanie)

În cazul copiilor moldoveni migranți, în raportarea lor la Moldova se pot identifica forme de raportare aditivă (Lados et al., 2023), aceștia simțindu-se aparținând ambelor culturi. Această pendulare între culturi îi face pe copii mai deschiși, dar le generează și o stare de căutare continuă. Ei aparțin ambelor lumi, fără a fi prizonieri într-una singură.

În clasa mea sunt copii din toată lumea. Vorbim spaniolă, dar fiecare avem secretele noastre din țara de origine. Eu mă simt mândră că am două țări. E ca și cum aș avea două vieți diferite care se întâlnesc în fiecare zi. (Alina, 16 ani Spania)

Strâns legată de dimensiunea spațială a siguranței ontologice (Lindsay, 2025), am identificat o componentă adesea trecută cu vederea în cercetările privind relația copiilor cu țara de origine: rolul naturii și al climatului în configurarea acestui atașament. Această componentă relevă un tip particular de ancorare afectivă și senzorială în mediu, care transcende simpla localizare geografică. În acest sens, propunem definirea unei dimensiuni eco-spațiale, care să evidențieze modul în care elementele naturale – precum clima, peisajul și plantele, vegetația sau mirosurile specifice locului – contribuie la construirea unui sentiment de apartenență și continuitate ontologică.

Îmi place că acolo e cald. Aici nu e niciodată cald. Aici e numai ploaie, numai ploaie... Îmi place că acolo ningea... Verșorii noștri au sănii. Și noi avem sănii, dar ne dăm cu ele numai vara. (Daniel, 11 ani, Marea Britanie)

Mi-e dor de ea, pentru că nu e gustul cu care m-am obișnuit. Toate sunt chimicale, totul, toate sunt chimicale... Chiar și fructele, da. Fructele, totul. Nu au același gust ca acasă. Nu, nu, nu, nu, nu... Nu au gustul acela. Le mănânci și nu înțelegi ce mănânci... Aici, în Canada, am și fructe, dacă vrei ceva natural. Mergi la fermă, care este la 5-6 ore distanță cu mașina. Dar prețul este de 3-4 ori mai scump. (Sorin, 15 ani, Canada)

Animale de companie au un rol central în dimensiunea relațională a siguranței ontologice pentru copiii migranți (Lindsay, 2025) mai ales în contexte de criză (Ramos & Riepl, 2025) și regăsim și noi aceste elemente în mărturiile copiilor:

Unii cățeluși din Moldova... Bunicul are cățeluși. Unul s-a îmbolnăvit. Și iepurași... (Daniel, 11 ani, Marea Britanie)

Inclusiv în mărturiile adulților, animalele de companie pot funcționa ca repere afective semnificative mai ales pentru copii. Un exemplu elocvent este cel al unui câine rămas în Republica Moldova, care determină o familie să revină în fiecare vară, împreună cu copiii, pentru a-l vizita.

Aveți câine care vă așteaptă în fiecare an? – Da, câinele e ceva special. Din cauza lui ne-am deranjat tare mult. De când a murit mama, trebuie să găsim repede cine să-i dea mâncare. Nu-l lăsăm. – Câți ani are? Câinele e bătrân? – ... Câinele e de... E de vârsta pandemiei. (Anca, Marea Britanie)

Cunoașterea limbii țării gazdă reprezintă un element important al securității ontologice pentru copiii migranți (Sime, 2018; Lindsay, 2025). În schimb, necunoașterea adecvată a limbii române devine, pentru acești copii, un factor de insecuritate ontologică atunci când se gândesc la Moldova. Ei se simt străini față de țara pe care familia le-o prezintă ca fiind „a lor”.

Noi greșim când vorbim numai în română... Când mergem în Moldova, copiii de acolo uneori râd de noi că nu spunem cuvintele bine. Te simți așa, că nu ești de-al lor de tot, chiar dacă părinții spun că aia e țara noastră. (Cristian, 13 ani, Austria)

Mai mult, se simt excluși de membrii mai tineri ai familiei extinse, care îi percep ca pe niște străini, nu ca pe niște moldoveni.

Noi nu mai vorbim româna ca ceilalți. În Anglia e mai ușor. Când mergem la bunici, ne simțim străini pentru că nu înțelegem toate glumele sau cuvintele vechi. Verii noștri ne văd ca pe niște englezi, nu ca pe moldoveni. (Daniel, 11 ani, Marea Britanie)

În cazuri extreme, unii adolescenți ajung să considere că nu mai au nimic în comun cu identitatea moldovenească, devenind astfel cetățeni globali (Lados et al., 2023).

Când vorbesc româna acum, caut cuvintele. Mi se pare că accentul meu s-a schimbat. Oamenii de aici observă imediat că am plecat de mult. E semn că identitatea mea s-a transformat, că am devenit altcineva, un om al lumii, nu doar al locului. (Sorin, 15 ani, Canada)

Integrarea în sistemele educaționale din țările gazdă este, de asemenea, percepută ca un element esențial pentru siguranța ontologică a copiilor migranți (Sime, 2018; Lindsay, 2025). În schimb, sistemul de învățământ din Republica Moldova este adesea perceput de acești copii ca o sursă de insecuritate ontologică atunci când reflectează asupra posibilității de a reveni în țară. Copiii nu apreciază sistemul educațional moldovenesc, pe care îl consideră prea exigent, uneori chiar abuziv

Nu noi, nu Moldova. Poate că profesorul ne bate... Da, ne trage de urechi... Da, în Austria nu au voie să facă asta. (Cristian, 13 ani, Austria)

și adesea lipsit de relevanță din perspectiva conținutului disciplinelor.

Sincer, îmi place [sistemul de învățământ din Canada], pentru că profesorii sunt mai sinceri. Asta în primul rând. Nu ne trag de urechi. Și avem mai multe materiale care ne-ar putea fi cu adevărat utile în viitor, după ce terminăm școala. (Sorin, 15 ani, Canada)

Reticența adolescenților față de sistemul de învățământ din Moldova, în contrast cu dorința puternică de a studia în străinătate (Seidel, 2025; Telegdi-Csetri et al., 2025), este reflectată și în discursurile acestora, chiar și atunci când își proiectează întoarcerea în țară ca parte a unui plan de viitor.

(I: Sau cu prietena ta ce părere aveți despre asta? – prietenă moldoveancă în Canada –) Noi tare vrem în Moldova împreună. Eu nu vreau acolo la școală. Eu vreau aici pentru că [...]. Eu vreau să termin universitatea, să iau o diplomă și să fiu cineva. Și pe urmă, poate m-aș ducea să trăiesc în Moldova pentru că acolo e bine de trăit. E doar școala care nu mi-a plăcut. (Marina, 17 ani, Canada)

Însă elementele care accentuează sentimentul de insecuritate ontologică atunci când se gândesc la întoarcere – precum limba sau sistemul de învățământ – îi determină pe unii adolescenți să excludă revenirea în Moldova din planurile lor de viitor.

Eu în Moldova nu mă văd ca un om stabil, aș spune așa. Mă văd ca un vizitator. Pentru că nu văd la momentul dat în Moldova ce pot avea aici, în Canada. Sunt mai multe oportunități. [...] Mă gândesc în engleză. (Cristian, 15 ani Canada)

Una dintre adolescente remarcă faptul că, deși majoritatea copiilor din Moldova visează să plece în străinătate (Seidel, 2025; Telegdi-Csetri et al., 2025), acest vis este alimentat mai degrabă de un imaginar aspirațional decât de o informare obiectivă.

Ei vor să plece în străinătate... Ei cred că în Canada este atât de bine, că suntem atât de dezvoltăți, că vorbim engleza și toate celelalte. ... Nu știi... Îți înțeleg pe copiii, da. Ei își imaginează că... în străinătate, în Canada, în America, este ca într-o lume de vis, da? Unde, odată ajunși acolo, totul este frumos și ușor, așa... Și minunat... (Marina, 17 ani, Canada)

Partea a II-a: Căutarea siguranței – traiectorii de mobilitate între rămânere, plecare și întoarcere

Vinieta 1. De la copil rămas acasă la adult migrant: construcția unei securități ontologice în afara întoarcerii

Oksana (aprox. 30 de ani) s-a născut și a crescut în Republica Moldova, într-un context în care migrația devenise „normalitatea” pentru familie și comunitate: ea estimează că, dintre rude și cunoscuți, circa 80% au plecat la muncă sau s-au stabilit în străinătate (Franța, Germania, SUA, Spania, Italia, iar în ultimii ani, tot mai mult, Anglia).

Din familie, cunoscuți, 80%. ...Franța, Germania, America, Spania, Italia. Anglia, în ultimul timp, Anglia.

În propria familie, migrația a început cu mama ei, care a plecat în Italia când Oksana avea 12 ani, inițial fără acte, și s-a legalizat treptat prin muncă.

Nu, nu, nu. Ilegal, ilegal! Și cu timpul s-a legalizat aici.

Între 12 și 17 ani, Oksana și fratele ei, Sergiu, au fost „copii rămași în urmă”. Oksana descrie această perioadă ca fiind cea mai dificilă din viața ei – mai grea decât adaptarea ulterioară în străinătate sau decât studiile.

De la 12 până la 17 ani... nu am văzut-o...Până acum, că am 30 de ani, a fost perioada cea mai dificilă din viața mea.

În lipsa mamei, legătura s-a ținut la început prin scrisori și telefon (aproximativ o dată pe săptămână), apoi prin Skype și alte platforme, pe măsură ce tehnologia a devenit accesibilă. Faptul că mama nu putea reveni acasă o făcea pe Oksana să simtă absența ca pe o ruptură lungă, fără un „termen clar” de reîntregire.

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

*Prima, prin scrisori. Și după, prin telefon... o dată săptămână...
Și după a apărut Skype-ul...*

La 17 ani, după liceu, Oksana s-a aflat între două opțiuni: să plece la Chișinău pentru studii sau să plece în Italia. Prezența mamei în Italia a înclinat decisiv balanța – nu doar emoțional, ci și practic, prin posibilitatea de a obține mai sigur documentele necesare.

După liceu, eram între două alegeri: Chișinău... sau să vin în Italia... Pentru mine era mai sigur... pentru că era mama.

Oksana a ajuns în Italia în 2011, pe baza unei „chemări” făcute de mamă cât timp ea era încă minoră, apoi și-a continuat șederea legală prin statutul de studentă și, ulterior, printr-un contract de muncă care i-a permis prelungirea permisului de ședere. După aproximativ 10 ani de rezidență, a aplicat pentru cetățenie și a obținut cetățenia italiană recent, consolidând definitiv statutul ei din Italia

Din 2011... Mama... mi-a făcut o chemare, că eu eram încă minoră... După ce am terminat studiul, mi-am găsit un lucru... contract de muncă... și pe baza aia mi-am prelungit permisul... După, având 10 ani de ședere în Italia, am aplicat la cetățenie și anul acesta am obținut cetățenia.

În Italia, Oksana și-a construit treptat viața de adult: a studiat, a intrat pe piața muncii și s-a căsătorit cu un român, Radu. Împreună au doi copii: Luca și Mara. Povestea cetățeniei copiilor reflectă cum migrația devine, în timp, un proiect de stabilire: la nașterea primului copil, Radu era cetățean român, Oksana era cetățean moldovean, iar copilul a primit cetățenia română prin tată. Ulterior, după ce Radu a obținut cetățenia italiană, copilul (fiind minor) a dobândit automat și cetățenia italiană. Al doilea copil a primit din start cetățenia italiană prin

tată. Pentru Oksana, aceste detalii nu sunt doar administrative: ele marchează diferența dintre o familie „în tranzit” și una care aparține, juridic și social, de spațiul italian.

În cazul nostru, Radu e cetățean român....Când s-a născut Luca... a luat cetățenia română...După Radu a luat cetățenia italiană și copilul... automat... a luat cetățenia italiană...După s-a născut Mara, ea, automat, a luat... cea italiană.

Mama Oksanei locuiește la aproximativ 30 km distanță, tot în Italia. Lucrează ca îngrijitoare și, deși a obținut între timp cetățenie italiană, își păstrează un plan de retragere: „încă un an, doi” de muncă, apoi întoarcere în Moldova. Totuși, intenția de revenire este deja negociată de realitatea transnațională a familiei. Mama stă în chirie și vorbește despre Moldova ca despre „acasă”, dar își imaginează și un viitor în care va circula între copii: puțin la fiică în Italia, puțin la fiu în Anglia. Cu alte cuvinte, „întoarcerea” nu mai arată ca o revenire definitivă, ci mai curând ca un model de mobilitate pendulară la pensie.

Exact, da. La 30 km... în weekend, vine... mă ajută cu copiii... Ea are vreo 17-18 [ani plecată]...Are cetățenie italiană? Da, da, da....După încă un pic de ani... un an, doi, după revine în Moldova și după... o să mai vină așa aici. Un pic la mine, un pic la fratele meu.

Fratele, Sergiu, a ales o altă rută: a plecat în Marea Britanie în urmă cu aproximativ 6-7 ani, atras de venituri mai bune decât în Moldova și de alte oportunități decât Italia. A muncit, a urmat o formare, și-a făcut o profesie, a obținut cetățenie, are soție (tot originară din Moldova) și o fetiță mică născută acolo. Și-a cumpărat o casă (cu rată pe termen lung) și spune clar că nu intenționează să revină în Moldova.

El e în Anglia...El are vreo șase, șapte (ani)...A muncit și după a învățat, a luat și cetățenia... și deja pentru el e bine țara aia... Are soție și o fetiță de 5 ani... (Î: El ce zice? Ar reveni...?)Nu. Acum nu. Și-a cumpărat și el o casă... o achită... pe o perioadă mai mare de timp.

Pentru Oksana, relația cu „acasă” s-a schimbat vizibil. Ea povestește că, la ultima vizită, a resimțit Moldova ca pe un loc „străin”: țara s-a schimbat, dar s-a schimbat și ea. Nu se regăsește în ideea de a trăi din nou acolo și spune că, dacă ar trebui să se întoarcă undeva, ar alege mai degrabă România, în parte pentru că soțul ei e român, dar și pentru că percepe mediul social și posibilitățile ca fiind „mai ok”. Nostalgia există mai mult ca amintire a copilăriei (zăpadă, familie împreună), însă prezentul „de acasă” e fragmentat: rudele sunt plecate, iar iarna nu mai are o atracție specială.

Anul ăsta... nu m-am regăsit deloc...Cu traiul... acum, cu siguranță, să trăiesc [în Moldova], nu...Mai mult, m-aș întoarce în România...Nu am nostalgia aia... rudele nu mai sunt și ele sunt plecate... nu mai am de ce să mă întorc. Mai ales pe sezonul rece.

Vizitele se concentrează vara – de obicei iulie-septembrie – când drumul e mai ușor cu copiii și când „toți revin” pentru scurt timp. Oksana stă, în medie, două săptămâni, iar mama rămâne mai mult (o lună sau chiar două).

Iulie, august, septembrie, cam. Revenim toți... Mediu două săptămâni pentru mine. Mama, o lună. O lună, două.

Recent, Oksana și familia ei au trecut și printr-un prag simbolic al stabilizării: după ani de chirie, au cumpărat un apartament cu grădină, cu credit pe termen lung. În Italia nu au rude apropiate, dar au un cerc mic de prieteni (români și italieni), relații mai degrabă selective decât o comunitate extinsă.

Noi am trăit în chirie până anul trecut și după am cumpărat... apartament cu grădină...Am dat un avans și pentru 15-20 de ani plătim cu banca...Nu, nu avem rude în Italia, doar prieteni... români, italieni, dar nu mulți.

În ansamblu, povestea Oksanei arată cum migrația inițială a mamei – începută ca plecare „de nevoie”, chiar ilegală – a produs în timp un lanț de reîntregire și așezare: Oksana a venit la studii și a rămas prin muncă, căsătorie și cetățenie; fratele s-a mutat în Anglia și s-a fixat acolo; iar mama, deși încă visează la retragerea în Moldova, își vede opțiunile constrânse de faptul că cei doi copii nu doresc să revină. În practică, viitorul ei pare să fie mai puțin „înapoi acasă” și mai mult „între case”: în Moldova, dar și lângă fiică în Italia, lângă fiu în Anglia – eventual, într-o formulă posibilă și prin România, ca spațiu de apropiere pentru întreaga familie.

Vinieta 2. Pendularea transnațională ca strategie de (re)negociere a securității ontologice familiale

Victor are o istorie de migrație „în cerc”, cu plecări și întoarceri repetate, mereu legate de familie și de o logică pragmatică a proiectelor pe termen mediu. Pentru el, fiecare plecare și fiecare revenire nu sunt episoade ale aceleiași povești, ci migrații distincte, care cer adaptări noi și au motivații diferite.

Este migrație, este migrație, este migrație și din nou... Este ca un cerc închis... Există un motiv pentru fiecare întoarcere sau plecare în străinătate. Dar este o nouă migrație... Fiecare întoarcere și fiecare plecare este o nouă migrație, este o nouă acomodare.

În acest parcurs, Victor nu doar că a migrat geografic (între Irlanda și Moldova), ci descrie și o formă de „migrație socială”: o trecere de la munci mai puțin calificate la competențe mai înalte, pe măsură ce a acumulat experiență, învățare și resurse

(acum are casă și în Moldova și în Irlanda). În viziunea lui, mobilitatea devine o strategie de viață: familia caută echilibru între libertate, sănătate, educație, timp, costuri și sentimentul de „acasă”.

Decizia de întoarcere din Irlanda în Moldova a fost declanșată de contextul pandemiei COVID-19, când restricțiile au făcut viața de familie mult mai apăsătoare, mai ales având deja doi copii. Victor vorbește despre o nevoie de libertate și despre epuizare acumulată.

Odată cu pandemie... s-a închis totul. Noi deja aveam al doilea copil și atunci era foarte greu cu doi copii închiși în casă... Noi suntem născuți oameni liberi și nu suntem obișnuiți cu atâtea restricții... Zic hai să mergem un an de zile să ne odihnim după burnout...

Inițial, întoarcerea a fost gândită ca un plan temporar (un an), fără ideea de stabilire pe termen lung sau investiții.

Am hotărât să mergem inițial pe un an de zile... Nu ne-am gândit... pentru că inițial am venit pe un an de zile.

Apoi apare elementul-cheie al reîntoarcerii. Victor insistă că primele luni nu sunt relevante pentru decizie; abia după jumătate de an, familia a simțit că reintră în ritm și că sentimentul de apartenență revine.

Le spun că nu luați nicio decizie în primele șase luni... După șase luni am realizat că noi am venit acasă, noi suntem acasă...

Reintegrarea a fost accelerată de integrarea copiilor în grădiniță, care a tras după sine și integrarea părinților (rutină, rețele, ritm).

Copiii au mers la grădiniță și s-au integrat și împreună cu ei ne-am integrat și noi.

Victor descrie și un tip de confort practic: în Moldova, viața de zi cu zi devine mai simplă și mai intuitivă, pentru că sistemele și obiceiurile sunt familiare.

Ne obișnuisem cu tot de pe loc, cu magazinele, cu produsele, cu sistemul. Deja nu mai ne puneam întrebări...

Pe lângă asta, el vede avantaje sociale clare: acces mai facil la viața socială și întâlniri spontane, un lucru pe care îl consideră aproape imposibil în Irlanda din cauza regimurilor de lucru și a distanțelor.

Acasă te întâlnești cu omul pe drum sau seara după lucru te duci. Aici (Irlanda)... e imposibil. Socializare mai puțină aici decât acasă...

Un motiv major care „ține” familia conectată la ideea de revenire (pe viitor) este educația. Victor apreciază sistemul din Moldova ca fiind mai structurat și, mai ales, faptul că părintele poate avea un rol activ și legitim în educația copilului.

La noi acasă statul îți permite ca să fii tutor real la copil... Eu consider că în Moldova se învață... mai bine decât aici.

În contrast, el descrie Irlanda ca un sistem în care părintele simte mai multe constrângeri și o ideologie educațională diferită, unde „trebuie să spui că așa-i bine”, chiar dacă ai rezerve.

Chiar dacă tu nu ești de acord cu ceva, tu oricum trebuie să spui că așa-i bine... Ei consideră că... sunt copiii statului...

Victor compară direct ritmul și conținutul: grădinița din Moldova ca loc de acumulare de competențe care ajută ulterior la școală versus libertate foarte mare în Irlanda, inclusiv lipsa temelor și posibilitatea ca un copil „dacă nu vrea, nu face”.

Migrația de revenire în Republica Moldova: o analiză calitativă

La noi la grădiniță se învoață o mulțime de lucruri... Aici... copiii au libertate totală. Dacă nu vor, nu fac nimic... teme pentru acasă, tot, nu se dau.

După aproximativ patru ani în Moldova, familia decide să revină în Irlanda. Motivul central este unul concret și personal: planul pentru al treilea copil și preferința pentru un sistem medical cunoscut, experimentat de două ori deja.

Trebuia să mai naștem un copil (sic)... soția a hotărât că după două nașteri în Irlanda... știm cum naștem... Acasă a ascultat povești... dintr-o extremă în alta... A decis să meargă pe varianta sigură..."

În jurul acestui motiv principal, Victor adaugă un argument strategic legat de viitorul copiilor: dobândirea limbii engleze la nivel nativ, ca „atu” pe termen lung.

Ne-am întors aici pentru ca copiii să învețe o limbă străină și să o aibă la nivel de nativ...

Readaptarea (Irlanda) copiilor a venit cu dificultăți inițiale, mai ales lingvistice, dar progresul a fost rapid și observabil.

La început era mai dificil... nu prea înțelegeau. Acum înțeleg perfect și lor le place.

Totuși, Victor observă tensiuni culturale în jurul educației permissive: copiii lui se disting prin comportamente pe care el le asociază cu „educația de acasă” (*mulțumesc, îmbrățișare*), în contrast cu comportamente mai impulsive ale altor copii.

La grădiniță, chiar ne-au spus... el știe să mulțumească, vine să dea îmbrățișare... Aici se dă mai multă libertate decât ar avea nevoie niște copii. Pe măsură ce crește copilul, problemele cresc împreună cu dânsul.

Deși familia se adaptează, Victor subliniază costurile și logistica vieții în Irlanda: activitățile extrașcolare sunt mai scumpe, distanțele sunt mai mari, timpul liber e mai puțin, iar socializarea – mai rară.

Chiar mergem la cercuri... Numai că sunt mai costisitoare aici. În Chișinău le aveam toate aproape, dar aici e mult de deplasat. Mult mai puțin timp liber decât acasă. Socializare mai puțin aici decât acasă...

Iar această comparație revine la o temă constantă: în Moldova, viața socială e mai spontană și mai accesibilă, ceea ce întărește ideea de întoarcere, ca proiect posibil.

Povestea lui Victor descrie un model de mobilitate circulară în care familia își recalibrează constant deciziile în funcție de context (pandemie), starea psihologică (burnout), evenimente de viață (nașterea copiilor), infrastructură (sănătate), ideologii educaționale (disciplină vs permisivitate) și capital lingvistic (engleza ca avantaj). În acest sens, migrația nu e o linie dreaptă, ci o succesiune de „proiecte” separate, fiecare cu propria logică și propria acomodare.

Discuții și concluzii

Ascultând vocile adulților și ale copiilor, am constatat că cele trei dimensiuni ale (in)securității ontologice (Lindsay, 2025), resimțite în procesul de migrație și (posibilă) reîntoarcere, prezintă atât aspecte comune, cât și diferențe specifice.

Dimensiunea temporală (a viitorului) reprezintă adesea, atât pentru părinți, cât și pentru copii, un argument pentru rămânerea în străinătate. Sistemul de educație din străinătate, chiar dacă uneori constituie o piedică în procesul de migrație – copiii neputând să se adapteze – este perceput ca superior celui

din Moldova, oferind șanse mai mari pentru un viitor ascendent pe scara socială (Seidel, 2025; Telegdi-Csetri et al., 2025).

În ceea ce privește viitorul – fluența într-o limbă străină și valoarea diplomelor obținute în străinătate – atât părinții, cât și copiii sunt de acord că oportunitățile din Vest sunt superioare celor din Moldova. Totuși, apar dezacorduri în privința modului de funcționare a sistemului educațional. Copiii apreciază lipsa autorității excesive (și chiar a violenței) adulților din sistemul educațional vestic, în timp ce părinții (exemplu: vinieta 2) îl consideră prea permisiv pentru copii.

Raportat la durata efectivă a studiilor, adolescenții nu ar lua în calcul întoarcerea, în timp ce pentru adulți aceasta rămâne un potențial argument. Cunoașterea unei limbi străine de către copii este, pentru adulți, un motiv de a rămâne (sau de a remigra) în străinătate, însă copiii și adolescenții o percep uneori ca pe o posibilă frână, mai ales când se asociază cu pierderea abilității de a vorbi limba română, ceea ce îi face să se perceapă ca fiind mai puțin „moldoveni”.

Deși, într-un scenariu ideal, unii copii se văd întorcându-se în Moldova și încercând să își construiască o viață acolo (Douillet, 2018), datele noastre sugerează că, în cazul acestor tineri crescuți într-o normalizare a procesului migrației – unii dintre ei trecând și prin experiența de „copil rămas acasă” (Telegdi-Csetri, 2025; Seidel, 2025) – stabilirea în străinătate, împreună cu propria familie, fără luarea în calcul a întoarcerii, este mult mai probabilă (vezi și vinieta 1, în care Oksana, fost copil rămas acasă, migrează în adolescență pentru studii în Italia, iar ulterior, ca tânăr adult, nu se mai regăsește în Moldova).

Dimensiunea (eco)spațială este esențială pentru perceperea unui sentiment de siguranță, atât în cazul copiilor cât și al adulților. Observăm în prima vinietă că, prin achiziția unor locuințe (în Italia și Anglia), tinerii – foști copii rămași acasă – nu mai iau în considerare întoarcerea în Moldova, spre deosebire de mama lor (care lucrează în îngrijire la domiciliul beneficiarului, în Italia, și nu deține o locuință acolo), și care, odată cu pensionarea, se proiectează „acasă”, în Moldova.

În a doua vinietă, faptul că familia deține locuințe atât în Moldova, cât și în țara de destinație le oferă posibilitatea de a pendula între țări, în funcție de momentele temporale ale vieții de familie și ale contextului social. (vezi, de exemplu, situația restricțiilor din timpul pandemiei COVID-19, mai severe în Irlanda decât în Moldova, ceea ce a determinat familia să se întoarcă temporar în țară.) Această posibilitate le permite să beneficieze de ceea ce consideră esențial în fiecare țară, în funcție de momentul trăit.

Dacă pentru adulți, casele (Zhang, 2026) și localitățile (în special cele mai mari cum ar fi Chișinău), precum și condițiile obiective de locuire, sunt factori determinanți, în narațiunile copiilor apare un element în plus: atașamentul față de natură și climă, un tip de afectivitate care ține de experiența senzorială și emoțională a spațiului (de exemplu, față de Moldova).

Astfel, propunem extinderea acestei dimensiuni spațiale (Lindsay, 2025), sub denumirea de „eco-spațială”, pentru a surprinde legătura afectivă cu mediul natural, dincolo de infrastructura sau facilitățile oferite de spațiul fizic.

Dimensiunea relațională este esențială în construirea sentimentului de (in)securitate ontologică, în special în contextul migrației, în care legăturile cu oamenii se rup, se formează

relații noi și se reconfigurează, în forme diferite, cele din trecut. Cea mai mare provocare este menținerea relațiilor, inclusiv la nivel familial, dincolo de granițe.

Observăm că identitatea moldovenească, mai ales în cazul copiilor migranți, se construiește și se păstrează prin poveștile despre țară transmise de părinți și bunici. Copiii, la fel ca adulții, își reconstruiesc o rețea de prieteni – adesea migranți, asemenea lor – în țara de destinație și, pe cât posibil, încearcă să mențină legături active și în Moldova. Atunci când rețeaua socială din țara de origine rămâne funcțională (vezi și vinieta 2, unde relațiile sociale din Moldova sunt descrise ca fiind zilnice, ceea ce este dificil de replicat în Irlanda), aceasta este percepută ca mai caldă și mai suportivă decât cea din străinătate.

În cazul celor crescuți în migrație (vezi și vinieta 1 – adolescenta care migrează în Italia și devine adult acolo), rețeaua socială din țara de destinație devine principalul reper relațional, iar legăturile cu Moldova se reduc treptat; deși revine anual în vizită, ajunge să se simtă străină în țara de origine.

Asemenea situației migrației în sine (Lindsay, 2025), și în cazul (posibilei) întoarceri, dimensiunea relațională a securității ontologice este puternic influențată, pentru copii, de legăturile afective – inclusiv de atașamentul față de animalele de companie rămase în Moldova.

Un element specific copiilor migranți care își exprimă dorința de întoarcere este ambivalența legată de învățarea limbii țării gazdă: deși reprezintă un avantaj pentru integrare, aceasta se poate asocia cu pierderea fluenței în limba română și devine astfel o limitare în relațiile cu familia extinsă rămasă în Moldova și, implicit, o posibilă piedică în calea întoarcerii.

Cercetarea de față contribuie la literatura de specialitate aplicând cele trei dimensiuni ale conceptului de (in)securitate ontologică (temporală, spațială, relațională) dezvoltate de Linday (2025) în cazul familiilor migrante care trăiesc în condiții precare, pentru situația de (posibilă) întoarcere a familiilor migrante în Moldova. Moldova este o țară postsovietică, în afara UE, precarizată în special de migrația masivă a cetățenilor ei, în care atât situația economică cât și politică sunt instabile, fapt ce face din întoarcere o misiune mai complicată (în raport cu întoarcere într-o țară cu același statut socio-politic de exemplu, Franța-Germania), familiile cântărind cu atenție această decizie.

Aplicațiile practice ale acestei cercetări ar fi: dezvoltarea sistemului educațional pentru a oferi un viitor sigur; asigurarea unor condiții stabile și confortabile de locuire; precum și acordarea unei atenții sporite copiilor din diaspora, prin oferirea de servicii de învățare a limbii române, pentru a facilita relaționarea cu moldovenii.

Bibliografie:

- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Botterill, K., Hopkins, P., & Sanghera, G. (2018). Familial geopolitics and ontological security: Intergenerational relations, migration and minority youth (in)securities in Scotland. *Geopolitics*. <https://doi.org/10.1080/14650045.2018.1512098>

- Cebotari, V., Siegel, M. and Mazzucato, V. (2016) Migration and the education of children who stay behind in Moldova and Georgia, *International Journal of Educational Development*, 51: 96–107. doi: 10.1016/j.ijedudev.2016.09.002
- Cebotari, V., Siegel, M. and Mazzucato, V. (2018) Migration and child health in Moldova and Georgia, *Comparative Migration Studies*, 6(1): 3. doi:10.1186/s40878-017-0068-9
- Cena, E., Heim, D., & Trandafoiu, R. (2017). Changing places: Children of return migrants in Albania and their quest to belong. *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- Douillet, C. (2018). Children of migration: Hopes and tensions over border-crossing in Moldova. *Journal of European Studies*, 48(3–4), 223–234.
- Ducu, V. (2018). Romanian children in multiple worlds. In *Romanian transnational families* (pp. 99–117). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90242-5_5
- Ducu, V., & Telegdi-Csetri, Á. (2018). Children of global families. *Romanian Journal of Population Studies*, 12(1), 23–36.
- Ducu, V., Hărăguș, M., Angi, D., & Telegdi-Csetri, Á. (2023). Asserting children's rights through the digital practices of transnational families. *Family Relations*, 72(2), 458–477. <https://doi.org/10.1111/fare.12828>
- Ducu, V., Hossu, I. E., & Telegdi-Csetri, Á. (2025). The well-being of transnational families: Views and relationality. *Global Networks*, 25(4), e70031.
- Ducu, V., Telegdi-Csetri, Á., & Hărăguș, M. (2024). Local and transnational participation of families with stay-behind children in the hybrid transnational social protection nexus. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(17), 4279–4297. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2357829>
- Fattore, T., & Mason, J. (2017). *Children's understandings of well-being: Towards a child standpoint*. Springer.

- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.
- Hossu, I.E. (2018) "Our Westerner": the role of Romanian-naturalized youth in reconfiguring Moldavian transnational families, in V. Ducu, M. Nedelcu and Á. Telegdi-Csetri (eds) *Childhood and Parenting in Transnational Settings*, Cham: Springer, pp 63–82.
- Hossu, I.E., Telegdi-Csetri, A., Birou, M. and Haragus, M. (2023) 'Not like everyone else?' Transnational families' relationship in their home society – between stigma and dialogue, *Ukrainian Society*, 84(1): 54–73. doi: 10.15407/socium2023.01.054
- Lados, G., Hegedus, G., & Kovacs, Z. (2023). The role of identity and ontological (in)security in return migration: An empirical perspective from Hungary. *Journal of International Migration and Integration*, 24(Suppl 2), 445–464.
- László, É., Bărbuță, A., Ducu, V., Telegdi-Csetri, Á., & Roth, M. (2023). Left-Behind Adolescent Co-researchers' Participation in Studying Transnational Families. In *Participatory research on child maltreatment with children and adult survivors: Concepts, ethics, and methods* (pp. 163-179). Emerald Publishing Limited.
- Lindsay, C. (2025). Status precarity, ontological insecurity and the wellbeing of children in families with precarious immigration status in Scotland. *Population, Space and Place*, 31(6), e70091.
- Lulle, A. (2017). The need to belong: Latvian youth returns as dialogic work. In Z. Vathi & R. King (Eds.), *Return migration and psychosocial wellbeing: Discourses, policy-making and outcomes for migrants and their families* (pp. 185–202). Routledge.
- Morgan, D. H. J. (2011). *Rethinking family practices*. Palgrave Macmillan.
- Morgan, D. H. J. (2015). *The family, politics and social theory* (rev. ed.). Routledge. (Original work published 1975)

- Ramos, A.C. and Riepl, A. (2025) Children's well-being in times of war: analysing the importance of family through home, objects and relationships. *Families, Relationships and Societies*, early view, DOI: 10.1332/20467435Y2024D000000054
- Seidel, F. (2025). 'Life is better there': The aspirations of former stay-behind children and their new ways of migration. *Families, Relationships and Societies*, 14(1), 44–58. <https://doi.org/10.1332/20467435Y2024D000000043>
- Sime, D. (2018). Belonging and ontological security among Eastern European migrant parents and their children. *Central and Eastern European Migration Review*, 7(1), 35–53.
- Telegdi-Csetri, Á., & Ducu, V. (2019). The stranger at home: "Hybrid" children returning to Romania. *Romanian Journal of Population Studies*, 13(1), 105–123.
- Telegdi-Csetri, Á., Ducu, V., & Hărăguș, M. (2025). Voices, imaginaries and agency of Ukrainian and Moldovan transnational children. *Families, Relationships and Societies*, 14(1), 26–43. <https://doi.org/10.1332/20467435Y2024D000000047>
- Zhang, Y. (2026). Returning to my roots: Hometown housing and ontological security amid China's circular migration. *Population, Space and Place*, 32(1), 1–12. <https://doi.org/10.1002/psp.70198>

ISBN 978-606-37-2963-8